

การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร)
AN ANALYTICAL STUDY OF THE BUDDHISM PROPAGATION
OF PHRAPROMWACHIRAYAN (PASIT KHEMONGKARO)

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท (สิทธิศิษฏ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

การศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
ของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร)

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท (สิทธิศิษฐ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study of the Buddhism Propagation
of Phrapromwachirayan (Pasit Khemongkaro)

Phramaha Penkiat Kittivisuddho (Sittthisit)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)
Graduate School
Mahaculalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2015

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร)” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร. ประพันธ์ ศุภสร)

กรรมการ

(ดร. จุฑามาศ วาริแสงทิพย์)

กรรมการ

(ดร. ชญานันท์ หนูไชยะนันท์)

กรรมการ

(ดร. บุญเลิศ โอธสุ)

กรรมการ

(ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.จุฑามาศ วาริแสงทิพย์

ประธานกรรมการ

ดร. ชญานันท์ หนูไชยะนันท์

กรรมการ

ดร. บุญเลิศ โอธสุ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุทโธ)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ
(ปสฤทธ์ เขมังกโร)

ผู้วิจัย : พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร.จุฑามาศ วารี่แสงทิพย์ วท.บ. (เกียรตินิยม), อภิ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต),
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ดร.ชยุตน์นันท์ หนูไชยะนันท์ สศ.บ.(เศรษฐศาสตร์),
พธ.ม.(พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ดร.บุญเลิศ โอธสุ ป.ธ.๘, พธ.บ. (การสอนสังคม), พธ.ม. (ธรรมนิเทศ),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ (๒) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (๓) เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณกับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเป็นการวิจัยเชิงสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ผลการวิจัยพบว่า

พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐานให้พระพุทธศาสนานั้นคง มีกระบวนการนำพระพุทธศาสนาให้ขยายกว้างไปยังภูมิภาคต่างๆ ทรงประกอบด้วยพระคุณสมบัติส่วนพระองค์เป็นแบบอย่างถ่ายทอดหลักอุดมการณ์แต่พระสาวกเพื่อใช้ในการเผยแผ่ ทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ส่วนการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการเลี้ยงชีวิตอย่างมีความสุขและการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งมนุษย์และเทวดา ทั้งในด้านของสังคม ชีวิตประจำวัน อุตสาหกรรม ธุรกิจ การปกครอง การเมืองระหว่างประเทศ การสื่อสารของมนุษย์มีองค์ประกอบพื้นฐาน ๔ อย่าง คือ ผู้สื่อสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ในองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีปัจจัยที่จะส่งเสริมหรือลดทอนประสิทธิภาพ ที่ก่อให้เกิดผล การสื่อสารออกมาดีและไม่ดี ดังนั้น การสื่อสารจึงเปรียบเหมือนทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

จุดเริ่มต้นการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ ท่านเริ่มต้นจากการอบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อฝึกฝนตนเองให้มีความพร้อมสำหรับการเผยแผ่พระศาสนา แล้วจึงเริ่มทำการเผยแผ่ที่เป็นรูปธรรม มีการผลิตสื่อธรรมะทางช่องทางที่หลากหลาย จัดทำโครงการ บรรยายธรรม แสดงธรรม และการเผยแผ่ในต่างประเทศ ท่านเป็นพระอนุจรถิตตามพระเถระผู้ใหญ่เพื่อสังเกตการณ์พระศาสนา สร้างศรัทธาแก่ผู้คนในประเทศต่างๆ ก่อตั้งหน่วยงานและสถาบันที่สำคัญต่อการเผยแผ่พระศาสนา วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านยึดหลักโอวาทปาติโมกข์ อุทิศกายใจในการเผยแผ่ธรรม มุ่งให้พุทธศาสนาแผ่ขยายกว้างไปในระดับสากล ปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ๖ รูปแบบ คือ พระธรรมเทศนา ปาฐกถาและบรรยาย สัมมนาเทวีกถาและอนุสรณกถา บทความ กวีนิพนธ์ และผลิตสื่อธรรมะทางโทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์ และใช้วิธีการเผยแผ่สรุปได้ ๑๔ อย่าง คือ การอธิบายเนื้อหา การใช้ถ้อยคำสำนวนและลีลา คำกลอน บทกวี การอ้างสุภาษิต การประยุกต์ อุปมาอุปไมย ประสพการณ์ สถานการณ์ การเปรียบเทียบ คติธรรม ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน การอธิบายคำศัพท์ ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ คือ ท่านเป็นผู้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา ยึดหลักโอวาทปาติโมกข์เป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ และยึดวิธีการเผยแผ่ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ส่วนความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ในฐานะผู้ส่งสาร ท่านเป็นผู้มีทักษะของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ในด้านสาร ท่านได้ผลิตสารผ่านการเข้ารหัสสาร เนื้อหาสาร และการจัดสารตามหลักนิเทศศาสตร์ออกมาในหลายรูปแบบ ในด้านสื่อ ท่านใช้สื่อในการเผยแผ่ มี ๒ ประการคือ สื่อบุคคล กับสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ในด้านผู้รับสาร ผู้รับสารของท่าน เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความสามารถ และอยู่ในสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มีตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น ทำให้พระพรหมวชิรญาณได้มองเห็นถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะถ่ายทอดไปยังผู้รับสารที่แตกต่างกัน

Thesis Title : An Analytical Study of the Buddhism Propagation of
Phrapromwachirayan (Pasit Khemonkaro)

Researcher : Phramaha Penkiat Kittivisuddho (Sittthisit)

Degree : Master Of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Juthamas Vareesangtip B.SC (Honour), Abidhamma
Bundits, M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Chayanan Nuchaiyanun B.A. , M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Boonlert Otsu Pali VIII, B.A., M.A. (Dhamma Communication),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 19th, 2016

ABSTRACT

This thesis is divided into 3 objectives as they are namely:- (1) it is to make analytical study for the Buddhist ways of communication for the Buddhist propagation and the analytical study according to the principal of mass communicational System, (2) to make the analytical study about several contributions and historical background techniques for the propagation of Buddhism in several countries by Venerable Phrapromwachirayan, (3) to make the analytical study between the multiplying broaden of Buddhism by the Venerable Phrapromwachirayan within the Buddhist ways of communication for the Buddhist propagation and the multiplying Communications with the principal of mass communicational System.

This research is a documentary one and the research are required in-Depth Interview. The results of the research are found that:-

The Lord Buddha has established a stable Buddhist ways of life. The strategies of multiplying process have brought Buddhism to be expanded to several regions all over the many states of ancient India. The Buddha, He himself, contained within multiple values roles characteristics of prototype to carry the extreme goal for his disciples or the followers to propagate his teachings. His capabilities were communicating effectively with multiple techniques within

geographical environments, previous historical of each Bhikkhus, social structures, traditional ways of life to communicate according to the principal communicational system to be a part of human life. The main ideology of truths conveyed unto the disciples for the mission to spread the happiness of life for gods and men. The happiness ways of life have spreader with the application to the geographical environment to whole steps of society, daily life, group manufacturing, the rulers, among the rulers in different regions, communicating of mankind has four basics principles as they are the communicators, the messages, the media ways or channels and the receiver or the audiences. And in each basic principal method is supporting to be grown up or to reduce capability to be the results as they may be good or they may be bad fruitions. Then, the methods of communication are the significant part of the society, individual life, for the ways of livelihood of human beings.

Venerable Phrapromvachirayan has been starting his Buddhist traditional training with Vipassana Kammatthana, or insight meditation. The insight meditation is oneself full perfected trainee to be ready for a Buddhist propagation. Then, he has been starting to produce various Medias for several kinds of media to promoting into many channels of broadcasting. His several projects such as describing to Buddha's Dhamma by Dhamma talks, Buddhist traditional Preaching is known as "Test", etc. His duty of propagation to the Buddha's Dhamma or Dharma in abroad was made by first following the most senior Venerable Oversea going Monks in those days for the learning how to offer the hands and helps to the Buddhists and another faiths in abroad in several countries. He was the first founder of many organizations and significant institutes to set up organizations and institutes to observe, to analytical studies and propagate the Dharma in abroad. Venerable Phrapromwachirayana has firmed to the main principles of the Ovādapāthimokha, the main teaching has been given by the Lord Buddha in the full moon day of the third lunar month of the year after ninth month of his enlightenment, with his devoted life of propagation for the spreading of Buddhism into the global level according to strategies of Mahatherasamāgom, the committee members of the Supreme Patriarch of Thai Sangha. The six strategically ways of the committee members of the Supreme

Patriarch of Thai Sangha are divided into:- 1) The Administrative ruler, 2) The Religious Principal Studies, 3) The Welfare Studies, and 4) The Ways of Propagation, 5) The Public Affiliation, 6) The Propagation of Buddhism to the Public. The six ways of strategies are as the followings:- Dharma Talks, Speeches, Narratives, Sammodaneeyakathā of saying a comfortable to the events, Anussaranakathā of his Buddhist poetry in several kinds of poems, his Dharma productions that are broadcasting on television, radio, publishing, there are fourteen categories to explain, to analyze the techniques of style in prose and poems. The poems have the figure speeches' proverb with a metaphor to many situations of Dharma with boundless prospects and folktales to explain technical words with individual and events.

The Buddhist Propagation of the Venerable Phraphromwachirayan is conformed to the middle way that the Lord Buddha has given the messages along with the principle of mass communicational system. He has devoted his life for Buddhism, adhered to the principle of the Ovādapāthimokha to be as the goal of Buddhist Propagation and his ideology of propagation is as well as the middle way that has given by the Lord Buddha and also conformed to the scientific theory of the mass communicational system on the behalf of the communicating sender as the skillful sender as well. On the behalf of the messages, his productions are produced to the code of the right messages. On the behalf of the mass details and as well managing of mass media according to the principles of mass communicational system are in various kinds of prototypes. The most often communications of his propagation are divided into two categories, e.g. man media and non-man media to receive his messages. His audiences are skillful in the fields of the mass media communications, be well attitude, be well knowledge with lot of experience. Most of his audiences were in several environments and various kinds of social cultures both in Thailand and abroad. They were in every steps of walking life which is as the reflection of the right wisdom for him to propagate the teachings of Lord Buddha to the receivers, the audiences in different ways of life.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ลงได้ เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ โดยพระเดชพระคุณพระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา พระเดชพระคุณพระศรีวิจิราภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดยานนาวา พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ (สมบัติ ญาณวโร) เลขานุการวัดยานนาวา ที่ได้ให้คำแนะนำ และให้สัมภาษณ์ ขอขอบคุณ นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน พลตรี ไชยนาถ ญาติมพลี ไวยาวัจกรวัดยานนาวา อดีตผู้อำนวยการสำนักงานอนุศาสนาจารย์ กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม ดร.ณัฐพัชร สายเสนา ไวยาวัจกรวัดยานนาวา เลขานุการโครงการสร้าง วัดนวมินทรราชูทิศ นายณัฐ ทะสังขา ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ที่กรุณาให้สัมภาษณ์ และได้รับความช่วยเหลือจาก ดร.จุฑามาศ วาริแสงทิพย์, ดร.บุญเลิศ โอธสุ ที่ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ให้เสร็จสมบูรณ์อย่างมีคุณภาพ

ขอขอบคุณและอนุโมทนาบุญ ดร.ชยานันท์ หนูไชยะนันท์ ผู้ถวายทุนการศึกษา เป็นเงิน จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท และมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มอบทุนการศึกษาเป็นเงินจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท จนสามารถศึกษาในสาขาวิชาธรรมนิเทศได้อย่างไม่ต้องเป็นกังวลในด้านของทุนทรัพย์

ขอบคุณคณาจารย์ นักวิชาการ ผู้เป็นเจ้าของผลงานต่อการเขียนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกให้หาข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณสถานีวิทยุโทรทัศน์ โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV) ที่ให้ความเอื้อเฟื้อด้านสถานที่และข้อมูลเกี่ยวกับ พระพรหมวชิรญาณ ขอขอบคุณ ดร.แสน ชฎารัมย์ และนางสาวประพิมพร พันธรักษ์ ผู้ช่วยขัดเกลา สำนวนการเขียนเรียบเรียง

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยเอื้อเฟื้อข้อมูลและเป็นที่กำลังใจแก่ ผู้วิจัยด้วยความดีและประโยชน์ใดๆ ก็ตามที่จะพึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็น เครื่องสักการบูชาพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ตลอดคุณแห่งอุปัชฌาย์ อาจารย์และคุณ ของบิดามารดา รวมทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่านทั้งหลายที่ได้ให้ความเมตตา อนุเคราะห์ และความอุปถัมภ์ในงานวิจัยครั้งนี้ จนสำเร็จด้วยดี

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท (สิทธิศิษฐ์)

๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	๗
สารบัญภาพ	ฅ
สารบัญตาราง	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และสัญลักษณ์ย่อ	ฅ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๖
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ	๘
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
 บทที่ ๒ พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	 ๑๖
๒.๑ พุทธวิธีการสื่อสาร	๑๖
๒.๑.๑ พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๑.๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๙
๒.๑.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๑.๔ จุดมุ่งหมายการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๕
๒.๑.๕ คุณสมบัติของผู้สอน	๒๗
๒.๑.๖ กลวิธีและอุปายประกอบการสอน	๒๙
๒.๒ การสื่อสารหลักนิเทศศาสตร์	๓๒
๒.๒.๑ นิยาม ความหมาย	๓๓
๒.๒.๒ ความสำคัญของการสื่อสาร	๓๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๒.๓ จุดมุ่งหมายของการสื่อสาร	๓๗
๒.๒.๔ แบบจำลองการสื่อสาร	๔๐
๒.๒.๕ องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร	๔๖
๒.๒.๖ รูปแบบการสื่อสารในยุคปัจจุบัน	๕๓
๒.๓ สรุป	๕๗
บทที่ ๓ ประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	
ของพระพรหมวชิรญาณ	๕๙
๓.๑ ประวัติพระพรหมวชิรญาณเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๙
๓.๑.๑ การเผยแผ่ในประเทศไทย	๕๙
๓.๑.๒ การเผยแผ่ในต่างประเทศ	๖๗
๓.๒ อุดมการณ์ และวิธีการปฏิบัติศาสนกิจ	๘๓
๓.๓ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่	๘๗
๓.๓.๑ เพื่อประโยชน์ตน (อัตตัตถะ)	๘๗
๓.๓.๒ เพื่อประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ)	๘๙
๓.๓.๓ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ)	๙๑
๓.๔ หลักการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม	๙๓
๓.๔.๑ การปกครอง	๙๓
๓.๔.๒ การศาสนศึกษา	๙๗
๓.๔.๓ การศึกษาสงเคราะห์	๑๐๑
๓.๔.๔ การเผยแผ่	๑๐๕
๓.๔.๕ การสาธารณูปการ	๑๑๔
๓.๔.๖ การสาธารณสงเคราะห์	๑๑๖
๓.๕ รูปแบบการเผยแผ่	๑๑๙
๓.๕.๑ พระธรรมเทศนา	๑๑๙
๓.๕.๒ ปาฐกถาและบรรยาย	๑๒๕
๓.๕.๓ สัมมนาวิทยุและอนุสรณ์กถา	๑๒๗
๓.๕.๔ บทความ	๑๓๒
๓.๕.๕ กวีนิพนธ์	๑๓๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง

หน้า

๓.๕.๖ สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์	๑๓๙
๓.๖ วิธีการเผยแพร่	๑๔๖
๓.๖.๑ การอธิบายเนื้อหา	๑๔๖
๓.๖.๒ การใช้ถ้อยคำ	๑๕๐
๓.๖.๓ สำนวนและลีลา	๑๖๐
๓.๖.๔ คำกลอน บทกวี	๑๖๓
๓.๖.๕ การอ้างสุภาษิต	๑๗๒
๓.๖.๖ การประยุกต์	๑๗๖
๓.๖.๗ อุปมาอุปไมย	๑๗๘
๓.๖.๘ ประสพการณ์	๑๘๔
๓.๖.๙ สถานการณ์และเหตุการณ์	๑๘๘
๓.๖.๑๐ การเปรียบเทียบ	๑๙๒
๓.๖.๑๑ คติธรรม	๑๙๕
๓.๖.๑๒ ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน	๑๙๗
๓.๖.๑๓ การอธิบายคำศัพท์	๒๐๐
๓.๖.๑๔ ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง	๒๐๔
๓.๗ สรุป	๒๐๘

บทที่ ๔ ความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

กับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๒๑๐
๔.๑ ความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสาร	๒๑๐
๔.๑.๑ ความสอดคล้องกับอุดมการณ์	๒๑๐
๔.๑.๒ ความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่	๒๑๒
๔.๑.๓ ความสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้สอน	๒๑๒
๔.๑.๔ ความสอดคล้องกับหลักพุทธวิธีในการเผยแพร่	๒๑๔
๔.๑.๕ ความสอดคล้องกับรูปแบบการเผยแพร่	๒๑๖
๔.๑.๖ ความสอดคล้องกับวิธีการสอน	๒๑๙
๔.๒ ความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๒๒๓
๔.๒.๑ ความสอดคล้องในด้านวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร	๒๒๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๔.๒.๒ ความสอดคล้องในด้านผู้ส่งสาร	๒๒๖
๔.๒.๓ ความสอดคล้องในด้านสาร	๒๓๐
๔.๒.๔ ความสอดคล้องในด้านสื่อ	๒๓๒
๔.๒.๕ ความสอดคล้องในด้านผู้รับสาร	๒๓๓
๔.๓ การสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้ใกล้ชิด	๒๓๘
๔.๔ สรุป	๒๔๑
บทที่ ๕ สรุป ผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๒๔๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๔๓
๕.๑.๑ พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๒๔๓
๕.๑.๒ ประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพรหมวชิรญาณ	๒๔๔
๕.๑.๓ ความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพรหมวชิรญาณกับพุทธวิธีการสื่อสาร และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๒๔๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๔๗
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๔๗
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยในครั้งต่อไป	๒๔๘
บรรณานุกรม	๒๔๙
ภาคผนวก	๒๖๐
ภาคผนวก ก ประวัติพระพรหมวชิรญาณ	๒๖๑
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๖๗
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๒๗๒
ภาคผนวก ง หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย	๒๗๖
ภาคผนวก จ ภาพที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย	๒๘๔
ประวัติผู้วิจัย	๒๘๙

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๑ องค์ประกอบของการสื่อสารด้วยการพูดของอริสโตเติล	๔๑
ภาพที่ ๒ แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์	๔๒
ภาพที่ ๓ แบบจำลองการสื่อสาร S-M-C-R ของเบอร์โล	๔๕
ภาพที่ ๔ โครงสร้าง สำนักงานสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย	๑๐๘

สารบัญตาราง

เรื่อง

หน้า

ตารางที่ ๑ ความสอดคล้องระหว่างพุทธวิธีการสื่อสาร

กับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

๒๒๑

ตารางที่ ๒ ความสอดคล้องระหว่างการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

กับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

๒๓๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ ฉบับภาษาบาลี เล่ม ๑๐ ข้อ ๙๐ หน้า ๔๓ และฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๙๐ หน้า ๕๐ ในการศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้ชื่อย่อและคำเต็ม ชื่อของพระคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขณธวคคปาติ	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิภกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	= สัตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาติ	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	= สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	สตตกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)

อง.สตตก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกนิปาตชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ทวาทสก.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทวาทสกนิปาตชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ทวาทสก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทวาทสกนิบาตชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก	ปฎิสมัภิทามคคปาติ		(ภาษาบาลี)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ปฎิสมัภิทามรรค		(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก	วิงคปาติ		(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิงค์		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรม แล้วทรงประกาศพระศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายกระจายไปทั่วชมพูทวีป พระพุทธองค์ได้ทรงประทานพุทธโอวาทแก่เหล่าพระอริยสาวกในคราวส่งไปประกาศพระพุทธานุศาสน์ครั้งแรก มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ” แปลว่า พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์^๑ การเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาในยุคแรกนั้น มีพระอรหันตสาวกของพระพุทธองค์เพียง ๖๐ องค์ที่ทำการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนา ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธานุศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๒ หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาในครั้งนั้น ทำให้พระพุทธานุศาสนามีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ เกิดความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปอย่างรวดเร็ว ชาวชมพูทวีปพากันละทิ้งลัทธิเดิมแล้วหันมานับถือพระพุทธานุศาสนามากขึ้น เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ หลังจากการสังคายนาเรียบร้อยพระธรรมวินัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้จัดคณะพระธรรมทูตออกเป็น ๙ คณะแล้วส่งไปประกาศพระพุทธานุศาสนาในดินแดนต่างๆ โดยมีพระโสณะและพระอุตตระเป็นผู้นำพระพุทธานุศาสนาเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิ^๓

ประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า ๗ ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งมีสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่าใจกลาง

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๓ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐-๑๐๖.

อยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิยุคนี้มาโดยพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาวอินเดียเดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ^๕

นับตั้งแต่พระโสณะเถระ และพระอุตตระเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ เชื่อกันว่า ได้แก่ดินแดนที่เป็นจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน^๕ พระพุทธศาสนาก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ คำสอนทางพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทที่ชัดเจนในวิถีชีวิตของคนไทย และเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งทางวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติไทย พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของคนไทย จึงไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทไทยกับพุทธศาสนาเป็นของคู่กัน”^๖ การที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทย มีรูปแบบการเผยแผ่ที่หลากหลายผ่านพระสาวกหลากหลายองค์ด้วยกัน แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตนั้นมีลักษณะตามที่ท่านบูรพาจารย์ทางศาสนาได้พยายามศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์วิถีเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์และของพระสาวก แล้วสรุปวิธีต่างๆ ไว้ ๗ ประการด้วยกัน”^๗ โดยท่านตั้งชื่อวิธีเหล่านั้นเป็นพิเศษว่า

๑. อุปนิสินกถา แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึงการนั่งคุยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น เช่น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระราธะว่า “ราธะ สิ่งใดเป็นมาร เธอพึงละมันทะ รากะ ฉันทรากะในสิ่งนั้น ก้อะไรเล่าเป็นมาร คือรูปเป็นมาร เธอพึงละมันทะ รากะ ฉันทรากะในรูปนั้น”^๘

๒. ธัมมิกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึงการบรรยายหรืออธิบายธรรม เช่น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธัมมิกถาแก่ภิกษุว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”^๙

^๕ จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และกวี อิศริวรรณ, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๓-๕.

^๕ พระโสณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร. ๒๕๒๙), หน้า ๑๖๒.

^๖ พระราชบัญญัติ (ชยวิโส / ไชยวงศ์), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี การแสดงพระธรรมเทศนาในวันอัมมาสวณะ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๔๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^๗ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), เทศน์ : การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๗, กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘ - ๒๐.

^๘ ส.ช. (ไทย) ๙/๑๙๔/๒๗๔.

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙.

๓. โอวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึงการให้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นชั่วประพฤติดี เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ ๓^{๑๐} ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๑๑} เป็นต้น

๔. อนุสาสนิกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึงคำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู ดังเช่นที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจักไม่ประคับประคองเธอทั้งหลาย เหมือนช้างหม้อประคับประคองภาชนะดินดิบที่ยังดิบอยู่ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”^{๑๒} เป็นต้น

๕. ธัมมสากัจฉากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึงการสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เช่น การสนทนาของท่านพระมุสสีละ ท่านพระปวิภูฐะ ท่านพระนารทะ และท่านพระอานนท์ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี โดยท่านพระปวิภูฐะเป็นผู้เริ่มต้นสนทนา^{๑๓}

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง เช่น ทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาโดยลำดับแล้วตรัสย้อนถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเข้าใจข้อนี้หรือไม่อย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”^{๑๔} ดังนี้ เป็นต้น

๗. ธัมมเทศนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” หมายถึงการเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนานั้นเอง เป็นวิธีวิธีการสอนธรรมด้วยการแสดงชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้งชัดเจน โดยมุ่งเน้นแนะนำข้อธรรมให้รู้ให้เข้าใจและเน้นให้เห็นแนวปฏิบัติตามได้^{๑๕} โดยรูปแบบของพระสงฆ์ไทยท่านได้วางโครงไว้ ๓ ตอนด้วยกัน คือ ๑) อุเทศ คือ ส่วนเริ่มต้นเทศนา ได้แก่ การตั้งนะโม อุเทศคาถา และอารัมภบท ๒) นิเทศ คือ การอธิบายความให้เกิดความไพเราะ น่าสนใจ น่าฟัง แจกแจง

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๑๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๖/๒๓๓.

^{๑๓} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๘/๑๓๘.

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐-๒๔/๒๗-๓๑.

^{๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) , เทศน์ : การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์,

ธรรมะได้อย่างปราศจากข้อสงสัย ๓) ปฏิบัติ คือ การสรุปใจความ เป็นการเก็บเนื้อความที่ได้อธิบายมาเพื่อให้เป็นข้อคิดก่อนจะจบเทศนา แล้วตามด้วยบทให้พร และลงท้ายด้วย เอวံ ก็มีด้วยประการฉะนี้^{๑๖}

ในปัจจุบันยังมีการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบของการปาฐกถา การกล่าวสุนทรพจน์ การกล่าวสัมโมทนียกถา การกล่าวอนุโมทนาพจน์ การบรรยาย การสอนในห้องเรียน การแต่งหนังสือ วิชาการ การแต่งหนังสือวรรณกรรม การจัดทำวิดีโอ เทปบันทึกเสียง ภาพยนตร์ เรื่องสั้น การ์ตูน เอนิเมชัน ละคร สก๊อปพิเศษ สารคดี เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นพัฒนาการตามยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบการเผยแผ่ ๗ ประการดังที่แสดงมา เพราะการเผยแผ่แบบอนวัตรตามทางโลก พระสงฆ์ไทยยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญ และขาดปัจจัยดำเนินการผลิตเนื้อหาและรูปแบบที่จะทำให้อัปเดตทันสมัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ถ้าหากเคยศึกษาหรือมีความรู้ในทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ก็สามารถที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมได้เช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงฝากศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในอดีตก็มี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่เป็นนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียง และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ว่าเป็นผู้เลิศในการเผยแผ่ธรรมะในตำแหน่งเอตทัคคะไว้ครบทั้ง ๔ บริษัท^{๑๗} เช่น ในภิกษุบริษัท ทรงยกย่องพระปุลณมณฑาณบุตรว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก^{๑๘} ในภิกษุณีบริษัท ทรงยกย่องพระธรรมทินนาเถรีว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก^{๑๙} ในอุบาสกบริษัท ทรงยกย่องจิตตคหบดีว่าเป็นผู้เลิศในทางเป็นธรรมกถึก^{๒๐} ในอุบาสิกาบริษัท ทรงยกย่องนางชุชชุตตราว่าเป็นผู้เลิศในทางแสดงธรรม^{๒๑} การแสดงธรรมก็เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนักดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟังมิใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่นพึงตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น คือ ๑. เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ ๒. เราจักแสดงอรรถ ๓. เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู ๔. เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม ๕. เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น”^{๒๒} อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พุทธธรรมในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญใน

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), **หลักและวิธีการเทศน์**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓ – ๕๘.

^{๑๗} **ความรู้ด้านหลักพุทธธรรม ตอนที่ ๔ การเผยแผ่หลักพุทธธรรม**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://marin222.wordpress.com/> [๑๘ มี.ค. ๒๕๕๘].

^{๑๘} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๖/๒๖.

^{๑๙} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๙/๓๐.

^{๒๐} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๐/๓๑.

^{๒๑} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๖๐/๓๒.

^{๒๒} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๐๕.

ด้านการแสดงธรรมหรือได้รับการยกย่องว่าเป็นพระธรรมกถึก เป็นไปตามอำนาจของกาลเวลา และบริบททางสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากสังคมในสมัยพุทธกาล ยิ่งเมื่อดูจากจำนวนของพระสงฆ์ที่สำนักงานพระพุทธแห่งชาติได้ทำการสำรวจด้วยแล้ว ในปี ๒๕๕๗ มีจำนวนพระสงฆ์ทั้งสิ้น ๒๙๐,๐๑๕ รูป^{๒๓} การที่พระสงฆ์ผู้มีผลงานโดดเด่นในด้านการเผยแผ่มีไม่มากนักในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีกุศโลบายในการเผยแผ่ได้หลายวิธีอาทิ การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ การเป็นผู้รอบรู้ในหลักธรรมะ การแสดงธรรมได้ลึกซึ้งการพัฒนาชุมชน การสนับสนุนด้านการศึกษา การสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาสามเณร การจัดบวชชีพราหมณ์ถือศีล ๘ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม การจัดแสดงนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกระบวนการประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ประชาชนหันมาเข้าวัด ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ได้มาเรียนรู้หลักธรรม จูงใจให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้สูงขึ้นเป็นลำดับไป เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในที่สุด^{๒๔} การเผยแผ่จึงมีขอบข่ายที่กว้างตามวิธีการหรือกุศโลบายที่ใช้ในการเผยแผ่ การนำพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์มาปรับประยุกต์กับศาสตร์แขนงอื่นๆ จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายต่อพระสงฆ์ในปัจจุบันในการเจาะกลุ่มเป้าหมายผู้รับสารทางพระพุทธศาสนาอันมีหลากหลายกลุ่มและหลากหลายวัฒนธรรม

ในพระสงฆ์ผู้มีผลงานโดดเด่นด้านการเผยแผ่ มีผลงานประจักษ์ชัดทั้งในประเทศและต่างประเทศ พระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางคณะสงฆ์ที่มีบทบาทต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลายตำแหน่งด้วยกัน อาทิ กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, กรรมการฝ่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม, ผู้อำนวยการศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคมแห่งประเทศไทย (ศูนย์พระสงฆ์อาสาสมัครจัดพระสงฆ์เข้าสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมอาชีวะและมหาวิทยาลัย) ตามขอคำขอของสถาบันต่างๆ สังกัดสำนักเรียนวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร, ประธานสภาพระธรรมกถึกแห่งประเทศไทย, ประธานศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ในพระสังฆูปถัมภ์, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานครแห่งที่ ๑ วัดยานนาวา, ที่ปรึกษาสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ประธานกรรมการอำนวยการโครงการสร้างวัดนวมินทรราชูทิศ เฉลิมพระเกียรติ เมืองเรย์นแฮม แห่งนครเคมบริดจ์-บอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา, ได้ปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ เป็นหิตานุหิตประโยชน์ต่อประเทศชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยวิธีะ อุตสาหะ พากเพียร พยายาม และเสียสละ

^{๒๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, จำนวนพระภิกษุ - สามเณร ประจำปี ๒๕๕๗, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.onab.go.th/DataMonk/MoNk57.pdf> [๑๘ มี.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๔} พระปลัดสามารถ ธมฺมาโร (ชีวะพลักษ์), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญฺโญ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

เป็นอย่างยิ่ง พัฒนาพระอารามวัดยานนาวาทั้งด้านศาสนศึกษา ศาสนกิจ ศาสนธรรม ศาสนทนายา และศาสนวัตถุ เป็นที่ประจักษ์แก่คณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์ และประชาชนที่เคารพนับถือทั่วไป พระพรหมวชิรญาณ เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งในพระพุทธานุสาฝ่ายเถรวาท ที่ได้อุทิศกายใจปฏิบัติ ศาสนกิจทุกภูมิภาค ทั้งในชนบทที่ด้อยพัฒนาและห่างไกลในประเทศไทย ตลอดจนในต่างถิ่น ต่างประเทศที่แปลกต่างจากมาตุภูมิ ทั้งในด้านสภาพดินฟ้าอากาศ อาหาร บุคคล ทัศนคติและ วัฒนธรรมประเพณี ยึดหลักการและวิธีปฏิบัติศาสนกิจของพระพุทธองค์ ซึ่งทำให้พระเดชพระคุณเป็น พระเถระที่มีความอดทนและเสียสละ ไม่ติดในลาภสักการะหรือความสุขความสะดวกสบายใดๆ มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองอุปการคุณของพุทธศาสนิกชนผู้อุปถัมภ์บำรุง และเพื่อน้อมถวายเป็นพุทธ บูชาพระคุณพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่งเสริมอนุเคราะห์และพัฒนาชีวิตจิตใจประชาชนให้ ยึดมั่นในทานศีลภาวนาหรือศีลสมาธิและปัญญาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะถ้ามนุษย์เรา ขำระชีวิตจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลสความโลภความโกรธและความหลงแล้ว ชีวิต จิตใจย่อมจะเป็นอิสระจากความชั่วและทุกข์ภัยทั้งปวง สังคมย่อมจะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร) ว่าท่านมีวิธีการอย่างไรที่ทำให้หลักพุทธธรรมเป็นที่แพร่หลาย มีประชาชนทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ พ่อค้า ประชาชน ตลอดจนสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้ความ เคารพนับถือในตัวท่าน เพื่อเป็นการประกาศยกย่องผลงานที่ท่านได้บำเพ็ญมาด้วยดีโดยตลอดการ ดำรงสมณเพศและเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันศึกษาและช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบ ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพรหมวชิรญาณ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพรหมวชิรญาณกับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านเอกสารและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสารที่วิจัย

๑) ด้านเนื้อหา ประกอบด้วย เนื้อหาต่างๆ ในแต่ละบท คือ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้า วิธีการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ ประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ และศึกษาความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณกับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๒) ด้านเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบรมราชินีนาถฯ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องการพุทธวิธีการสื่อสาร และหนังสือ ตำรา เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพรหมวชิรญาณ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ พระสงฆ์ และกลุ่มคฤหัสถ์ ผู้ใกล้ชิดผู้เคยร่วมงาน เคยฟังการเทศน์ การบรรยาย การเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมฺงฺโกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

๒. พระศรีวิจิราภรณ์ (เกรียงไกร กิตติเมธี ป.ธ.๙,ดร.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา

๓. พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ (สมบัติ ญาณวโร) เลขานุการวัดยานนาวา

๔. นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน

๕. พลตรี ไชยนาจ ญาตินิมพลี ไวยาวัจกรวัดยานนาวา อดีตผู้อำนวยการสำนักงานอนุศาสนาจารย์ กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม และอดีตนายกสมาคมเปรียญธรรมแห่งประเทศไทย

๖. ดร.ณัฐพัชร สายเสนา ไวยาวัจกรวัดยานนาวา เลขานุการคณะกรรมการสำนักงานโครงการก่อสร้างวัดนวมินทรราชูทิศฯ

๗. นายณฐ ทะสังขา ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV)

โดยกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษานี้ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ กล่าวคือ เป็นผู้สนองงานและอยู่รับใช้ใกล้ชิดมานาน ได้เห็นวิธีการและศักยภาพเฉพาะตัวของท่านได้เป็นอย่างดี

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ ความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณกับพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

๑.๕.๑ วิธีการ หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ในรูปแบบต่างๆ เช่น พระธรรมเทศนา ปาฐกถา บทความ สื่อวิดีโอ คติธรรม กวีนิพนธ์ เป็นต้น

๑.๕.๒ การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายกว้างออกไป มีการดำเนินการเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วทุกสารทิศ ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส เคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย และน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

๑.๕.๓ พุทธวิธีการสื่อสาร หมายถึง หลักการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้า โดยพระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างถึงวิธีการสื่อสารเพื่อให้หลักธรรมแพร่หลาย

๑.๕.๔ พระพรหมวชิรญาณ หมายถึง พระมหาปสุกัธฺ เขมงฺโกโร (สุทธิพันธุ์) เปรียญธรรม ๓ ประโยค เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรรมการมหาเถรสมาคม ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๐ และที่ปรึกษาประธานสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

๑.๖.๑.๑ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “สงฆ์ผู้นำสังคม” กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ในฐานะผู้นำในสังคมไทย น่าจะมี ๒ ด้าน คือ ด้านศีลธรรม-จิต-วิญญาณ ศาสนา และด้านสติปัญญา เพื่อทำหน้าที่ ๓ อย่างของตน คือ ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ (และวิชาอื่นๆ ที่เกื้อกูลต่อการเข้าใจพระพุทธพจน์ สังคม วัฒนธรรม และความเป็นไปของโลก สันนิบาต) ทรงจำให้แม่นยำ เผยแผ่คำสั่งสอน (โดยเรียนรู้ รู้จักใช้ภาษาและเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่อย่างเหมาะสม) แบ่งปันความสุขสงบร่มเย็น แก่ชื่อกล่าวหา ขจัดเลืยนหนาม และปกป้องคุ้มครองพระศาสนา (อย่างยอมมอบกายถวายชีวิตให้ได้)^{๒๕}

๑.๖.๑.๒ พระพรหมบัณฑิต ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “หลักการและวิธีการเทศน์” กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าเวลาจะตบลาหาคณ เรื่องแรกสุดจะต้องคำนึงว่าจะแสดงปฐมเทศนาเทศน์ให้ใครฟังก่อน นึกถึงลูกศิษย์กัณฏิ คือ ปัญจวัคคีย์ อยู่กันมาหลายปีรู้นิสัยกันอยู่แล้ว ไหนๆ ก็จะต้องตบลาครั้งแรก เลือกพระปัญจวัคคีย์ พอได้ปัญจวัคคีย์ก็เริ่มออกไปตบกลาภายนอกหมู่บ้านสอนชฎิล ๓ พี่น้อง พวกนี้ฤทธิ์เดชมาก เสร็จแล้ว สอนได้ปลาราคาดีมากคือพระเจ้าพิมพิสาร เราต้องเปลี่ยน

^{๒๕} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๘.

นโยบาย ออกไปตกปลานอกบ้านอย่างที่บูรพาจารย์ได้ทำและนำพระพุทธศาสนาออกไปเผยแผ่ทั่วโลก
อย่างทุกวันนี้^{๒๖}

๑.๖.๑.๓ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เขียนไว้ใน
หนังสือเรื่อง “ธรรมนิเทศ” กล่าวไว้ว่า การใช้สื่อกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับเป็นวิถีทางแห่ง
พระปัญญาของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงใช้เป็นแบบอย่างมาตั้งแต่ต้น เพียงแต่เป็นการใช้สื่อ
ประกอบการเผยแผ่ที่มีอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ ให้เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ของบุคคลที่พระองค์ทรงสั่ง
สอน ด้วยการอุปมาเปรียบเทียบให้เห็นแจ้งประจักษ์กับตนเองเป็นสำคัญ^{๒๗}

๑.๖.๑.๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “พุทธวิธี
ในการสอน” กล่าวไว้ว่า ความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในด้านการสอนนั้น
ถ้าจะพูดให้เห็นด้วยอาศัยประจักษ์พยานภายนอกก็เป็นเรื่องไม่ยาก เพราะเพียงพิจารณาเผินๆ จาก
เหตุผลง่ายๆ ต่อไปนี้ก็จะนึกได้ทันทีคือ:-

๑. พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์ เต็มไปด้วย
ศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ เป็นอันมาก แต่พระองค์สามารถประสพชัยชนะในการสอน จนมี
พระนามนำเด่นมาถึงปัจจุบัน

๒. คำสอนของพระองค์ ชัดแย้งกับคำสอนในศาสนาเดิมและแย้งกับความเชื่อถือ
ความประเพณีปฏิบัติที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสมัยนั้น

๓. ขอบเขตงานสอนของพระองค์กว้างขวางมาก ทั้งโดยเทศะและระดับชนใน
สังคม ... ทรงสามารถสอนคนเหล่านั้นให้เข้าใจได้และยอมเป็นศิษย์ของพระองค์นับแต่
พระมหากษัตริย์ลงมาทีเดียว

๔. พระพุทธศาสนาที่เจริญมาได้ตลอดเวลานับพันๆ ปี แพร่หลายเป็นที่นับถืออยู่
ในประเทศต่างๆ และคณะสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันใหญ่และสำคัญในสังคมดังที่ปรากฏ
อยู่ในปัจจุบัน เป็นผลงานยิ่งใหญ่ของพระองค์ยืนยันทนถึงพระปรีชาสามารถอย่างประจักษ์ชัดโดยไม่ต้อง
อธิบาย^{๒๘}

^{๒๖} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **หลักการและวิธีการเทศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :
สามลดา, ๒๕๕๕), หน้า ๗๑-๗๔.

^{๒๗} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมนิเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖๒.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเจริญมงคลนามอายุ ๗๑ ปี พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาททจารี ป.ธ.๙) เจ้าอาวาส
วัดสุทัศนเทพวราราม เจ้าคณะภาค ๔ และกรรมการมหาเถรสมาคม และพิธวัชศิลปฤกษ์อาคารหอฉัน มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๒-๓.

๑.๖.๒ รายงานการวิจัย

๑.๖.๒.๑ พระมหาจำเณร จิรปญโญ (บุญมา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)” สรุปความได้ว่า ท่านเป็นนักบริหาร นักคิดนักวางแผน ท่านเริ่มจากการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในศาสตร์ต่างๆ แล้วนำศาสตร์นั้นๆ มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ ส่งเสริมให้บุคลากรให้พัฒนาตนเอง ฝึกประสบการณ์ให้ผู้ได้บังคับบัญชาให้มีเวทีในการแสดงออกซึ่งความสามารถ มีความเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม รู้จักการวางแผน ถึงพร้อมด้วยอิทธิบาทธรรมเต็มใจพอใจใฝ่เรียนรู้เพียรสู้ไม่ท้อถอย เอาใจใส่พิจารณาไตร่ตรองในการบริหารงาน รู้จักประยุกต์สถานการณ์กับสื่อต่างๆ ของท่านที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ได้อย่างเหมาะสม ใช้ในการเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการเผยแผ่แบบบูรณาการ ที่ใช้ได้ทั้งเชิงรุกและเชิงรับนี้คือลักษณะโดดเด่นของท่าน^{๒๙}

๑.๖.๒.๒ พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษามหาสมุทรและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ” สรุปความได้ว่า พระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ เป็นหนึ่งในบรรดาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญในยุคปัจจุบัน ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่วัดป่าหลายแห่ง หลังจากนั้นท่านก็ได้เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในที่ต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ คำสอนของท่านตามที่ได้ศึกษาในเทป ซีดี ได้รับความนิยมสูงสุดในหมู่ชาวพุทธในยุคปัจจุบัน ดังนั้นพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ จึงเป็นพุทธสาวกที่แท้จริงรูปหนึ่ง ผู้ซึ่งได้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นในชีวิตประจำวันและปลุกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการแสดงธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดี^{๓๐}

๑.๖.๒.๓ พระพิรพงศ์ พิรสกโก (ศรีฟ้า) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการประชาสัมพันธ์ของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์” สรุปความได้ว่า ยุวพุทธิกสมาคมมีการประชาสัมพันธ์โดยการใช้สื่อหลากหลายประเภท ผู้ก่อตั้งประกอบด้วย นายเสถียร โพธิ์นันทะ, นายบุญยง ว่องวานิช และนายสุพจน์ แสงสมบูรณ์ ได้จัดตั้งยุวพุทธิกสมาคมขึ้นเมื่อวันพุธ ที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒ และได้รับการโปรดเกล้าฯ วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๓ ส่วนรูปแบบและวิธีการประชาสัมพันธ์ของยุวพุทธิกสมาคมได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ วิทยุโทรทัศน์

^{๒๙} พระมหาจำเณร จิรปญโญ (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๕).

^{๓๐} พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษามหาสมุทรและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

อินเทอร์เน็ต และสื่อบุคคล เป็นต้น โดยมีวิธีการทั้งสื่อเชิงรับ คือ ให้ประชาชนผู้สนใจค้นหาแหล่งข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต และ ใช้สื่อเชิงรุก ได้แก่ โครงการประกวดหนังสือ นิทรรศการงานศิลปะเพื่อพระธรรมทางสื่อสมัยใหม่^{๓๑}

๑.๖.๒.๔ พระมหาสัณญา ปณฺณาวิจิตโต ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก, “หลวงตา” – “แพรวเอื้อไม้”)” สรุปความได้ว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติและการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณมาเป็นเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำไปสู่การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรมอภิปรายไต่ถามที่และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แลกบันทึกละเอียดและจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือ มุ่งที่จะให้ผู้ฟังหายจากโลภะโทสะโมหะ ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติด้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ลด ละได้หรือผ่อนคลายลงได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่างๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม ส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึก เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อความสงบสุขในครอบครัวและสังคม^{๓๒}

๑.๖.๒.๕ พระครูปลัดชโล เตชพล (ปิ่นวิเศษ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนฺโท)” สรุปความได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนฺโท) พระเดชพระคุณมีความโดดเด่นด้าน กายภาพ กลอน โคลง ฉันท์ และทำนองสวดสรภัญญะเพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และเป็นพระเถระที่มีความเมตตาสูงเป็นกันเอง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี เป็นพระนักเทศน์เผยแผ่เชิงรุก ทันเหตุการณ์และมองการณ์ไกลตลอดถึงเป็นพระนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงธรรมชาติ และปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร และเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ตามมติเถรสมาคมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ

^{๓๑} พระพิรพงศ์ พิรสโก (ศรีฟ้า), “ศึกษารูปแบบและวิธีการประชาสัมพันธ์ของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๓๒} พระมหาสัณญา ปณฺณาวิจิตโต (โปรงใจ), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก, “หลวงตา”- “แพรวเอื้อไม้”)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

และด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้วยปรัชญาชีวิตที่ว่า “อยู่เพื่อตัว อยู่แค่สันลม อยู่เพื่อสังคม อยู่คู่ฟ้าดิน”^{๓๓}

๑.๖.๒.๖ พระวุฒิกิรณ วุฒิกิรณ (พรมพิมพ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต)” สรุปความได้ว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชาวรมณีมีจุดเด่น คือมีเนื้อเรื่องบรรยายธรรม เป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษารวมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท คือ ๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา ๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ และในหนังสือและผลงานของพระราชาวรมณีทั้ง ๔๒ เรื่อง พบว่ามีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่หรือนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี คือ ๑) การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ๒) นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ ๓) นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น ๔) นำเสนอโดยวิธีการโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่างๆ ๕) นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย ๖) นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน^{๓๔}

๑.๖.๒.๗ พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โธฐสุ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ)” สรุปความได้ว่า หลวงพ่อคุณ ท่านเป็นพระที่ประชาชนศรัทธาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร จะเป็นการสนทนา หรือตอบปัญหา หรือว่าการใช้สื่อสัญลักษณ์ คือการเคาะหัวแทนการประพรมน้ำพุทมนต์ และวัตถุมงคล การฟังตะกรุดจะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนักข่าว หรือสื่อมวลชนจะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นมักเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก มีเรื่องที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของท่านได้ทุกแขนงทุกสาขาวิชา แต่ที่น่าสนใจคือการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านกับพระเถระทั้งหลายที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกันและเหมือนกัน เรื่องอิทธิพลของการใช้สื่อสัญลักษณ์คือ วัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศีรษะแทนการประพรมน้ำพุทมนต์ในสังคมปัจจุบัน

^{๓๓} พระครูปลัดชโล เตชพล (ปิ่นวิเศษ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอึ้ง สิรินนโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๓๔} พระวุฒิกิรณ วุฒิกิรณ (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

และการสงเคราะห์ประชาชนโดยการบริจาคสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นงานที่ท่านอุทิศชีวิตทำเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ บ้านเมือง และพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน^{๓๕}

๑.๖.๒.๘ พระมหาจรัญ ญาณวโร (อินทร์รงค์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” สรุปความได้ว่า บทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ตั้งแต่ชีวิตเริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายของท่าน มีความโดดเด่นในด้านความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ เป็นแบบอย่างของผู้สันโดษที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติ ด้านนี้ ความเป็นผู้คงแก่เรียน แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนา มุ่งประพฤติดำเนินปฏิบัติจนเกิดความสมบูรณ์ในไตรสิกขา ไปถึงที่จุดหมาย คือ พระอรหัตผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุ เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอน เป็นมหาสังฆปาโมกข์ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ใช้เป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติสืบมา ซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึงปัจจุบัน^{๓๖}

๑.๖.๒.๙ พระมหานันท ชยเสน (บรรจบพุดชา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษางานการเผยแผ่ของสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร)” สรุปความได้ว่า งานการเผยแผ่ของเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี เกิดจากจิตสำนึกที่จะสร้างบ้านเกิดให้มีความสุขความเจริญ และขยายไปสู่ความคิดหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ยากและความยากจนของพลเมืองในชาติเดียวกัน งานการเผยแผ่ของท่านโดยเนื้อหา มี ๓ ด้าน คือการพัฒนา วิชาการ และการอนุรักษ์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสมเด็จพระธีรญาณมุนี ในฐานะผู้ส่งสาร มี ๒ ประการ คือปัจจัยภายใน ได้แก่ คุณธรรมและความรู้, ปัจจัยภายนอก ได้แก่ บุคลิกภาพหรือปฏิปทาและคุณประโยชน์ต่อผู้อื่น, เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาบุคคลทั้งสองส่วน คือ ส่วนร่างกายและจิตใจ, ส่วนร่างกายเน้นพัฒนาความสัมพันธ์กับปัจจัยสี่ ส่วนจิตใจเน้นพัฒนาให้มีความรู้ มีศีลธรรม, การนำเสนอจะมี ๔ แบบ คือแบบอุปมาอุปไมย แบบใช้นิทานสาธก แบบยกพระบาลีและแบบกวีนิพนธ์, สื่อที่ใช้เผยแผ่ จัดตามการเข้ารหัสและถอดรหัสมี ๒ ประการ คือสื่ออวัจนะ (Verbal) ได้แก่ คำพูดและตัวหนังสือ, และสื่ออวัจนะ

^{๓๕} พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โธสุ), “ศึกษาวិธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชนิเทศ (หลวงพ่อดูณปรีสุทโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๓๖} พระมหาจรัญ ญาณวโร (อินทร์รงค์), “การศึกษามหาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

(Non-Verbal) ได้แก่ ปฏิภาณและจริยาวัตร, ผู้รับสารของสมเด็จพระเจ้า มีอยู่หลายระดับตั้งแต่เยาวชนจนถึงผู้นำระดับประเทศ^{๓๗}

จากการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัย แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับและมีผู้นำเอาหลักคำสอนไปปฏิบัติ มีพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างต้นแบบ มีพระสงฆ์สาวกเป็นผู้รับสืบทอดวิธีการ การสื่อสารหรือการเผยแผ่เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง วิธีการเผยแผ่แต่ละบุคคลถึงจะมีความคล้ายกัน แต่จะแตกต่างกันในประเด็นปลีกย่อยและช่วงเวลาของแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกันทางด้านความนิยมของการนำเทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือสื่อสาร รวมทั้งในด้านของภาษา บุคลิกภาพ ภาพลักษณ์ ที่ใช้ในการเผยแผ่ก็เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ในงานวิจัยครั้งนี้จะเป็นการนำเสนอวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ที่ปรากฏทั้งทางตรงและทางอ้อม นำเสนอไปสู่สาธารณะให้รู้จัก จนเกิดความสนใจและเกิดการมีส่วนร่วมในที่สุด

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ส่วนข้อมูลจากเอกสารได้แบ่งไว้ดังต่อไปนี้

๑) ศึกษารวบรวมจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ๒๕๐๐ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสื่อสารและหนังสือหรือตำราที่เกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพรหมวชิรญาณ เช่น หนังสือ ตำรา บทความ เทปบันทึกวิดีโอ เทปบันทึกเสียง ตลอดจนบทสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายมาประกอบงานวิจัยครั้งนี้

๒) ศึกษารวบรวมจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) สืบแบบสัมภาษณ์เรื่องการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงโกโร) ให้ผู้ตรวจสอบแบบสอบถามจำนวน ๓ รูป/คน ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑. พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ, ดร.

๒. รศ.บำรุง สุขพรรณ

๓. ผศ.รังษิ์ สุทนต์

^{๓๗} พระมหานันท ชาญโส (บรรจบพุดชา), “การศึกษางานการเผยแผ่ของสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

๔) นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยการส่งแบบสัมภาษณ์ล่วงหน้าแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๗ รูป/คน และทำการสัมภาษณ์ด้วยการบันทึกภาพและเสียงพร้อมทั้งการจดบันทึก

๕) นำแบบสัมภาษณ์มาสรุปความ

๖) วิเคราะห์ข้อมูลเป็นหมวดหมู่ โดยวิธีการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) นำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น มาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุป และการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Content Analysis) นำเอกสารหรือหลักฐานต่างๆ มาวิเคราะห์พรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

๗) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการศึกษา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบพฤติกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๑.๘.๒ ทำให้ทราบประวัติเกี่ยวกับการเผยแพร่และวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

๑.๘.๓ ทำให้ทราบความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณกับพฤติกรรมการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

บทที่ ๒

พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

พระพุทธศาสนาแผ่กว้างขยายไปยังดินแดนต่างๆ ด้วยวิธีการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางรากฐานไว้ ต่อมาพระสงฆ์ได้ช่วยกันดำเนินตามรอยของพระพุทธองค์ด้วยวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ ตามแต่ละภูมิประเทศที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐาน ความชำนาญและความสามารถของพระสงฆ์จึงส่งผลต่อกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการสื่อสารตามหลักพุทธวิธีการสื่อสารเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ พร้อมทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

๒.๑ พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่

ชาวโลกได้สรรเสริญ พรรณนาพระกิตติคุณของพระพุทธองค์หลายข้อ มีตัวอย่างประมวลไว้ในคัมภีร์ธำมมจักกัปปวัตตนสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เรื่องพระปุกกุสะติ ว่า “อิติปิ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ วิชาจรณสมปนโน สุคโต โลกาวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควาติ”^๑ แปลว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^๒

พระคุณ ๙ ประการ เรียกว่า นวพรคุณ ข้อ อรหัง สมมาสมพุทโธ วิชาจรณสมปนโน สุคโต โลกาวิทู จัดเป็น อัตตสมบัติ การประพจน์เพื่อประโยชน์ตน ส่วนข้อ อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควา จัดเป็น พรหิตสมบัติ การประพจน์เพื่อประโยชน์ผู้อื่น ข้อที่แสดงว่า พระองค์เป็นบรมครูหาผู้เปรียบมิได้ ไม่มีผู้เสมอ คือข้อ “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ” เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ และข้อ “สตถา เทวมนุสสานํ” เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๓

^๑ ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๔๒/๓๐๕.

^๒ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๔๒/๔๐๒.

^๓ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๙-๒๑๘.

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุปายในการเลือกบุคคล รोजังหะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอขึ้น เพราะความสำเร็จเช่นนี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยการมีธรรมที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดา^๔ พระพุทธองค์ได้ทรงจัดตั้งองค์การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีลักษณะเป็นธรรมเสนา คือกองทัพนิกาย โดยเฉพาะพระพุทธองค์เป็นองค์พระประมุข ผู้เป็นพระธรรมราชา และมีพระสาวกประเภทพระอัครสาวก เบื้องขวา ผู้เลิศด้านปัญญา เป็นพระธรรมเสนาบดี พร้อมทั้งมีพระโมคคัลลานเถระ พระอัครสาวก เบื้องซ้าย ผู้เลิศด้านอิทธิฤทธิ์อันเกิดจากสมาธิจิต เป็นแม่ทัพ โดยมีพุทธบริษัทเป็นทหารในกองทัพนิกาย^๕ ดังนั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่ในปัจจุบันต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนี้คือ

๒.๑.๑ พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ศาสนาพรหมจรรย์ (หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ หรือหลักพระธรรมวินัย) ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าในระยะแรกตรัสรู้^๖ มีลักษณะเป็นการประกาศท้าทายเหล่ามหาบัณฑิตปัญญชนในสมัยนั้นให้มาช่วยกันพิสูจน์อริยสัจธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นความจริงอันเที่ยงแท้แน่นอน เป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สอดคล้องกับหลักพระธรรมคุณที่ว่า “สุวากขาโต ภคเวตา ธมโม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ”^๗ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว อันผู้บรรลุมะรรณจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ควรแก่การเชยชวนชักชวนให้มาพิสูจน์ทดสอบ ควรน้อมเข้าสู่ตนเป็นผลปฏิบัติที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน”^๗

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนาทรงประสบผลสำเร็จอย่างสูงยิ่งในการประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ซึ่งทรงใช้เวลาเพียง ๔ เดือน ก็สามารถประกาศศาสนาธรรมก่อตั้งและประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคงดำรงประโยชน์สุขแก่ประชาชนในดินแดนชมพูทวีป คือ ครบองค์ประกอบ ๕ ประการของการก่อตั้งศาสนา ซึ่งได้แก่

^๔ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ลิตญาโณ), *พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๕ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ภาคปฏิบัติการ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^๖ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๗๔/๕๐.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๖, อ.ฉ.ก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

๑) มีองค์พระศาสดาผู้ก่อตั้งคือพระองค์เอง
 ๒) มีศาสนธรรม คือหลักพุทธธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง
 ๓) มีศาสนบุคคล คือพระพุทธสาวกเป็นประจักษ์พยานในการปฏิบัติตามศาสนธรรมและ
 เป็นกำลังสำคัญช่วยประกาศเผยแผ่ โดยมีพระภิกษุปัญจวัคคีย์ กลุ่มพระยสะ พร้อมทั้งมีอุบาสก
 อุบาสิกา คือบิดาของพระยสะและอดีตรรยาของพระยสะ เป็นต้น

๔) มีศาสนสถาน คือพุทธศาสนสถานหรือวัด ในสมัยนั้นได้แก่ พระวิหารเวฬุวันหรือ
 วัดเวฬุวัน ที่พระเจ้าพิมพิสาร จอมเสนามาตรราช บรมกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ทรงศรัทธาสรางถวาย
 ณ พระราชอุทยานเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

๕) มีศาสนพิธี คือธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเป็นแบบแผนให้
 ประพฤติปฏิบัติ โดยขณะนั้น มีพิธีการบวชประเพณีพรหมจรรย์เกิดขึ้น ๒ แบบ คือ
 แบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ที่พระพุทธองค์ทรงประทานบวชให้เอง และแบบติสรณคณอุปสัมปทา ที่ทรง
 อนุญาตพระสาวกบวชให้กุลบุตรได้ด้วยการรับไตรสรณคมน์ นอกจากนี้ ยังมีพิธีการอุทิศส่วนกุศล
 ให้แก่ผู้ล่วงลับวายนม โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระเต้าทองเต็มด้วยน้ำหลังลงดินเนื่องด้วยการ
 ถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน^๘

การจะขับเคลื่อนให้พระพุทธศาสนาไปแพร่หลายจนประสบความสำเร็จได้ พระพุทธองค์
 ทรงกำหนดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเยี่ยงยุทธวิธีทางการทหารไว้ ๔ ประการ คือ “จானกุสโล จ
 โหติ ทูเรปาทิ จ อุกขนเวธี จ มหโต จ กายสุส ปทาเลตา” ๑.ฉลาดในฐานะ ๒.ยิ่งลูกศรได้ไกล
 ๓.ยิ่งไม่พลาด ๔.ทำลายกายขนาดใหญ่ได้”^๙

๑) จ्ञานกุสโล จ โหติ มีความเฉลียวฉลาดเหนือกว่าในด้านชัยภูมิ คือผู้เผยแผ่ต้องเป็นคนมี
 ศีลธรรม มีกัลยาณธรรม และมีพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ มีความรู้
 ความก้าวหน้าอยู่เสมอ

๒) ทูเรปาทิ มีสมรรถนะในการยิงได้ไกลๆ คือผู้เผยแผ่ต้องสามารถมองเห็นความจริงของ
 ชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายว่าล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ อันได้แก่ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน
 ความเป็นทุกข์ทนสภาพเดิมไม่ได้ ความไม่ใช่ตัวตน หรือการเกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วยังดับไป ไม่ใช่ตัวกูของกู

๓) อุกขนเวธี มีความสามารถในการยิงได้ในเวลาอันรวดเร็ว คือมีความประหยัดพัฒนา
 ตนเองไปตามครรลองแห่งอริยธรรม จนสามารถบรรลุธรรมในฐานะนั้นๆ ได้

^๘ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.
 พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕, หน้า ๗ – ๘.

^๙ อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๘๑/๑๙๕.

^{๑๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๑/๒๕๗.

๔) มหโต กายสสส ปทาเลตา มีความสามารถทำลายขุมกำลังใหม่ของข้าศึกได้ หมายถึงการทำลายอริชา ความไม่รู้ให้หมดสิ้นจากใจไป^{๑๑}

ผู้ที่จะเป็นนักพูดหรือนักเผยแผ่ธรรม จะต้องมีความสมบัติที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปัญญาแตกฉาน ที่เรียกว่า ปฏิสัมภิทา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ว่าดังนี้

๑) อตถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปริชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

๒) ธัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปริชาแจ้งใจหลัก, เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปริชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตาม

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปริชาแจ้งในความคิดทันการ, มีไหวพริบ ชี้แจงในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์^{๑๒}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงวางรากฐานให้มั่นคงเพื่อประกาศหลักธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ กำหนดขนบธรรมเนียมและวิธีการที่ชัดเจนเพื่อการเผยแผ่ ทรงเผยแผ่ในเชิงรุกเยี่ยงยุทธวิธีของทหาร ทรงอาศัยปฏิปทาความแตกฉานในด้านต่างๆ เป็นคุณสมบัติในการเผยแผ่เพื่อให้ประสบความสำเร็จ

๒.๑.๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ความสำเร็จอย่างรวดเร็วในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น ส่วนหนึ่งมาจากความโดดเด่นเป็นเอกบุคลที่อุบัติมาเพื่อทำหน้าที่เป็นพระศาสดาโดยเฉพาะ^{๑๓} ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า “บุคคลผู้เป็นเอก เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคล

^{๑๑} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ภาคปฏิบัติการ, หน้า ๑๕ – ๑๖.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นนทบุรี : เอส. อาร์. ฟรันทิง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๑.

^{๑๓} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ภาคปฏิบัติการ, หน้า ๑๖.

ผู้เป็นเอกคือใคร คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^{๑๔} และหลักการเผยแผ่ธรรมให้ประสบความสำเร็จ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้สรุปไว้ว่า

๑) มีเป้าหมายในการเผยแผ่ ดุจพระพุทธเจ้าทรงทำเพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูลชน เป็นไปเพื่ออนุเคราะห์โลก การเผยแผ่มีความจำเป็นดุจได้อาหารต้องแบ่งกันกิน “เนกาสี ลมเต สุข”^{๑๕} ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข^{๑๖}” ควรรู้จักแบ่งปันประโยชน์ให้ผู้อื่น

๒) มีใจกว้างอย่าไปพูดชมผู้อื่น หรือสำนักปฏิบัติอื่นๆ ในอริยวังก์สิกสูตรสอนให้ไม่ยกตนข่มผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ (จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช) มีปหานะ คือ รู้จักละหรือกำจัดบาปอกุศลธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และมีภาวนา ได้แก่ การฝึกอบรมจิตและการเจริญปัญญา แม้สมาธิเอง ก็สามารถให้ประโยชน์ถึง ๔ ขั้นตอน^{๑๗} คือ

๒.๑) อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๒.๒) มีสติสัมปชัญญะ

๒.๓) เกิดญาณทัสสนะ

๒.๔) ดับกิเลส สิ้นอาสวะ

๓) อ่านและศึกษาพระไตรปิฎก เพื่อใช้เป็นหลักในการเผยแผ่ธรรม และยึดถือพระพุทธพจน์เป็นแนวทางในการเผยแผ่

๔) ศึกษาวิชาการสมัยใหม่ไว้บ้าง เพื่อเป็นรางวัลรองรับพระพุทธศาสนา การนำวิชาการสมัยใหม่มาเปรียบเทียบกับให้เด็กเข้าใจ จะช่วยให้เด็กสนใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงควรเปิดโลกทัศน์ด้วยการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ และอ่านหนังสือให้มากๆ ไว้เป็นการดี ดุจขงจื๊อกล่าวไว้ว่า “คนจะเป็นปราชญ์ต้องเดินทางหมื่นลี้ อ่านหนังสือหมื่นเล่ม”

๕) นักเผยแผ่หากรู้ว่าตนไม่สามารถก็ควรแสวงหา และส่งเสริมคนดีคนมีคุณภาพ หากคนที่มีคุณภาพมาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร ดุจพระเถระในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๒ นำเด็กฉลาดจากสกุลพราหมณ์มาบวชจนกู้ชื่อพระศาสนา คนคุณภาพมีคุณสมบัติ ดังนี้

๕.๑) ประพฤติดี (ศีล)

๕.๒) ความรู้ดี (พาหุสัจจะ)

๕.๓) มีความสามารถดี (กิงกรณียตา)

๕.๔) มีใจสูง (ธัมมกามตา)

^{๑๔} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๐/๒๒.

^{๑๕} พุ.ชา.ทวาทสก. (บาลี) ๒๗/๓๕/๒๖๒.

^{๑๖} พุ.ชา.ทวาทสก. (ไทย) ๒๗/๓๕/๓๘๕.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๘-๒๘๐.

๖) หมั่นสำรวจตนเองอยู่เสมอ เมื่อมีโลภ อยากดี อยากเด่น ผ่อนให้เบาลง มีโทสะมากๆ ก็ผ่อนให้เบาลง จงมีนิวาตะเอาลมออก อ่อนน้อมถ่อมตน จงคิดว่า “ประโยชน์ของพระพุทธศาสนา สำคัญที่สุด ตัวเราเป็นเพียงผงธุลี”

๗) มีคารวะธรรมอย่างสูงในพระรัตนตรัย อย่าดูถูกพระพุทธรูป เหยียบพระธรรมหรือดูถูกพระสงฆ์ ถือว่าสิ่งเหล่านี้ คือ สัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย ดุจช้างฉัททันต์เห็นผ้ากาสาพัสตร์แล้วไม่ขำนายพรานโก่ง

๘) อย่าดูถูกพระภิกษุธรรมดา สามเณรน้อย หรือคนธรรมดาทั่วๆ ไป พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ในพระสูตรเล่มที่ ๑๒ สูตรที่ ๓๒ แสดงถึงปาในท่ามกลางแสงเดือนงามดุจใคร ท่านตอบว่า งามดุจผู้มีความเพียร นั่นคือการยกคนธรรมดาให้มีอุตสาหะ

๙) ในการเผยแผ่ทุกครั้งควรมีทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ปริยัติคนลืมนเร็ว แต่การปฏิบัติ นั้นจะอยู่ในใจของคนปฏิบัติตลอดไป^{๑๘}

การดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นการน้อมนำพระพุทธพจน์ที่ตรัสประทานไว้มาเป็นหลักการเบื้องต้น หรือกำหนดเป็นนโยบายหลักในการทำงาน จากนั้นจึงนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับนโยบายหลัก การดำเนินงานต่างๆ ก็จะไปอย่างเป็นระบบ และอยู่ในแนวทางแห่งความพ้นทุกข์ ทั้งนี้โดยมีพระพุทธพจน์เป็นเครื่องนำทาง^{๑๙}

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติมาเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพราะองค์มีความโดดเด่นหาผู้เปรียบปานมิได้ จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จ และในหลักการเผยแผ่ธรรมให้ประสบความสำเร็จจะต้องตั้งเป้าหมาย มีความรู้ความสามารถลึกซึ้งทั้งภาคปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ วางตัวเหมาะสมแก่คนทุกวัย

๒.๑.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสามารถสร้างความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุกสถานการณ์ ไม่จำกัดตายตัวเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแม้แต่การสาวรมพระอิริยาบถให้สงบเรียบร้อยงดงาม ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังเช่นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จมุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ มีนักบวชชาวชีวกผู้หนึ่งชื่อว่าอุปกะ เดินสวนทางมา เพียงพบเห็นพระพุทธองค์เสด็จดำเนินด้วยพระพุทธลีลา มีพระอาการสงบเรียบร้อยไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความประทับใจตรงเข้าไปสนทนาด้วย ภายหลังจากนั้น เขาไปใช้ชีวิตฆราวาสแต่งงานมีครอบครัวแล้วเกิดความเบื่อหน่าย

^{๑๘} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมนิเทศ (Dhamma Communication)**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ๓๓ – ๓๔.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ได้กลับมาขอวชประพาศิธรรมกับพระพุทธองค์และบรรลุนิพพานได้ในที่สุด^{๒๐} หรือแม้แต่ อุปติสสปริพาชกที่เข้ามาบวชเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในนามอุโฆษเป็นที่รู้จักกันว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็เพราะเลื่อมใสในอิริยาบถที่สำรวมเยี่ยงสมณะของพระอัสสชิเถระ เป็นจุดเบื้องต้น^{๒๑}

อย่างไรก็ตาม รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแม้จะมีหลายรูปแบบ แต่เมื่อ รวบรวมตามที่ปรากฏโดยส่วนมากแล้ว นับจำนวนได้ ๗ วิธี^{๒๒} ด้วยกันดังนี้

๑) อุปนิสินนกา แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึงการนั่งคุยสนทนาอย่าง กันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับ การสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกัน ตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจง ให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธี ตรงกับที่ท่านโบราณณาจารย์กล่าวว่า นั่งจับเข้าคุยกัน บรรยายากศ เป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย

๒) ธัมมิกกา (หรือ ธรรมกา) แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึงการบรรยาย หรืออธิบายธรรม เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็น กิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว ในปัจจุบัน ได้แก่ การแสดงธรรมการปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง ทั้งที่เป็นธัมมิกกาหรือการสนทนา ทั่วไป จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการ^{๒๓} คือ ๑. สันทติสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้ เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามยอมรับนำไปปฏิบัติได้ ๓. สมุตเตชนา ระวังใจให้กลัวกลัว บังเกิดกำลังใจ ๔. สัมปัทสนา ขโลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง^{๒๔}

๓) โอวาทกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึงการให้คำแนะนำตักเตือนให้ ละเว้นชั่วประพฤติดี เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือ พระโอวาทสั้นๆ เป็นพระดำรัสตรัสเตือน ทรงสั่งสอนโดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟัง เกิดความสังวรระวัง ไม่ทำชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำแต่ความดี และให้รักษาความดีเอาไว้ ซึ่งตามปกติ จะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในโอกาสสำคัญ เช่น พระโอวาทปาติโมกข์^{๒๕} ที่ทรงแสดงถึง

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑/๑๖-๑๗.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๔.

^{๒๒} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๙ – ๒๑.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (บาลี) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๕. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล ธรรม ข้อ ๑๗๒.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

อุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจจุสมมาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๒๖} เป็นต้น

๔) อนุสาสนิกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึงคำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู เป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี รวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด ดังเช่นที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจักไม่ประทับประคองเธอทั้งหลาย เหมือนช้างหม้อประทับประคองภาชนะดินดิบที่ยังดิบอยู่ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”^{๒๗} เป็นต้น เนื้อหาสารธรรมโดยส่วนมาก จะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำเตือนพุทธบริษัทอยู่เนืองๆ

๕) ธัมมสากัจฉากถา (หรือเขียนว่า ธรรมสากัจฉากถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึงการสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาสเพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณี ปัจจุบันนอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรม แล้วอาจเรียกว่า การอภิปรายธรรม การเสวนาธรรม โดยผลัดกันพูดผลัดกันฟังอีกด้วย เช่น การสนทนาของท่านพระมุสสีละ ท่านพระปวิภูฐะ ท่านพระนารทะ และท่านพระอานนท์ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพีโดยท่านพระปวิภูฐะเป็นผู้เริ่มต้นสนทนา^{๒๘}

๖) ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง หรือระหว่างที่สนทนาธรรมกันเพื่อกระตุ้นเร้าให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่นๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้นๆ แล้ว เพื่อทดสอบความเข้าใจของผู้ฟัง ในหลักการถามและตอบปัญหานี้ พระพุทธเจ้าจะทรงให้หลักในการพิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและวิธีการที่จะตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ ๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว ๒) วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรแยกตอบ ๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหา

^{๒๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๒๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๖/๒๓๓.

^{๒๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๘/๑๓๘.

ที่ควรตอบโดยย้อนถาม ๔) ฐปณีย์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบ^{๒๙} เช่น เมื่อทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร^{๓๐} โปรดพระปัญจวัคคีย์ พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา โดยลำดับแล้วตรัสย้อนถามว่า “พวกเธอเข้าใจข้อความตามที่กล่าวมาอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?” เมื่อพระปัญจวัคคีย์ทูลตอบว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ก็ตรัสถามต่อไปว่า “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า” พระปัญจวัคคีย์ ทูลตอบว่า “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า” จึงตรัสแนะนำให้สรูปถึงความ เป็นอนัตตาว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตาม เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา” “ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” ดังนี้ เป็นต้น

๗) ธัมมเทศนาภคา (หรือเขียนว่า ธรรมเทศนาภคา) แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนานั่นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพระสูตรต้นปิฎก เช่น ในพระสูตรต้นตปิฎก แต่จะทรงแสดง แนวใดก็ตาม สามารถแบ่งช่วงใหญ่ ๆ ได้ ๓ ช่วง เช่น โครงสร้างในอนัตตลักขณสูตร^{๓๑} ว่า

๗.๑ อุเทศ บทตั้ง คือหัวข้อที่ยกขึ้นมาปรารภ แสดงเป็นหัวข้อสั้นๆ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา”

๗.๒ นิเทศ บทขยายความไปตามลำดับ เช่น รูปคืออะไร รูปเป็นอย่างไร การทำใจให้ยอมรับความจริงว่า รูปเป็นอนัตตามีผลคืออะไร

๗.๓ ปฏินิเทศ บทสรุปข้อความสำคัญอันเป็นผลที่ต้องการในเรื่องนั้นๆ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมี ญาณว่าหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี”

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยในเบื้องต้นได้สร้าง ศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ที่พบเห็น หลังจากนั้นเมื่อเขาเกิดความเลื่อมใสแล้วจึงได้แสดงธรรมโปรดเพื่อให้เกิด ความเข้าใจแจ่มแจ้ง และในรูปแบบนั้นบางครั้งก็ไม่มีกำหนดเป็นรูปแบบที่ตายตัว กล่าวคือ เป็นไปตามสถานการณ์ตามลักษณะของบุคคล ภูมิประเทศ และวัฒนธรรม แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปสามารถ จำแนกเป็น ๗ ประเภท คือ ๑) อุปนิสินกคา หมายถึงการนัยสนทนากันเองโดยสอดแทรก หลักธรรมเข้าไปในการสนทนา ๒) ธัมมิกคา หมายถึงการบรรยายหรืออธิบายธรรม ๓) โอวาทกคา

^{๒๙} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน.

หมายถึงการให้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นความชั่วประพุดแต่ความดี ๔) อนุสาสนีกถา หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู ๕) ธัมมสากัจฉากถา หมายถึง การสนทนาธรรมเพื่อแสวงหาความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน ๖) ปุจฉาวิสัชนากถา หมายถึง การถาม-ตอบ ๗) ธัมมเทศนา หมายถึง การแสดงพระธรรมเทศนา

๒.๑.๔ จุดมุ่งหมายการสอนของพระพุทธเจ้า

คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เรียกว่า พระธรรมวินัยนั้น คำสั่งสอนที่ให้ตั้งอยู่ในความดีและให้ชำระใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสจัดเป็น “พระธรรม” คำสั่งสอนที่ห้ามไม่ให้ทำความชั่วทางกาย วาจา จัดเป็น “พระวินัย” และเมื่อพระธรรมวินัยยังเป็นไปอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาชื่อว่า ดำรงอยู่ได้ตรานั้น ดังปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า

สพฺพปาปสฺส อภณฺ

กุลสฺสอุปสมปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ

เอตํ พุทฺธานสาสนํ^{๓๒}

แปลว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๓๓}

จุดมุ่งหมายในการสอน พระองค์ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเมื่อแรกส่งไปประกาศพระศาสนาว่า

“จรฺถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา เกน อคมิตถ ภิกฺขเว ธมฺมํ อาทิกุลยาณํ มชฺฌมกุลยาณํ ปริโยสานกุลยาณํ สาทถํ สพฺพยถฺชนํ เกวลปริปฺพณฺณํ ปริสุทฺธํ พรหมจารียํ ปกาเสถ”^{๓๔} แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม”^{๓๕}

จากพระพุทธดำรัสต่อพระอรหันต์ ๖๐ องค์ก่อนส่งไปประกาศพระศาสนาดังกล่าวนี้นี้ พระองค์ได้ระบุจุดมุ่งหมายหรือคาดหวังสิ่งที่พึงเกิดขึ้นคือ

๑) อตถายะ เพื่อประโยชน์ คือ พระธรรมจะนำคุณค่าที่เป็นจุดหมายของชีวิตมาสู่ผู้ปฏิบัติ

๓ ลักษณะ คือ

^{๓๒} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.

^{๓๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๓๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๔๙

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

(๑) ทิฐฐัมมิกัตถะ ประโยชน์ขั้นต้น เช่น ความมีสุขภาพดี มีทรัพย์สินเงินทอง มีครอบครัวที่มั่นคงผาสุกและเป็นที่ยอมรับในสังคม

(๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องต้น เช่น ความสุขทางใจ ความอึดใจ มั่นใจในชีวิต

(๓) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งคนสามารถสัมผัสได้ทั้งในโลกนี้และในโลกต่อไป

๒) หิตายะ เพื่อเกื้อกูล คือ พระธรรมจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้คุณค่า คุณธรรมที่ดีงามด้านอื่นๆ ให้เกิดขึ้น ช่วยป้องกันและบรรเทาสิ่งที่ไม่ดีงามไม่ให้เกิดขึ้น กล่าวคือ สร้างสภาพที่เหมาะสมและความดีงามของชีวิตด้านอื่นๆ ให้สูงขึ้น

๓) สุขายะ เพื่อสุข ธรรมที่เป็นประโยชน์อันมีลักษณะเกื้อกูลนั้น จะต้องออกผลมาในรูปของความสุกซ้นต่างๆ เป็นสำคัญ พระธรรมที่ทรงสั่งสอนจึงอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่องค์ธรรมนั้นๆ^{๓๖}

ดังนั้น จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งหมายในการสร้างประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุกซ้นแก่มวลหมู่มหาชนและเกื้อกูลต่อสังคมโลก ดังนั้นพระพุทธเจ้า จึงทรงมีพุทธประสงค์ในการสอนเพื่อให้มหาชนเกิดความรู้ ความเห็น ๓ ประการ^{๓๗} คือ

๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิธมฺมยธรรมเทศนา) หมายความว่า สิ่งใดที่พระองค์ทรงรู้แล้ว ทรงเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงพิจารณาว่าไม่เป็นประโยชน์สำหรับมหาชน พระพุทธองค์ก็จะไม่ทรงสอนในสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ อุปมาเหมือนครูที่มีความรู้มาก แต่ก็นำเอาเฉพาะความรู้เท่าที่จำเป็นแก่ศิษย์ในชั้นนั้นๆ มาสอน เท่าที่จะพึงเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ และเท่าที่วุฒิภาวะของศิษย์จะรับได้ ในจุฬาลงกโยวาทสูตร พระมาลุงกยเถรถามเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ก็ไม่ทรงแสดงธรรมเพราะเป็นปัญหาอภิปราย ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ และทรงเปรียบเทียบว่า เมื่อบุคคลถูกลูกศรอาบยาพิษ ญาติมิตรได้หาแพทย์มา แต่บุคคลผู้นั้นขอทราบรายละเอียดว่าใครเป็นผู้ยิง ศรมาจากไหน และศรทำด้วยอะไร เป็นต้นแล้ว จึงจะยอมให้แพทย์รักษาผ่าตัด^{๓๘}

๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา) พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามแล้วไม่เห็นและไม่ยากเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสอนสิ่งกาลกมานพผู้กำลังไหว้ทิศทั้งหลายตามคำสั่งของบิดา

^{๓๖} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พุทธวิธีการสอน*, หน้า ๕ - ๗.

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๔/๒๘๔.

^{๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒/๑๓๓.

พระพุทธองค์ทรงแสดงทศ ๖ ในความหมายใหม่ซึ่งเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันคือ (๑) ทิศเบื้องหน้า มารดา บิดา (๒) ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์ (๓) ทิศเบื้องหลัง บุตร ภรรยา (๔) ทิศเบื้องซ้าย มิตร (๕) ทิศเบื้องต่ำ ทาส กรรมกร หรือคนในสถานะต่ำกว่า และ (๖) ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ผู้มีศีล ปฏิบัติชอบต่อบุคคลประเภทต่างๆ ย่อมได้ชื่อว่าไหว้ทิศถูกต้องตามอริยวินัย สังคาลกมานพก็ชื่นชมยินดี ปฏิญาณตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต^{๓๙} ทั้งนี้เพราะตรงตามด้วยเหตุผลแล้ว เห็นจริงตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอน

๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (สปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) ดังเช่นปาฏิหาริย์ ๓ ประการ ของพระพุทธองค์ คือ (๑) อิทธิปาฏิหาริย์ การแสดงฤทธิ์ต่างๆ (๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือการดักใจคนได้ รู้ใจคน (๓) อานุศาสนีปาฏิหาริย์ การสั่งสอนให้เข้าใจเรื่องต่างๆ ตามเป็นจริง ปาฏิหาริย์สองข้อแรกนั้น พระศาสดาว่าเป็นเรื่องไม่ประณีต เป็นเรื่องเฉพาะตัว พระศาสดาตรัสว่า “เราเห็นโทษของอิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์อยู่อย่างนี้ จึงอัดอัดระอา รังเกียจปาฏิหาริย์ทั้ง ๒ นี้” ส่วนอานุศาสนีปาฏิหาริย์นั้น คือการสั่งสอนให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำทั้งกาย วาจา ใจ เป็นสิ่งประณีต มีประโยชน์ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ^{๔๐}

สรุปได้ว่า พระธรรมวินัยเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้ละชั่วและตั้งอยู่ในความดี ทรงมีจุดมุ่งหมายให้พระธรรมวินัยแผ่ขยายไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อความสุขของชาวโลกทั้งมวล โดยหวังว่ามหาชนจะเกิดความรู้ ๓ ประการ คือ รู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น, ตรงตามแล้วเห็นจริงได้ และรับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

๒.๑.๕ คุณสมบัติของผู้สอน

ความกรุณาที่แสดงออกในทางการอบรมสั่งสอน ย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนอย่างที่เราเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี ๗ ประการ ดังที่ปรากฏในทุติยमितตสูตรว่า

“ปิโย จ ครุ ภาวนีโย

วตฺตา จ วจนฺทโม

คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา

โน จฏฺฐาเน นิโยชเย

แปลว่า มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พุดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำไปในอวิชชา^{๔๑}

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๗๔/๑๙๙-๒๑๘.

^{๔๐} ที.ส. (ไทย) ๙/๔๘๓/๒๑๔, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๔.

^{๔๑} อัง.สตตก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙, อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๘.

โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า

“กัลยาณมิตรธรรม ๗ เป็นคุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอาครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ

- ๑) ปิโย – น่ารัก ในฐานะเป็นที่วางใจและสนิทสนม
- ๒) ครุ – นำเคารพ ในฐานะให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
- ๓) ภาวนีโย – นำยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง
- ๔) วตฺตา – รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- ๕) วจนุชโม – อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ

๖) คมกิริยจ กถิ กตฺตา – กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้

๗) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย – ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย”^{๔๒}

พระพุทธศาสนาถือว่าความสัมพันธ์ของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียนนั้น อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคแห่งการฝึกอบรม ฟังระลึกถึงฐานะของผู้สอนอันสัมพันธ์กับความตอนนี้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “อภฺชาตาโร ตถาคตา”^{๔๓} ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกเท่านั้น”^{๔๔} และเรื่องที่ทรงชี้แจงแก่พราหมณ์ว่าพระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางในคณกโมคคัลลานสูตร^{๔๕} องค์คุณทั้ง ๗ นี้ เป็นคุณลักษณะที่ผู้สอนหรือครูผู้มีความกรุณาโดยทั่วไปจะมีได้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น

พระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์ชาวโลกนั้น แสดงออกในพุทธกิจประจำวันหรือกิจวัตรประจำวันของพระองค์ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า วันเวลาที่ผ่านไปแต่ละวันนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนอื่นๆ ทั้งนั้น และให้เห็นการรู้จักทำงานเป็นเวลาของพระมหาบุรุษพุทธกิจประจำวันนั้น แบ่งเป็น ๕ ดังนี้

๑) ปุเรกัตตกิจ พุทธกิจภาคเช้าหรือภาคก่อนอาหาร ได้แก่ ทรงตื่นพระบรรทมแต่เช้า เสด็จออกบิณฑบาต เสร็จแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดประชาชนในที่นั้นๆ เสด็จกลับพระวิหาร รอให้พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว เสด็จเข้าพระคันธกุฎี

๒) ปัจฉากัตตกิจ พุทธกิจภาคบ่ายหรือหลังอาหาร ระยะเวลาที่ ๑ เสด็จออกจากพระคันธกุฎี ทรงโอวาทภิกษุสงฆ์ เสร็จแล้วพระสงฆ์แยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรมในที่ต่างๆ พระองค์เสด็จเข้าพระคันธกุฎี อาจทรงบรรทมเล็กน้อยแล้วถึงระยะที่ ๒ ทรงพิจารณาตรวจดูความเป็นไปของชาวโลก ระยะที่ ๓ ประชาชนในถิ่นนั้นมาประชุมในธรรมสภา ทรงแสดงธรรมโปรด

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๔๓} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๖/๖๔.

^{๔๔} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗.

^{๔๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๗/๘๒.

๓) ปุริมยามกิจ พุทธกิจยามที่ ๑ (ของราตรี) หลังจากพุทธกิจภาคกลางวันแล้ว อาจทรงสนานแล้วปลีกพระองค์อยู่เงียบๆ พักหนึ่ง จากนั้นพระภิกษุสงฆ์มาเฝ้า ทูลถามปัญหาบ้าง ขอรกรมฐานบ้าง ขอให้ทรงแสดงธรรมบ้าง ทรงใช้เวลาตลอดยามแรกนี้สนองความประสงค์ของพระสงฆ์

๔) มัชฌิมยามกิจ พุทธกิจในมัชฌิมยาม เมื่อพระสงฆ์แยกย้ายไปแล้ว ทรงใช้เวลาที่สองตอบปัญหาพวกเทพทั้งหลายที่มาเฝ้า

๕) ปัจฉิมยามกิจ พุทธกิจในปัจฉิมยาม ทรงแบ่งเป็น ๓ ระยะ ระยะแรก เสด็จดำเนินจงกรมเพื่อให้พระวรกายได้ผ่อนคลาย ระยะที่ ๒ เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงพระบรมมสัทธิไสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ระยะที่ ๓ เสด็จประทับนั่งพิจารณาสดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลผู้ใดที่ควรเสด็จไปโปรดโดยเฉพาะเป็นพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยไว้แล้ว ก็เสด็จไปโปรดในภาคพุทธกิจที่ ๑ คือ ปุเรภัตตกิจ^{๔๖}

สรุปได้ว่า คุณสมบัติของผู้สอนนั้น พระพุทธศาสนานับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนหรือผู้ฟัง โดยให้ตั้งอยู่ในความเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกัน โดยคุณสมบัตินี้ไม่ได้จำกัดแต่เฉพาะกับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ยังสามารถเป็นคุณสมบัติของผู้สอนทั่วไปอีกด้วย ส่วนคุณสมบัติอีกประการหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่แสดงออกถึงความเป็นกัลยาณมิตรและทรงอนุเคราะห์แก่ชาวโลก คือ พุทธกิจประจำวันของพระองค์ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น

๒.๑.๖ กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

ในกลวิธีและอุบายประกอบการสอนนั้น ในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธีและอุบายในการสอน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ ๑๐ ประการ^{๔๗} สรุปได้ดังต่อไปนี้

๒.๑.๖.๑ การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแนกแยะ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนมีความปรารถนาดี อยากช่วยทำประโยชน์ แต่หากขาดปัญญา อาจกลับทำลายประโยชน์เสียก็ได้ ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง ลิงเฝ้าสวน หรือ คนขายเหล้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทาน

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเจริญมงคลชนมายุ ๗๑ ปี พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาททจารี ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เจ้าคณะภาค ๔ และกรรมการมหาเถรสมาคม และพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารหอฉัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘ – ๒๙.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑-๖๘.

ประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่างๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒.๑.๖.๒ การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมเปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า เช่น พระพุทธองค์ทรงเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ให้ทำตนเช่นผ้ากาสี อย่าทำตนเป็นเช่นผ้าเปลือกไม้ ผ้าเปลือกไม้มีลักษณะ ๓ อย่าง คือ สีไม่สวย สัมผัสหยาบ ราคาถูก ทำนองเดียวกับภิกษุบางรูปซึ่งเป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลว ให้ทุกขให้โทษแก่ผู้คบหาสมาคม ทำปัจจัยที่หายกลวยให้มีค่าน้อย หรือมีอานิสงส์น้อย^{๔๘}

๒.๑.๖.๓ การใช้อุปกรณ์การสอนในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์ชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัสดุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

๒.๑.๖.๔ การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง พระพุทธองค์จึงทรงวางเป็นหลักการไว้ในพระธรรมบทว่า

“อตตานเมว ปรมิ	ปฏีรูเป นิเวสเย
อถณณนุสาเสยย	น กิลิสุเสยย ปณตฺโต ฯ
อตตานญฺเจ ตถา กยิรา	ยถณณนุสาสติ
สุทนต์โต วต ทเมถ	อตตา หิ กิร พุทฺทม ^{๔๙} ฯ

บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมองบุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก(ผู้อื่น) เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง”^{๕๐}

๒.๑.๖.๕ การเล่นภาษาเล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาสมปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั้นเอง แต่เป็นการพูดใน

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน อภ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๐๐/๓๓๔.

^{๔๙} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘-๑๕๙/๔๕.

^{๕๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘-๑๕๙/๘๑-๘๒.

ความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายตีงาม คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แผลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียรสเสียความหมาย

๒.๑.๖.๖ อุกบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล เป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนาในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เราเรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์

๒.๑.๖.๗ การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ ก็ต้องมีอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ก็ต้องตั้งตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือโอกาส เช่น ในระยะแรกประกาศศาสนา ณ วันมาฆบูรณมี ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้นเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ สำหรับหลักยึดถือร่วมกันของสงฆ์ ที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

๒.๑.๖.๘ ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการในการสอนนั้นมุ่งผลสำเร็จในการเรียนเป็นสำคัญ กลวิธีในการสอนก็จะต้องยืดหยุ่น เพื่อให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ ดังพุทธพจน์ว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพบ้างและแบบรุนแรงบ้าง”^{๕๑}

๒.๑.๖.๙ มีการลงโทษและให้รางวัล แม้พระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการกระทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่น บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูก

๒.๑.๖.๑๐ กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น ต่างครั้งต่างคราวย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป

สรุปได้ว่า นอกจากพระพุทธองค์จะมีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่แล้ว กลวิธีการสอนก็เป็นอีกหลักหนึ่งในการทำให้หลักคำสอนเกิดความชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายแก่ผู้ฟัง ได้แก่ การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย การใช้สื่ออุปกรณ์ การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษาเล่นคำ เลือกคนหาจังหวะและโอกาส ยืดหยุ่นในวิธีการ การให้รางวัลและลงโทษ และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ในบางครั้ง พระพุทธเจ้าทรงนำหลักจิตวิทยามาใช้ในการประกาศธรรม การสื่อความหมาย และการใช้สื่อทรงยึดหลักจิตวิทยาว่าด้วยความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้วทรงใช้สื่อการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้อยู่ในสถานะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ๔ อย่าง คือ ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

^{๕๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

ได้รับคำติชมทันที มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จ และได้ใคร่ครวญเรียนรู้ไปทีละน้อยตามลำดับขั้น ให้สามารถตรวจสอบความรู้ที่ได้ด้วยตนเอง ส่วนการใช้สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนของ พระพุทธเจ้านั้น เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นพระบรมครูที่รู้จักซึ่งเกี่ยวกับผู้เรียนมากที่สุด ในการ ถ่ายทอดพระธรรมเทศนานั้น นอกจากจะทรงคำนึงถึงหลักการทางพฤติกรรมศาสตร์แล้ว ยังทรงใช้ สื่อการศึกษาหรืออุปกรณ์ประกอบการสอนอีกด้วย^{๕๒} หลักจิตวิทยาจึงเป็นหลักที่สำคัญในการ ประกาศธรรม โน้มน้าวใจผู้เรียนให้อยากลงมือปฏิบัติ เกิดจินตนาการเห็นภาพตามความมุ่งหมายของ ผู้สอน

๒.๒ การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

การสื่อสารระหว่างมนุษย์ทุกรูปแบบและทุกกระบวนการ ย่อมมี “สาร” เป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญเสมอ ไม่ว่าองค์ประกอบของการสื่อสารจะมีเพียงแหล่งสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร หรือมีองค์ประกอบเพิ่มเติมขึ้นมาจากที่กล่าวแล้ว คือผลกระทบและผลกระทบย้อนกลับ การสื่อสารมีความจำเป็นและความสำคัญสำหรับมนุษย์ในสังคม เพราะการสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลัก ความสัมพันธ์ (Relationship)^{๕๓} การสื่อสารนั้นจัดได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งใน ชีวิตประจำวันของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ที่เป็นความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แม้การสื่อสารจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้อง โดยตรงกับความเป็นความตายของมนุษย์กับปัจจัยสี่ข้างต้น แต่การที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยทั้งสี่นั้น ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือแน่นอน มนุษย์อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของตน และเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม การสื่อสารเป็น พื้นฐานของการติดต่อของมนุษย์ และเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการสังคม ยิ่งสังคมมีความ สลับซับซ้อนมากเพียงใด และประกอบด้วยคนจำนวนมากเท่าใด การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น เท่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และสังคมที่นำมาซึ่งความสับสน ก่อให้เกิดความ ไม่เข้าใจและความไม่แน่นอนแก่สมาชิกของสังคม ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไข ปัญหาดังกล่าว^{๕๔} มนุษย์ได้เรียนรู้ถ้อยคำมาตั้งแต่เกิด เมื่อเจริญวัยขึ้น ก็ยังมีถ้อยคำสะสมไว้มาก เพื่อใช้ในการสื่อสารกัน ถ้อยคำเหล่านี้มีการเกิดและดับเช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลาย เมื่อมนุษย์คิดหรือทำ

^{๕๒} ดวงเดือน จันทรเจริญ, **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๕๓} Schramm, **Nature of communication Between Humans**, (Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1960), P.13, อ้างใน พระมหารุ่งเพชร ขวนปญโญ, **"ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม ของพระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช)"**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

^{๕๔} ประมะ สตะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑.

สิ่งใดได้ขึ้นมาใหม่ ก็จะคิดคำใหม่มาใช้เรียกสิ่งนั้น คำใหม่จึงเกิดขึ้นเสมอ ยิ่งปัจจุบันการสื่อสารมวลชนเจริญขึ้นจะเป็นสื่อคำใหม่ๆ มาสู่เราเสมอ เช่น โลกาวัดน์ วิสัยทัศน์ ปัญญาทัศน์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศรัทธาวิกฤต ฯลฯ^{๕๕} การสื่อสารสามารถเกิดขึ้นได้หลายระดับในขอบเขตต่างกัน ตั้งแต่การสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารภายในกลุ่ม การสื่อสารระหว่างกลุ่ม การสื่อสารสาธารณะ การสื่อสารทางไกล การสื่อสารมวลชน เป็นต้น ไม่ว่าการสื่อสารจะอยู่ในระดับใด แม้ว่าการสื่อสารจะไม่แตกต่างกันในสาระสำคัญก็ตาม^{๕๖} เราจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และศึกษาความหมายของคำรวมทั้งวิธีการสื่อสาร เพื่อให้ทันต่อท่วงทีของสถานการณ์การสื่อสารที่เปลี่ยนผ่านอยู่ตลอดเวลา

๒.๒.๑ นิยาม ความหมาย

พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงให้ความหมาย “นิเทศศาสตร์” เอาไว้ว่า “เป็นวิชาสื่อสารไปยังมวลชนโดยทางใดก็ตาม ไม่จำเพาะทางหนังสือพิมพ์ เช่น การสื่อสารทางการละครก็เข้าไปอยู่ในนิเทศศาสตร์ การสื่อสารมวลชนทางอื่นนอกจากทางหนังสือพิมพ์ เช่น ทางวิทยุ ทางโทรทัศน์ ก็เข้าอยู่ในนิเทศศาสตร์”^{๕๗}

“นิเทศศาสตร์” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Communication Arts แปลว่า ศาสตร์แห่งการสื่อสาร ซึ่งหมายรวมถึงการสื่อสารทุกรูปแบบของมนุษย์^{๕๘}

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย “นิเทศศาสตร์” ไว้ว่า “วิชาว่าด้วยการสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์”^{๕๙}

เจอร์เกน รอยซ์ และเกรกอรี เบทสัน (Jurgen Ruesch and Gregory Bateson) ให้ทัศนะว่า การสื่อสาร ไม่ได้หมายความว่าความถึงการถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูดและภาษาเขียนที่ชัดแจ้ง และแสดงเจตนาชัดเจนเท่านั้น แต่การสื่อสารรวมไปถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันด้วยคำนิยามนี้ยึดหลักที่ว่า การกระทำและเหตุการณ์ทั้งหลายมีลักษณะเป็นการสื่อสาร หากมีผู้เข้าใจ

^{๕๕} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือประกอบการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา : ภาควิชาปฏิบัติ, หน้า ๓๑.

^{๕๖} มาลี บุญศิริพันธ์, วารสารศาสตร์เบื้องต้น : ปรัชญาและแนวคิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สมุทรสาคร : พิมพ์ดี, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{๕๗} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, นิเทศศาสตร์, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/นิเทศศาสตร์> [๔ ก.ย. ๒๕๕๘]

^{๕๘} ประม อดิเรก, นิเทศศาสตร์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^{๕๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๖๓๔.

การกระทำและเหตุการณ์เหล่านั้น หมายความว่า ความเข้าใจที่เกิดขึ้นแก่คนๆ หนึ่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงข่าวสารที่คนๆ นั้นมีอยู่ และมีอิทธิพลต่อบุคคลผู้นั้น^{๖๐}

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ความหมาย “นิเทศศาสตร์” ว่า “หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยการสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ คำนี้เทียบความกับภาษาอังกฤษได้ว่า Communication Arts”^{๖๑}

นิเทศศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยศิลปะของการสื่อสารทุกประเภท ทุกระดับ โดยทางใดก็ตามไปยังบุคคลหรือมวลชน ด้วยการใช้เทคนิควิชาการที่มีอยู่ เพื่อช่วยให้การสื่อสารของมนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มที่ หรือหมายถึง การนำความรู้ แนวคิด หลักการ ทฤษฎี การวิจัยด้านนิเทศศาสตร์และที่เกี่ยวข้องมาศึกษา บูรณาการ เพื่อประยุกต์ใช้ หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านนิเทศศาสตร์ หรือการสื่อสารตามความสนใจและหมายรวมถึงการสื่อสาร สื่อการแสดง ศิลปะการแสดง โดยมีความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารของมนุษย์เป็นพื้นฐาน เน้นการสร้างสรรค์ การแสดงผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ซึ่งนอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในองค์ประกอบของการแสดงแล้วยังต้องศึกษาเทคนิคของสื่อต่างๆ ด้วย^{๖๒}

สรุปได้ว่า นิเทศศาสตร์ คือการสื่อสารกันของมนุษย์ โดยในปัจจุบันได้มีการศึกษากันเฉพาะทางเพื่อประกอบอาชีพในด้านนักแสดง นักหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น และยังมีส่วนของการใช้วิธีการอื่นเป็นเครื่องประกอบ ทั้งลีลา ท่าทาง บุคลิกภาพ ภาษา เพื่อให้การสื่อสารไปยังผู้รับสารเข้าถึงจุดมุ่งหมายของผู้สื่อสาร

๒.๒.๒ ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ประชาสัมพันธ์” หมายถึง การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือกลุ่มคน เพื่อชักจูงหรือชี้แจงทำความเข้าใจและเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจความรู้สึกที่ดีและทักษะ โดยอาศัยวิธีการติดต่อสื่อสารด้วยการใช้เทคนิคและสื่อต่างๆ เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร^{๖๓} การพูดนั้นเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง เพราะการพูดได้ไม่อาจสร้างความสำเร็จในชีวิตได้ แต่ถ้าพูดเป็นจะสร้างความสำเร็จแห่งชีวิตได้อย่างดียิ่ง ดังมีคำพูดว่า คนที่พูดเป็นจะเลี้ยงท่านด้วย

^{๖๐} บุญเลิศ ศุภดิolk, ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๓๗.

^{๖๑} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมนิเทศ (Dhamma Communication)**, หน้า ๓๕.

^{๖๒} นิชา, **นิเทศศาสตร์คืออะไร**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.oknation.net/blog/panicha/2007/06/24/entry-1> [๒๑ ก.ย. ๒๕๕๘]

^{๖๓} สุทธิติ ชัดติยะ, **ศาสตร์การเขียน : ฉบับปรับปรุงแก้ไข**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เปเปอร์เฮาส์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓.

ซ้อนเปล่าๆ เท่านั้น^{๖๔} หากจะพิจารณาถึงความสำคัญของการสื่อสารที่มีต่อมนุษย์แล้วสามารถแบ่งได้เป็น ๕ ประการ^{๖๕} คือ

๒.๒.๒.๑ ความสำคัญต่อความเป็นสังคม การที่มนุษย์อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม ตั้งแต่สังคมระดับเล็กคือ ครอบครัว ชุมชนเผ่าพันธุ์ ไปจนถึงการรวมตัวเป็นสังคมขนาดใหญ่ในระดับประเทศนั้น จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นพื้นฐาน เพราะการสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจ และทำความเข้าใจกันได้ มีการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างระเบียบของสังคมให้เป็นที่ยอมรับระหว่างสมาชิก ทั้งนี้เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเป็นสังคม กล่าวคือ การมีสังคมมนุษย์ต้องอาศัยการสื่อสาร สังคมมนุษย์เกิดจากการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการจะรวมคนหลายๆ คนให้มาอยู่รวมกัน

๒.๒.๒.๒ ความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าตลอดเวลาที่เราตื่น เราจะทำการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารด้วยคำพูด การสื่อสารด้วยตัวหนังสือ การสื่อสารด้วยกิริยาท่าทางและการสื่อสารมวลชนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เราทำประจำวันนั้น มีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่เว้นแม้กระทั่งเวลาเรานอนหลับอยู่ หากเราฝันหรือละเมอเรื่องใดก็ตามนั้นก็ถือว่าการสื่อสารรูปแบบหนึ่งคือ การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Communication)

๒.๒.๒.๓ ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจ ปัจจุบันวงการอุตสาหกรรม มีการปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้ต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งถือเป็นองค์กรหรือสถาบันที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประชาชนในทางตรงข้ามลูกค้าของสถาบันเองก็จะมีการรวมตัวกันเป็นองค์การในรูปของสหภาพแรงงาน เพื่อให้มีพลังต่อรองแสดงความต้องการของตนและชี้ข้อบกพร่องของฝ่ายบริหาร นอกจากนั้นโรงงานอุตสาหกรรมยังเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกฝ่ายต่าง ๆ อีกมากมายไม่ว่าจะเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งของโรงงาน ผู้บริโภคสินค้าเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ฯลฯ ฉะนั้น การดำเนินงานหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงงานอุตสาหกรรมย่อมมีผลกระทบต่อบุคคลเหล่านี้ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม นอกจากนั้นสิ่งหนึ่งที่องค์กรต้องการก็คือ ความสนับสนุนและความร่วมมือจากบุคคลเหล่านั้น โดยองค์กรจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้ ด้วยการใช้วิธีการด้านสื่อสารที่เรียกว่า "การประชาสัมพันธ์"

^{๖๔} สถาบันพระสงฆ์สงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **หลักวาทศิลป์**, เอกสารโครงการถวายความรู้แด่พระสงฆ์สงฆ์ผ่านสื่อเสริมความรู้ทางไกล พ.ศ.๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{๖๕} ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ, **ทฤษฎีการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๖-๙.

(Publicrelations) ในการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และยังสามารถตรวจสอบประสามติหรือความคิดเห็นของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อองค์กรด้วย

๒.๒.๒.๔ ความสำคัญต่อการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบบใดหรือ การปกครองระดับใด คือตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ ย่อมจะมีทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองหรือประชาชน ซึ่งทั้ง ๒ ฝ่ายจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่สำคัญที่จะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าและประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการปกครองของรัฐบาลจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าใจ จะได้เกิดความร่วมมือและปฏิบัติตามนโยบายตลอดจนกฎเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ นอกจากการเผยแพร่ข่าวสารแล้ว รัฐบาลยังจำเป็นที่จะต้องรับทราบความรู้สึกนึกคิด ความต้องการหรือประสามติของประชาชนด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการดำเนินนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับประสามติในกรณีของการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือนำไปใช้ควบคุมประสามติของประชาชนไม่ให้เบี่ยงเบนหรือต่อต้านนโยบายของรัฐบาลในกรณีของการปกครองระบอบเผด็จการ

๒.๒.๒.๕ ความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ ในวงการเมืองระหว่างประเทศ ก็เช่นกัน ที่จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเข้ามาเป็นปัจจัยที่สำคัญ คือ พัฒนาการของเทคโนโลยีทางการสื่อสารต่างๆ สามารถช่วยทำให้ประเทศต่างๆ ทั่วโลกติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นได้สะดวกและรวดเร็ว ดังนั้น ด้วยเหตุผลทางด้านการสื่อสารที่เจริญก้าวหน้าขึ้นและเหตุผลทางด้านการเมือง จึงทำให้สังคมโลกปัจจุบันเป็นสังคมที่แคบ เพราะสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ง่าย สะดวกนั่นเอง อนึ่งการติดต่อสื่อสาร หรือการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และนโยบายการเมืองระหว่างประเทศต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบด้านการสื่อสารโดยตรง เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับประเทศของตน สร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศอื่น ตลอดจนชักจูงให้ได้รับความสนับสนุนจากประเทศอื่น และได้ศึกษาถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในประเทศอื่นที่มีต่อประเทศของตน หน่วยงานสำคัญที่รับผิดชอบด้านการสื่อสารของการเมืองระหว่างประเทศก็คือ กระทรวงการต่างประเทศ และสถานทูตต่างๆ ซึ่งจะเป็นผู้จัดการกับการสื่อสารให้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะทางจิตใจ สังคมและวัฒนธรรมของประชาชนชาติต่างๆ ที่มีความแตกต่างไปจากประเทศของตน ทั้งนี้โดยอาศัยสื่อชนิดต่างๆ เช่น สถานีวิทยุ VOA หรือ Voice of America ของสหรัฐอเมริกา สถานีวิทยุ BBC ของประเทศอังกฤษ หนังสือพิมพ์เสรีภาพของสหรัฐอเมริกา หนังสือสหภาพโซเวียตของประเทศไทย เป็นต้น

การสื่อสารมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะที่ใดมีสังคมที่นั่น ต้องมีการสื่อสาร การสื่อสารช่วยให้สังคมมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและยุคการสื่อสารไร้พรมแดน ทำให้การสื่อสารมีบทบาทหน้าที่ต่อชีวิตและสังคม ดังนี้

๑) การให้ข่าวสาร หมายถึง การเก็บรวบรวม การประมวล และการเผยแพร่ข่าว ข้อมูล รูปภาพ ข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและมีปฏิกิริยาที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อม อีกทั้งนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสม

๒) การให้การศึกษา เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาและเสริมสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อนำไปสู่การเพิ่มพูน และการพัฒนาทางสติปัญญาและวัฒนธรรม รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

๓) การให้ความบันเทิง คือ การเผยแพร่ผลงานทางศิลปะ ดนตรี การละเล่นต่างๆ โดยอาศัยเสียงและภาพเพื่อสร้างความสนุกสนานรื่นเริงและพักผ่อนหย่อนใจให้แก่สังคม

๔) การโน้มน้าวใจ คือ การติดตามเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดแล้วนำมาพิจารณา วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจ และให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม รวมทั้งให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมของส่วนรวม พร้อมทั้งอาจเสนอแนะแนวทาง และวิธีการแก้ไขให้เกิดผลดีต่อสังคมต่อไป^{๖๖}

สรุปได้ว่า ในปัจจุบัน การสื่อสารยังมีความสำคัญมาก เนื่องจากสภาวะการดำเนินการทางธุรกิจมีการแข่งขันกันระหว่างหน่วยธุรกิจมากขึ้น เพราะเทคโนโลยีการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการลงทุนได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้หน่วยธุรกิจต้องตัดสินใจแก้ปัญหา การบริหารจัดการตลอดเวลา ทั้งนี้ เพื่อให้หน่วยธุรกิจนั้นสามารถดำเนินกิจการต่อไปในสภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง^{๖๗} เป็นเครื่องมือให้เกิดความเข้าใจในระดับบุคคลจนถึงระดับประเทศชาติ ถ่ายทอดความรู้ความคิด หรือทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน หากการสื่อสารไม่ดีหรือไม่ตรงกัน ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคล และสังคมทุกวันนี้ มีอยู่ไม่น้อยที่เป็นสาเหตุมาจากความล้มเหลวของการสื่อสาร

๒.๒.๓ จุดมุ่งหมายของการสื่อสาร

ในเรื่องที่บุคคลจะมาทำการสื่อสารกันนั้น ถ้าคิดกันอย่างง่าย ๆ แล้วเราจะพบว่าแน่นอน ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็ต้องมีจุดมุ่งหมายในการที่จะมาทำการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารสาธารณะหรือ การสื่อสารมวลชนก็ตาม ถ้าเราจะเปรียบเทียบง่ายๆ ก็เหมือนกับการรวมตัวกันของคน ที่บุคคลที่มารวมตัวกันนั้นย่อมมีวัตถุประสงค์ว่ามารวมตัวกันเพื่ออะไร ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารไม่ว่าจะเป็น การสื่อสารระดับใดผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการมาทำการสื่อสารกันทั้งสิ้น โดยทั้ง ๒ ฝ่ายอาจมีวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสารที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ เพราะฉะนั้นการที่เรา

^{๖๖} ขนิษฐา จิตชนะกุล, **หลักการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔ - ๑๕.

^{๖๗} สุทธิ ชัตติยะ, **เศรษฐศาสตร์นิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช), ๒๕๕๕,

จะดูถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร จึงควรจะแยกพิจารณาออกจากกันเป็นวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร และวัตถุประสงค์ของผู้รับสารเพราะหากวัตถุประสงค์ของทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ตรงกันแล้ว ผู้รับสารอาจมีปฏิกิริยาต่อสารผิดไปจากความตั้งใจของผู้ส่งสารได้ ซึ่งจะทำให้การสื่อสารไม่บรรลุผลตามเป้าหมายหรือตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสาร ทำให้เกิดความล้มเหลวในการสื่อสารขึ้น (Communication breakdown) ที่ว่าล้มเหลวนี้ต้องขอทำความเข้าใจว่าเป็นการล้มเหลวที่พิจารณาในแง่ความหมายของการสื่อสารที่มักใช้กันอยู่โดยทั่วไป ที่มักจะถือว่าเป็นการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารนั่นเอง ยกตัวอย่างง่าย ๆ กรณีการสื่อสารทางการโฆษณาสินค้า ผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ประชาชนผู้รับสารซื้อสินค้าของตน แต่ปรากฏว่าผู้รับสารดูโฆษณาสินค้าเพียงเพื่อความบันเทิงหรือเพียงชอบเพลงประกอบหรือชอบเนื้อหาในการนำเสนอหรือชอบดูผู้แสดง แต่ไม่ได้ซื้อสินค้านั้นตามที่คุณส่งสารหรือผู้โฆษณาต้องการ เช่น การที่สุภาพสตรีดูโฆษณาสินค้าประเภทเหล้าหรือเครื่องดื่มชูกำลังบางประเภท บางคนอาจชอบดูเพราะนักแสดงหล่อ เพลงประกอบไพเราะ ใช้เทคนิคในการถ่ายทำได้ดีและนำเสนอได้น่าสนใจ แต่เขาก็ไม่ได้ไปซื้อสินค้าประเภทนั้นมาบริโภค เป็นต้น^{๖๘}

โดยทั่วไปการสื่อสารมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

๒.๒.๓.๑ เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) ซึ่งหมายความว่า ในการทำการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะบอกกล่าวหรือชี้แจงข่าวสารเรื่องราว เหตุการณ์ ข้อมูลหรือสิ่งอื่นใดให้ผู้รับสารได้รับทราบหรือเกิดความเข้าใจ โดยอาจผ่านทางสื่อมวลชน หนังสือพิมพ์วิทยุและโทรทัศน์ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งลงตีพิมพ์ข่าวสารเพื่อรายงานข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นประจำวันไปให้ประชาชนได้รับทราบ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ก็จะทำหน้าที่ในฐานะผู้ส่งสาร ส่วนประชาชนผู้อ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น จะอยู่ในฐานะผู้รับสาร คือ อ่านหนังสือพิมพ์เพื่อจะได้ทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหว หรือการเปลี่ยนแปลงของทั้งในแง่ตัวบุคคลและในแง่เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นๆ

๒.๒.๓.๒ เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) ซึ่งหมายความว่าผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะสอนวิชาความรู้หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม ตัวอย่างเช่น วารสารหรือจุลสารเฉพาะด้าน เช่น วารสารเพื่อสุขภาพอนามัย ก็จะมีการลงตีพิมพ์บทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ อนามัยให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ ให้วิชาความรู้เกี่ยวกับโรคภัยต่างๆ ว่าจะมีอาการอะไรปรากฏออกมาบ้าง ให้ความรู้ในเรื่องการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ พร้อมทั้งแนวทางการปฏิบัติเช่นการให้ความรู้ในเรื่องการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ การปฏิบัติตนที่ถูกต้องที่จะไม่ทำให้ติดโรคดังกล่าว เป็นต้น

^{๖๘} ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ, ทฤษฎีการสื่อสาร, หน้า ๙ - ๑๐.

๒.๒.๓.๓ เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain) ซึ่งหมายความว่า ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนเองส่งออกไป ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของการพูด การเขียนหรือการแสดงกิริยาท่าทาง ตัวอย่างเช่น นวนิยาย เพลง ละคร เกมโชว์ การแสดงคอนเสิร์ตนักร้องในฐานะผู้ส่งสารจะใช้คำพูดหรือคำร้อง ประกอบกิริยาท่าทางเต้น มีเสียงดนตรีประกอบ หากเป็นจังหวะที่สนุกสนาน เนื้อร้องทำนองดี ผู้ชมในฐานะผู้รับสารก็จะรู้สึกสนุกสนานและผ่อนคลายอารมณ์ ถือเป็นการพักผ่อนหย่อนใจไปในตัวได้

๒.๒.๓.๔ เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade) ซึ่งหมายความว่า ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการชักจูงให้ผู้รับสารมีความคิดคล้อยตามหรือยอมรับปฏิบัติตามการเสนอแนะของตน ตัวอย่างเช่น การโฆษณาสินค้าทางหน้าหนังสือพิมพ์ หรือทางวิทยุกระจายเสียง หรือทางวิทยุโทรทัศน์ นิตยสารและสื่อเฉพาะกิจอื่นๆ ผู้โฆษณาในฐานะผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะเสนอแนะสินค้าหรือบริการของตนและชักจูงใจหรือโน้มน้าวใจให้ประชาชนซื้อสินค้าของตน ทางด้านประชาชนในฐานะผู้รับสารเมื่อดูโฆษณาผ่านสื่อต่างๆ เหล่านั้นแล้ว จะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าจะซื้อหรือไม่ซื้อสินค้านั้นหรือนี่ยี่ห้อไหนเป็นต้น

ส่วนใหญ่แล้วในกระบวนการสื่อสารมวลชน เราจะเห็นได้ว่าผู้ส่งสารหรือตัวองค์กรสื่อต่างๆ ก็ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์ครบทั้ง ๔ อย่างข้างต้น เช่น หนังสือพิมพ์ ๑ ฉบับ มีทั้งการรายงานข่าว แจ้งให้ทราบ บทความคอลัมน์ต่างๆ ที่ให้เกร็ดความรู้การใช้คำภาษาอังกฤษ เกร็ดความรู้อื่นๆ เป็นการให้ความรู้ นวนิยาย หนังสือบันเทิงต่างๆ เป็นการให้ความบันเทิง โฆษณาสินค้าและบริการต่างๆ เป็นการเสนอแนะหรือชักจูงนั่นเอง^{๖๙}

จุดมุ่งหมายของการสื่อสารอาจแบ่งอีกแนวทางหนึ่ง ดังนี้^{๗๐}

๑) ทำให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน (To develop understand) คนเรานั้นจะไม่มีทางเข้าใจกันได้เลยถ้าไม่มีการติดต่อสื่อสารกัน ตราบใดที่คนเรายังอาจอ่านใจกันได้ แม้ว่าบุคคลต่างชาติต่างภาษาก็อาจติดต่อสื่อสารกันได้โดยใช้กิริยาท่าทาง สีหน้า อาจเรียกได้ว่าเป็นภาษาใบ้ (Silent Language) ซึ่งก็อาจทำให้เกิดการเข้าใจซึ่งกันและกันได้

๒) ทำให้เกิดการกระทำขึ้น (To create actions) เป็นการติดต่อสื่อสารแบบออกคำสั่งหรือตามคำชักชวนโฆษณา อาจเป็นการติดต่อโดยใช้ภาษาเขียน ภาษาพูด หรือภาษาท่าทางก็ได้

สรุปได้ว่า การสื่อสารมีจุดมุ่งหมายที่จะทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ไม่ว่าการสื่อสารจะอยู่ในระดับใด การรับรู้ทั้ง ๒ ฝ่ายจะต้องมีความเข้าใจตรงกันถึงจุดมุ่งหมายของ

^{๖๙} ศุภรัตน์ จิตกุลเจริญ, **ทฤษฎีการสื่อสาร**, หน้า ๑๓ - ๑๔.

^{๗๐} จินตนา บุญบงการ, การติดต่อในธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๘, อ้างใน มณฑล ใบบัว, **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

การสื่อสาร จำแนกได้ ๔ ประเภท คือ เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อสอนหรือให้การศึกษา เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง และเพื่อเสนอหรือชักจูงใจ

๒.๒.๔ แบบจำลองการสื่อสาร

การสร้างแบบจำลองการสื่อสาร (Model of Communication) ถือเป็นวิธีการที่นักวิชาการที่ศึกษาด้านการสื่อสารได้พยายามกำหนดรายละเอียดและจำกัดขอบเขตการวิเคราะห์ที่เกี่ยวกับองค์ประกอบการสื่อสารของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน^{๗๑} ได้มีนักวิชาการหลายท่านทั้งที่เป็นนักนิเทศศาสตร์และมีใช้นักนิเทศศาสตร์ได้พยายามเสนอแบบจำลองกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ไว้มากมาย ในที่นี้ขอนำเสนอแบบจำลองเพียง ๓ แบบ ดังต่อไปนี้

๒.๒.๔.๑ แบบการสื่อสารของอริสโตเติล (Aristotle)

อริสโตเติล เป็นนักวิทยาศาสตร์ชาวกรีก ที่มีชื่อเสียงและมีผลงานมากมายได้เขียนหนังสือวาทศาสตร์ (Rhetoric) ในปี ๓๓๐ ก่อนคริสตกาลและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายว่าเป็นทฤษฎีขั้นพื้นฐานของการสื่อสารด้วยการพูดและได้ให้ความหมายของวาทศิลป์ว่า “เป็นการค้นหาวิธีการโน้มน้าวใจที่มีอยู่ทุกรูปแบบ” การพูดโน้มน้าวใจ เช่น การพูดในสภา การพูดในศาลและการพูดในที่ชุมชน เป็นต้น ซึ่งผู้พูดต้องมีความสามารถในการพูดที่ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ส่วน ซึ่งจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ คือ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Listener)^{๗๒} อริสโตเติลมีความเห็นเกี่ยวกับการสื่อสารว่า เป็นกิจกรรมเชิงวัจนะ ซึ่งผู้ส่งสารพยายามที่จะโน้มน้าวใจผู้ฟัง หรือผู้ชม ด้วยการใช้ภาษาที่สละสลวย สร้างข้อโต้แย้งขึ้นมาเพื่อโต้ตอบให้บังเกิดผลเป็นความเชื่อถือในตัวผู้พูด เมื่อพิจารณาความของอริสโตเติลเกี่ยวกับการสื่อสารแล้ว จะได้ภาพโมเดลการสื่อสารของเขาเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (Oneway communication)^{๗๓}

อริสโตเติลอธิบายว่า การพูดจาจะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้พูดว่ามีความรู้ ความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ผู้พูดต้องเข้าใจธรรมชาติผู้ฟังว่ามีพื้นฐานอารมณ์ ความเชื่อ ทศนคติอย่างไร และเมื่อผู้พูดเข้าใจผู้ฟังแล้วจะสามารถสร้างสารที่ไม่ขัดแย้งกับผู้ฟัง ส่วนคำพูดที่เป็นเนื้อหาสาระ การเรียบเรียง ตลอดจนวิธีการพูดก็มีผลต่อการชักจูงใจด้วย และผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจะเป็นผู้ที่ถูกชักจูง แต่การจะเชื่อคำพูดของผู้พูดหรือไม่ขึ้นอยู่กับ

^{๗๑} กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๕๗), หน้า ๖๕.

^{๗๒} สหไทย ไชยพันธุ์, *แนวคิดการพูดสื่อสารในสังคม*, [ออนไลน์] วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ แหล่งที่มา : <http://journal.pnu.ac.th/ojs/index.php/pnujr/article/view/157/132> [๑๘ ม.ค. ๒๕๕๙]

^{๗๓} ผ่องพรรณ ลวนานนท์, *การสื่อสารในงานสารนิเทศ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

อารมณ์ ความเชื่อ ทักษะของผู้ฟัง ทั้งนี้แบบจำลองของอริสโตเติลถือเป็นแบบจำลองคลาสสิก (Classical model) ที่เป็นพื้นฐานการสื่อสารของมนุษย์^{๗๔} การพูดจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยให้การพูดประสบความสำเร็จ กล่าวคือ ผู้พูดจะต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะที่ (Good Personalities) หรือในภาษาลาตินเรียกว่า Ethos ส่วนคำพูดจะต้องมีเหตุผลน่าเชื่อถือ (Logic) หรือในภาษาลาตินเรียกว่า Logos และสำหรับผู้ฟังนั้น จะคล้อยตามคำพูดหรือปฏิบัติตามคำพูดมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึก (Emotion of Feeling) ของผู้ฟังที่ถูกรบกวนจากคำพูดของผู้พูดหรือในภาษาลาตินเรียกว่า Pathos

ภาพที่ ๑ องค์ประกอบของการสื่อสารด้วยการพูดของอริสโตเติล^{๗๕}

จากภาพสามารถอธิบายได้ด้วยตัวอย่างของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัคร ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ผู้สมัครจะชนะการเลือกตั้งหรือได้รับความนิยมมากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ นับตั้งแต่บุคลิกลักษณะของผู้สมัครในช่วงการพูดหาเสียง อาทิ รูปร่างหน้าตา ลักษณะท่าทางและกิริยาอาการต่างๆ ความมีไหวพริบและสติปัญญา ความเชื่อมั่นในตนเองและความคล่องแคล่วในการพูด การพูดที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ ตลอดจนการนำเสนอเนื้อหาด้วยเหตุผลซึ่งเหตุผลและความน่าเชื่อถือของคำพูดอาจมาจากการอ้างอิงเอกสารหรือพยานบุคคล ฯลฯ ก็ได้ ทั้งนี้ ความชื่นชมในตัวผู้พูดและการเชื่อคำพูดของผู้พูด จนทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอยากร่วมมือกับผู้พูด จนทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอยากร่วมมือกับผู้พูดมากน้อยเพียงใด จะขึ้นอยู่กับความสามารถและความสำเร็จของผู้พูดในการเร้าอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง^{๗๖}

แนวความคิดของอริสโตเติลได้รับการพัฒนามาโดยตลอด และปรมาจารย์ด้านการสื่อสารต่างเห็นพ้องกันว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก ๒ ประการ คือ ความสามารถหรือความชำนาญมากเพียงพอ (competence of expertness) และความซื่อสัตย์สุจริต (trustworthiness) อย่างไรก็ตาม ความน่าเชื่อถือนี้ มิได้มีลักษณะเป็นเอกเทศเหมือนปัจจัยประการอื่นๆ เช่น เพศ อายุ หากเป็นสิ่งที่ผู้รับสารมองเห็น รับรู้และเชื่อ กล่าวคือ ความสามารถหรือชำนาญมากเพียงพอของผู้ส่งสารนั้นมักเกี่ยวข้องกับลักษณะงานเฉพาะเจาะจงที่เขาเกี่ยวข้องอยู่

^{๗๔} ขนิษฐา จิตชินะกุล, หลักการสื่อสาร, หน้า ๔๒.

^{๗๕} กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, หน้า ๖๖.

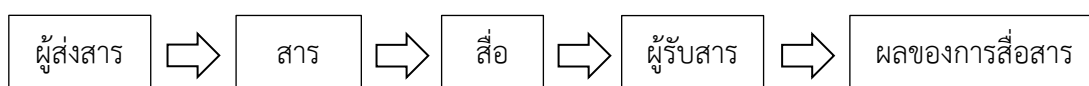
^{๗๖} อ้างแล้ว.

หรืออาจกล่าวได้ว่าความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจะแตกต่างกันไปตามหัวเรื่อง (topics) ของสิ่งที่นำเสนอ (สาร) ส่วนความซื่อสัตย์สุจริตเป็นลักษณะที่สามารถรับรู้ได้โดยทั่วไป^{๗๗}

๒.๒.๔.๒ แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์ (Laswell)

ฮาร์โรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) ศาสตราจารย์ด้านรัฐศาสตร์ ได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ลาสเวลล์สนใจเรื่องการใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ซึ่งเป็นการมองการสื่อสารในเชิงพฤติกรรม (The Behavioral School of Thought)^{๗๘} ได้เสนอวิธีการวิเคราะห์กระบวนการการสื่อสาร โดยการตอบคำถามต่อไปนี้ “ใคร (Who) พูดอะไร (Says What) ผ่านสื่อใด (In Which Channel) กับใคร (To Whom) เกิดผลอย่างไร? (With What Effect?)” ดังนั้น องค์ประกอบของกระบวนการการสื่อสารจึงประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (ใคร) สาร (พูดอะไร) สื่อ (ผ่านสื่อใด) ผู้รับสาร (กับใคร) และผลของการสื่อสาร (เกิดผลอย่างไร) ซึ่งเขียนเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

ภาพที่ ๒ แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์^{๗๙}

ทั้งนี้เนื่องมาจากลาสเวลล์เห็นว่า การศึกษากระบวนการการสื่อสารโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific study) มักจะเน้นที่การตอบคำถามดังกล่าวคำถามใดคำถามหนึ่ง เช่น ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้ส่งสาร (communicator) ก็จะศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงบันดาลใจ และกำหนดพฤติกรรมในการสื่อสารของผู้ส่งสาร การศึกษาหรือการวิจัยในลักษณะนี้เรียกว่า การวิเคราะห์ผู้ส่งสาร ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของสารก็มุ่งที่จะทำการวิเคราะห์สาร ผู้ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสื่อต่างๆ ก็ทำการวิเคราะห์สื่อ ผู้ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับบุคคลที่รับสารจากสื่อก็จะทำการวิเคราะห์ผู้รับสาร และผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร ก็ทำการวิเคราะห์อิทธิพลของการสื่อสาร^{๘๐}

^{๗๗} ปาจริย อ่อนสอาด, “การวิเคราะห์องค์ประกอบการสื่อสารที่สร้างความสำเร็จต่อ “วิถีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง” กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตภูมิปัญญาตามแบบฉบับของบองแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี, รายงานผลการวิจัย, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๒, หน้า ๑๗.

^{๗๘} Lasswell, H. D., The Structure and Function of Communication in Society, In Bryson (ed) **The communication of Ideas**, (New York : Harper and Brothers), 1984, p.62, อ้างใน กิตติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**, หน้า ๗๒.

^{๗๙} แม้นมาส ขวลิต, กริช สืบสนธิ์ และสมพิศ คูศรีพิทักษ์, “การสื่อสารกับงานสารนิเทศ”, ใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สาขาวิชาศิลปศาสตร์, **เอกสารการสอนชุดวิชา การสื่อสาร เล่มที่ ๑ : หน่วยที่ ๑-๘**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๘.

^{๘๐} อ้างแล้ว.

สำหรับลาสเวลล์แล้ว รูปแบบของการสื่อสารไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นแบบ “สองทาง” เสมอไป (กล่าวคือทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการแลกเปลี่ยนสารและปฏิกิริยาสะท้อนกลับ) ในสังคมที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นทุกวันนี้ ข่าวสารส่วนใหญ่จะผ่านการกลั่นกรองจากบุคคลกลุ่มหนึ่ง อาทิเช่น บรรณาธิการ เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตรวจตรา หรือนักโฆษณาชวนเชื่อ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่กลั่นกรอง ดัดแปลง หรือแม้กระทั่งบิดเบือนข่าวสารต่างๆ ที่เขาได้รับมาก่อนที่จะถ่ายทอดสู่ประชาชนอีกทีหนึ่ง ลาสเวลล์มีความเห็นว่าหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสารคือการเสนอข่าวเกี่ยวกับประเพณีมหาอำนาจ ทั้งนี้เพราะเราในฐานะที่เป็นประเทศหนึ่งนั้น จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสาร เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจของเราเอง ดังนั้น ลาสเวลล์จึงสรุปว่า เป็นการจำเป็นที่จะต้องค้นหาและควบคุมปัจจัยที่จะทำให้การสื่อสารขาดประสิทธิภาพ^{๔๑} อย่างไรก็ตาม วิธีการทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบการสื่อสารแต่ละตัว โดยแบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑) การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับผู้ส่งสาร ได้แก่ การศึกษาวัตถุประสงค์ เจตนาารมณ์ ความต้องการการส่งสารของผู้ส่งสาร และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการส่งข่าวสารของบุคคล โดยเรียกการวิเคราะห์วิจัยด้านนี้ว่า การวิเคราะห์ในส่วนของการควบคุม (Control Analysis) กระบวนการสื่อสารซึ่งก็คือ ผู้ส่งสารนั่นเอง

๒) การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับสาร เป็นการศึกษาชนิดหรือประเภทของเนื้อหา รูปแบบหรือลักษณะข่าวสารที่ผู้ส่งสารส่งออกไป ประเภทของข่าวสารจะส่งผลกระทบต่อสื่อสารในด้าน การให้ข้อมูลข่าวสาร ด้านการให้ความรู้ ด้านการชักจูงโน้มน้าวใจหรือด้านความบันเทิง เป็นต้น โดยเรียกการศึกษาในส่วนนี้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๓) การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารหรือสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร โดยพิจารณาความสามารถหรือประสิทธิภาพของสื่อแต่ละประเภท และอิทธิพลของสื่อแต่ละประเภท ที่มีต่อผู้รับสาร เช่น การศึกษาสื่อภาพยนตร์ที่มีต่อการสร้างความรู้สึกรักชาติ หรือศึกษาอิทธิพลของสื่อบุคคลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการดื่มสุรา เป็นต้น รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าความเหมาะสมในการเลือกใช้สื่อแต่ละประเภท ซึ่งการศึกษาในเรื่องดังกล่าวเรียกว่า วิเคราะห์สื่อ (Media Analysis)

๔) การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับผู้รับสาร ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ การตีความ และการเข้าใจสารของผู้รับสาร อาทิ ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางประชากรอันได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ที่มีต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาทางเทคโนโลยี เป็นต้น รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าความสนใจในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ของผู้รับสาร

^{๔๑} รจิตลักษณ์ แสงอุไร, นิเทศศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

เช่นการศึกษาความสนใจในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของวัยรุ่นไทย เป็นต้น โดยเรียกการศึกษาในส่วนนี้ว่า การวิเคราะห์ผู้รับสารหรือผู้ฟัง (Audience Analysis)

๕) การศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับผลของการสื่อสาร ได้แก่ การพิจารณาผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งแต่ละช่วงว่า การสื่อสารที่เกิดขึ้นและดำเนินไปนั้นก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง มากน้อยเพียงใด เช่น การศึกษาความสำเร็จของโครงการรณรงค์ ลด ละ เลิก ยาเสพติดของ สสส. เป็นต้น โดยเรียกการศึกษาในส่วนนี้ว่า การวิเคราะห์ผลการสื่อสาร (Effect Analysis)^{๘๒}

๒.๒.๔.๓ แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (Berlo)

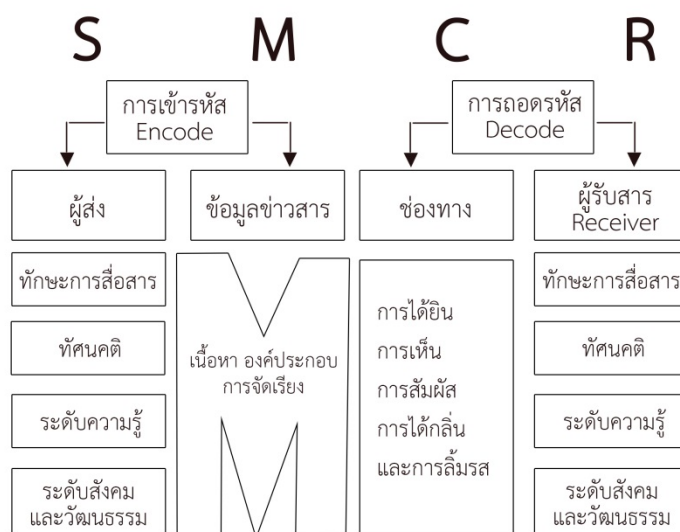
ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) พิมพ์เผยแพร่หนังสือชื่อ “The Process of Communication) เพื่ออธิบายถึงทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการสื่อสารของมนุษย์^{๘๓} เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้พัฒนาแบบจำลองตามแนวคิดเชิงกระบวนการ (Process model) โดยองค์ประกอบของการสื่อสาร ได้แก่ แหล่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) องค์ประกอบทั้งสี่มีปฏิสัมพันธ์กันในกระบวนการสื่อสาร ยกตัวอย่างเช่น ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีทักษะทางการสื่อสาร ทักษะการรับรู้ และได้รับอิทธิพลจากระบบสังคมและวัฒนธรรม สารที่ถูกถ่ายทอดประกอบด้วย เนื้อหาสาร องค์ประกอบสาร จัดเรียงสาร โครงสร้างและรหัส ส่วนช่องทางในการสื่อสารประกอบด้วย ประสามสัมผัสทั้งห้า อันได้แก่ การได้ยิน การเห็น การสัมผัส การได้กลิ่น การลิ้มรส^{๘๔}

^{๘๒} กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, หน้า ๗๒ – ๗๓.

^{๘๓} David K. Berlo, *The process of communication*, (New York : Holt, Rinehart and Winston, inc), 1960, อ้างใน สุรัตน์ ตรีสกุล, *หลักนิเทศศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓.

^{๘๔} ณัฏฐ์ชุตา วิจิตรจามรี, *การสื่อสารในองค์กร*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙ – ๒๐.

ภาพที่ ๓ แบบจำลองการสื่อสาร S-M-C-R ของเบอร์โล^{๘๕}

เบอร์โลอธิบายถึงส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญของการสื่อสาร ๖ ประการ คือ ผู้ส่งสาร ผู้เข้ารหัสสาร สาร สื่อ ผู้ถอดรหัสสาร ผู้รับสาร เบอร์โลเสนอแนวคิดว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งสารและผู้เข้ารหัสอาจจะเป็นคนเดียวกันได้ และผู้ที่ทำหน้าที่รับสารและผู้ถอดรหัสก็อาจจะเป็นคนเดียวกันได้เช่นกัน ดังนั้นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลจึงประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร^{๘๖}

จากกรอบแนวคิดการสื่อสารของเบอร์โลนั้น จะเห็นว่าปัจจัยร่วมระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสารคือ ทักษะ ทักษะการคิด ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรม นั่นหมายความว่า การสื่อสารจะบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้ส่งสารจะต้องเข้าใจทักษะการคิด ระบบสังคมวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพื่อปรับทักษะทางการสื่อสารให้สอดคล้องต้องกัน^{๘๗} การสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการสื่อสาร หากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการสื่อสารด้อยประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการสื่อสาร^{๘๘}

สรุปได้ว่า แบบจำลองการสื่อสารเป็นสร้างรูปแบบของกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม สร้างวิธีการเพื่อจำกัดขอบเขตในการวิเคราะห์โครงสร้างการสื่อสารของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจ และมองเห็นภาพรวมของการสื่อสาร

^{๘๕} ญัตติชุตดา วิจิตรจามรี, การสื่อสารในองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๐.

^{๘๖} ขนิษฐา จิตชินะกุล, หลักการสื่อสาร, หน้า ๔๗.

^{๘๗} นันทนา นันทวโรภาส, สื่อสารการเมือง : ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แมสมีเดีย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๘๘} ขนิษฐา จิตชินะกุล, หลักการสื่อสาร, หน้า ๒๑.

๒.๒.๕ องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร

การสื่อสารของมนุษย์ ไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม มีองค์ประกอบพื้นฐานอย่างน้อย ๔ ประการ คือผู้สื่อสาร สาร สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร การศึกษากระบวนการสื่อสารจากแบบจำลองต่างๆ นั้นจะเห็นได้ว่า แบบจำลองแต่ละแบบ มีพื้นฐานไม่แตกต่างกันนัก แต่เน้นประเด็นสำคัญต่างกัน^{๘๙}

การสื่อสารจะเกิดขึ้นตามลำพังไม่ได้ การสื่อสารจะต้องมีองค์ประกอบ ๔ ประการในกระบวนการการสื่อสาร ซึ่งได้แก่

- ผู้ส่งสาร (Sender) หรือแหล่งกำเนิด (Source, Originator) หรือผู้พูด (Speaker)
- สาร (Message) หรือข้อมูล (Data) หรือข้อมูลข่าวสาร (Information)
- สื่อ (media) หรือช่องนำสาร (Channel)
- ผู้รับสาร (Receiver) หรือผู้ตีความ (Interpreter) หรือจุดหมายปลายทาง (Destination)

ในขณะที่การสื่อสารเกิดขึ้นนั้น ในบางครั้งก็มิใช่ว่าจะราบรื่นเสมอไป อาจจะมีสิ่งรบกวนหรืออุปสรรค ซึ่งอาจจะเป็นเสียงดังรบกวนของคนคุยกัน เสียงยานพาหนะบนท้องถนน เสียงการก่อสร้างอาคาร อุปสรรคอาจจะเป็นกระแสไฟฟ้าลัดวงจรในขณะที่ใช้เครื่องเสียง เสียงสอดแทรกทางสายโทรศัพท์ เป็นต้น ดังนั้นองค์ประกอบของการสื่อสารอีกประการหนึ่งที่เราไม่ควรมองข้ามไปก็คือสิ่งรบกวน (Noise) หรืออุปสรรค (Obstacle)^{๙๐}

องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร คือผู้ส่งสาร, สาร, สื่อและผู้รับสาร ในองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบนี้มีปัจจัยต่างๆ ที่จะส่งเสริมหรือลดประสิทธิภาพขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร^{๙๑}

๒.๒.๕.๑ ปัจจัยของผู้ส่งสาร มีปัจจัยอยู่ ๔ ประการ ในส่วนของผู้ส่งสารที่จะมีผลต่อการเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสาร ปัจจัยดังกล่าวได้แก่ (ก) ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) (ข) ทักษะคติ (attitude) (ค) ความรู้ (knowledge) และ (ง) สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม (position within a social – cultural system)

ก) ทักษะในการสื่อสาร ทักษะในการสื่อสารหมายถึงความสามารถ ความชำนาญในการสื่อสาร ทักษะในการสื่อสารเชิงวจนะ (verbal communication skills) แบ่งออกได้เป็น ๕ ประการ คือ ทักษะในการเขียนและพูด (writing and speaking skills) ซึ่งเป็นทักษะในการเข้ารหัส (encoding skills) ทักษะอีก ๒ ชนิด คือ การอ่านและการฟัง (reading and

^{๘๙} วาสนา จันทรสว่าง และ ทศนีย์ อินทรสุขศรี, การสื่อสารเพื่อชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^{๙๐} ผ่องพรรณ ลวนานนท์, การสื่อสารในงานสารนิเทศ, หน้า ๓.

^{๙๑} ประมว สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๕๑ – ๖๔.

listening) ซึ่งเป็นทักษะในการถอดรหัส (decoding skills) ทักษะชนิดที่ ๕ คือ ความคิดหรือการใช้เหตุผล (thought or reasoning) ส่วนทักษะในการสื่อสารเชิงอวัจนะ (nonverbal communication skills) ได้แก่ อากัปกริยา (gesturing) การเขียนภาพ (drawing) การวาดภาพ (painting) ซึ่งเป็นทักษะในการเข้ารหัส (encoding skills) การดู (seeing) ซึ่งเป็นทักษะในการถอดรหัส (decoding skills) เป็นต้น

ในฐานะของผู้ส่งสารทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อผู้ส่งสาร ๒ ประการ คือ

๑) ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความสามารถของผู้ส่งสารในการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ (purposes) และเจตนา (intentions) ของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความคิด (thought) ของผู้ส่งสาร

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ส่งสารก็คือภาษา ทักษะในการเขียน, ทักษะในการพูด, ทักษะในการอ่าน และทักษะในการฟัง ก็คือทักษะด้านภาษานั้นเอง ภาษามีอิทธิพลต่อผู้ส่งสาร ๓ ประการ คือ ๑. คิดเรื่อง (what he thinks about) ๒. คิดอย่างไร (how he thinks) และ ๓. คิดหรือไม่ (whether he is thinking at all) สะเพียร์และวอร์ฟ (Sapir and Whorf) ได้เสนอสมมติฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของภาษาต่อการรับรู้ (perception) และการคิด (thinking) ของสมมติฐานนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า Sapir-Whorf Hypothesis ซึ่งกล่าวว่าภาษามีส่วนกำหนดการเห็นของคนว่าเขาจะเห็นอะไร (what he sees) เขาคิดเรื่องอะไร (what he thinks about) ตลอดจนกำหนดวิธีการคิดและวิธีการตัดสินใจของคน

๒) ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความสามารถในการเข้ารหัสสารซึ่งแสดงเจตนาหรือความคิดของผู้ส่งสาร ในการเข้ารหัสสารซึ่งแสดงเจตนาของตนนั้น ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีทักษะที่จำเป็นในการเข้ารหัส (necessary encoding skills) เช่นในการเขียน ผู้ส่งสารที่มีทักษะในการเข้ารหัสที่ดี จะมีศัพท์เพียงพอที่จะแสดงความคิดของตนได้ ในการใช้คำแทนที่จะใช้คำยากๆ ก็จะเลือกใช้คำที่ง่าย ๆ สามารถแสดงความหมายได้อย่างชัดเจนที่สุด นอกจากนั้นก็ยังใช้การสะกดการันต์ได้ถูกต้อง เขียนถูกหลักไวยากรณ์ เรียบเรียงเนื้อถ้อยกระพริบความเพื่อให้ข้อเขียนมีความหมายชัดเจน ทำให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัสได้ง่ายและเข้าใจได้ถูกต้อง เรามักจะพบเสมอว่าคนบางคนมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการสื่อสารเท่าที่ควร เพราะขาดทักษะในการสื่อสาร ขาดทักษะในการเข้ารหัสสาร เช่นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ดูออกอากาศทางโทรทัศน์ในวาระครบรอบปีของหน่วยงาน นอกจากนั้นคนบางคนก็มีทักษะสูงในด้านหนึ่งแต่ด้อยทักษะในอีกด้านหนึ่ง เช่นคนที่เขียนเก่ง แต่เวลาพูด พูดไม่เก่ง เน่าเปื้อนหยาบ ไม่ประทับใจ เป็นต้น

ข) ทักษะ ทักษะคือความมีใจโน้มเอียงที่จะมีปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทักษะก็คือท่าทีหรือความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการสื่อสารของมนุษย์นั้น ทักษะของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสาร ทักษะของผู้ส่งสารแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑) ทักษะต่อตนเอง (Attitude toward self) ผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารมากน้อยเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทัศนคติที่ผู้ส่งสารมีต่อตนเอง เป็นการประเมินตนเอง (self-evaluation) ก่อนทำการสื่อสาร หากผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความมั่นใจในตัวเอง (self-confidence) เชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถ โอกาสที่ผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อตนเอง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่คิดว่าตนเองจะมีความสามารถ โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีน้อย

๒) ทักษะต่อเรื่องที่จะสื่อสาร (Attitude toward subject matter) นอกจากทัศนคติต่อตนเองแล้ว ทัศนคติที่ผู้ส่งสารมีต่อเรื่องที่จะทำการสื่อสารก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร ในการสื่อสารนั้นหากผู้ส่งสารไม่มีความเชื่อ, ไม่เลื่อมใส, ไม่พอใจ หรือไม่มีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องที่จะทำการสื่อสารแล้ว ผู้ส่งสารก็จะขาดความมั่นใจ, ไม่อยากที่จะทำการสื่อสารและทำการสื่อสารไม่ได้ดี

๓) ทักษะต่อผู้รับสาร (Attitude toward receiver) ทักษะประการที่สามของผู้ส่งสารที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้ส่งสารและประสิทธิผลของการสื่อสาร ก็คือทัศนคติของผู้ส่งสารต่อผู้รับสาร ทักษะต่อผู้รับสารจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการสื่อสารของผู้ส่งสาร, ต่อสารของผู้ส่งสารและต่อปฏิกิริยาของผู้รับสาร เช่น ผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดี มีความพอใจในตัวผู้รับสาร ก็อยากจะทำกรสื่อสารด้วย และหาคำพูดที่เหมาะสม เป็นที่น่าพอใจของผู้รับสาร โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารไม่ชอบผู้รับสาร ก็ไม่อยากจะทำการสื่อสารด้วย เป็นการพูดแบบขอไปทีโดยไม่คำนึงว่าผู้รับสารจะรู้สึกอย่างไร โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีน้อย

ค) ความรู้ ปัจจัยประการที่สามที่มีต่อประสิทธิภาพในการสื่อสารของผู้ส่งสารก็คือความรู้ คนที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถที่จะพูดหรือเขียนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามในการสื่อสารนั้น ความถูกต้องและประสิทธิผลของการสื่อสารขึ้นอยู่กับความรู้ ๒ ประเภท คือ

๑) ความรู้เรื่องที่จะสื่อสาร (knowledge of the subject matter) หมายถึงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเรื่องที่จะทำการสื่อสาร เช่น จะพูดเรื่องประชาธิปไตย ผู้พูดก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยดีพอจึงจะสามารถพูดให้คนอื่นรู้

และเข้าใจได้ จะขายสินค้าก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพ ประโยชน์และกลไกการทำงานของสินค้านั้นเป็นต้น หากผู้ส่งสารมีความรู้เรื่องที่จะสื่อสารดี โอกาสที่การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จก็มีมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ดีพอประสิทธิผลของการสื่อสารก็จะด้อยลงไป

๒) ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร (knowledge of the communication process) นอกจากมีความรู้เรื่องที่จะทำการสื่อสารแล้ว ผู้ส่งสารยังจะต้องมีความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสารด้วย ทั้งนี้เพราะในกระบวนการการสื่อสารนั้นมีองค์ประกอบหลายองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ละองค์ประกอบล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อผลของการสื่อสารทั้งสิ้น เรามักจะมีประสบการณ์อยู่เสมอว่าคนบางคนมีความรู้ดีแต่ทำการสื่อสารไม่ได้ดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะบุคคลผู้นั้นมีแต่ความรู้ในสิ่งที่ตนจะพูด แต่ไม่มีความรู้ในกระบวนการการสื่อสาร ไม่รู้ว่าตัวเองถนัดพูดหรือถนัดเขียน ไม่รู้ว่าจะพูดกับคนประเภทหนึ่งอย่างไร จะพูดกับคนอีกประเภทหนึ่งอย่างไร ไม่รู้ว่าควรจะทำ การสื่อสารด้วยการพูดหรือการเขียนกับคนบางประเภท ไม่รู้ว่าควรจะใช้สื่อชนิดใดในการสื่อสาร

ดังนั้นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพจึงต้องมีทั้งความรู้ความเข้าใจเรื่องที่จะพูดเป็นอย่างดี และมีความรู้ความสามารถในการที่จะวิเคราะห์ตัวเอง, สาร, สื่อและผู้รับสารเป็นอย่างดีด้วย

ง) สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม คนเป็นสมาชิกของสังคมของสังคม และมีสถานภาพของตนในสังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก สถานภาพต่างๆ ของผู้ส่งสารจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมการสื่อสารของผู้ส่งสาร ตำแหน่ง, บทบาท, หน้าที่, ศักดิ์ศรี, ความเชื่อ และค่านิยมทางวัฒนธรรม, พฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับในสังคม, พฤติกรรมที่ต้องกระทำตามวัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อความคิด และพฤติกรรมในการสื่อสารของผู้ส่งสาร และเป็นสิ่งที่คนอื่นในสังคมคาดหวังว่า ผู้ส่งสารควรจะทำปฏิกิริยาอย่างไรในการสื่อสาร

คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันแต่มีสถานภาพในสังคมต่างกันย่อมทำการสื่อสารต่างกัน คนที่มีวัฒนธรรมต่างกันก็ทำการสื่อสารต่างกันด้วย ปัญหาที่สำคัญของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural or Cross-cultural communication) ก็คือความแตกต่างด้านวัฒนธรรมระหว่างผู้ทำการสื่อสาร ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมในการสื่อสารของคน

๒.๒.๕.๒ ปัจจัยของสาร ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดประสิทธิภาพของสาร ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารมีอยู่ ๓ ประการคือ (ก) รหัสสาร (message code) (ข) เนื้อหาสาร (message content) และ (ค) การจัดสาร (message treatment)

ทั้งในรหัสสาร, เนื้อหาสาร และการจัดสาร มีสิ่งที่ประกอบเป็นรหัสสาร, เนื้อหาสาร และการจัดสารอยู่ ๒ ประการ คือ ส่วนประกอบ (elements) และโครงสร้าง (structure) ส่วนประกอบและโครงสร้างเป็นของสองสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน มีสิ่งหนึ่งก็ต้องมีอีกสิ่งหนึ่งสิ่งใด ๆ ก็ตามย่อมประกอบไปด้วยส่วนประกอบต่างๆ (elements) และส่วนประกอบต่างๆ เหล่านี้ถูกรวมกันเข้าเป็นโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่ง (structure) สิ่งนั้นจึงจะเกิดขึ้นได้

ก) รหัสสาร สารที่ผู้ส่งสารส่งออกไปเพื่อถ่ายทอดความคิด, ความรู้สึก, ความต้องการ, ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนนั้นจะต้องอาศัยรหัส (code) เป็นเครื่องมือถ่ายทอดให้ปรากฏ รหัส คือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่มีความหมายต่อคน สิ่งที่จะเป็นรหัสได้จะต้องมีส่วนประกอบ (group of elements) ทำหน้าที่เป็นคำศัพท์ (vocabularies) และมีกระบวนการ (set of procedures) หรือโครงสร้าง (structures) ที่รวมส่วนประกอบเข้าด้วยกันอย่างได้ความหมาย เป็นการสร้างความสัมพันธ์ (syntax) โครงสร้างที่ทำให้ส่วนประกอบต่างๆ รวมกันอย่างมีความหมาย หรือการสร้างความสัมพันธ์ (syntax) นี้ ทำให้เราสามารถเห็นความแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารแต่ละคนได้ กล่าวคือ ผู้ส่งสารคนหนึ่งก็มีวิธีในการสร้างความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ ในลักษณะหนึ่ง ในขณะที่ผู้ส่งสารอีกคนหนึ่งก็มีวิธีการในการสร้างความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ ในอีกลักษณะหนึ่ง

ข) เนื้อหาสาร เนื้อหาสารหมายถึงสิ่งที่เป็สาระเรื่องราวของสารซึ่งถ่ายทอดความคิด, เจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ส่วนประกอบของเนื้อหาสารก็คือสาระ หรือประเด็นต่างๆ เมื่อนำเอาสาระหรือประเด็นต่างๆ เหล่านี้มารวมกันเป็นโครงสร้าง ก็จะได้เนื้อหาสารทั้งหมด

ค) การจัดสาร การจัดสารคือการตัดสินใจของผู้ส่งสารในการเลือกและเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร ส่วนประกอบของการจัดสารก็คือ รหัสและเนื้อหาสาร โครงสร้างของการจัดสารก็คือการเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสารเป็นรูปแบบที่เรากำหนดเพื่อส่งออกไปยังผู้รับสาร

ผู้ส่งสารแต่ละคนย่อมมีวิธีการในการจัดสารไม่เหมือนกัน อาจกล่าวได้ว่าวิธีการในการจัดสารก็คือ สไตล์ (style) ของคนแต่ละคน มีลักษณะเป็นของตนเองซึ่งไม่เหมือนกับคนอื่น สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดสารของผู้ส่งสารคือ

๑. บุคลิกส่วนตัวของผู้ส่งสาร (Personality and Characteristics of the Source) บุคลิกลักษณะของบุคคลแต่ละคนนั้นได้รับอิทธิพลจากทักษะในการสื่อสาร, ทศนคติ, ความรู้, วัฒนธรรมและสังคม ทำให้คนแต่ละคนมีสไตล์ในการจัดสารต่างๆ กันไป

๒. ผู้รับสาร (The Receiver) ปัจจัยอีกอันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดสารของผู้ส่งสารก็คือ ผู้รับสาร ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารย่อมกำหนดผู้รับสารเป้าหมายของตน และในการจัดสารนั้นผู้ส่งสารจะต้องคำนึงถึงผู้รับสารของตนอยู่เสมอว่าผู้รับสารเป็นใคร? มีลักษณะอย่างไร?

มีความสนใจเรื่องอะไร? มีความรู้อย่างไร? ทั้งนี้เพื่อผู้ส่งสารจะได้จัดสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร เพื่อให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัสได้ง่าย และสามารถเข้าใจความหมายของสารได้ถูกต้อง เพื่อผู้ส่งสารจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ของตน

๒.๒.๕.๓ ปัจจัยของสื่อ สื่อเป็นตัวเชื่อมผู้ส่งสารกับผู้รับสารเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้ส่งสารทำการสื่อสารไปยังผู้รับสารได้ ในการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารต้องมีสื่อและเลือกใช้สื่อเพื่อนำสารไปสู่ผู้รับสาร ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารเช่นเดียวกับองค์ประกอบอื่นๆ การเลือกใช้สื่อย่อมสามารถจะเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสารเช่นเดียวกับองค์ประกอบอื่นๆ การเลือกใช้สื่อย่อมสามารถจะเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสารได้ หากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร (communication situation) ประสิทธิภาพของการสื่อสารก็จะมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสารประสิทธิผลของการสื่อสารก็จะน้อย ในการพิจารณาเรื่องสื่อั้นเราจะต้องพิจารณาถึงความสามารถของสื่อในการนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึก (sense mechanisms) ของผู้รับสาร ผู้รับสารสามารถรับรู้ความรู้สึกได้จาก การเห็น (seeing) การได้ยิน (hearing) การสัมผัส (touching) การได้กลิ่น (smelling) และการลิ้มรส (tasting) สื่อแต่ละสื่อย่อมมีความสามารถต่าง ๆ กัน

สิ่งที่กำหนดการตัดสินใจในการเลือกสื่อของผู้สื่อสาร

เมื่อผู้ส่งสารทราบถึงความสามารถของสื่อในการนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึกของผู้รับสารแล้ว สิ่งที่กำหนดการตัดสินใจในการเลือกสื่อของผู้ส่งสารก็คือ

๑. ผู้รับสาร ในการเลือกสื่อั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาถึงลักษณะของผู้รับสาร ด้วยว่าผู้รับสารเป็นใคร มีความสามารถในการรับและถอดรหัสด้วยการฟัง, การอ่านหรือการดู

๒. สาร นอกจากนั้นผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาด้วยว่ารหัส, เนื้อหาและการจัดสารของตนนั้นเหมาะสมกับสื่อประเภทไหน

๓. ผู้ส่งสาร ในการเลือกสื่อั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาความสามารถในการเข้ารหัสของตนด้วยว่าตนเองมีความสามารถในการพูด เขียน หรือในการแสดง เป็นต้น

เกณฑ์ในการเลือกสื่อ

๑. มีสื่ออะไรให้เลือกใช้บ้าง

๒. มีเงินมากน้อยแค่ไหน

๓. ความนิยมของผู้ส่งสาร

๔. สื่อใดเข้าถึงประชาชนมากที่สุดโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

๕. สื่อใดมีอิทธิพลมากที่สุด

๖. สื่อใดเหมาะกับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารมากที่สุด

๗. สื่อใดเหมาะกับเนื้อหาสารมากที่สุด

๔. ผู้รับสาร

๒.๒.๕.๔ ปัจจัยของผู้รับสาร ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้รับสารประกอบไปด้วย (ก) ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) (ข) ทศนคติ (attitudes) (ค) ความรู้ (knowledge) และ (ง) สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม (position within a social-cultural system) เช่นกัน

ก) ทักษะในการสื่อสาร ทักษะในการสื่อสารเชิงวัจนะ (verbal communication skills) ได้แก่ ทักษะในการเขียนและพูด (writing and speaking) ซึ่งเป็นทักษะในการเข้ารหัส (encoding skills) ทักษะในการอ่านและฟัง (reading and listening) ซึ่งเป็นทักษะในการถอดรหัส (decoding skills) และทักษะในความคิดหรือการใช้เหตุผล (thought or reasoning)

ในการรับสาร ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการอ่าน, ฟังและคิด มิฉะนั้นก็จะไม่สามารถรับและถอดรหัสสารของผู้ส่งสารได้ ในฐานะผู้รับสาร ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ๒ ประการคือ

๑. มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสาร ทักษะที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสารก็คือทักษะด้านภาษา

๒. มีอิทธิพลต่อความสามารถของผู้รับสารในการถอดรหัส ซึ่งแสดงเจตนาหรือความคิดของผู้ส่งสาร ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความสามารถในการตีความหมายสาร เช่นหากผู้รับสารไม่รู้ภาษานั้น หรือรู้ไม่ลึกซึ้ง ผู้รับสารก็ถอดรหัสไม่ได้ ถอดสารไม่ถูกต้อง และตีความหมายผิด

ข) ทศนคติ ปัจจัยด้านทศนคติของผู้รับสารแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. ทศนคติต่อตนเอง (Attitude toward self) ในการเป็นผู้รับสารนั้น หากผู้รับสารมีทศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง โอกาสที่ผู้รับสารจะเข้าใจสารของผู้ส่งสารก็มีมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้รับสารมีทศนคติที่ไม่ดีต่อตนเอง ไม่มีความเชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของตนเองโอกาสที่จะเข้าใจสารก็น้อย

๒. ทศนคติต่อสาร (Attitude toward the message) ทศนคติที่ผู้รับสารมีต่อสารนั้นก็ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร

๓. ทศนคติต่อผู้ส่งสาร (Attitude toward source) การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพน้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทศนคติของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร หากผู้รับสารมีทศนคติที่ดีต่อผู้รับส่งสาร มีความเชื่อถือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ ความจริงใจของผู้ส่งสาร (source's credibility) มีความชอบมีความประทับใจในบุคลิก (attractiveness) ของผู้ส่งสาร

โอกาสที่การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จก็มีมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีหรือเป็นปฏิกิริยาต่อผู้ส่งสาร การสื่อสารก็มีโอกาสที่จะล้มเหลว

ค) **ความรู้** ผู้รับสารที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถอ่านและฟังได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิผลความรู้ของผู้รับสารแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสาร (knowledge of the content of the message) ผู้รับสารจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสารที่ตนรับ หากผู้รับสารไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ผู้รับสารก็จะไม่สามารถเข้าใจเรื่องราวของสารนั้นได้

๒. ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร (knowledge of the communication process) ผู้รับสารจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสื่อสารด้วยการสื่อสาร จึงจะมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น หากผู้รับสารไม่มีความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสารผู้รับสารก็อาจเข้าใจสารผิด, ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร, รับสารได้ไม่ชัดเจน ตลอดจนตีความหมายของสารผิดพลาด

ง) **สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม** ผู้รับสารก็เป็นสมาชิกของสังคม และมีวัฒนธรรมของตน ผู้รับสารจึงตำแหน่ง, บทบาท, คักดิ์ศรี, ความเชื่อ, พฤติกรรมที่พึงปฏิบัติ, ค่านิยม ฯลฯ ของตน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการรับสาร และการตีความหมายของผู้รับสารซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิผลของการสื่อสารด้วย

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการสื่อสารนั้นประกอบด้วยหลัก ๔ อย่าง คือผู้ส่งสาร, สาร, สื่อและผู้รับสาร ผู้สื่อสารไม่ว่าจะใช้การสื่อสารประเภทใดและระดับก็ตาม ย่อมต้องมีหน้าที่และบทบาทในการสื่อสารที่สำคัญ

๒.๒.๖ รูปแบบการสื่อสารในยุคปัจจุบัน

ทฤษฎีการสื่อสารยุคปัจจุบัน คือการปฏิรูปแนวคิดและแนวทางของการพัฒนาการสื่อสารในสังคมใหม่ สังคมใหม่ต้องอาศัยสารสนเทศเป็นปัจจัยหลักของการสร้างและดำรงพัฒนาสังคม จึงต้องสร้างและพัฒนาระบบสารสนเทศ ทั้งในองค์กรและในสังคม^{๙๒} รูปแบบการสื่อสารในปัจจุบัน ทศนิยม ไตรอรุณ ได้กล่าวไว้ว่า มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๒.๒.๖.๑ การสื่อสารในยุคปัจจุบันเป็นสิ่งที่ทำยากมาก เมื่อเปรียบเทียบกับยุคสมัยก่อนซึ่งเป็นยุคของสื่อประเภทวิทยุที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสาร (ผู้ฟัง) ได้ง่ายและสะดวก เรียกได้ว่าเป็นการสื่อสารแบบ Mass Communication ซึ่งในปัจจุบันการสื่อสารแบบ Mass Communication เปลี่ยนไป สื่อวิทยุมีการจัดสรรคลื่นเป็น Format Station รวมถึงสื่อวิทยุโทรทัศน์ด้วย เช่น สถานีข่าว สถานี MTV สถานี National Geographic เป็นต้น ด้วยความที่สื่อมีรูปแบบที่หลากหลายส่งผลให้

^{๙๒} บานจอมยุทธ์, ทฤษฎีการสื่อสาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.baanjommyut.com/library/communication_theory/02_3.html [๑๘ ก.ย. ๒๕๕๘]

การโฆษณาประชาสัมพันธ์เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารทำได้ยากขึ้น ผู้รับสารกระจัดกระจายประกอบกับรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันทำให้ผู้รับสารมีเวลาน้อยการทำกิจกรรมประจำวันต้องเร่งรีบ เช่น การเดินทาง การรับประทานอาหารเช้า การเข้านอนเร็ว ตื่นเข้าไปทำงาน อัตราค่าโฆษณาประชาสัมพันธ์จึงมีราคาแพง

๒.๒.๖.๒ การสื่อสารในปัจจุบัน เป็นการสื่อสารแบบรอบตัวโดยใช้ภาพและสัญลักษณ์จำนวนมาก ใช้ข้อความน้อยลงใช้เวลาในการสื่อสารสั้น ใช้ความถี่สูง (จำนวนครั้งในการสื่อสาร) โดยต้องมีลักษณะที่สวຍงามแปลกสะดุตา สวຍงามเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสารทุกวันนี้บุคคลมีการสื่อสารกันตลอดเวลาตั้งแต่เห็นได้จากการใช้ชีวิตประจำวันมักพบการโฆษณาในทุก ๆ สถานที่ เช่น เสาไฟฟ้า ถนน ทางด่วน ป้ายโฆษณา วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น รูปแบบการโฆษณาก็จะแตกต่างกันไป ได้แก่ โฆษณาประชาสัมพันธ์เรื่องคุณธรรม การบริจาคเงิน การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การสนับสนุนรัฐธรรมนูญ การรณรงค์เรื่องโรคเอดส์ ยาเสพติด การประหยัดพลังงาน ใช้น้ำมันแก๊สโซฮอล เป็นต้น^{๙๓}

การสื่อสารนั้นสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างแพร่หลายและยังสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งการสื่อสารอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการสื่อสารกันผ่านทางอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในยุคปัจจุบันนั้นได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางไปทั่วโลก เป็นช่องทางในการสื่อสารที่ไม่มีวันสิ้นสุด มีข่าวสารต่างๆ มากมายถูกส่งไป ถ่ายทอดผ่านทางอินเทอร์เน็ต เช่น E-mail, Shat, การโฆษณาสินค้าในเว็บไซต์ ,ข้อมูลข่าวสารจากทางเว็บไซต์ต่างๆ เป็นต้น ตลอดจนการส่งข้อความ ภาพและเสียงในโทรศัพท์มือถือ การสื่อสารในยุคปัจจุบันจึงกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อสภาพสังคมในปัจจุบันทุกระดับเป็นอย่างมาก

การสื่อสารในยุคปัจจุบันยังมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบให้ผู้คนรู้เท่าๆ กัน หรือเกือบเท่ากัน แต่งกายเหมือนกัน มีวิถีชีวิตที่กำลังปรับเปลี่ยนไปใกล้เคียงกันมากขึ้น มีหลายประการที่สำคัญคือ

๑) เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศครอบคลุมเรื่องการทำให้อัตลักษณ์ ตัวอักษร หรือข้อความ สัญลักษณ์ รวมทั้งภาพและเสียงที่ผ่านการวิเคราะห์ จัดกลุ่ม เลือกสรรแล้ว โดยระบบคอมพิวเตอร์ (Computerized System) หรือโดยเครื่องมืออุปกรณ์อื่นสามารถส่งผ่านหรือนำเสนอให้ผู้รับ ผู้ใช้ หรือผู้ต้องการได้กว้างขวางและรวดเร็วมาก เทคโนโลยีเรียกกันทั่วๆ ไปว่า ไอที (Information Technology)

๒) เทคโนโลยีโทรคมนาคม ส่วนนี้ คือสะพานหรือทางเดินของข้อมูลข่าวสาร ภาพ เสียงจากผู้ส่งไปยังผู้รับ ซึ่งปัจจุบันสามารถทำได้ทั้งทางอากาศ ผ่านเครือข่ายดาวเทียม หรือทางบก ทางน้ำ

^{๙๓} ทศนีย์ ไตรอรุณ, พันธมิตรทางการสื่อสาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=73328&filename=expert [๑๘ ก.ย. ๒๕๕๘].

ผ่านเครือข่ายสายใยแก้ว (Fiber optics) ขณะนี้ประเทศไทยกำลังเริ่มดำเนินการทั้งสองระบบที่จะช่วยเป็นทางเดินให้ข้อมูลข่าวสาร ภาพ เสียง รับส่งได้โดยสะดวก และรวดเร็วมาก ซึ่งต่อไปอาจจะใช้คำว่า Information Superhighways ได้

๓) เทคโนโลยีอื่นๆ อาทิ เทคโนโลยีการผลิตสินค้า ทำให้ผลิตได้มากมาย โดยมีมาตรฐานและคุณภาพเหมือนกัน ใช้หุ่นยนต์ (Robot) และแรงคนประกอบกัน เทคโนโลยีการเรียนการสอน ครูคนเดียวผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ เครือข่ายดาวเทียม สายใยแก้ว ไปถึงนักเรียนจำนวนมากๆ ได้ในเวลาเดียวกัน นักเรียนหรือผู้เรียน (ทั้งในระบบและนอกระบบ) ได้รับรู้ รับทราบ เช่นเดียวกัน สามารถถาม – ตอบ ในช่วงเวลาเรียนจากระยะไกลๆ ได้ด้วย การลงทะเบียนเรียน การเลือกวิชาเรียน อาจจะใช้ระบบคอมพิวเตอร์หรือระบบรหัสแท่ง Bar code ช่วยให้ทำงานได้รวดเร็วมาก ประหยัดเวลา และเป็นระบบ ระเบียบ งดงาม นอกจากนี้ยังมีเทคโนโลยีการบริหาร เทคโนโลยีการก่อสร้าง ฯลฯ ที่ทำให้ผู้คนรับรู้รับทราบคล้ายๆ กัน ใช้สินค้าและบริการเกือบเหมือนกัน อยู่อาศัยหรือทำงานในอาคารมีลักษณะคล้ายๆ กัน รวมทั้งทำให้ภาพการดำรงชีวิตของผู้คนในที่ห่างไกลจากเมือง ต่างเมือง หรือต่างประเทศค่อนข้างใกล้เคียงกันด้วย^{๔๔}

ในยุคนี้ยังได้เกิดสื่อที่เรียกว่า สื่อใหม่ (New Media) ที่มีคุณลักษณะของการรวมเอาสมรรถนะของสื่อแต่ละประเภทเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นภาพ อักษร เสียง มีลักษณะสำคัญๆ คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารยังสามารถสื่อสารระหว่างกันได้เกือบตลอดเวลาเมื่อต้องการ (Asynchronous) ตัวสื่อมีความเป็นสื่อมวลชนน้อยลง กล่าวคือ สื่อจะมีลักษณะที่จะสนองตอบต่อความต้องการเฉพาะของปัจเจกบุคคลมากขึ้น ลักษณะการสนองตอบมวลชนลดน้อยลง (Demassifying) นอกจากนี้สื่อใหม่ยังมีลักษณะของการโต้ตอบกันได้ในระหว่างการสื่อสาร (Interactive) ทำให้เกิดการสื่อสารแบบสองทาง ทั้งในแง่การโต้ตอบระหว่างคนกับสื่อ และระหว่างคนกับคนด้วยกัน การโต้ตอบกันได้ อย่างทันทีหรือความสามารถในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หาข่าวสารที่ต้องการได้โดยสั่งจากเครื่อง ทำให้มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อน ปัญหาทางการสื่อสารแบบเก่าๆ ที่พูดกันนับตั้งแต่การพูดจาทักทายกันธรรมดาไปสู่คดีหมั้นประมาทโดยผ่านทางสื่อมวลชน การพูดถึงความรับผิดชอบของสื่อต่างๆ ในการนำเสนอเนื้อหา จรรยาบรรณ จริยธรรม จนถึงปัจจุบัน ที่จำเป็นต้องพูดถึงกฎหมายอวกาศ มลพิษข่าวสาร สิทธิเสรีภาพในการให้ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารตลอดไป จนถึงความผิดทางอาญาในเรื่องของการโจรกรรมข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นปัญหาใหม่ในยุคปัจจุบันที่นอกเหนือไปจากปัญหาเดิมๆ ในยุคการสื่อสารแบบเก่าๆ ที่ผ่านมา^{๔๕} ดังนั้น “สื่อใหม่” จึงเป็นช่องทางสื่อที่อาศัยศักยภาพของเทคโนโลยีการสื่อสารไร้สายทุกรูปแบบในการส่งผ่านเนื้อหา ข่าวสาร ข้อมูล สารสนเทศ ฯลฯ ไปยังผู้รับสาร ซึ่ง

^{๔๔} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือประกอบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา : ภาคปฏิบัติการ, หน้า ๑๐๙ – ๑๑๐.

^{๔๕} กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, หน้า ๑๗ – ๑๘.

ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็สามารถสื่อสารกับผู้ส่งสารและมีปฏิสัมพันธ์กันได้ทุกสถานที่ทุกเวลาที่เราที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจในการเป็นเจ้าของเครื่องคอมพิวเตอร์ และโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภครองรับได้ทั่วถึง โดยบุคลิกของ “สื่อใหม่” ดังกล่าว แน่แน่นอนว่า การสื่อสารเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเกื้อหนุนในการสื่อสารผ่าน “สื่อใหม่” มีความเป็นไปได้ด้วยประสิทธิภาพ^{๙๖}

ในยุคสังคมอุดมปัญญาหรือสังคมแห่งภูมิปัญญานี้ ความรู้จึงเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างแท้จริง (Knowledge is fundamental to an intelligence society) สมดังคำกล่าวที่ว่า “ปัจจุบันความรู้เป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับพลังอำนาจและความมั่งคั่งของประเทศชาติ” (Today knowledge is the primary wealth of nations and the prime base of their power)^{๙๗} ปัจจุบันนักวิชาการนิเทศศาสตร์บางท่านจึงให้สมญานามของยุคนี้ว่าเป็น “ยุคของการติดต่อสื่อสารแบบไวรัส” (the age of viral communication) นั่นคือ ยุคสังคมที่มีการติดต่อสื่อสารข้อมูลอย่างแพร่หลายรวดเร็วเหมือนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสนั่นเอง เช่น ข่าวหรือเหตุการณ์สำคัญของโลกเกิดขึ้นที่ประเทศใดประเทศหนึ่งเวลาเช้า ๘.๕๕ น. ฉบับนั้นก็กลายเป็นข่าวทั่วโลก (world news) ในเวลาไม่เกิน ๙.๐๐ น. ในเช้าวันเดียวกัน ซึ่งใช้เวลาเพียงไม่กี่นาทีที่ข่าวนั้นแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วทั่วโลกผ่านสื่อต่างๆ องค์กรธุรกิจบางแห่งที่เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ระดับนานาชาติ หากเกิดภาวะวิกฤติ (crisis) ขึ้น เช่น การประท้วงนัดหยุดงานครั้งใหญ่ของบรรดาพนักงาน (strike) ธุรกิจใกล้ล้มละลายยอดขายที่ตกอย่างฮวบฮาบ (sales plummeting) ราคาหุ้นที่ร่วงลงอย่างถล่มทลาย (share price collapsed) ฯลฯ ภาวะวิกฤติเหล่านี้ก็อาจกลายเป็นข่าวแพร่หลายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วภายในไม่กี่นาทีเท่านั้น โดยอาศัยความเจริญก้าวหน้าด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์และระบบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยในปัจจุบัน^{๙๘}

สรุปได้ว่า การสื่อสารในยุคสมัยก่อนเป็นการสื่อสารที่กลุ่มคน เป็นการสื่อสารที่ไม่กว้างขวาง และเป็นไปอย่างล่าช้า ส่วนการสื่อสารในยุคปัจจุบันเป็นยุคของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสาร ติดต่อกันได้อย่างกว้างขวาง รวมเอาหลายๆ สื่อเข้าไว้ด้วยกัน สนองตอบต่อผู้คนได้ทุกกลุ่มและทุกวัย และการส่งต่อข้อมูลยังเป็นไปอย่างรวดเร็ว

^{๙๖} มาลี บุญศิริพันธ์, วารสารศาสตร์เบื้องต้น : ปรัชญาและแนวคิด, หน้า ๔๓.

^{๙๗} วิรัช ลิขิตกุล, กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤต และการบริหารภาวะวิกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

๒.๓ สรุป

พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐานให้พระพุทธศาสนานั้นคง มีกระบวนการนำพระพุทธศาสนาให้ขยายกว้างไปยังภูมิภาคต่างๆ ทรงประกอบด้วยพระคุณสมบัติส่วนพระองค์ ถ่ายทอดหลักอุดมการณ์แก่พระสาวกเพื่อใช้ในการเผยแผ่ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มวลมหาชน ทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजัหวะหรือโอกาส เป็นต้น จัดตั้งองค์การคณะสงฆ์ให้มีลักษณะเป็นธรรมเสนาคือกองทัพธรรม ทรงเผยแผ่ในเชิงรุกเยี่ยงยุทธวิธีของทหาร ทรงประกอบด้วยปฏิปทาแตกฉานในอรรถ ในธรรม ในนิรุกติศาสตร์ และมีปฏิภาณไหวพริบที่ดีเยี่ยม มีรูปแบบการเผยแผ่หลายรูปแบบ เช่น การนั่งคุยสนทนา การบรรยายหรืออธิบายธรรม การกล่าวให้โอวาทตักเตือนให้สำรวมระวัง กล่าวสอนให้เกิดความชินหูจนจำได้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถามตอบ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เหล่าเวไนยสัตว์ละเว้นจากการทำบาป บำเพ็ญความดี ทำจิตใจให้ชาวสะอาด เพื่อประโยชน์และเกื้อกูลแก่ชาวโลกทุกหมู่เหล่า พระองค์มีวิธีการสอนให้เข้าใจง่าย สอนไปตามลำดับจากง่ายไปหายากหรือถึงขั้นลุ่มลึก โดยได้คำนึงถึงกลุ่มคนที่จะทรงสอน กลวิธีที่ใช้ในการสอน คือ การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์ช่วยในการสอน การทำเป็นตัวอย่าง มีสำนวนลีลาในการใช้ภาษา เป็นต้น จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ประสบความสำเร็จ

ส่วนการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของมนุษย์ เกิดการรับรู้และความเข้าใจได้ตรงกัน เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการเลี้ยงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งในด้านของสังคม ชีวิตประจำวัน อุตสาหกรรม ธุรกิจ การปกครอง การเมืองระหว่างประเทศ โดยจุดมุ่งหมายของการสื่อสาร คือ เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อสอน เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ การสื่อสารของมนุษย์มีองค์ประกอบพื้นฐานอยู่ ๔ อย่าง คือ ๑) ผู้สื่อสาร ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งข้อมูลไปยังผู้รับสารผ่านช่องทางที่เรียกว่า “สื่อ” ๒) สาร เป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารผ่านการเข้ารหัสเพื่อความสะดวกในการรับส่ง ๓) สื่อหรือช่องทาง คือ ประสาทสัมผัสทั้งห้าอันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส และตัวกลางที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ ๔) ผู้รับสาร คือ ผู้ที่เป็นเป้าหมายของผู้ส่งสาร ในองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีปัจจัยที่จะส่งเสริมหรือลดทอนประสิทธิภาพ ที่ก่อให้เกิดผลการสื่อสารออกมาดีและไม่ดี การสื่อสารช่วยในการเสริมสร้างบุคลิกลักษณะเฉพาะตน ช่วยการเรียนรู้ สร้างความก้าวหน้าในอาชีพ การมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ดังนั้นการสื่อสารจึงเปรียบเหมือนทักษะที่สำคัญในการดำรงอยู่มนุษย์ สื่อสาร การสื่อสารช่วยให้สังคมมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและยุคการสื่อสารไร้พรมแดน ทำให้การสื่อสารมีบทบาทหน้าที่ต่อชีวิตและสังคม

ในหลักการดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจะได้นำหลักพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เป็นกรอบอธิบายและวิเคราะห์ความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณในบทที่ ๔ ต่อไป

บทที่ ๓

ประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจะต้องมีวิธีการเผยแผ่ที่เป็นรูปธรรม หาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนได้ทุกกลุ่ม ทุกชุมชน เพื่อส่งเสริมให้แต่ละชุมชนนำหลักพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าที่ทรงปฏิบัติมา และประยุกต์หลักการสมัยใหม่เข้าด้วยกัน ในปัจจุบันพระสงฆ์ไทยนอกจากทำการเผยแผ่ในประเทศแล้วยังต้องมีหน้าที่เผยแผ่ไปประเทศอื่นๆ เพื่อให้ผู้คนเข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ประวัติพระพรหมวชิรญาณเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพรหมวชิรญาณเป็นพระเถระที่มีผลงานเป็นรูปธรรมโดดเด่นรูปหนึ่งในคณะสงฆ์ไทย ปฏิบัติศาสนกิจด้วยการอุทิศกายและใจให้แก่พระศาสนา จึงทำให้ได้รับการยกย่องและเคารพศรัทธาจากสาธุชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประวัติโดยละเอียดของท่านมีเนื้อหาที่ค่อนข้างมาก ในงานวิจัยนี้จึงได้นำมาแสดงเฉพาะส่วนที่เป็นประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสังเขป ดังนี้

๓.๑.๑ การเผยแผ่ในประเทศไทย

ก) การศึกษาอบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

- พ.ศ. ๒๔๙๑ หลังจากบรรพชาเป็นสามเณรแล้วได้ติดตามพระอาจารย์จาริกไปอบรมและปฏิบัติธุดงค์วัตร ยังสำนักกรรมฐานต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครพนม และจังหวัดสกลนคร เป็นเวลา ๓ เดือน

- พ.ศ. ๒๔๙๗ เข้าอบรมกรรมฐาน ณ วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร เป็นเวลา ๓ เดือน จนจบหลักสูตรที่สำนักกำหนด

- พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นกรรมการและเลขานุการโครงการฟื้นฟูการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร (ถึงปี พ.ศ.๒๕๑๘)

- พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นเลขานุการโครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ณ สำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร และเข้ารับการอบรมปฏิบัติกรรมฐานตามหลักสูตรของสำนักอย่างต่อเนื่อง (ถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ก่อนเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในสหรัฐอเมริกา)

- พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นประธานโครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน (เพื่อชาวไทยและชาวต่างประเทศ) ที่วัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา (ถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นประธานโครงการปฏิบัติธรรมวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร นำคณะสงฆ์และพระภิกษุสามเณรนวกะ โครงการบรรพชาอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาส ๑๒ สิงหาคมราชินี และ ๕ ธันวาคมราชชนนี พร้อมกับเปิดให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาข้าราชการพ่อค้าและประชาชน เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด โดยจัดหลักสูตร ครั้งละ ๓ วัน ๗ วัน ๑๕ วัน และ ๑ เดือน อย่างต่อเนื่อง (ถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดยานนาวา โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้พิจารณาประกาศให้วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑^๑

ข) งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นผู้จัดรายการเสียงธรรม เผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุ ๑ ปณ. ของคณะกรรมการนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ถึงปี ๒๕๐๓)

- พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นผู้จัดทำวารสาร เสียงมหาจุฬาฯ ของคณะกรรมการนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น เสียงธรรม จนถึงปี ๒๕๐๖)

- พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นผู้ริเริ่มและผู้จัดการทำวารสาร จักรวรรดิสาร เผยแพร่ธรรมะและศาสนกิจของวัดและพระศาสนา เพื่อประโยชน์แก่สาธุชนที่สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรมให้เกิดสันติสุขแก่ชีวิตและสังคม (ถึงปี ๒๕๐๖)

- พ.ศ. ๒๕๐๑ เขียนบทความธรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เผยแพร่ทางวิทยุลงในวารสารนิตยสาร และในหนังสือพิมพ์ ตลอดจนจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแผ่ และเป็นที่ระลึกในงานต่างๆ (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นเลขานุการหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๗ และได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูตพิเศษ ออกปฏิบัติงานเผยแผ่ธรรม ในท้องที่จังหวัดเพชรบูรณ์ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี (รวม ๗ จังหวัด จนถึงปี ๒๕๐๙)

^๑ พุฒธร โรสเรส, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ เพชรพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ธีรวัชรปริทัศน์, ๒๕๕๔) หน้า ๓๕ – ๓๗.

- พ.ศ. ๒๕๐๘ได้รับมอบหมายจากหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๗ ให้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตหน่วยพิเศษออกตรวจการเพื่อสนับสนุนและติดตามการปฏิบัติงานพระธรรมทูตทุกจังหวัดในเขตสายที่ ๗ เป็นกรณีพิเศษ

- พ.ศ. ๒๕๐๘ จัดพิมพ์ คู่มือพระธรรมทูต พระโอวาทของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช โอวาทของแม่กองงานพระธรรมทูต คำแนะนำของหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๗ พร้อมนโยบายการเผยแผ่ธรรมของคณะสงฆ์ ถวายพระธรรมทูตสายที่ ๗ ด้วยปัจจัยส่วนตัวเป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐ เล่ม เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นบรรณาการวารสารพระธรรมทูตของกองงานพระธรรมทูตแห่งคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นวารสารถวายความรู้แก่พระสงฆ์ และเผยแผ่ธรรมแก่พุทธศาสนิกชน จำนวนครั้งละ ๑๐,๐๐๐ เล่ม (ถึงปี ๒๕๑๘ เนื่องจากเดินทางไปสหรัฐอเมริกา)

- พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นเลขานุการพระธรรมทูตสายที่ ๖ ในท้องถิ่นที่สายที่ ๗ เดิมเพียงเปลี่ยนชื่อสายตามเขตภาคของบ้านเมือง (ตัดเพชรบูรณ์ออกเพิ่มนครพนมเข้าแทน รวม ๗ จังหวัด จนถึงปี ๒๕๑๘ เนื่องจากเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในสหรัฐอเมริกา)

- พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับมอบหมายจากหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตหน่วยพิเศษออกตรวจการและปฏิบัติหน้าที่สนับสนุนงานพระธรรมทูตทุกจังหวัดในเขตสายที่ ๖

- พ.ศ. ๒๕๑๐ จัดพิมพ์คู่มือพระธรรมทูต (นโยบายการเผยแผ่ของคณะสงฆ์ และธรรมะสำหรับนำไปเผยแผ่แก่ประชาชน) ถวายพระธรรมทูตสายที่ ๖ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม ด้วยปัจจัยส่วนตัว ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นเลขานุการแม่กองงานพระธรรมทูต (เทียบเลขานุการ รมต. กระทรวงวัฒนธรรม-ต่างประเทศ) สนองงานแม่กองงานพระธรรมทูต ในการรับผิดชอบปฏิบัติงานการเผยแผ่ และออกปฏิบัติศาสนกิจทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศอีกตำแหน่งหนึ่ง (ถึงปี ๒๕๒๕)

- พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นเลขานุการกรรมการอำนวยการและกรรมการจัดงานนมัสการพระพุทธบาทฯ งานเทศน์มหาชาติ,งานตักบาตรข้าวสารและงานเฉพาะกิจอื่นๆ ของวัด (จนถึงปี ๒๕๑๘ เนื่องจากไปปฏิบัติศาสนกิจในสหรัฐอเมริกา)

- พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าอาวาส และเจ้าสำนักเรียน ให้ดำรงตำแหน่งกรรมการและเลขานุการอำนวยการโครงการฟื้นฟูการอบรมวิปัสสนากรรมฐานสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส และเป็นหัวหน้าคณะกรรมการดำเนินการฯ (ถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เนื่องจากเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในสหรัฐอเมริกา)

- พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเรียน ให้เป็นประธานดำเนินการสอบบาลีสนามหลวงประจำปี ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส (ทุกปีจนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๐ วันที่ ๓-๕ ธันวาคม เป็นประธานกรรมการฯ คณะผู้ปฏิบัติธรรม ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ในวโรกาสเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส

- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นประธานคณะจัดทำ หนังสือสวดมนต์ฉบับวัดจักรวรรดิราชาวาส ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ และในมหามงคลสมัยรัชมิ่งคล้ายเชก ๑-๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม โดยมีได้ใช้งบประมาณวัด เป็นเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้แต่งตั้งจากเจ้าอาวาสให้เป็นประธาน (นำพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน) ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ เจริญจิตภาวนาอธิฐานจิต ถวายพระพรและถวายพระราชกุศล แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมทุกปี

- พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานกรรมการอำนวยการ “โครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐานสำนักวัดวัดจักรวรรดิราชาวาส ร่วมกับ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์” ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส (ระหว่าง วันที่ ๑-๑๕ ของทุกเดือน จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นรองประธานกรรมการจัดหาทุนงานสมโภชพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำหนังสือ ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสใหม่โดยการตั้งคณะทำงานค้นคว้าหาเอกสารหลักฐานจากที่ต่างๆ เช่น จากหอสมุดแห่งชาติ และจากทางราชการเป็นต้น นำมาเปรียบเทียบกับประวัติเดิมแล้ว ชำระให้ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ ได้จัดจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในงานทำบุญอายุของเจ้าอาวาส ประจำปี ๒๕๔๐-๒๕๔๑ จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นกรรมการที่ปรึกษาการแปลพระไตรปิฎกฉบับ "มหาจุฬาเตปิฎก" เป็นภาษาไทย ร่วมเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ

- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นกรรมการอุปถัมภ์งานปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔-๕ ธันวาคม ณ พุทธมณฑล (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นรองหัวหน้าแผนกโครงการอบรมจิตภาวนา และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ สำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นประธานประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์และเจริญสมาธิภาวนาถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันฉัตรมงคลที่ ๕ พฤษภาคม เวลา ๐๙.๐๙ น ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส

- พ.ศ. ๒๕๓๙ บริจาคสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งวัดจักรวรรดิราชาวาส จัดขึ้น ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นวิทยากรพิเศษถวายความรู้เกี่ยวกับการบริหารกิจการพระศาสนาแก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ภาค ๑๐ ที่ศูนย์การคณะสงฆ์ภาค ๑๐ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ตามหนังสือนิมนต์ของเจ้าคณะภาค ๑๐ เมื่อ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๒

- พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นประธานคณะจัดทำหนังสือ วัดจักรวรรดิราชาวาส สรุปผลงานการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ทุกด้านของสำนัก (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น จักรวรรดิสาร ตามเดิมจนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นประธานจัดงานเสด็จพระราชดำเนินยกช่อฟ้าพระวิหารกลางวัดจักรวรรดิราชาวาส วโรกาสนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเสร็จแล้วได้เสด็จฯ ทอดพระเนตรสระจะระเข้และศาสนสถานทั่วบริเวณเขตพุทธาวาสด้วย (เมื่อ ๒ สิงหาคม)

- พ.ศ. ๒๕๓๑ รับเสด็จฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ เป็นส่วนพระองค์ มาชมศาสนสถานและสระจะระเข้ วัดจักรวรรดิราชาวาส (เมื่อ ๒๕ สิงหาคม)

- พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นที่ปรึกษาคณะดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกในงานทำบุญอดีตเจ้าอาวาสและบูรพาจารย์ของสำนัก และในงานเทศกาลต่างๆ ของวัดเพื่อเผยแผ่เป็นธรรมทาน ไม่ต่ำกว่าครั้งละ ๑,๐๐๐ เล่ม (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นที่ปรึกษาคณะดำเนินการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ในงานบำเพ็ญกุศลศพ ของพระเถรานุเถระวัดจักรวรรดิราชาวาสทุกรูปที่ถึงแก่มรณภาพลง ไม่ต่ำกว่าครั้งละ ๑,๐๐๐ เล่ม (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับนิมนต์เป็นกรรมการพิจารณาหลักสูตร โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ซึ่งจัดโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับนิมนต์ให้เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา และกรมการศาสนา ร่วมกันดำเนินโครงการ และได้บริจาคปัจจัยเพื่อโครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นที่ปรึกษาคณะดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกในงานทำบุญอายุของเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส (พระธรรมรัตนวิสุทธิ) เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมวิทยาทาน จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม (และถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับอาราธนาจากพระที่นั่งวิมานเมฆและพระราชวังบางปะอิน สำนักพระราชวัง ให้เป็นผู้ร้อยกรองอาศิรวาท เฉลิมพระเกียรติ และแสดงความอาลัยรัก โดยจัดพิมพ์ไว้ที่ด้านหลังพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มอบแก่ประชาชนที่เข้าถวายสักการะพระบรมศพ ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและที่เข้าชมพระที่นั่งวิมานเมฆ กับพระราชวังบางปะอิน จำนวน ๕,๐๐๐,๐๐๐ แผ่น (ห้าล้านแผ่น)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ วันที่ ๓๐ สิงหาคม เวลา ๑๗.๐๐ น. ได้รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา เรื่อง ปัญจพลกถา แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เชิญไปทอด ณ วัดยางน้อย อำเภอเชิงใน อุดรราชธานี เมื่อ ๒๒ ตุลาคม (โดยมีผู้โดยเสด็จพระราชกุศลบำรุงวัด ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านบาท) ได้บริจาคปัจจัยสร้างวัดถุ่มงคล มอบแก่ผู้โดยเสด็จพระราชกุศลฯ ครั้งนี้ ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน เป็นประธานฝ่ายบรรพชิตประกอบพิธีสวดสัทธิมงคล ถวายสถาบันพระมหากษัตริย์ มีลำดับดังนี้ คือ พิธีบูชาพระเคราะห์ เจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพล ถวายสังฆทาน ๑๐๘ วัด ไถ่ชีวิตโคกระบือ ๙๙ ตัว มีพระธรรมเทศนา และ ทักษิณานุปทานแล้ว นำพระสงฆ์และประชาชนเจริญสมาธิภาวนา (ครบทั้งทาน ศีล ภาวนา แล้วร่วมกันอธิษฐานจิต อุทิศส่วนกุศลแด่สมเด็จย่า) โดยเฉพาะเพื่อถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี, สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี และพระบรมวงศานุวงศ์ ทุกพระองค์ ตลอดถึงแก่รัฐบาล ประเทศชาติและประชาชน ในการจัดพิธีมหามงคลครั้งนี้ พล.อ.วิโรจน์ แสงสนิท ผบ.สส. ในนามข้าราชการทหาร ตำรวจทั้งสี่เหล่า เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์พร้อมด้วยข้าราชการพลเรือน มีผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ข้าราชการและพ่อค้าประชาชนไปร่วมในงานนี้ ณ วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชิงใน อุดรราชธานี ประมาณ ๕,๐๐๐ คน มีพระสงฆ์ไปร่วมพิธีจำนวน ๓๐๐ รูป สิ้นค่าใช้จ่ายในพิธีครั้งนี้ ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านห้าแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ อุปถัมภ์โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดยางน้อย อุบลราชธานี ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ.๒๕๓๘ อุปถัมภ์โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดมะขามเปี้ย ตำบลมะขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นประธานที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต (นายอำนวย วีรวรรณ) รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นประธานที่ปรึกษาฝ่ายคฤหัสถ์ นายไกรพิทย์ พันธุ์วุฒิ เป็นกรรมการดำเนินงาน) จัดงานนิทรรศการภาพถ่ายพระราชกรณียกิจฯ ชุด ในหลวงของเรา ครั้งที่ ๑ ที่ เกษรพลาซ่า กทม. นำรายได้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เนื่องในโอกาสทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี จำนวนเงิน ๓,๘๔๐,๐๐๐ บาท (สามล้านแปดแสนสี่หมื่นบาทถ้วน) ในการนี้ พระเทพประสิทธิ์มุนี ได้บริจาคปัจจัยอุปถัมภ์โครงการฯ ครั้งนี้ จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) เมื่อ ๑๕ พฤษภาคม

- พ.ศ.๒๕๓๘ ได้บริจาคปัจจัยจัดพิมพ์หนังสือ”สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธ ศาสนา” โดยเสด็จพระราชกุศลในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก และที่วัดยางน้อย อุบลราชธานี จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม เป็นเงิน ๙๐,๐๐๐ บาท (เก้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้อัญเชิญไปทอด ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม

- พ.ศ.๒๕๓๙ ได้อุปถัมภ์โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดขึ้น ณ วัดศรีสุริยาราม บ้านนาโพธิ์ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ.๒๕๓๙ ได้อุปถัมภ์โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่วัดยางน้อย อุบลราชธานี ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นประธานโครงการจัดถ่ายทอดสดพระราชพิธีกาญจนาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากท้องสนามหลวงผ่านดาวเทียมไปยังงานกาญจนาภิเษกในนครชิคาโก ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม สิ้นเงินในการดำเนินงานทั้งทางกรุงเทพฯ และสหรัฐอเมริกาไป ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์หนังสือ วิจัยการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ โดย รศ.ประภาศรี สีหอำไพ เพื่อเฉลิมพระเกียรติในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ๑,๕๐๐ เล่ม เป็นเงิน ๑๓๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นวิทยากรถวายความรู้แก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ จัดโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับสมาชิกรัฐสภาไทยในสหรัฐอเมริกา และกรมการศาสนา และบริจาคปัจจัยอุปถัมภ์การประชุมครั้งนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน อุบลราชธานี เมื่อ ๓ พฤศจิกายน

- พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นผู้อำนวยการประกอบพิธีชัยมงคลถวาย เพื่อความเป็นสิริมงคลในเขตพระราชฐาน และตำหนักนันทบุรี เมื่อ ๒๖-๒๘ ธันวาคม

- พ.ศ. ๒๕๓๙ จัดทำวัดถุ่มงคลด้วยปัจจัยส่วนตัว มอบแก่ผู้ไปร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลในงานกฐินพระราชทาน ณ วัดธัมมาราม นครซิดนีย์ และ ณ วัดยางน้อย อุบลราชธานี เป็นเงิน ๗๕,๐๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ต้อนรับและแสดงธรรมแก่เจ้าหญิงซารินา (Princess Zarina) แห่งประเทศมาเลเซีย ที่มาเยือนและต้องการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เมื่อ ๑๙ มกราคม

- พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ต้อนรับสนทนารธรรม กับเจ้าชายชาร์ลส์ แอนทอยเน เดอ ลิกเน (Prince Charles Antoine De Ligne) แห่งเบลเยียม ที่เสด็จมาเยี่ยมเมื่อ ๑๓ มีนาคม

- พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมาชิกรัฐสภาไทยในสหรัฐอเมริกา ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการอบรม ร่วมกับกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ และได้บริจาคอุปถัมภ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๐ ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นผู้อำนวยการประกอบพิธีชัยมงคลถวายเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ หน่วยบินเดโชชัย ๓ ในพระองค์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ที่กองทัพอากาศ ดอนเมือง เมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์

- พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นรองประธานกรรมการจัดงานฉลองชนมายุและสมโภชสุพรรณบัฏ เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พุทธ สุวฑฒนมหาเถร) วัดสุวรรณาราม ซึ่งเป็นอาจารย์ ในการนี้ ได้ถวายพระพรเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ทรงเป็นองค์ประธานในพิธีสมโภชและในพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างศาลาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ ๑๑-๑๒ มีนาคม

- พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เชิญไปทอด ณ วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน อุบลราชธานี เมื่อ ๒๖ ตุลาคม

- พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา เป็นผู้ดำเนินการ อบรมร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปถัมภ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ.๒๕๔๑ ได้ต้อนรับและสนทนาธรรม ส่งเสริมปสาทศรัทธาใน พระพุทธศาสนา กับเจ้าฟ้าหญิงซารินา (Princess Zarina) แห่งประเทศมาเลเซีย ในการเสด็จมา เยือนประเทศไทย เมื่อ ๕ มิถุนายน

- พ.ศ.๒๕๔๒ วันที่ ๒๙ พฤษภาคม เวลา ๑๘.๐๐ น. ได้รับพระราชทานถวาย พระธรรมเทศนา เรื่อง วิสาขบูชาฤกษ์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเสด็จฯ ทรงบำเพ็ญ พระราชกุศลวิสาขบูชา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

- พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ดำเนินโครงการ ร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปถัมภ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ ๒๔ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณา โปรดให้เป็นผู้จัดการและประสานงานกับผู้โดยเสด็จพระราชกุศลทอดกฐินพระราชทานส่วนพระองค์ ๓ วัด คือ ๑.วัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒.วัดอัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ทอดวันที่ ๒๙ ตุลาคม และ ๓. วัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ทอดวันที่ ๔ พฤศจิกายน ในการนี้ ได้เสด็จฯ ไปในการทอดกฐินพระราชทานด้วยพระองค์ พร้อมด้วย พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และหม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรีมธิกุล ณ วัดที่ ๑ และที่ ๓ ส่วนวัดที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระเทพประสิทธิมนต์ กับ นายสมคร สุนทรเวช เชิญผ้า พระกฐินพระราชทานไปประกอบพิธีถวายแทน ทั้งนี้ ทรงมีพระมหากรุณาให้ผู้มีจิตศรัทธาได้โดย เสด็จพระราชกุศลนำปัจจัยทำนุบำรุงอารามทั้ง ๓ นั้นด้วย^๒

๓.๑.๒ การเผยแผ่ในต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๐๒ เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนา และเพื่อส่งเสริมศาสนกิจของ พระสงฆ์ไทยและพุทธศาสนิกชนในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ เป็นเวลา ๕ วัน

- พ.ศ.๒๕๐๓ ได้รับนิมนต์จากสำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยในฮ่องกงให้เดินทางไป ส่งเสริมศรัทธา ในการประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนในประเทศฮ่องกง เป็นเวลา ๗ วัน

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖ – ๖๕.

- พ.ศ. ๒๕๐๔ เดินทางไปเยี่ยมพระอุปัชฌาย์ (เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี) ขณะยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมธีรราชหมณี ณ วัดไทยพุทธคยา อินเดีย เมื่อมีสักการะพุทธสังเวชนียสถาน ในอินเดีย-เนปาล ขากลับแวะลงนมัสการปูชนียสถานในเมืองร่างกุ้ง สหภาพพม่า ด้วย รวมเดินทางครั้งนี้เป็นเวลา ๑ เดือน

- พ.ศ. ๒๕๐๕ เดินทางไปนมัสการปูชนียสถานต่างๆ ในประเทศอินเดีย และ ศรีลังกา โดยพระมหาเกียรติ สุกิตติ และ พระมหาถวัลย์ อาจารย์สุโก เป็นมัคคุเทศก์ เป็นเวลา ๑๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๐๖ เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและสังเกตการณ์พระศาสนาในไต้หวัน ตามนิมนต์ของพุทธศาสนิกชนในไต้หวัน เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นพระอนุจรเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร) วัดพระเชตุพนฯ ไปทอดกฐินสามัคคี ที่วัดพุทธปทีป ลอนดอน แล้วได้เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาในประเทศต่างๆ คือ อังกฤษ อิตาลี เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เบลเยียม ออสเตรีย และเยอรมนี เมื่อสิ้นสุดรายการแล้ว ได้รับอนุมัติจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ให้เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาต่อในประเทศสเปน โปรตุเกส แอนดอร์รา ลักซิมเบิร์ก เยอรมนีและฝรั่งเศส โดยมีพระครูโสภณธรรมาจารย์ (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพปริยัติวิธาน) วัดดาวดึงษาราม เป็นพระสจร และ ดร.ดิลก ธีรธร เป็นไวยาวัจกรเมื่อสิ้นสุดรายการในยุโรปแล้ว ได้รับนิมนต์จากนายบุญชนะ อัดถากร เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี. และนายอานันท์ ปันยารชุน เอกอัครราชทูตถาวรไทยประจำสหประชาชาติ ให้เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาตามรัฐต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา ๑ เดือนจบแล้ว อนึ่ง สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศญี่ปุ่นและไต้หวัน ได้นิมนต์ให้ไปช่วยสงเคราะห์ชาวไทยและชาวพุทธในประเทศนั้นๆ แล้วเดินทางไปแสดงธรรมเป็นกำลังใจแก่ทหารไทย กองพันเสือดำ ในสมรภูมิประเทศเกาหลีด้วยการเดินทางไปยุโรป-สหรัฐอเมริกา และกลับทางเอเชียครั้งนี้ ใช้เวลา ๖ เดือน ถือว่าเป็นการเดินทางรอบโลกครั้งแรก

- พ.ศ. ๒๕๑๓ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ในฐานะเลขานุการแม่กองงานพระธรรมทูต ได้เดินทางติดตาม พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์ ปุณณโก) แม่กองงานพระธรรมทูต ไปสังเกตการณ์พระศาสนาในประเทศอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมนี สวีเดน และนอร์เวย์ (รวม ๘ ประเทศ) ในพระอุปถัมภ์ของ ม.จ.วงศ์มหิป ชยางกูร เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสวีเดน เป็นเวลา ๑๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๑๔ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ได้รับนิมนต์จาก นายชิน โสภณพนิช ให้เดินทางไปสงเคราะห์ครอบครัวของ มร.ลิม เชียว เลียง มหาเศรษฐีแห่งอินโดนีเซีย ที่นครจาการ์ตา การไปครั้งนี้มีผลให้ครอบครัวและญาติของ มร.ลิม เชียว เลียง และชาวอินโดนีเซียหลายครอบครัวเกิดความศรัทธาหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

- พ.ศ. ๒๕๑๔ วันที่ ๕ พฤศจิกายน ได้รับนิมนต์จาก มร.ลิม เชียว เลียง ให้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา สงเคราะห์ประชาชนในประเทศนั้น โดยมี พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์ ปุณณโก) พระอุปัชฌาย์ เป็นหัวหน้าคณะ เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๑๖ วันที่ ๖ มิถุนายน เป็นเลขานุการ ติดตามเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) ไปสังเกตการณ์พระศาสนาในประเทศญี่ปุ่น, สหรัฐอเมริกา, อังกฤษ, เนเธอร์แลนด์, เบลเยียม, อิตาลี, เยอรมัน, สเปน, ฝรั่งเศส และออสเตรเลีย อันเป็นการเดินทางรอบโลกครั้งที่ ๒

- พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นกรรมการสร้างวัดไทยนครลอสแอนเจลิส ฝ่ายประเทศไทย เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นกรรมการสร้างวัดไทยในเนเธอร์แลนด์ ฝ่ายประเทศไทย เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๑๘ วันที่ ๑๕ สิงหาคม เป็นเลขานุการ และติดตามเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) แม่กองงานพระธรรมทูต โดยสัตตาทหณียะให้การบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร และประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์กุฏิสงฆ์หลังแรก ณ วัดไทยลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๑๘ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ในฐานะเลขานุการแม่กองงานพระธรรมทูต ได้รับบัญชาจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี แม่กองงานพระธรรมทูต ผู้ดูแลวัดอุษาพุดมยาราม นครนิวยอร์ก และรับศาสนโศภายจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ให้เดินทางไปประสานสามัคคี คลี่คลายปัญหาและสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนในนครนิวยอร์ก ได้ร่วมกับสถานเอกอัครราชทูตถาวรไทยประจำสหประชาชาติ ปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายของแม่กองงานพระธรรมทูต เพื่อประโยชน์แก่การวางรากฐานและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้รับนิมนต์จากศูนย์พระพุทธศาสนาไทยแห่งรัฐอิลลินอยส์ และพุทธศาสนิกชน ในนครชิคาโก ให้เป็นประธานที่ปรึกษาศูนย์พระพุทธศาสนาไทยแห่งรัฐอิลลินอยส์ เพื่อก่อสร้างวัดธัมมาราม ขึ้นในนครชิคาโก เพื่อกิจการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี (ท่านยินดีรับให้ความอนุเคราะห์ แต่แจ้งให้ทราบว่า ไม่สามารถจะอยู่ในสหรัฐอเมริกาได้ เพราะมีตำแหน่งการคณะสงฆ์อยู่ในประเทศไทย จะต้องเดินทางกลับในเวลาอันใกล้) (โดยที่พระพรหมวชิรญาณ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสุธีรัตนารักษ์ นอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ในนครนิวยอร์กแล้ว ท่านยังได้รับนิมนต์ให้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในรัฐต่างๆ ในสหรัฐฯ ด้วย ทำให้ท่านได้สัมผัสกับปัญหาที่แท้จริงในต่างประเทศได้เป็นอย่างดี อันเป็นเหตุให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) แม่กองงานพระธรรมทูต อนุมัติให้ท่านรับเป็น “ที่ปรึกษาศูนย์พระพุทธศาสนาไทยแห่งรัฐอิลลินอยส์” และอยู่เป็นประธานโครงการสร้างวัดธัมมาราม ขึ้นในนครชิคาโกต่อไปได้

- พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นคณะริเริ่มก่อตั้งสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ร่วมกับคณะสงฆ์ไทยชุดบุกเบิกเริ่มต้น วางโครงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อสงเคราะห์แก่ประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๑๙ ในฐานะประธานกรรมการอำนวยการวัดธัมมมาราม นครชิคาโก เป็นผู้ริเริ่มและประธานโครงการ “ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน” วัดธัมมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธานโครงการเชิญพุทธศาสนิกชนร่วมทำวัตรสวดมนต์ และเจริญจิตภาวนา ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก (จนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๐ ในฐานะรองประธานรักษาการประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา เป็นประธานโครงการฯ จัดประชุมเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาหาความรู้แก่ประชาชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ (เป็นอนุสรณ์แด่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) พระอุปัชฌาย์

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธานโครงการบวชธรรมจารี-ธรรมจาริณี (บวชถือศีลปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด) อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง ครั้งละ ๑๕ วัน ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก (เป็นโครงการสืบมาถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นผู้ริเริ่มและเป็นประธานโครงการ ห้องสมุดสมเด็จพระสังฆราช และแผนกโสตทัศนศึกษา วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาหาความรู้แก่ประชาชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ (เป็นอนุสรณ์แด่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) พระอุปัชฌาย์

- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นผู้ริเริ่มและเป็นประธานโครงการ บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อให้การศึกษาอบรมธรรมะแก่เยาวชน และร่วมปฏิบัติธรรมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก (เป็นโครงการสืบมาถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นผู้ริเริ่มและเป็นประธานโครงการงาน วันเด็กไทยในสหรัฐอเมริกา ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เป็นแห่งแรกของวัดและชุมชนไทยในสหรัฐอเมริกา (สืบมาถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นผู้อุปถัมภ์ในการก่อตั้งโครงการ ศูนย์เยาวชนไทยวัดธัมมมาราม แห่งนครชิคาโก (เพื่อเยาวชนอเมริกันเชื้อสายไทยที่จบการศึกษาจากโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือที่เข้ามาปฏิบัติธรรมวัด ได้ร่วมมือกันใช้ความรู้และประสบการณ์อันมีคุณค่า ที่ได้รับ

จากวัดและพระพุทธรูปศาสนา ไปเป็นประโยชน์แก่ตน และร่วมกันจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อ
สมาชิก ต่อวัด ต่อครอบครัว ต่อสังคม ต่อประเทศชาติและพระศาสนา เป็นโครงการสืบมาถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๑๙ วันที่ ๑๗ เมษายน เป็นประธานโครงการ ออกวารสารธรรมะ
ธัมมโฆส เผยแผ่ธรรมรายไตรมาส และออกวารสารข่าวศาสนาและศาสนกิจของวัดรายเดือนชื่อ
พุทธศาสนสาร จำนวนอย่างละ ๑,๐๐๐ ฉบับ

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธานกรรมการวางโครงการเผยแผ่ธรรม เป็นโครงการ
ถาวรประจำวัด โดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

- เทศนา ปาฐกถา บรรยาย อภิปราย สนทนาธรรม และโดยวิธี
อุปนิสิทกถาที่วัด และจัดให้มีบริการธรรมสงเคราะห์นอกสถานที่สำหรับศาสนิกชนผู้อยู่ห่างไกลที่
สนใจด้วย

- จัดทำ VIDEO ทำเทปธรรมะ และเทปทำวัตรสวดมนต์ ทั้งภาษาไทย
และภาษาอังกฤษ ออกเผยแพร่ แก่ผู้สนใจ

- จัดพิมพ์หนังสือธรรมะภาษาไทย-ภาษาอังกฤษเป็นธรรมบรรณาการ

- จัดชั้นสอนธรรมะ ทั้งภาคภาษาไทย และภาษาอังกฤษ แก่ชาวไทย
และชาวต่างประเทศที่สนใจมาวัด ในวันเสาร์-อาทิตย์ และในวันสำคัญต่างๆ

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธานโครงการศูนย์วัฒนธรรมอเมริกัน-ไทย ณ วัดธัมมมาราม
นครชิคาโก เพื่อเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การสัมพันธไมตรีและร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์ต่อ
สังคม

- พ.ศ. ๒๕๒๐ วันที่ ๑๔ กรกฎาคม เป็นเจ้าภาพในนามวัดธัมมมาราม ร่วมกับ
สมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาจัดประชุมพระสงฆ์ไทยทุกวัดในสหรัฐฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๒๐ แล้ว ร่วมกัน
ประกอบพิธีสังฆกรรมการพัทธสีมาอุโบสถวัดธัมมมาราม นครชิคาโก เป็นแห่งแรกในทวีปยุโรปและ
อเมริกา โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต เจ้า
พระคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อุปเสนมหาเถร ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์)
วัดสระเกศ เป็นรองประธานฝ่ายบรรพชิต โดยอนุมัติของมหาเถรสมาคม ให้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ
เป็นทางการคณะสงฆ์ ในพิธีประวัติศาตร์ครั้งนี้ โดยมีนายอรุณ ภาณุพงศ์ เอกอัครราชทูตไทย
ประจำสหรัฐอเมริกา ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี. พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของสหรัฐฯ เป็นประธานฝ่าย
คฤหัสถ์

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นผู้ริเริ่มและชักชวนชาวไทยในนครชิคาโกและรัฐใกล้เคียง
จัดโครงการบำเพ็ญกุศลและเจริญจิตภาวนา ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๒ สิงหาคม ให้เป็นโครงการถาวรประจำปี ณ

วัดธัมมาราม นครชิคาโก ซึ่งโครงการนี้ยังไม่มีใครจัดมาก่อนในสหรัฐอเมริกา (และได้ถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมาถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธาน โครงการพุทธศาสนิกสัมพันธ์นานาชาติ ระหว่างวัดกับองค์กรและชาวพุทธนานาชาติในสหรัฐฯ โดยใช้งาน “วิสาขบูชา” เป็นวันจัดกิจกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนาเพื่อถือเป็นโอกาสประชุมปรึกษาหาแนวทางร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นผู้ริเริ่มชักชวนชาวไทยในนครชิคาโกและรัฐใกล้เคียง จัดโครงการพิธีบำเพ็ญกุศลและเจริญจิตภาวนา ถวายพระพรและถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันอาทิตย์ที่ ๕ ธันวาคม ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก (และได้ถือปฏิบัติเป็นประเพณีของวัดสืบมาจนถึงปัจจุบัน)

- พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมไทยแห่งรัฐอิลลินอยส์ สหรัฐฯ จัดงานราตรีเฉลิมพระเกียรติ” เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเชิญชาวไทยและชาวต่างประเทศที่รักประเทศไทย ไปร่วมถวายพระพรคืนวันเสาร์ ที่ ๕ ธันวาคม ทุกปี เป็นโครงการถาวรสืบมาจนถึงบัดนี้

- พ.ศ. ๒๕๒๑ วันที่ ๑๔ มิถุนายน เป็นประธานจัดงานสมโภชพระพุทธปฏิมา พระพุทธชินมโฆส ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) เป็นประธานจัดสร้าง ขยายจากพระต้นแบบ ภปร. ๙ นิ้ว ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นพระพุทธปฏิมาหน้าตัก ๔๐ นิ้ว เป็นองค์แรก อัญเชิญขึ้นถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจิมทรงพระสุหร่ายและทรงอธิษฐานพระราชหฤทัยแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธาน ณ อุโบสถ วัดธัมมาราม นครชิคาโก พร้อมกับสมโภช พระพุทธชินการโกศล ฐิตยามงคลปิตร ซึ่งเจ้าประคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ประทานมาประดิษฐานประจำห้องปฏิบัติธรรมของวัดธัมมาราม นครชิคาโก ในคราวเดียวกัน

- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นประธานจัดพิธีต้อนรับ พระบรมสารีริกธาตุ (ส่วนพระพาหะของพระพุทธองค์) ซึ่งท่าน พระชินรัตน์มหาเถร เลขาธิการมหาโพธิสมาคม และมหาสังฆนายกแห่งประเทศอินเดีย อัญเชิญจากอินเดียมาถวาย ณ วัดธัมมาราม

- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นผู้ริเริ่มและเป็นประธานโครงการ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยของวัดธัมมาราม นครชิคาโก (โดยขอความอุปถัมภ์แผ่นโฆษณาและเทปภาพยนตร์ การท่องเที่ยวและพระราชกรณียกิจ จากสถานกงสุลใหญ่ ณ นครนิวยอร์กจากสถานกงสุลใหญ่นครชิคาโก จาก อสท. แห่งประเทศไทย และจากสำนักพระราชวัง ออกแจกจ่ายแก่ร้านค้าและประชาชน ตลอดจนถึงเผยแพร่ในงานต่างๆ ทั้งในนครชิคาโกและตามรัฐต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา ตลอดมา) ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลไทย ในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยแก่ชาวไทยที่จากบ้านเกิดเมืองนอนไปอยู่ในต่างประเทศ ให้เกิดความรักและสำนึกถึงความเป็นไทย ตลอดถึง

คุณค่าของชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ไทย และเพื่อให้ชาวต่างประเทศ จะได้รู้จักและซาบซึ้งใน ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทย โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนและคำชื่นชมจากชาวไทยและชาวอเมริกัน เป็นอย่างมากตลอดมา

- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นประธานโครงการจัดรายการ ศิลปวัฒนธรรมไทย ทางโทรทัศน์ ช่อง ๗ ของนครชิคาโก เพื่อขยายผลการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยหวังปลูกจิตสำนึกของชาวไทยในต่างแดน ให้เกิดความรักความหวงแหนและตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดถึงเพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทยแก่ชาว ต่างประเทศด้วย โดยมีได้รับงบประมาณการดำเนินงานจากราชการหรือองค์กรใดๆ แต่ดำเนินงาน โดยความสนับสนุนจากภาคพ่อค้าประชาชนชาวไทยผู้มีใจเป็นกุศล (จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๒๕)

- พ.ศ. ๒๕๒๓ วันที่ ๒๐ เมษายน ได้ถวายการต้อนรับเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเดินทางมาเยือนสหรัฐฯ อารธนามาพ้านัก และแสดงพระธรรมเทศนานำเจริญจิตภาวนา ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก พร้อมกับติดต่อกับทางการ สหรัฐฯ นำคณะเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ เข้าชมสถานที่สำคัญต่างๆ ในชิคาโก (ระหว่าง ๒๐-๒๓ เมษายน)

- พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นประธานอุปถัมภ์และที่ปรึกษา คณะก่อตั้งวัดพุทธลาว เมืองแอลบิน รัฐอิลลินอยส์ สหรัฐอเมริกา

- พ.ศ. ๒๕๒๔ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ได้ ขอพระราชทานถวายพระพรเชิญเสด็จฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (ที่ได้รับจาก พระชินรัตนมหาเถร) ณ พระเกศโมลีพระพุทธชินธัมโมภาส ภปร. องค์ประธานในอุโบสถวัดธัมมาราม และเพื่อชาวไทยที่อาศัยอยู่ในนครชิคาโกและภูมิภาคนี้ของสหรัฐฯจะได้มีโอกาสเข้าเฝ้าชมพระบารมี เป็นครั้งแรก ปรากฏว่ามีชาวไทยมาเฝ้าฯ รับเสด็จฯ อย่างล้นหลาม

- พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นผู้อุปถัมภ์ สมาคมพยาบาลไทยแห่งรัฐอิลลินอยส์ จัดงาน ราตรี เณลินพระเกียรติ ชักชวนชาวไทยไปร่วมงานและร่วมพิธีถวายพระพรแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในคืนวันเสาร์ใกล้กับวันที่ ๑๒ สิงหาคม และได้ถือเป็นประเพณีสืบต่อมาจนถึง ปัจจุบัน

- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ถวายการต้อนรับ เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถร วัดราชบพิธ ที่เสด็จเยือนสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยคณะ และกราบอารธนาประทานธรรมเทศนา โปรดพุทธศาสนิกชน ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก วันที่ ๑๙-๒๐ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ถวายการต้อนรับ เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณ กมหาเถร) พร้อมกับอารธนาแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชน ณ วัดธัมมาราม วันที่ ๒๑-๒๒ ตุลาคม

(ในโอกาสนี้ ได้ตามส่งพระมหาเถระทั้ง ๒ คนะ จากนครชิคาโกถึงนครนิวยอร์ก ซึ่งจะเดินทางต่อไปยังกรุงลอนดอน เพื่อการพัทธสีมาพิธี อุโบสถ ณ วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอนด้วย)

- พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นประธานดำเนินโครงการ ขยายขยายวัดธัมมมาราม นครชิคาโก จากที่เดิม ถนนฮอยน์ ใกล้ตาวนทาวน์ชิคาโก ไปซื้อที่ตั้งวัดแห่งใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นอาคารที่ใหญ่กว่า ในเนื้อที่ ๑๐ เอเคอร์ หรือ ๒๕ ไร่ ที่ ๗๐๕๙ W. ๗๕th St. Chicago, IL ๖๐๖๓๘ แล้ว ประกอบการผูกสีมาอุโบสถวัดใหม่นี้อีกครั้งหนึ่ง โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (อุปสมมหาเถร) วัดสระเกศ (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์) เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (สุวฑฒนมหาเถร) วัดสุวรรณาราม (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์) เป็นรองประธานฝ่ายบรรพชิต ม.ร.ว. เกษมสโมสร เกษมศรี เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี. และเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของสหรัฐฯ เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์

- พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นประธานโครงการ ธรรมยาตรา โดยอาราธนาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ จากประเทศไทย ไปช่วยสงเคราะห์ชาวไทย และชาวพุทธในสหรัฐอเมริกา (ปีนี้ ได้นิมนต์ พระพยอม กลฺยาโณ วัดสวนแก้ว นนทบุรี จาริกไปแสดงธรรม ณ วัดไทยในรัฐต่างๆ ในสหรัฐฯ โดยใช้วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เป็น ศูนย์กลางของโครงการฯ เริ่มแต่ ๑ พฤษภาคม ถึง ๑๕ กรกฎาคม)

- พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นประธาน “โครงการจิตรกรรมฝาผนัง” เขียนภาพพุทธประวัติ ๑๓ ภาพ ลงในแผ่นผ้าใบจากประเทศไทย ไปประดับฝาผนังอุโบสถวัดธัมมมาราม นครชิคาโก รวมค่าส่งเป็นเงิน ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับนิมนต์จาก มร. ลิม เขียว เลียง ให้เดินทางไปสงเคราะห์ประชาชน ในประเทศสิงคโปร์ และอินโดนีเซีย เป็นเวลา ๑๐ วัน

- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นประธานอุปถัมภ์และที่ปรึกษาการก่อตั้งวัดพุทธเขมร นครชิคาโก รัฐอิลลินอยส์ สหรัฐอเมริกา (ปัจจุบันเป็นกรรมการอุปถัมภ์และที่ปรึกษา)

- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นกรรมการอุปถัมภ์ที่ปรึกษา องค์การพุทธศาสนานานาชาติ แห่งสหรัฐอเมริกา

- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นกรรมการอุปถัมภ์ที่ปรึกษา องค์การพุทธศาสนานานาชาติ ในมิสซิสซิปปี แห่งสหรัฐอเมริกา

- พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับนิมนต์จาก มร.ลิม เขียว เลียง ให้ไปสงเคราะห์ชาวพุทธใน สิงคโปร์ และอินโดนีเซียเป็นเวลา ๑๐ วัน

- พ.ศ.๒๕๓๒ เป็นประธาน โครงการมิตรสัมพันธ์ กับชาวอเมริกันเพื่อนบ้านใกล้ วัดธัมมมาราม นครชิคาโกและหลังจากดำเนินโครงการแล้ว สภาคาบลของหมู่บ้านใกล้วัด ได้มีมติเชิญ

วัดธัมมมารามเข้าเป็นสมาชิกของสภาตำบล และได้เลือกวัดธัมมมารามเป็นสถานที่ประชุมของสภาตำบล และเป็นที่ชุมนุมประกอบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ ของชาวอเมริกันในตำบลนี้ แสดงถึงชาวอเมริกันเพื่อนบ้านใกล้เคียง ยอมรับวัดธัมมมารามเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวท้องถิ่นนั้นด้วย

- พ.ศ. ๒๕๓๒ ในขณะที่อยู่กรุงเทพฯ ได้รับนิมนต์ให้เดินทางไปประชุมและสนับสนุนให้กำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจแก่คณะกรรมการและอุบาสกอุบาสิกาผู้อุปถัมภ์บำรุงวัดธัมมมาราม นครชิคาโก และวัดไทยในรัฐต่างๆ ในเครือข่ายสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับนิมนต์จากนางบุญศรี โสภณพนิช ธนาการกรุงเทพจำกัด (มหาชน) ให้เดินทางไปส่งเสริมปสาทรศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในประเทศฮ่องกง และญี่ปุ่น เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับนิมนต์จากเจ้าหญิงซารินา (Princess Zarina) แห่งมาเลเซีย ให้ไปส่งเคราะห์พระญาติ และชาวมาเลเซีย ออสเตรเลีย และชาวนิวซีแลนด์ เป็นเวลา ๑๐ วัน (เป็นผลให้เจ้าหญิงซารินาและพระญาติ เกิดเลื่อมใสศรัทธาหันมาปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นับแต่นั้นเป็นต้นมา)

- พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้อัญเชิญไปทอด ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับนิมนต์จาก มร.ลิม เชียว เลียง ให้เดินทางไปส่งเคราะห์ประชาชน ในประเทศอินโดนีเซีย สิงคโปร์ และออสเตรเลีย เป็นเวลา ๑๐ วัน

- พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับนิมนต์จาก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ให้เดินทางไปแสดงธรรมในวันพระราชสมภพ ณ พระตำหนักเมืองซานเตียโก สหรัฐฯ

- พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับเป็นเจ้าภาพในนามวัดธัมมมาราม นครชิคาโก จัดงานวิสาขบูชาชาวพุทธนานาชาติ ในมิสเวสต์ สหรัฐอเมริกา พร้อมกับเป็นเจ้าภาพจัดประชุมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรฯ ที่วัดธัมมมาราม นครชิคาโก

- พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้อัญเชิญไปทอด ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เมื่อ ๒๗ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับนิมนต์จากท่านประธานาธิบดี ซูฮาร์โต และ มร.ลิม เชียว เลียง (ซึ่งนิตยสารในสหรัฐฯ จัดให้เป็นเศรษฐีอันดับ ๑ ของเอเชีย และเป็นอันดับ ๕ ของโลก) ให้ไปส่งเคราะห์ครอบครัวและญาติ พร้อมกับทัศนศึกษาในเมืองต่างๆ ในประเทศอินโดนีเซียด้วย เป็นเวลา ๑๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๓๕ เดินทางไปเยี่ยมให้กำลังใจ แก่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน วัดพรหมคุณารามอริโซนา สหรัฐฯ ที่พระภิกษุสามเณรและอุบาสิกากฎฆาตกรรมหมู่ ๙ ศพ ซึ่งทุกคนกำลังเสียชีวิตให้เกิดความอบอุ่นใจว่าเรามีความห่วงใย ไม่ทอดทิ้งกัน
- พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้อัญเชิญไปทอด ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก เมื่อ ๒๘ ตุลาคม
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับนิมนต์จากสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ให้ไปถวายธรรมะ ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระตำหนักเมืองซานเตียโก
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับนิมนต์จากนางบุญศรี โสภณพนิช ให้เดินทางไปสงเคราะห์ญาติ และชาวจีนในฮ่องกงและในประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ เป็นเวลา ๒๒ วัน
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ในนามวัดธัมมารามได้เป็นเจ้าภาพจัดงาน ฉลองพระพุทธศาสนาเข้าสู่สหรัฐ อเมริกาครบ ๑๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม - ๕ กันยายน
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับนิมนต์จากท่านประธานาธิบดี ชูฮาร์โต และ มร.ลิม เซียวเลียง ให้เดินทางไปเยือนประเทศอินโดนีเซีย และสิงคโปร์ เป็นเวลา ๑๐ วัน
- พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับนิมนต์จาก เจ้าหญิงซารินา (Princess Zarina) แห่งมาเลเซีย ให้ไปสงเคราะห์ญาติที่ประเทศมาเลเซีย เป็นเวลา ๗ วัน
- พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับนิมนต์ไปเป็นประธานในพิธีพุทธาภิเษก และฉลองวัด ณ วัดป่าเลไลยก์ ประเทศสิงคโปร์ เป็นเวลา ๕ วัน
- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นประธานจัดงานและอัญเชิญ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ทรงเปิดศาลาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (Queen Sirikit Hall) ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก เมื่อ ๒๗ พฤษภาคม
- พ.ศ. ๒๕๓๘ วันที่ ๒๒ ตุลาคม ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เชิญไปทอด ณ วัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน อุบลราชธานี (มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศลบำรุงวัด ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านบาท))
- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นประธานโครงการ จัดนิทรรศการภาพพระราชกรณียกิจ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก เริ่มตั้งแต่ ๒๕๓๘-๒๕๔๐ ในความอุปถัมภ์ของสำนักพระราชวัง
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประราชทานที่จะให้พสกนิกรไทยแล้วชาวต่างชาติในสหรัฐอเมริกา ได้ชื่นชมพระบารมี พระพรหมวชิรญาณ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพประสิทธิ์มุนี จึงได้จัดพิธีมหามงคลฉลองสิริราชสมบัติกาญจนาภิเษก ที่วัดธัมมาราม นครชิคาโก และเป็นประธานโครงการถ่ายทอดสดพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติกาญจนาภิเษก จากท้องสนามหลวง ประเทศไทย สู่งานพิธีมหามงคลสิริ

ราชสมบัติ ณ วัดอัมมาราม นครชิคาโก ในและเวลาเดียวกัน โดยความสนับสนุนจากบริษัทกรุงเทพ
โทรทัศน์ ทีวี.กองค์พบช่อง ๗ สี และการสื่อสารแห่งประเทศไทย

- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต ร่วมกับ พล.อ.วิโรจน์ แสงสนิท
ผู้บัญชาการทหารสูงสุด นำทหารตำรวจข้าราชการพลเรือน และพ่อค้าประชาชนจากส่วนกลาง จัดพิธี
สวดสติมหามงคล เจริญพระพุทธมนต์ ถวายสังฆทาน เจริญจิตภาวนา และปล่อยโคกระบือ ๕๐ คู่
เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี ถวายพระกุศลแด่ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และถวาย
พระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และทุกพระองค์
ร่วมกับข้าราชการและพ่อค้าประชาชนในส่วนภูมิภาค ณ วัดยาน้อย เป็นพิธีมงคลประวัติศาสตร์ครั้ง
สำคัญยิ่ง

- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดอัมมาราม นครชิคาโก เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับนิมนต์จากท่านประธานาธิบดี ชูฮาร์โต และมร.ลิม เซียว
เลียง ให้ไปส่งเคราะห์ครอบครัวและญาติ ที่อินโดนีเซีย และสิงคโปร์ เมื่อ ๒๒-๒๘ มีนาคม (๗ วัน)

- พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับนิมนต์จาก ท่านประธานาธิบดีชูฮาร์โต แห่งอินโดนีเซีย และ
มร.ลิม เซียวเลียง คหบดีสำคัญของอินโดนีเซีย ให้ไปเยือนนครจาร์จาร์ตา เพื่อสนทนาธรรมและ
ส่งเคราะห์ชาวอินโดนีเซีย (ในการนี้ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี และคุณหญิงพันธุ์เครือ
ได้ฝากของที่ระลึกไปมอบแก่ท่านประธานาธิบดีด้วย)

- พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ให้เชิญไปทอด ณ วัดอัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐฯ

- พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา

- พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับนิมนต์จากสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา
สิริโสภาพรณวดี ให้ไปถวายธรรมะ ณ พระตำหนักเมืองซาน เดียโก รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

- พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับนิมนต์จาก สมาคมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประเทศแห่ง
สาธารณรัฐประชาชนจีน ให้ไปเจริญศาสนไมตรีสัมพันธ์และทัศนศึกษา ในสาธารณรัฐประชาชนจีน
แผ่นดินใหญ่ เป็นเวลา ๘ วัน (๘ - ๑๕ มิถุนายน)

- พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นกรรมการดำเนินการฝ่ายบรรพชิตจัดงาน นิทรรศการภาพถ่าย
พระราชกรณียกิจฯ ชุดในหลวงของเรา ครั้งที่ ๒ ณ นครลอสแอนเจลิส, นครชิคาโก, นครนิวยอร์ก
และที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา เพื่อนำรายได้นำขึ้นทูลเกล้าฯถวายโดยเสด็จพระราชกุศล
เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ในวันที่ ๔-๖ ธันวาคม ๒๕๔๑

- พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองประธานกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานทำบุญฉลองชนมายุ ในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ด้วยรูปหนึ่ง ในการนี้ท่านได้รับเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์หนังสือ His Holiness จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม เป็นจำนวนเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท

- พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นกรรมการดำเนินการฝ่ายบรรพชิตจัดงานนิทรรศการภาพถ่ายพระราชกรณียกิจฯ ชุด ในหลวงของเรา ครั้งที่ ๓ ณ นครลอสแอนเจลิส, นครชิคาโก, นครนิวยอร์ก และที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา เพื่อนำรายได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ในวันที่ ๔-๖ ธันวาคม ๒๕๔๒

- พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับนิมนต์จากพุทธศาสนิกชนชาวออสเตรเลีย ให้เดินทางไปส่งเคราะห์พุทธศาสนิกชนชาวออสเตรเลีย ณ นครซิดนีย์ และเมลเบิร์น เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับนิมนต์ให้ไปเป็นประธานการประชุมสัมมนาพระธรรมทูตไทยสายต่าง ประเทศ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เป็นเวลา ๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาดำเนินการร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปกรณ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐฯ และที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

- พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โปรดเกล้าฯ ให้นายภาสกรวิวัฒน์ ปรีกษะมานนท์ กงสุลใหญ่ นครชิคาโก เชิญไปทอด ณ วัดอัมมาราม นครชิคาโกถวายพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติ ในปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

- พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับนิมนต์จาก มร.อัลเบิร์ต มิสซิสดอนน่า หลานนายชิน นางบุญศรี โสภณพนิช ให้ไปเยี่ยมครอบครัวและพุทธศาสนิกชนในประเทศมาเลเซีย เป็นเวลา ๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับนิมนต์จาก มร.แอนโทนี ซาเล็ม บุตรนายลิม เชี่ยว เลียง ซาเล็ม ให้ไปโปรดครอบครัวและญาติมิตรในประเทศสิงคโปร์ เป็นเวลา ๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานส่วนพระองค์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ร่วมกับนายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่ากรุงเทพมหานคร ให้เชิญไปถวาย ณ วัดอัมมาราม นครชิคาโก

- พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ดำเนินการร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปกรณ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐฯ และที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับพระบัญชาให้มาเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดยานนาวา ได้เอาใจใส่ส่งเสริมและพัฒนาในด้านการเผยแผ่ ให้มีความก้าวหน้าและทันต่อสถานการณ์โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยถือนอกจากศาสนกิจ ในด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ เป็นศาสนกิจที่เป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนาแล้ว งานเผยแผ่ธรรมะย่อมมีความสำคัญยิ่งและมีความเกี่ยวเนื่องกัน โดยได้จัดให้มีโครงการ แสดงธรรมเทศนา การแสดงปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม การแสดงอุปนิสัณกถา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตลอดจนการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะและการจัดบรรยายธรรมะทางวิทยุ และโทรทัศน์ รวมถึงการเผยแผ่ธรรมะทางสื่อทุกชนิดด้วย

- พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้อัญเชิญไปทอด ณ วัดธัมมาราม นครซิดนีย์ เมื่อ ๒๘ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๔๔ พระพรหมวชิรญาณ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้จัดสร้างพระปฏิมาพระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธเจ้าอยู่หัว หน้าตัก ๗๒ นิ้ว ลงรักปิดทอง ส่งไปประดิษฐานเป็นพระประธาน ณ วัดในประเทศไทย ในสหรัฐอเมริกา และในประเทศจีน คือ

๑. วัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร

๒. วัดยางน้อย จังหวัดอุบลราชธานี

๓. วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน สหรัฐอเมริกา และ

๔. วัดพุทธศาสนา ในมณฑลกว่างตุง สาธารณรัฐประชาชนจีน

รวม ๔ องค์ ราคาก่อสร้างพร้อมค่าส่งถึงที่องค์ละ ๑.๒ ล้านบาท รวมเป็นเงิน ๔ ล้าน ๘ แสนบาท

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับนิมนต์จาก TAN SRI DATO, SERI VINCENT TAN CHEE YIOUN เศรษฐีแห่งประเทศมาเลเซีย ให้ไปส่งเคราะห์พุทธศาสนิกชนในประเทศมาเลเซีย เป็นเวลา ๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เป็นประธานสร้างหน้าบันในพระนามาภิไธยย่อ ส.ก. ปิดทอง เพื่อโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ อุโบสถวัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน สหรัฐฯ รวมทั้งค่าส่งและค่าติดตั้งเป็นเงิน ๕ แสนบาท

- พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นประธานเชิญสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปทรงยกฉัตรถวายพระพุทธรูปปางสมาธิ ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเปิดหน้าบรรณ

พระนามาภิไธย ส.ก. อุโบสถวัดพุทธารวาส นครฮิวสตัน สหรัฐฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยามมกุฎราชกุมาร และพระเจ้าหลานเธอพระองค์ เจ้าพัชรกิติยาภา

- พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ดำเนินการร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปกรณ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธารวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐฯ วัดนวมินทรราชูทิศ นครบอสตัน สหรัฐฯ และที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยาม มกุฎราชกุมาร ให้เชิญไปทอด ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เมื่อ ๒๘ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับนิมนต์ให้เดินทางไปเป็นประธานในพิธีรับผ้าป่าสามัคคีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยในนครชิคาโก ประเทศออสเตรีย เพื่อสมทบทุนโครงการสร้างโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ จัหวัดอุดรธานี เป็นเวลา ๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ดำเนินการร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปกรณ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธารวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐฯ วัดนวมินทรราชูทิศ นครบอสตัน สหรัฐฯ และที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยาม มกุฎราชกุมาร ให้เชิญไปทอด ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก เมื่อ ๒๘ ตุลาคม

- พ.ศ. ๒๕๔๖ เดินทางไปทัศนศึกษาและเผยแผ่ธรรมะในประเทศจีน เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับนิมนต์จาก จากท่านประธานาธิบดี ซูฮาร์โต และ มร.ลิมเซียว เลียง ให้ไปสวดพระอภิธรรมและถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ในประเทศอินโดนีเซียและสิงคโปร์ เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ดำเนินการร่วมกับกรมการศาสนา และได้บริจาคอุปกรณ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับนิมนต์ให้ไปสังเกตการพระศาสนา และสงเคราะห์ พุทธศาสนิกชนในประเทศนิวซีแลนด์ และออสเตรเลีย เป็นเวลา ๗ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทาน จากพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้กงสุลใหญ่ นครชิคาโก เชิญไปทอด ณ วัดธัมมามาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา เพื่อถวายพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติ

- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐฯ วัดนวมินทรราชูทิศ นครบอสตัน สหรัฐฯ และที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด อุบลราชธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระบรม โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้เชิญไปทอด ณ วัดคูเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นประธานมูลนิธิพระรัตนตรัย และดำเนินการจัดตั้งสถานีวิทย์ โทรทัศน์เพื่อพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยขึ้น ณ วัดยานนาวา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จฯ พร้อมด้วย พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ศิริรัศมี พระวรชายา ไปทรงเปิดป้าย “มูลนิธิพระรัตนตรัย” และเปิดป้าย “สถานีวิทย์โทรทัศน์เพื่อ พระพุทธ ศาสนาแห่งประเทศไทย” เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๗ (ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างทดลอง และพัฒนาระบบ ตามความเหมาะสม เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่จะต้องใช้บุคลากร อุปกรณ์ และ งบประมาณ จำนวนมาก)

- พ.ศ. ๒๕๔๘ เดินทางไปทัศนศึกษาและเผยแพร่ธรรมในประเทศรัสเซีย เป็นเวลา ๗ วัน ในการนี้ ได้เข้าพบเพื่อสัมพันธไมตรี กับพระเถระผู้ใหญ่ฝ่ายมหายาน และเข้าพบเยี่ยม ประธานาธิบดีแห่งรัฐบูยาเรีย ประเทศรัสเซียด้วย

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับนิมนต์จากท่านประธานาธิบดี ชูฮาร์โต และ มร.ลิม เซียว เลียง (ซึ่งนิตยสารในสหรัฐฯจัดให้เป็นเศรษฐีอันดับ ๑ ของเอเชีย และเป็นอันดับ ๕ ของโลก) ให้ไป สงเคราะห์ครอบครัวและญาติ พร้อมกับนิมนต์ไปทัศนศึกษาในเมืองต่างๆ ในประเทศอินโดนีเซียด้วย เป็นเวลา ๑๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นวิทยากรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ดำเนินการ ร่วมกับกรม การศาสนา และได้บริจาคอุปกรณ์โครงการนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับนิมนต์ให้ไปเป็นประธานการประชุมสัมมนาพระธรรมทูต ไทยสายต่างประเทศ และคณะสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ณ วัดไทย กรุงวอชิงตัน ดี.ซี., เป็นประธาน

การประชุมกิจการคณะสงฆ์ ณ วัดนวมินทราชูทิศ นครบอสตัน และวัดธัมมาราม นครชิคาโก เป็นเวลา ๑๕ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับนิมนต์ให้ไปเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์สร้าง วัดไทยกรุงราชคฤห์และถือนิมนต์การพุทธเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นเวลา ๕ วัน (๑๑-๑๕ มิถุนายน)

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทาน จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้กงสุลใหญ่ นครชิคาโก เชิญไปทอด ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา เพื่อถวายพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติ

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานกฐินพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้เชิญไปทอด ณ วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส สหรัฐฯ วัดนวมินทราชูทิศ นครบอสตัน สหรัฐฯ และที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานพระกฐินพระราชทานจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้เชิญไปทอด ณ วัดคูเต๋อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับนิมนต์จากพุทธศาสนิกชนในประเทศจีน ให้ดำเนินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและดูกิจการพระศาสนาในประเทศจีน ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๕ พฤศจิกายน เป็นเวลา ๓ วัน

- พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับนิมนต์จาก ท่านประธานาธิบดี ชูฮาร์โต และ มร.ลิม เซียว เลียง ให้ไปส่งเคราะห์ครอบครัวและญาติ ในประเทศอินโดนีเซียและสิงคโปร์ ระหว่าง ๒๒-๒๘ มกราคมเป็นเวลา ๗ วัน พระพรหมวชิรญาณ มีความสนใจใฝ่หาประสบการณ์และมุ่งสนองงานคณะสงฆ์ไทย และใคร่สนองพระพุทธประสงค์ ในการนำพระพุทธศาสนาออกเผยแผ่แก่ชาวโลก ท่านได้รับนิมนต์ให้จาริกออกทัศนศึกษากิจการศาสนา ยังนานาประเทศทั่วโลกดังกล่าวแล้ว ในขณะเดียวกัน ท่านก็หาโอกาสเผยแผ่ธรรมแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในประเทศนั้นๆ พร้อมกับประสานศาสนสัมพันธ์ กับองค์กรทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ควบคู่กันไปด้วย^๓

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ในประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นจากการที่พระพรหมวชิรญาณได้อบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นการสร้างคุณสมบัติแห่งองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นแก่ท่าน หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการเผยแผ่หลายรูปแบบ มีการจัดรายการวิทยุ ทำวารสาร เขียนบทความ จัดพิมพ์หนังสือ ดูแลงานพระธรรมทูต จัดโครงการอบรมกรรมฐาน ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรม เป็นวิทยากรถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในวโรกาสสำคัญ และจัด

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕ - ๘๔.

โครงการบรรพชาสามเณร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พระพรหมวชิรญาณเริ่มต้นจากการเดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาโดยเป็นพระอนุจรถิตตามพระเถระจาริกไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และมีการสร้างศรัทธาแก่ศาสนิกชนในประเทศต่างประเทศ ก่อตั้งสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา และได้สร้างวัดหลายวัดด้วยกันในต่างประเทศ จัดตั้งศูนย์พัฒนาเยาวชน ผลิตภัณฑ์ธรรมะเผยแผ่ และได้ส่งเสริมการจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระศาสนาเป็นประจำทุกปี

๓.๒ อุดมการณ์ และวิธีการปฏิบัติศาสนกิจ

พระพรหมวชิรญาณตั้งอยู่ในหลักพรหมวิหารธรรม มีความเมตตาต่อศิษยานุศิษย์ทุกรูปทุกคน ช่วยเหลือด้วยความกรุณา ยินดีแสดงมุทิตาจิตเมื่อศิษย์ได้ดีและวางใจเป็นกลาง เมื่อศิษย์ช่วยเหลือตนเองได้แล้วหรือพลัดพลั้งไปจนท่านช่วยไม่ได้ ท่านจะเป็นคนที่คิดทำงานอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการทำงานของท่านนั้นจะเน้นให้เป็นงานในระดับสากล หรือให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้าง ประการสำคัญคือท่านจะรู้จักจังหวะในการตกเตือนและกล่าวให้กำลังใจ^๕ มีความสุขุม มีเมตตาธรรม การวางตนเหมาะสม เป็นแบบอย่างของสมณะ มีวิจิตรโอภาสอารต้อพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ต่อผู้พบเห็นและได้สนทนาธรรม^๖ ท่านเป็นนักเผยแผ่พระศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจในประเทศและต่างประเทศ จนสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่พระศาสนา เพราะประกอบด้วยคุณสมบัติ ๗ ประการ ดังที่ โสภาค สุวรรณ กล่าวว่ “พระสงฆ์ผู้ถึงพร้อมด้วยธรรม ๗ ประการ คือ

๑. ความมีกัลยาณมิตร คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ให้รู้จักธรรม (กัลยาณมิตรตต)
๒. ถึงพร้อมด้วยศีล มีวินัย ความเป็นระเบียบในชีวิตของตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม (ศีลสัมปทา)
๓. มีความพอใจใฝ่รู้ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ใฝ่รู้ในความเป็นจริง และความดีงามทุกอย่างทั้งหลาย (ฉันทสัมปทา)
๔. ถึงพร้อมด้วยการฝึกฝนพัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการที่จะต้องฝึกชีวิตตนเอง (อัตตสัมปทา)
๕. มีความเข้าใจในหลักการพื้นฐาน มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย (ทิฐฐสัมปทา)
๖. มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของกาลเวลา เห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้ค้นหาเข้าถึงความจริงและปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ให้สำเร็จผลดีงามในชีวิต (อัปปมาทสัมปทา)

^๕ สัมภาษณ์ พระศรีวิจิตรภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๕ สัมภาษณ์ นายณัฐ ทะสังขา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV), ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๗. รู้จักคิด พิจารณา คิดเป็น มองสิ่งทั้งหลายให้ได้ความรู้เกิดประโยชน์ที่จะเอามาใช้พัฒนาตนเองยิ่งขึ้น (โยนิโสมนสิการ)

นี่คือ อรุโณทัยในศิคาโก ซึ่งพระเดชพระคุณพระเทพประสิทธิมนต์ ฝักฝน มีอยู่เป็นคุณสมบัติ แล้วใช้คุณสมบัติเหล่านั้น เป็นปัจจัยแห่งความเจริญรุ่งเรือง และความสำเร็จของกิจการพระธรรมทูตในต่างแดน ทั้งศาสนกิจและกิจกรรมทางวัฒนธรรมไทยหลากหลาย ในด้านอนุรักษ ส่งเสริม และเผยแพร่”^๗

พระพรหมวชิรญาณ เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้อุทิศกายใจปฏิบัติศาสนกิจ ทุกภูมิภาค ทั้งในชนบทที่ด้อยพัฒนาและห่างไกล ในประเทศไทย ตลอดจนในต่างประเทศที่แปลกต่างจากมาตุภูมิ ทั้งในด้านสภาพดินฟ้าอากาศ อาหาร บุคคล ทัศนคติและวัฒนธรรมประเพณี ย่อมจะประสบกับอุปสรรคปัญหามากมายประการ ซึ่งพระพรหมวชิรญาณได้ตระหนักในพระบรมพุทโธวาทของพระพุทธองค์ จึงสามารถปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตลอดมา พระบรมพุทโธวาทดังกล่าวคือ

“ชนดี ปริม ติโป ตีติกา

นิพพาน ปริม วทนติ พุทธา

น หิ ปพพชิต ปรูปฆาตี

สมโณ โหติ ปรี วิหะยนโต ฯ

สพพปาปสส อกรณ์

กุสลสสุปสมปทา

สจิตตปริโยทปน

เอต พุทธาณสาสน ฯ

อนุปวาโท อนุปฆาโต

ปาติโมกฺเข จ สัวโร

มตตถยญฺตา จ ภตตสมี

ปนตถยจ สยนาสน

อธิจิตเต จ อาโยโค

เอต พุทธาณสาสน”^๘ ฯ

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^๙

^๗ โสภาค สุวรรณ, “อรุโณทัยในศิคาโก”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, ทางชีวิต, ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุสมมงคลครบ ๕ รอบ พระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมฺมจฺโง) วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร ๒๓-๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๐, (ม.ป.ท. : ๒๕๔๐), หน้า ๕๖ – ๕๗.

^๘ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔.

โดยพระพรหมวชิรญาณได้นำใจความของพระบรมพุทโธวาทดังกล่าวมาเป็นหลักในการเผยแผ่ว่าสิ่งที่ท่านได้กล่าวถึงอุดมการณ์ของท่านไว้ว่า

- “๑. ยึดอุดมการณ์ทำงานด้วยความอดทนไม่ท้อแท้ มองการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่าพระนิพพานเป็นสำคัญอดยิ่ง และทำงานโดยไม่คิดร้ายพูดร้ายเบียดเบียนทำร้ายใคร
๒. ยึดหลักการทำงานโดยไม่ทำความชั่วทุกชนิดทำความดีให้บริบูรณ์และทำจิตใจให้ผ่องใส
๓. ยึดวิธีการปฏิบัติศาสนกิจ โดยไม่กล่าวร้ายใคร ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนใคร สำรวมในปาติโมกข์หรือพระธรรมวินัย รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ยินดีในที่นอนที่นั่งอันสงัด และเพียรอบรมจิตให้ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย”

ซึ่งด้วยอุดมการณ์ และวิธีการปฏิบัติศาสนกิจ ของพระพุทโธวงศ์ดังกล่าวนี้เอง ทำให้เป็นพระเถระที่มีความอดทนและเสียสละ ไม่ติดในลาภสักการะหรือความสุขความสะดวกสบายใดๆ มีเป้าหมายเพื่อตอบแทนอุปการคุณของพุทธศาสนิกชนผู้อุปถัมภ์บำรุง และเพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชาพระคุณพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมอนุเคราะห์และพัฒนาชีวิตจิตใจประชาชนให้ยึดมั่นในทานศีลภาวนาหรือศีลสมาธิและปัญญาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะถ้ามนุษย์เราชำระชีวิตจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลสความโลภความโกรธและความหลงแล้ว ชีวิตจิตใจย่อมจะเป็นอิสระจากความชั่วและทุกข์ภัยทั้งปวง สังคมย่อมจะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน

ส่วนการปฏิบัติศาสนกิจในต่างแดนนั้น แม้ท่านจะดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่ง เช่น เป็นประธานโครงการก่อสร้างและเป็นเจ้าอาวาสวัดธัมมามาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา, เป็นประธานโครงการสร้าง และเป็นเจ้าอาวาสวัดในเครือสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐฯ รูปแรก, เป็นประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ๖ สมัย เริ่มแต่ปี ๒๕๒๐-๒๕๓๐ อันเป็นระยะบุกเบิกเริ่มต้นนั้น เป็นประธานโครงการก่อสร้างวัดนวมินทรราชูทิศ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา อันเป็นดินแดนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพ แต่ด้วยพุทธบารมี ท่านก็สามารถดำเนินศาสนกิจนั้นๆ โดยใช้เมตตาและปัญญามาเป็นแนวปฏิบัติ นำวัดที่ท่านเป็นประธานโครงการสร้างตลอดถึงวัดในเครือสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐฯ (ซึ่งปัจจุบันมีจำนวน ๖๐ กว่าวัด) ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์ ตามอุดมการณ์ หลักการและวิธีการของพระพุทโธวงศ์ ได้ประทานไว้ดังกล่าว เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสันติสุขต่อสาธุชน สมาชิกวัด ตลอดถึงต่อประเทศสหรัฐฯ ซึ่งเป็นที่ตั้งวัดและเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์และบรรดาสมาชิกวัดด้วย

ในระหว่างที่ท่านปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในสหรัฐอเมริกา ท่านถือหลักว่า “สุขทุกข์ของมนุษยชาติย่อมเนื่องถึงกัน” จึงได้วางนโยบายให้พระสงฆ์และวัดในเครือสมัชชาสงฆ์ไทยใน

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

สหรัฐอเมริกา ได้แสดงออกถึงเมตตากรุณาธรรม ทั้งด้วยวัตถุและด้วยธรรมะต่อเพื่อนมนุษย์ในสหรัฐอเมริกา โดยไม่จำกัดชาติชั้นวรรณะและลัทธิศาสนาใดๆ ตลอดถึงเพื่อนร่วมโลกด้วย

ทั้งนี้ เพื่อสร้างสรรค์จรโลงสันติสุขและสันติภาพ ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนในสังคมโลก เป็นเหตุให้พระสงฆ์และวัดที่ท่านเป็นประธานโครงการสร้าง ตลอดถึงวัดในเครือข่ายสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาทุกวัด ได้มีบทบาทเข้าไปมีส่วนสนับสนุนสงเคราะห์ต่อชุมชน สมาคมชมรมและองค์กรนานาชาติในศาสนาในสหรัฐอเมริกา ตลอดถึงในประเทศต่างๆ ที่ท่านเดินทางไปถึงด้วย อันเป็นภาพลักษณ์แสดงถึงบทบาทพระสงฆ์ไทยในพระพุทธศาสนา แม้จะไม่ติดในเรื่องโลกก็ไม่ทอดทิ้งประชาชนและชาวโลก แต่ยังมีสงเคราะห์อนุเคราะห์ต่อชุมชนและชาวโลก ตามหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดมา นอกจากนั้น พระพรหมวชิรญาณ ได้พยายามหาทางประสานศาสนิกสัมพันธ์กับองค์กรและนักศาสนาต่างๆ ด้วยวิธีสมานฉันท์ โดยเสนอหลักการที่ว่า “ถ้าบรรดานักศาสนาทั้งหลาย ยังหันหลังให้กัน ยังแทงกันข้างหลังกัน หรือยังเป็นศัตรูกันแล้ว เราจะยังสันติสุขสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลกได้อย่างไร และชาวโลกจะอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างไร? ฉะนั้น บรรดานักศาสนาทั้งหลาย ควรจะหาแนวทางนำหลัก “เมตตาธรรม” ซึ่งมีอยู่ในทุกศาสนา มาร่วมกันปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อนำสันติสุขและสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ศาสนิกชนในนามมวลมนุษยชาติได้อย่างไรด้วย”^{๑๐}

อุดมธรรมอันสะท้อนถึงการเผยแผ่ธรรมให้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลนั้น พระพรหมวชิรญาณ ได้รื้อยกรอง “ประสิทธิธรรม” ยึดเป็น “อุดมธรรม” สอนใจตนเอง และถือปฏิบัติตลอดมา ๕ ประการ คือ

“หนึ่ง ปัญญารู้ทำดีหนีความชั่ว
สอง สติยังมีกลัวสิ่งอดสู
สาม ขันตอดทน ขยันหมั่นเป็นครู
สี่ ซื่อสัตย์ ห้า กตัญญูทุกเวที
“ประสิทธิธรรม” ห้าอย่างสร้างมนุษย์
ให้ผ่องแผ้วเลอเลิศประเสริฐศรี
ทุกคืนวันหมั่นบำเพ็ญเป็นบารมี
จะพิพัฒน์สวัสดีนรินทร์กาล”^{๑๑}

^{๑๐} พระพรหมวชิรญาณ, ๗๐ ปี อายุวัฒนมงคล พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖ – ๖๙.

^{๑๑} เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, “ทางสายนี้มีแต่ “ให้” เส้นทางยาวไกล ของ พระเทพประสิทธิ์มุนี (ประสิทธิ์ เขมังกโร สุทธิพันธุ์)”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, ทางชีวิต, หน้า ๑๒๘.

จากบทร้อยกรองนี้แสดงให้เห็นว่า พระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้ยึดหลัก ๕ ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ๑) การใช้ปัญญาทำความรู้ดีและหลีกเลี่ยงความชั่ว ๒) มีสติยังคิดไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องน่าอัปยศ ๓) ใช้ความอดทนและความขยันเพื่อเรียนรู้และก้าวเดิน ๔) มีความซื่อสัตย์ ๕) มีความกตัญญูตทเทวี

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณดำเนินตามหลักอุดมการณ์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ให้พระสาวกได้นำพาไปเผยแผ่ คือ หลักโอวาทปาติโมกข์ เน้นให้ผู้คนได้รับละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใส จนเกิดความสุขสงบและสันติสุข และอุดมธรรมที่ท่านใช้เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง คือ หลักประสิทธิธรรม ๕ ประการ จึงทำให้การเผยแผ่ประสบผลสำเร็จ

๓.๓ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่

การกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อดำเนินงานเป็นการสนับสนุนเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องให้ประชาชนได้รู้จักพระพุทธศาสนา ปฏิบัติศีลธรรม และวัฒนธรรมให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนได้ดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา และความมั่นคงก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา พระพรหมวชิรญาณ ได้มีปณิธานอย่างแรงกล้าที่จะส่งเสริมและพัฒนาในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านการเผยแผ่ธรรม มีความประสงค์ที่จะให้การเผยแผ่ธรรมมีความก้าวหน้าและทันสมัยต่อสถานการณ์โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากศาสนกิจด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระที่เป็นศาสนกิจหลักในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้จัดให้มีโครงการแสดงธรรมเทศนา การปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม การอุปนิสสนกถา การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตลอดจนการจัดพิมพ์สื่อหนังสือธรรมะ การจัดบรรยายธรรมะทางวิทยุและโทรทัศน์^{๑๒} จากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมา สามารถสรุปได้ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๓.๓.๑ เพื่อประโยชน์ตน (อัตตัตถะ)

คำว่า “ประโยชน์ตน” หมายถึง สิ่งที่เป็นคุณแก่ชีวิต ช่วยให้เป็นผู้ดีด้วยดี สามารถพึ่งตนหรือเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีธรรมมีกัตถะ หรือสัมปราคัตถะ หรือปรมัตถะ, ความมีชีวิตและสิ่งเกื้อกูลหนุนให้ชีวิตเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา^{๑๓} การบำเพ็ญประโยชน์ตนคือการรู้จักประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า แล้วริบชวนช่วยกระทำให้ประโยชน์เหล่านั้นถึงพร้อมด้วยดี ดังพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

อตตทตถิ ปรัตถเน

พหุนาปี น หาปิเย

อตตทตถมภิณญาย

สทตถปสุโต ลียา

^{๑๒} พระศรีวิจิราภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, (สมุทรปราการ : เอเชีย แปซิฟิก ออฟเซ็ท, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๓), หน้า ๕๓๒.

บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์ตนเสียไป เพราะประโยชน์คนอื่นมีมาก เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้วก็ควรชวนขายในประโยชน์ตน”^{๑๔}

พระพรหมวชิรญาณเป็นพระเถระที่มีปฏิปทาทั้งดงาม ถึงพร้อมทั้งศีลาจารวัตร อันเกิดจากการปฏิบัติ การเรียนรู้และการฝึกอบรมตน ดังปรากฏในประวัติของท่านตอนหนึ่งว่า

“นอกจากการศึกษาสายสามัญและปริยัติธรรมในระบบ และการศึกษาอบรมวิปัสสนากรรมฐานแล้ว พระพรหมวชิรญาณ ยังใฝ่ใจต่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้รอบระบบ ทั้งทางคติโลกและคติธรรม จากครูอาจารย์ จากตำรับตำรา จากห้องสมุด จากสื่อต่างๆ จากการสดับตรับฟังปาฐกถา การบรรยาย การสนทนาธรรม ตลอดถึงโดยการเดินทางไปสังเกตการณ์และทัศนศึกษา ทั้งในประเทศและในต่างประเทศ เพื่อสั่งสมประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษาอบรมในด้านอักษรศาสตร์และการประพันธ์ (ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง) เคยมีผลงานนำตีพิมพ์ลงในนิตยสารและวารสาร ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในวาระต่างๆเสมอมา กับทั้งได้ส่งผลงานต่างๆ เข้าประกวด และได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศมาหลายครั้ง

นอกจากนั้น พระพรหมวชิรญาณ ยังใฝ่ใจศึกษาหาความรู้ในด้าน จิตรศิลป์ สังคม ปรัชญา จิตวิทยา รัฐศาสตร์ การปกครอง การบริหารจัดการ วิทยาศาสตร์ อิเลคทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์ เคยเข้ารับการอบรมวิชาการหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ วิชาเลขานุการ และการบริหารจัดการ เป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการกุศลสงเคราะห์ต่อสังคม

นอกจากวิชาความรู้ดังกล่าว พระพรหมวชิรญาณ ยังสนใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในด้านดาราศาสตร์ และโหราศาสตร์ มาแต่ยังเป็นสามเณร มิใช่เพื่อส่งเสริมความมั่งงาย หรือคัดค้านกฎแห่งกรรม หรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาใดๆ แต่สนใจใฝ่รู้ในฐานะเป็นศาสตร์สถิติ โดยถือคติว่า ศาสตร์ทุกสาขา ถ้านำมาใช้เป็น ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่ตนและสังคมได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้นำศาสตร์ต่างๆ ที่ศึกษาค้นคว้าได้ มาใช้เป็นสื่อชักชวนเข้าถึงธรรมและนำธรรมเข้าถึงคน เพื่อชี้แนะและอนุเคราะห์ประชาชน ให้มีกำลังใจ ใช้สติยับยั้งตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และใช้ปัญญาป้องกันแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องผิดพลาดต่างๆ เพื่อพัฒนาชีวิตจิตใจให้สามารถบำเพ็ญทานุหิตประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมให้ยิ่งๆขึ้นไป”^{๑๕}

และจากการที่ท่านได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้ท่านได้บำเพ็ญคุณงามความดี สร้างบุญบารมี บำเพ็ญประโยชน์ในปัจจุบันและบำเพ็ญประโยชน์ในภายหน้าด้วย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

^{๑๔} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๖/๔๖, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔.

^{๑๕} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, สมโภชพระอารามหลวงวัดยานนาวาครบ ๒๔๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : อารตศิลป์ พรินตติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๑ – ๑๖๒.

“ขอขอบใจต่อท่านสาธุชนทั้งหลายผู้ที่มีส่วนดำเนินการ และสนับสนุนอุปถัมภ์ให้อาตมภาพได้มาปฏิบัติศาสนกิจในนครชิคาโก และทำให้งานต่างๆ สำเร็จลุล่วงมาด้วยดี ทำให้อาตมภาพได้มีโอกาสบำเพ็ญคุณงามความดีเพิ่มขึ้น แทนที่จะเห็นการทำความคิดเพื่อส่วนตัวในวงแคบๆ หรือเฉพาะในประเทศไทย แต่ท่านทั้งหลายได้ทำให้อาตมภาพเสียสละประโยชน์ และความสุขส่วนตัว มาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม ทำให้อาตมภาพอุทิศตัวเองเพื่อวัดเพื่อพระพุทธศาสนา และเพื่อประชาชนให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ทำให้อาตมภาพได้มีโอกาสสร้างบารมีธรรมต่างๆ ร่วมกับท่านทั้งหลายในต่างแดน”^{๑๖}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ นอกจากท่านได้นำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและหลักคำสอนของท่านสั่งสอนแก่ประชาชนทั่วไป สิ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ตัวท่านเอง คือ การตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย เพราะท่านทั้งเผยแผ่และในขณะเดียวกันก็ปฏิบัติดังที่ท่านได้กล่าวสอนด้วย

๓.๓.๒ เพื่อประโยชน์ผู้อื่น (ปรีตตะ)

คำว่า “ประโยชน์ผู้อื่น” หมายถึง ประโยชน์เพื่อคนอื่น อันพึงบำเพ็ญด้วยการช่วยให้เขาเป็นอยู่ดี พึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีธรรมิกัตถะ หรือสัมปรายิกัตถะ หรือปรมัตถะก็ตาม^{๑๗} พระพรหมวชิรญาณมีความตั้งใจทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ไม่เห็นแก่อาภิสลินจ้าง ทำงานเพื่องานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม^{๑๘} การเผยแผ่เพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นนั้นมีปรากฏเป็นรูปธรรมมากมาย ทั้งการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ทั้งการนำเอาพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นในต่างประเทศ มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน ดังที่ท่านกล่าวว่า

“สำหรับข้าพเจ้าเองนั้นที่ต้องลำบากตรากตรำยอมทนทุกข์ทรมานกายทรมานใจ ยอมเสี่ยงภัย และอันตรายยอมเสียสละอาภิส ความสุขความสะดวกสบาย ตลอดถึงเกียรติยศชื่อเสียงส่วนตัว ทุกสิ่งทุกประการ โดยรับอาราธนาจากพุทธศาสนิกชนทั้งในนครชิคาโก และรัฐใกล้เคียง เป็นประธานดำเนินการก่อตั้งและสร้างวัดธัมมามารามขึ้น นำเอาพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบไทย มาหยั่งรากลึกลงในนครชิคาโก สหรัฐอเมริกา เริ่มแต่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ แล้วพัฒนาขยายวัดมาสู่สถานที่แห่งใหม่ในปัจจุบันที่กว้างขวางและสะดวกสบายกว่าที่เก่า ตลอดถึงได้ฟันฝ่าปัญหาและอุปสรรคนานาประการ สร้างสรรค์จรโลงกิจการต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับจนถึงบัดนี้ โดยมีได้หวังผลประโยชน์ส่วนตัวแม้แต่น้อย หากแต่ด้วยมโนปณิธาน ๕ ประการคือ

^{๑๖} พระราชรัตนารักษ์, “สัมโมทนียกถา” ในโอกาสฉลอง Honourary Citizen of Chicago ณ อุโบสถวัดธัมมามาราม นครชิคาโก วันเสาร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๓, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. **ทางชีวิต**, หน้า ๑๕.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๐๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระศรีวิจิตรารักษ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑. เพื่อสนองคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ถวายไว้ในพระศาสนา เป็นพุทธานุชา และสังฆบูชา

๒. เพื่ออำนวยการประโยชน์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์และเพื่อความสุขในชีวิตและการงาน โดยธรรมวิธีในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงในกิจการวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามแก่ชาวไทยในต่างแดน

๓. เพื่ออำนวยการประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์และเพื่อความสุขแก่พุทธศาสนิกชนชาวเอเชียในต่างแดน

๔. เพื่อให้ชาวไทยและชาวเอเชีย ที่จากบ้านเกิดเมืองนอนอยู่ในสหรัฐอเมริกา ประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศเจ้าของถิ่น โดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวปฏิบัติ

๕. เมื่อนำเอามรดกอันประเสริฐและล้ำค่าของพระพุทธเจ้า คือพระพุทธศาสนาามอบไว้เพื่อให้อำนวยการประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์และมีความสุข แก่ชาวอเมริกันตลอดถึงชาวโลกชาติต่างๆ ที่ต้องการสัจธรรมในพระพุทธศาสนา”^{๑๙}

และท่านยังเปรียบตัวท่านมีลักษณะชีวิตของข้าราชการที่มีการโยกย้าย แต่ว่าการโยกย้ายของท่านเป็นไปเพื่อประโยชน์ผู้อื่น เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเป็นไปด้วยความเต็มใจ ดังท่านกล่าวถึงความรู้สึกไว้เมื่อครั้งย้ายมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวาเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๕ ว่า

“ชีวิตของข้าพเจ้านั้น ก็มีลักษณะคล้ายกับชีวิตของข้าราชการทางราชอาณาจักร ที่ต้องโยกย้ายไปมา เพื่อประโยชน์ของบ้านเมืองเป็นเรื่องสำคัญกว่าความสุขส่วนตัว ชีวิตของข้าพเจ้าและบรรดาพระสงฆ์ทั้งหลายที่อยู่ในฝ่ายศาสนจักร ก็มีลักษณะเดียวกัน ในบางที่และหลายรูปก็ต้องเป็นเช่นนั้น และจะต้องยอมรับสิ่งนี้ได้ แม้ข้าพเจ้าจะห่วงใยอาลัยสำนักเดิม แม้พระเดชพระคุณอาจารย์และบรรดาพระเถรานุเถระ พระภิกษุสามเณร ศิษยานุศิษย์ และอุบาสกอุบาสิกาสาธุชนที่อุปถัมภ์บำรุงวัดจักรวรรดิราชาวาส ไม่มีใครเต็มใจให้จากไปด้วยเกรงจะไปลำบาก แต่เมื่อเป็นพระมหากุณณาธิคุณ และเมื่อพระเถระผู้บังคับบัญชาเห็นชอบอย่างไร ข้าพเจ้าก็พร้อมที่จะสนองพระมหากุณณาธิคุณและพระบัญชาด้วยความเต็มใจ โดยไม่ยึดติดอยู่กับความสุขสบายเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ เพราะได้ตั้งปณิธานไว้นานแล้วว่า จะมุ่งบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน โดยส่วนรวมมากกว่าประโยชน์สุขส่วนตัว”^{๒๐}

^{๑๙} พระเทพประสิทธิ์มณเฑียร, “มโนปณิธาน”, ใน พระราชมณเฑียร (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, *ทางชีวิต*, หน้า ๒๐๓ – ๒๐๔.

^{๒๐} พระพรหมวชิรญาณ. ? *พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต*. ที่ระลึกพระพรหมวชิรญาณ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔. (ม.ป.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

พระพรหมวชิรญาณ ได้ปฏิบัติหน้าที่โดยมีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ผู้อื่นโดยคำนึงถึงส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีความเสียสละเวลาและความสุขส่วนตัวเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จ เพราะท่านเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

๓.๓.๓ เพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ)

คำว่า “ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย” หมายถึง ประโยชน์ร่วมกัน, สิ่งที่เกี่ยวข้องแก่ส่วนรวมเป็นคุณแก่ชีวิตของตนและของผู้อื่น ช่วยให้เป็นอยู่กันด้วยดีพากันประสบสิทธุมิภักดิ์ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะ ยิ่งขึ้นไป^{๒๑}

พระพรหมได้อุทิศชีวิตทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ อย่างไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบาก ด้วยตระหนักถึงคุณูปการทั้งหลาย^{๒๒} เป็นพระเถระที่มีความแน่วแน่ในความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมั่นคง ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศไทยหรือในต่างแดน ถ้าสังเกตให้ดี กิจกรรมต่างๆ ที่ท่านนำคณะสงฆ์ประชาชนทำไปนั้น จะแสดงออกให้เห็น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นคำพูด หรือในทางข้อเขียนก็ตาม ล้วนแสดงออกถึงความจงรักภักดีหรือเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาติศาสนาสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยทั้งสิ้น เพราะสิ่งนี้เอง จึงทำให้ท่านได้รับความไว้วางพระทัยจากสถาบันพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ และได้รับความยกย่องนับถือจากพระเถระผู้ใหญ่ตลอดถึงบุคคลสำคัญในทางการเมือง ข้าราชการทหารตำรวจและพลเรือน คหบดีและประชาชนทุกระดับ^{๒๓} การที่ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ซึ่งถือเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น อันจัดว่าเป็นประโยชน์ทั้งสองนั้น ท่านระลึกถึงบทบาทและพระจริยาวัตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ชีวิตของข้าพเจ้าแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ถูกหล่อหลอมด้วยพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้เข้าใจในเรื่องชีวิตกับความทุกข์ สังคมกับกฎแห่งกรรม เมตตากับปัญญา ความเสียสละกับการพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ฯลฯ

พลันนั้นก็ระลึกถึงบทบาทและจริยาวัตรของพระพุทธองค์แล้ว ทำให้ซาบซึ้งถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ แลพระกรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ ซึ่งอยากจะเทียมถึง โดยเฉพาะในด้านความเสียสละ ความเหนื่อยยากลำบากและทรมานของพระองค์ เพื่อช่วยโปรดประชาชนชาวโลกให้พ้นทุกข์และประสบสันติสุข สมควรแก่การประพุดติปฏิบัติ พระองค์เป็นถึงกษัตริย์ที่ทรงเพียบพร้อมด้วยโลกียสุขทุกประการทรงอาศัยพระเมตตาธรรมอันยิ่งใหญ่ ยอมสละความสุขความสะดวกสบายส่วนพระองค์ออกแสวงหาโมกขธรรม นำมาแนะนำสั่งสอนชาวโลก และทรง

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๓), หน้า ๕๗๓.

^{๒๒} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. *ทางชีวิต*, หน้า ๒๑๒.

^{๒๓} พระศรีธีรวงศ์, มุกตาสักการะจากวัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา, ใน *พระพรหมวชิรญาณ, ? พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต*, หน้า ๒๐.

ขอร้องพระสาวกของพระองค์ให้ออกจาริกช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยมิได้จำกัดชาติชั้นวรรณะ แม้พระองค์เองก็มีได้อยู่หนึ่งเฉย ทรงออกจาริกโปรดประชาชนชาวโลกด้วยพระองค์เอง ทรงลำบากตรากตรำพระวรกายในการปฏิบัติศาสนกิจสงเคราะห์ชาวโลกมากมายแค่ไหน และยากที่หาใครมาทัดเทียมพระองค์ได้”^{๒๔}

อีกประการสำคัญอันแสดงถึงวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ของท่านที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา คือการสร้างวัดนวมินทรราชูทิศ เพื่อเป็นบุญยานุสรณ์สถานสำหรับดำเนินกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม สาธารณกุศล เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และเป็นศูนย์รวมแห่งความรักสามัคคีแห่งพุทธศาสนิกชนในดินแดนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่อยู่เสด็จพระราชสมภพ คือ เมืองเคมบริดจ์ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา เพื่อประโยชน์และสันติสุขแก่ปวงชนนานาชาติตลอดถึงชาวโลกทั้งมวล โดยท่านได้ร้อยกรองไว้ว่า

“ชีวิตนี้ มอบให้ พระไตรรัตน์
มอบใจไว้ ใต้วรรณัฏฐ์ พุทธศาสนา
ดำรงใน ศีล-สมาธิ ธรรมปัญญา
ไม่ปรารถนา อามิสใด ไว้เพื่อตน
วัดนวมิน- ทร ราชูทิศ
สร้างบุญชิต นวมะกษัตริย์ สถาผล
เพื่อชาติไทย- อเมริกา โลกสากล
ให้ประสบ สุขมงคล ท่วมกันเทอญฯ”^{๒๕}

ในประโยชน์ส่วนนี้ พระพรหมวชิรญาณได้ยึดเอาหลักคำสอนของพระพุทธองค์มาทำความเข้าใจในการเผยแพร่ธรรม ได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา เอาการพระศาสนาเป็นประโยชน์ส่วนรวม มุ่งหวังให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายกว้างไปสู่ในระดับสากล เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนทั้งโลก ฉะนั้น จึงถือได้ว่าท่านบำเพ็ญประโยชน์ครบทั้งสอง คือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณนั้น ท่านต้องการให้ได้รับประโยชน์ทุกภาคส่วนอันเกิดจากการเผยแพร่ คือ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเองที่จะได้สร้างบุญกุศล เพื่อประโยชน์ผู้อื่นที่เน้นความเป็นส่วนรวม และประโยชน์ทั้งสองอย่างที่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นหลักสากลของชาวโลก

^{๒๔} พระเทพประสิทธิมนต์, “ความในใจของข้าพเจ้า เกี่ยวกับคุณหมอฟิธ กับวัดและสังคมไทยในนครชิคาโก”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร)**. (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒๒ – ๙๒๓.

^{๒๕} วัดนวมินทรราชูทิศ เฉลิมพระเกียรติฯ, **งานฉลองครบ ๑ ปี การพัทธสีมาพิธีอุปสมบทและสมโภชวัดนวมินทรราชูทิศ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๗-๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๘**, (ม.ป.ป., ๒๕๕๘), หน้า ๔๔.

๓.๔ หลักการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม

ในการปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้น เจ้าคณะพระสังฆาธิการจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคมและพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและอุปถัมภ์การดำเนินการของคณะสงฆ์เพื่อความเรียบร้อยดีงาม การจัดและดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคมด้วย^{๒๖} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตรี กำหนดหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

๓.๔.๑ การปกครอง

การปกครอง หมายถึง การกิจที่เจ้าดำเนินการสอดส่องดูแลความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง กฎมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช^{๒๗}

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

^{๒๖} ข้าหลวง วุฒิจันทร์, ไพโรจน์ กิตติโฆณ และเสวก ทองเดช, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๒๗} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, (สมุทรปราการ : เอเชีย แปซิฟิก ออฟเซ็ท จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

(๑) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(๒) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

(๓) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม^{๒๘}

พระพรหมวชิรญาณ ปกครองพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มีความประพฤติเรียบร้อย โดยเน้นพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองเป็นหลักในการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณร บางอย่างถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง แต่ผิดพระธรรมวินัยต้องพิจารณาด้วยความรอบรอบหลักทั้งสองอย่างต้องไปด้วยกัน^{๒๙} สำหรับวัดยานนาวา พระพรหมวชิรญาณออกกฎระเบียบเป็นข้อปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรวัดยานนาวา โดยใช้ชื่อว่า “ระเบียบวัดยานนาวา” ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง จัดไว้ว่าด้วยเรื่องระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร ดังนี้^{๓๐}

“ข้อ ๑๑ คณะกรรมการฝ่ายปกครอง มีหน้าที่คอยสอดส่องดูแลการทำงานทั่วไป แนะนำว่ากล่าว ตักเตือนพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่วัด ให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย กฎหมาย ศีลธรรม วัฒนธรรม ความสงบ และความเป็นระเบียบเรียบร้อย มิให้ประพฤติดื้อซุ่ม ด้วยอบายมุข ดำเนินการฝึกอบรมและสอบความรู้ รับเข้าและจำหน่ายออกพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยวัด จากระเบียบวัด และกำกับการดูแลในการจัดผลประโยชน์ของวัด ตรวจสอบบัญชีรายรับ - จ่าย และบัญชีทรัพย์สินของวัด สังฆภัณฑ์และครุภัณฑ์เป็นต้น

^{๒๘} สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ กฎ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ มติเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๙ - ๑๐.

^{๒๙} พระพรหมวชิรญาณ, *โอวาทวันเข้าพรรษา*, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗ ณ พระอุโบสถ วัดยานนาวา, (ซีดี-รอม).

^{๓๐} วัดยานนาวา, *“ระเบียบการบริหารวัดยานนาวา”*, (กรุงเทพมหานคร : วัดยานนาวา, ๒๕๕๘), (อัดสำเนา).

หากจำเป็นอาจมีคฤหัสถ์เป็นกรรมการด้วย ส่วนการจัดผลประโยชน์ให้เป็นไปตามระเบียบ โดยเฉพาะ

ข้อ ๑๒ คณะกรรมการฝ่ายปกครอง ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะดังนี้

- ๑๒.๑ เป็นรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส
- ๑๒.๒ เป็นเจ้าคณะ
- ๑๒.๓ เป็นเปรียญไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค
- ๑๒.๔ เป็นพระครูสัญญาบัตรหรือพระครูฐานานุกรม
- ๑๒.๕ มีวุฒิปริญญา

ถ้าคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๑๒.๒ ๑๒.๓ ๑๒.๔ หรือ ๑๒.๕ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าอาวาสอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

เจ้าคณะกุฎิ

ข้อ ๑๓ วัดยานนาวา แบ่งเป็น ๑๗ คณะกุฎิ เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และข้อ ๑๒ โดยอนุโลม ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะกุฎิ และเลขานุการเจ้าคณะกุฎิ หรืออาจมีรองเจ้าคณะกุฎิ ผู้ช่วยเจ้าคณะกุฎิ ตามควรแก่กรณี

ข้อ ๑๔ เจ้าคณะกุฎิ มีหน้าที่ปกครองดูแล แนะนำว่ากล่าวตักเตือน อบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่ในคณะกุฎิ ให้เอาใจใส่ในการศึกษา ปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัด กฎระเบียบมหาเถรสมาคม กฎหมาย และพระธรรมวินัย โดยเคร่งครัด

ข้อ ๑๕ เจ้าคณะกุฎิ มีอำนาจห้ามปรามมิให้พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่ในคณะกุฎิประพฤติชั่วด้วยอบายมุข และลงโทษผู้ประพฤติละเมิดคำแนะนำและคำสั่งของเจ้าคณะกุฎิตามสมควรแก่โทษานุโทษ

การรับพระภิกษุสามเณรและศิษย์

ข้อ ๑๖ พระภิกษุสามเณรผู้จะเข้าสังกัดวัดยานนาวา ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้

๑๖.๑ คุณสมบัติของพระภิกษุ

๑๖.๑.๑ มีพรรษาไม่เกิน ๕ หรืออายุไม่เกิน ๒๖ ปี เว้นแต่เป็นเปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป

๑๖.๑.๒ ต้องท่องจำและสอบพระปาติโมกข์ได้ในสำนักวัดยานนาวา

๑๖.๒ คุณสมบัติสามเณร

๑๖.๒.๑ อายุไม่เกิน ๑๘ ปี เว้นแต่เป็นเปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป

๑๖.๒.๒ ต้องท่องจำและสอบความรู้สามเณรสิกขาได้ในสำนักวัดยานนาวา

๑๖.๒.๓ ต้องมีพระภิกษุในคณะกุฎิหรือเจ้าคณะรับเป็นผู้ปกครองสามเณรปกครองเองไม่ได้

ให้คณะกรรมการฝ่ายการปกครองดำเนินการอบรมและสอบปาติโมกข์พระภิกษุ และความรู้สามเณรสิกขา เพื่อคัดเลือกเข้าสังกัดวัด

ข้อ ๑๗ การรับคฤหัสถ์บรรพชาหรืออุปสมบทชั่วคราว ให้อยู่ในดุลยพินิจของเจ้าคณะกฐิ และเจ้าอาวาส แต่ถ้าบรรพชาอุปสมบทเพื่อเข้าสังกัดวัด ให้เจ้าคณะกฐิเสนอเรื่องต่อคณะกรรมการฝ่ายการปกครอง เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบ โดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส

อาคันตุกะ

ข้อ ๑๘ พระภิกษุสามเณรอาคันตุกะซึ่งมาขอพักชั่วคราวในคณะใด ต้องมีหนังสือสุทธิมาแสดงเป็นหลักฐานต่อเจ้าคณะกฐินั้น และต้องมีกำหนดการพักตาม กฎระเบียบวัด ดังนี้

๑๘.๑ ถ้ามาพักเพื่อเยี่ยมญาติ พักศึกษาหรือด้วยกิจธุระธรรมดา ให้เจ้าคณะกฐิอนุญาตให้พักได้ไม่เกิน ๗ วัน ถ้าจำเป็นจะต้องพักเกิน ๗ วัน ให้ขออนุมัติเจ้าอาวาสผ่อนผันให้พักได้คราวละไม่เกิน ๑๔ วัน

๑๘.๒ ถ้ามาพักด้วยศาสนกิจ การประชุมศึกษาอบรม การปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์ หรือที่วัดจัดขึ้น หรือเพื่อบำบัดอาพาธ มีกำหนด ๗ วัน ให้ขออนุมัติเจ้าอาวาสอนุเคราะห์ให้พักได้จนกว่าจะเสร็จภารกิจนั้นๆ

๑๘.๓ พระภิกษุสามเณรอาคันตุกะ ต้องเอื้อเฟื้อในกิจวัตร ในอาคันตุกัวัตรตามคำแนะนำของเจ้าคณะกฐิหรือเจ้าอาวาส ตามควรแก่กรณี

ข้อ ๑๙ ศิษย์และคฤหัสถ์ผู้ที่จะเข้ามาพักอาศัยในวัดเพื่อการศึกษาเล่าเรียน หรือทำกิจการงานในวัด ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

๑๙.๑ มีพระภิกษุรับรองเป็นผู้ปกครอง

๑๙.๒ ได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะกฐิและเจ้าอาวาส

ข้อ ๒๐ ศิษย์และคฤหัสถ์ผู้ที่จะอาศัยวัด ตามความในข้อ ๑๙ ซึ่งศึกษาเล่าเรียนสำเร็จแล้วและมีพระภิกษุรับรอง เจ้าคณะกฐิและเจ้าอาวาสไม่อนุญาตให้พักอาศัยในวัดต่อไป ต้องย้ายออกจากวัด

ข้อ ๒๑ พระภิกษุสามเณรที่ลาสิกขาแล้ว ให้หมดสิทธิในการถือเสนาสนะ จะพักอาศัยอยู่ในวัดได้โดยฐานะเป็นศิษย์วัดเพื่อการศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น

ข้อ ๒๒ คฤหัสถ์ชายหญิงที่เดินทางมาทำธุรกิจ หรือเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณรศิษย์วัด หากขอพักอาศัยอยู่ในคณะกฐิใด ให้เจ้าคณะกฐินั้นอนุญาตให้พักอาศัย มีกำหนดเวลาในการพักโดยอนุโลมตามความในข้อ ๑๘ ถ้าเป็นหญิง แม้เป็นมารดาหรือญาติ ห้ามพักในห้องเดียวกันกับพระภิกษุสามเณร

นอกจากกฎระเบียบต่างๆ ที่ได้ออกมาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรวัดยานนาวามีความประพฤติเรียบร้อยดีงามแล้ว ยังมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความประพฤติดีงามของพระภิกษุสามเณรด้วย คือ

๑. มีการทำโสตสังฆกรรมตลอดทั้งปี
๒. มีการทำวัตรสวดมนต์เช้า – เย็น บำเพ็ญจิตภาวนาปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตลอดปี
๓. ในพรรษามีการทำวัตรสวดมนต์ และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตลอดพรรษา

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณ ได้บริหารจัดการพระพุทธศาสนา โดยดำรงตำแหน่ง กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย มีอำนาจปกครองและ กำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมการศาสนศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์และรักษาหลัก พระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น พระพรหมวชิรญาณ ได้บริหารกิจการพระพุทธศาสนา โดยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวา โดยมีคณะกรรมการฝ่ายปกครองของวัดสนองงานในการทำ หน้าที่คอยสอดส่องดูแล แนะนำกล่าวสอนพระภิกษุสามเณรภายในพระอาราม ให้ตั้งอยู่ในพระธรรม วินัย กฎหมาย ศีลธรรม วัฒนธรรม ฝึกอบรมและสอบความรู้พระภิกษุสามเณร อาราหมิกชน จัดระเบียบกำกับดูแลให้เกิดความเรียบร้อย เป็นสัปปายะสถาน ที่มีความเหมาะสมแก่การศึกษาและ การปฏิบัติธรรม^{๓๑} ในด้านการปกครองนี้ จึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งของ พระพรหมวชิรญาณ พระภิกษุสามเณรภายในวัดมีความเป็นระเบียบ สำรวมอินทรีย์ ตั้งมั่นในหลัก พระธรรมวินัย ก่อให้เกิดศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนผู้ได้พบเห็น จึงถือได้ว่าการปกครองเป็นการเน้น การสร้างศาสนานุตริยะ คือ การเห็นอันยอดเยี่ยม เป็นความเจริญงอกงามแห่งจิตใจของ พุทธศาสนิกชน

๓.๔.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การกิจวัดในด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา รวมถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณร ศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี โท เอก ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และมหาวิทยาลัยสถาบันการศึกษา ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังรวมถึงการส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้ศึกษา พระปริยัติธรรมทุกๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม การมอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ เป็นต้น^{๓๒}

พระพรหมวชิรญาณ ได้จัดการศึกษาอย่างครบครัน คือ จัดการศึกษาทั้งในทางคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ ในด้านคันถธุระจัดให้มีการเรียนการสอนทางธรรมควบคู่กับทางโลก โดยจัด การเรียนการสอนแผนกธรรม – บาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยเปิดสอนนักธรรมตั้งแต่นักธรรม ชั้นตรี – ชั้นเอก บาลีตั้งแต่ ประโยค ๑ – ๒, ประโยค ป.ธ.๓ – ประโยค ป.ธ.๔ และแผนกสามัญ ศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ การจัดการศึกษาด้านคันถธุระ กล่าวคือ นักธรรมและบาลี ได้จัดตั้ง

^{๓๑} พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : คัลเลอร์ ไอเดีย อินโนเวชั่น, ๒๕๕๘), หน้า ๔๖.

^{๓๒} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๒๘.

คณะผู้บริหารสำนักเรียน มีอาจารย์ใหญ่คอยควบคุมดูแล มีผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการและฝ่ายปกครอง มีเลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการ โดยที่ท่านเป็นเจ้าสำนักเรียน ส่วนแผนกสามัญศึกษา ท่านคอยให้การอุปถัมภ์สนับสนุน และในขณะเดียวกันท่านก็จัดการศึกษาทางด้านวิปัสสนาธุระด้วย โดยท่านได้จัดให้มีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสูตรมหาสติปัฏฐานสูตร และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้เกิดปัญญาและสันติสุข ของคุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย มีอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาคอยควบคุมและดูแลงานในส่วนนี้ มีเลขานุการเป็นผู้จัดการธุระ โดยที่ท่านเป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม เป็นผู้บริหารงานด้านวิปัสสนาธุระ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรวัดยานนาวา ศึกษาปริยัติธรรมควบคู่ไปกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การศึกษาทั้งสองด้านนี้ท่านได้ทำหน้าที่ของการเป็นผู้นำ บริหารงานในส่วนของการจัดการศึกษาและส่งเสริมการศึกษาได้เป็นอย่างดี ในด้านคันถธุระ กล่าวคือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี และแผนกสามัญศึกษา ท่านก็ให้สนับสนุน ส่งเสริมให้นักเรียนที่ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียน ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ สำหรับวิธีการบริหารจัดการ และส่งเสริมงานด้านศาสนศึกษาของท่าน มีดังต่อไปนี้

๑. ให้ความสะดวกแก่พระภิกษุสามเณรวัดยานนาวา และวัดอื่นที่เดินทางมาเพื่อการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม
๒. จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน
๓. จัดหาและประชุมอบรมครูสอนปริยัติธรรม ให้ความสะดวก และให้กำลังใจ
๔. จัดหายานพาหนะให้ความสะดวก และให้ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการศึกษา
๕. จัดหารางวัลมอบแก่นักเรียนที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
๖. ส่งนักเรียนแผนกบาลีชั้นเปรียญเอกไปศึกษาต่อที่สำนักเรียนส่วนกลาง
๗. จัดงานฉลองเปรียญธรรม นักระรม เพื่อมอบทุนการศึกษา และให้กำลังใจแก่พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาเล่าเรียน
๘. เปิดโอกาสให้แก่พระภิกษุสามเณร ผู้ที่ผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรมตามที่วัดกำหนดแล้ว ให้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้
๙. สอนวิปัสสนากรรมฐานควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม และสอนวิปัสสนากรรมฐานให้กับพุทธศาสนิกชนที่สนใจด้วย^{๓๓}

^{๓๓} พระมหาจำเนียร จิรปัญโญ (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๖ – ๑๒๗.

๓.๔.๒.๑ สำนักเรียนวัดยานนาวา

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรวัดยานนาวาทั้งแผนกธรรมและบาลี ในสมัยก่อนสันนิษฐานว่าคงจัดการเรียนการสอนกันตามคณะกุฎิต่างๆ ซึ่งเป็นประเพณีมานานเพราะในสมัยนั้นการศึกษายังไม่เจริญ ต่อมา วัดยานนาวาได้ก่อตั้งเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมและทำการเรียนการสอนแผนกธรรมและบาลีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยพระราชธรรมจริยาจารย์ (เทียน พุทฺธสโร) อดีตเจ้าอาวาส เป็นผู้ดำเนินการก่อตั้ง โดยในแต่ละปีมีพระภิกษุสามเณรในวัดยานนาวา และต่างวัดในเขตยานนาวาเข้ารับการศึกษากันเป็นจำนวนมาก และได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าจากอดีตเจ้าอาวาสวัดยานนาวาสืบเนื่องมาเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่สมัยพระเทพวิริยาภรณ์ (ไสว) ที่ย้ายจากวัดเทพากร มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมราชานุวัตร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ จนมาถึงยุคของพระเทพมุนี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙) ที่ย้ายมาจากวัดดอนมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมธีรราชมหามุนี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะชั้นหิรัญบัฏที่พระพรหมโมลี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และท่านมีผลงานด้านการศึกษาทั้งแผนกธรรม และบาลี เป็นที่ประจักษ์โดยมีพระภิกษุสามเณรเข้ารับการศึกษาศอบไล่ได้เพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวา และนับตั้งแต่พระพรหมวชิรญาณ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวา ได้จัดการบริหารการศึกษา มีคณะกรรมการบริหารการศึกษา โดยมีประธานกรรมการเป็นผู้ดูแลการศึกษา และคณะกรรมการดำเนินการศึกษา โดยมีอาจารย์ใหญ่เป็นผู้ดำเนินการภายใต้การดูแลควบคุมของเจ้าสำนักเรียน และออกระเบียบให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในสำนักเรียนวัดยานนาวา ให้ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี^{๓๔}

สำนักเรียนวัดยานนาวา ได้บริหารให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและนักธรรมเป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ยังส่งพระภิกษุสามเณรไปศึกษาวิชาเสริมด้วย พร้อมทั้งเปิดให้มีการสอนศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์ มีนักเรียนเข้ามาศึกษาประมาณ ๓๐๐ คนเป็นประจำทุกปี และได้ส่งเสริมการศึกษาธรรมศึกษาของนักเรียนนักศึกษาจนมีผู้สอบได้เป็นอันดับ ๕ ของประเทศ และเป็นอันดับ ๑ ของส่วนกลาง^{๓๕}

^{๓๔} พระครูปลัดสวพัฒนวิริคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗, หน้า ๕๘ – ๕๙.

^{๓๕} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๓๑.

๓.๔.๒.๒ โรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ

วัดยานนาวาได้ก่อตั้งเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมและเปิดสอนแผนกธรรมและแผนกบาลีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยพระราชธรรมจริยาจารย์ (เทียน พุทฺธสโร) อดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการก่อตั้ง มีพระภิกษุสามเณรในวัดและต่างวัดเข้ารับการศึกษเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ผลิตบุคคลากรทางพระพุทธศาสนาจนจบเปรียญธรรมสูงๆ หลายรูป

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๔๕ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวาและเล็งเห็นว่าสามเณรมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การรู้ทางธรรมอย่างเดียวจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ไม่กว้างไกลเท่าที่ควร และเพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่สามเณรผู้ซึ่งถือว่าเป็นเยาวชนของชาติ ท่านจึงประสงค์จะยกระดับการศึกษาของสามเณรให้พัฒนาตามโลกาภิวัตน์ในด้านหลักวิชาสากลและสามารถนำความรู้มาประยุกต์ให้เข้ากับคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เหตุผลคือคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นสัจธรรมที่มีความทันสมัยเหมาะสมกับประชาชนและสังคมที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อใช้แก้ปัญหาและเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พระพรหมวชิรญาณจึงริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้นโดยให้ชื่อว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยเริ่มเปิดทำการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๑ และมีนักเรียนเริ่มแรกจำนวน ๒๕ รูป ครูอาจารย์ทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ จำนวน ๑๔ รูป/คน เจ้าหน้าที่ ๑ คน โดยเริ่มจากการขออนุญาตเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมมงคล แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร และต่อมาได้รับใบอนุญาตการจัดตั้งโรงเรียน เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ รหัสสถานศึกษา ๗๐๑๐๑๘๐๑๑๑

ปัจจุบันโรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ วัดยานนาวา ได้เปิดทำการเรียนการสอน แผนกนักธรรม ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นตรีถึงเอก และแผนกบาลี ตั้งแต่ชั้นไวยากรณ์ จนถึงชั้นเปรียญธรรม ๖ ประโยค โดยมีนักเรียนรวมทั้ง ๒ แผนก จำนวนไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ รูปต่อปี ส่วนแผนกสามัญเปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ โดยมีพระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นองค์อุปถัมภ์ พระครูศรีสุตโกศล^{๓๖} เป็นผู้จัดการ พระมหาเกรียงไกร กิตฺติเมธี^{๓๗} ป.ธ.๙ เป็นผู้อำนวยการ^{๓๘}

^{๓๖} ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระเมธีวชิโรโสภณ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๓๗} ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีวชิราภรณ์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณ ได้บริหารจัดการกิจการพระศาสนาของวัดยานนาวา ด้านการศึกษา โดยท่านได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม สถาบันและองค์กรทางการศึกษา ได้ดำเนินการโดยคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาวัดยานนาวา ให้การอบรมสั่งสอนทั้ง ภิกษุสามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอารามตลอดถึงคฤหัสถ์ผู้สนใจในพระพุทธศาสนา โดยมี หน่วยงานรองรับภารกิจด้านการศึกษาประกอบด้วยสำนักเรียนวัดยานนาวา เปิดสอนนักธรรม-บาลี แก่พระภิกษุสามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอาราม และธรรมศึกษา แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป โรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ แผนกสามัญศึกษาเปิดสอนวิชาการ ทางโลกแก่สามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอาราม ตั้งแต่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖^{๓๙} ท่านได้ พัฒนาสำนักเรียนวัดยานนาวาจนได้รับการยกย่องจากทางคณะสงฆ์ มีวิสัยทัศน์ในการนำประยุกต์ หลักธรรมกับศาสตร์ทางโลกให้สามารถดำเนินไปด้วยกันได้ในยุคสมัยใหม่

๓.๔.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจวัดในการดำเนินงานการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้น การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เด็กเยาวชน ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา การมอบอุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดทำห้องสมุดวิชาการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการส่งพระภิกษุสามเณรไปเป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและการส่งเสริม การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในสถาบันการศึกษา^{๔๐}

งานในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือบุคคลที่กำลังศึกษา เป็นหนึ่งใน การศึกษาสงเคราะห์ที่พระพรหมวชิรญาณได้ดำเนินการสนับสนุนมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ท่านไม่เคยละเลย งานส่วนนี้เพราะท่านให้ความสำคัญว่า เยาวชนไทย ก็คืออนาคตของ ชาติ ดังนั้น พระพรหมวชิรญาณจึงได้ให้การสนับสนุนสถานศึกษาและผู้กำลังศึกษา ตั้งแต่ท่านยังดำรง สมณศักดิ์และดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส จนย้ายมาดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสที่วัดยานนาวา ท่านก็ปฏิบัติมาโดยตลอด ซึ่งทำให้เห็นว่าท่านเป็นผู้นำที่ทำตนเป็น แบบอย่างที่ดี และทำให้คนปฏิบัติตาม เห็นได้จากการที่ท่านส่งเสริมเด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด และยังสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียนสำหรับ

^{๓๘} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๓๖ – ๓๗.

^{๓๙} พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗, หน้า ๕๖.

^{๔๐} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๒๘.

เด็กในชุมชนที่บ้านเกิดของท่านอีกด้วย โดยจะมอบทุนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาเป็นประจำทุกปี^{๔๑}

๓.๔.๓.๑ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายวาทิตย วัดยานนาวา

ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายวาทิตยวัดยานนาวา แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้เปิดการเรียนการสอนวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเริ่มเปิดทำการสอนตั้งแต่วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เวลา ๑๐.๐๐ น. (ตรงกับวันวิสาขบูชา) โดยความร่วมมือระหว่างวัดยานนาวากับโรงเรียนเทศบาลวัดยานนาวา โดยมีพระมหาประแทน เขมทสสี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่พระครูศรีวิเทศธรรมคุณ และนางจรรวย แก้วคราม ครูใหญ่โรงเรียนเทศบาลวัดยานนาวาในขณะนั้น พร้อมคณะสงฆ์พระเถรานุเถระวัดยานนาวา และจากสำนักต่างๆ พร้อมทั้งคณะครูโรงเรียนเทศบาลวัดยานนาวา เป็นผู้ดำเนินการขอจัดตั้งขึ้น โดยศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายวาทิตย วัดยานนาวา ขอเป็นสาขาโรงเรียนพุทธศาสนาวินายวาทิตย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย

ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายวาทิตย วัดยานนาวา ทำการเรียนการสอน โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน สอนเป็นวิทยาทาน เน้นการปฏิบัติ โดยยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกนกลาง และดี เก่ง มีความสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้จักดำเนินชีวิตตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า

ปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินายวาทิตยวัดยานนาวา สังกัดสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้เปิดทำการเรียนการสอนมาแล้ว ๕๒ ปีแล้ว โดยมีพระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรรมการมหาเถรสมาคม ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายวาทิตย วัดยานนาวา

วัตถุประสงค์ของ ศพอ. วัดยานนาวา

๑. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัยของตน
๒. เพื่อปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน
๓. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ (พุทธอาสา)
๔. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และบริการการศึกษาสงเคราะห์

ระยะเวลาเรียน

ระหว่างเดือนมิถุนายน – เดือนมีนาคม

^{๔๑} พระมหาจำเนียร จิรปณฺโณ (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)”, หน้า ๑๓๐.

เรียนเรียน

ภาคเช้า (ภาคปกติ)	เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๑.๑๐ น.
ภาคบ่าย (ภาคพิเศษ)	เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.

วิชาทางพระพุทธศาสนา

ธรรมะ, พุทธประวัติ, ธรรมภาคภาษาอังกฤษ, ประวัติพระพุทธศาสนา, ธรรมศึกษา

วิชาเสริมพิเศษ

นาฏศิลป์, ภาษาอังกฤษ, วาดศิลป์, ศิลปะ/วาดภาพ, คณิตศาสตร์, มารยาทไทย

ระดับชั้นที่เปิดสอน

ชั้นต้น	๑ ๒ ๓	(ป.๑-๒-๓)
ชั้นกลาง	๑ ๒ ๓	(ป.๔-๕-๖)
ชั้นปลาย	๑ ๒ ๓	(ม.๑-๒-๓) ^{๔๒}

๓.๔.๓.๒ โรงเรียนพระอริยธรรมพระพรหมวชิรญาณ

พระพรหมวชิรญาณได้ดำริที่จะเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร แม่ชี คฤหัสถ์ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระอริยธรรมปิฎกอันเป็นหลักปรมาตมธรรมอันเป็นสภาวะเกื้อกูลแก่การปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา โดยได้จัดตั้งเป็นสาขาของอริยธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานคร ทำการเปิดการเรียนการสอนเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ ชั้น ๓ วัดยานนาวา การดำเนินการจัดการเรียนการสอนมี ดร.สุลีมาศ สุทธิสัมพันธ์ ประธานโครงการฯ และคณาจารย์จากอริยธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รายละเอียดหลักสูตร

การศึกษาหลักสูตรอริยธรรมบัณฑิต (ชั้นนักศึกษา) จะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ รวม ๙ ชั้น ผู้ที่สอบผ่านทั้ง ๙ ชั้นนี้ จะได้รับวุฒิการศึกษา อริยธรรมบัณฑิต

เวลาเรียน

วันอาทิตย์ เวลา ๐๘:๐๐ - ๑๖:๐๐ น.

เนื้อหาหลักสูตร

ชั้นที่ ๑ จูฬอริยธรรมิกะตรี (ใช้เวลาศึกษา ๖ เดือน)

- ปริจเฉทที่ ๑ จิตตสังคหะศึกษาความหมาย ธรรมชาติ การจำแนกจิตโดยย่อและโดยพิสดาร

- ปริจเฉทที่ ๒ เจตสิกสังคหะ ศึกษาความหมาย ธรรมชาติ ลักษณะและความสัมพันธ์ระหว่างจิตและเจตสิก

^{๔๒} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๑๒๖.

- ปริจเฉทที่ ๖ รูปสังคหะ นิพพาน ศึกษาความหมาย โครงสร้างประกอบ เนื้อหา
ของรูปและนิพพาน

ชั้นที่ ๒ จุฬอภิธรรมิกะโท (ใช้เวลาศึกษา ๖ เดือน)

- ปริจเฉทที่ ๓ ปกิณณกสังคหะ ศึกษาความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างจิต
และเจตสิก โดยประเภทแห่งเวทนา เหตุ กิจ ทวาร อารมณ และวัตถุ

- ปริจเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหะ ศึกษาความหมาย ความสำคัญ โครงสร้างและ
เนื้อหาตามหลักสมุจจยสังคหะหมวดอกุศล มิสสกะ โพธิปักขิยะ และสัพพสังคหะ

ชั้นที่ ๓ จุฬอภิธรรมิกะเอก (ใช้เวลาศึกษา ๖ เดือน)

- ธรรมสังคณีสรรูปัตถนิสสยะ (มาติกาโชติกะ) ศึกษาความหมาย โครงสร้างและ
เนื้อหาสาระของคัมภีร์ธรรมสังคณีสรรูปัตถนิสสยะประเภทของมาติกา ติกมาติกา ทุกมาติกา อธิธัมมทุกมาติกา
สุดตันติกทุกมาติกา เมื่อเรียนจบสอบชั้นที่ ๓ หรือจุฬอภิธรรมิกะเอก จึงได้ประกาศนียบัตร ๑ ใบ

ชั้นที่ ๔ มัชฌิมอภิธรรมิกะตรี (ใช้เวลาศึกษา ๑๒ เดือน)

- ปริจเฉทที่ ๔ วิถีสังคหะ ศึกษาความหมายของวิถิจิต โครงสร้าง และกฎเกณฑ์
ของวิถิจิต ปัญจทวารวิถี มโนทวารวิถี กามชวนมโนทวารวิถี อัปนาชวนมโนทวารวิถี การจำแนกวิถี
จิตโดยภูมิและบุคคล

- ปริจเฉทที่ ๕ วิมุตตสังคหะ ศึกษาความหมาย โครงสร้าง และเนื้อหาของวิมุตต
สังคหะ ภูมิจตุกกะ ปฏิสนธิจตุกกะ กัมมจตุกกะ มรณุปัตติจตุกกะ

ชั้นที่ ๕ มัชฌิมอภิธรรมิกะโท (ใช้เวลาศึกษา ๑๒ เดือน)

- ปริจเฉทที่ ๘ ปัจจยสังคหะ ศึกษาความหมายของปัจจยสังคหะตามปฏิจ
สมุปปาทนัยความเป็นไปของเหตุและผลที่เกี่ยวข้องกันตามปฏิฐานนัย

- ปริจเฉทที่ ๙ กัมมปฏิฐานสังคหะ ศึกษาความหมาย ประเภท ความสำคัญ และ
ประโยชน์ของสมถกัมมปฏิฐานและวิปัสสนากัมมปฏิฐาน โดยอาศัยอรรถกถา และฎีกาประกอบ

ชั้นที่ ๖ มัชฌิมอภิธรรมิกะเอก (ใช้เวลาศึกษา ๑๒ เดือน)

- ธาตุกถาสรรูปัตถนิสสยะ (ปัญหาพยากรณ์โชติกะ) ศึกษาความหมาย โครงสร้าง
เนื้อหาและประเภทของธาตุกถาในนยมาติกา อัปกันตรมาติกา นยมุขมาติกา ลักขณมาติกา
พาหิรมาติกา จบชั้นที่ ๖ หรือมัชฌิมอภิธรรมิกะเอก จะได้ประกาศนียบัตร ๑ ใบ

ชั้นที่ ๗ มหาอภิธรรมิกะตรี (ใช้เวลาศึกษา ๑๒ เดือน)

- ยมกสรรูปัตถนิสสยะ (มุลยมก) ศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระ และ
ประเภทของมุลยมกการจำแนกมุลยมก ทั้ง ๔ ประเภท โดยนัย ๔ การจำแนกมุลยมก ๔ และนัย ๔
โดยยมก ๓ ยมกสรรูปัตถนิสสยะ (ขันธยมก)

- ศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระ และประเภทของชั้นมัธยมศึกษา ปณณัตติวาระ ปวัตติวาระ และปริณญาวาระ

ชั้นที่ ๘ มหาอาภิธรรมมิกะโท (ใช้เวลาศึกษา ๑๒ เดือน)

- ยมกสรูปัตถนิสสยะ (อายตณยมก ธาตุยมก สัจจยมก) ศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระของอายตณยมก ธาตุยมก สัจจยมก ประเภทของ อายตณยมก ธาตุยมก สัจจยมก ปณณัตติวาระ ปวัตติวาระ ปริณญาวาระ

ชั้นที่ ๙ มหาอาภิธรรมมิกะเอก (ใช้เวลาศึกษา ๑๒ เดือน)

- มหาปฏฐาน (ปัจจยโชติกะ) ศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระของ ปฏฐาน และประเภทของปฏฐาน สรุปรเนื้อความ ๓ ประการ การจำแนกปัจจย ๒๔ โดยความเป็นกุศล อกุศล และอัปยากตะ

รวมใช้เวลาในการศึกษาจนจบหลักสูตรทั้ง ๙ ชั้น ๗ ปี ๖ เดือน จบชั้นนี้มีคุณสมบัติ เท่ากับปริญญาตรี

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณได้จัดให้มีการเรียนการสอนแก่พุทธศาสนิกชน ในทุกระดับชั้นทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ ได้แก่ การเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นการเรียนการสอนเยาวชนผู้สนใจในพระพุทธศาสนา มุ่งหมายให้การอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา การจัดตั้งโรงเรียนพระอภิธรรม พระพรหมวชิรญาณ เปิดการเรียนการสอนแก่พระภิกษุสามเณร แม่ชีและคฤหัสถ์ที่สนใจด้านการเรียนพระอภิธรรมปิฎก ให้มีความเข้าใจในปรมัตถธรรมอันเป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติสมณะ และวิปัสสนากรรมฐาน รวมทั้งนำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และพระพรหมวชิรญาณได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนมอบทุนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาแก่สถาบันการศึกษาเป็นประจำทุกปี

๓.๔.๔ การเผยแผ่

การเผยแผ่ หมายถึง การประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนมีความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดำเนินการเผยแผ่ในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ การแสดงพระธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การปฏิบัติธรรม การจัดอบรมค่ายศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรม การเผยแผ่ทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ เป็นต้น โดยมุ่งให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมสังคมได้อย่างสันติสุข^{๔๓}

พระพรหมวชิรญาณ ได้บริหารกิจการพระศาสนาของวัดยานนาวาด้านการเผยแผ่ โดยมีคณะกรรมการของฝ่ายการเผยแผ่สนองงานในการทำหน้าที่แนะนำฝึกอบรมศีลธรรม วัฒนธรรม

^{๔๓} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๒๘.

ระเบียบแบบแผนจารีตประเพณีอันดีงามตลอดถึงประชาชนทั่วไปตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่เผยแผ่ได้โดยวิธีการต่างๆ เช่น แสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถาธรรม ทั้งในวัดและนอกวัดในโอกาสพิเศษผ่านสื่อต่างๆ อาทิ ทางโทรทัศน์ หรือสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ให้สามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้และดำเนินชีวิตในสังคมอย่าง สันติสุข ศาสนกิจด้านการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณดังกล่าวประกอบด้วย สำนักปฏิบัติธรรม ประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑ วัดยานนาวา มูลนิธิพระรัตนตรัย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร องค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สถานีโทรทัศน์ โลภพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV) และสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่งานพระศาสนาแห่งประเทศไทย

๓.๔.๔.๑ สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑ วัดยานนาวา

วัดยานนาวา ได้รับการประกาศจากมหาเถรสมาคมให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ประกอบพิธีเปิดป้ายสำนัก ปฏิบัติธรรมและเปิดโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน) ประธานคณะ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานครแห่ง ที่ ๑ วัดยานนาวา จัดโครงการปฏิบัติธรรมเป็นประจำโดยเปิดให้พุทธศาสนิกชนและผู้ที่มีความสนใจเข้ารับ การอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ในหลักสูตรมหาสติปัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติ มีกิจกรรมการปฏิบัติตลอด ทั้งปี โดยมีความพร้อมในด้านอาคาร สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก แก่ผู้มาปฏิบัติธรรม คณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้คัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี ๒๕๕๒ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงมีพระชนมพรรษา ครบ ๘๒ พรรษา ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ คณะกรรมการฯ พิจารณาแล้วคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมจากทั่วประเทศ ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ จำนวน ๘๒ แห่งรวมทั้งได้ ประกาศให้สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑ วัดยานนาวา เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ดีเด่น ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๕๒^{๔๔}

๓.๔.๔.๒ สถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV)

ในยุคปัจจุบันมีสถานีวิทยุชุมชนเกิดขึ้น มีวัดหลายวัดต่างก็ใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้สื่อคือวิทยุชุมชนเป็นช่องทางในการเผยแผ่ แต่วิทยุชุมชนมีข้อจำกัดคือไม่สามารถสื่อสารไปในที่

^{๔๔} พระครูปลัดสวญวนวชิรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗, หน้า ๖๖ – ๖๗.

ไกลได้ เพราะมีข้อจำกัดด้านคลื่น ดังนั้นจึงจำกัดอยู่ในกลุ่มที่ไม่มากนักโดยเฉพาะในกลุ่มที่คลื่นวิทยุชุมชนส่งไปถึงเท่านั้น^{๔๕}

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์เป็นที่นิยมมาโดยตลอด ในทางคณะสงฆ์ก็ได้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ทางพระพุทธศาสนาขึ้นเรียกว่า “สถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย” ตั้งอยู่ที่วัดยานนาวา มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า The World Buddhist Television of Thailand (WBTV) เดิมมีชื่อว่า สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวี เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เจริญพระราชศรัทธา เสด็จฯ มาเป็นประธานเปิดสถานีโทรทัศน์ เฉลิมพระเกียรติฯ เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๗ ณ วัดยานนาวา เขตสาทรกรุงเทพมหานคร

งานเผยแพร่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ โดยสื่อวิทยุโทรทัศน์นั้นเป็นงานที่ยิ่งใหญ่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสถาบันชาติ ศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง และในขณะเดียวกัน ก็จะต้องใช้เงินงบประมาณดำเนินการเป็นจำนวนมาก งานเผยแผ่จึงจะดำเนินไปได้ด้วยดี ฉะนั้นคณะกรรมการดำเนินงานสถานีจึงได้ขอจดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธิสถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดยานนาวา เพื่อระดมทุนจากผู้มีจิตศรัทธาจากทุกภาคส่วนต่างๆ ของประเทศ เพื่อนำดอกผลมาดำเนินการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของคณะสงฆ์ ให้ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

ในการดำเนินการให้สำเร็จตามภารกิจดังกล่าวแล้ว สถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วัดยานนาวา ได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้ดังนี้ คือ

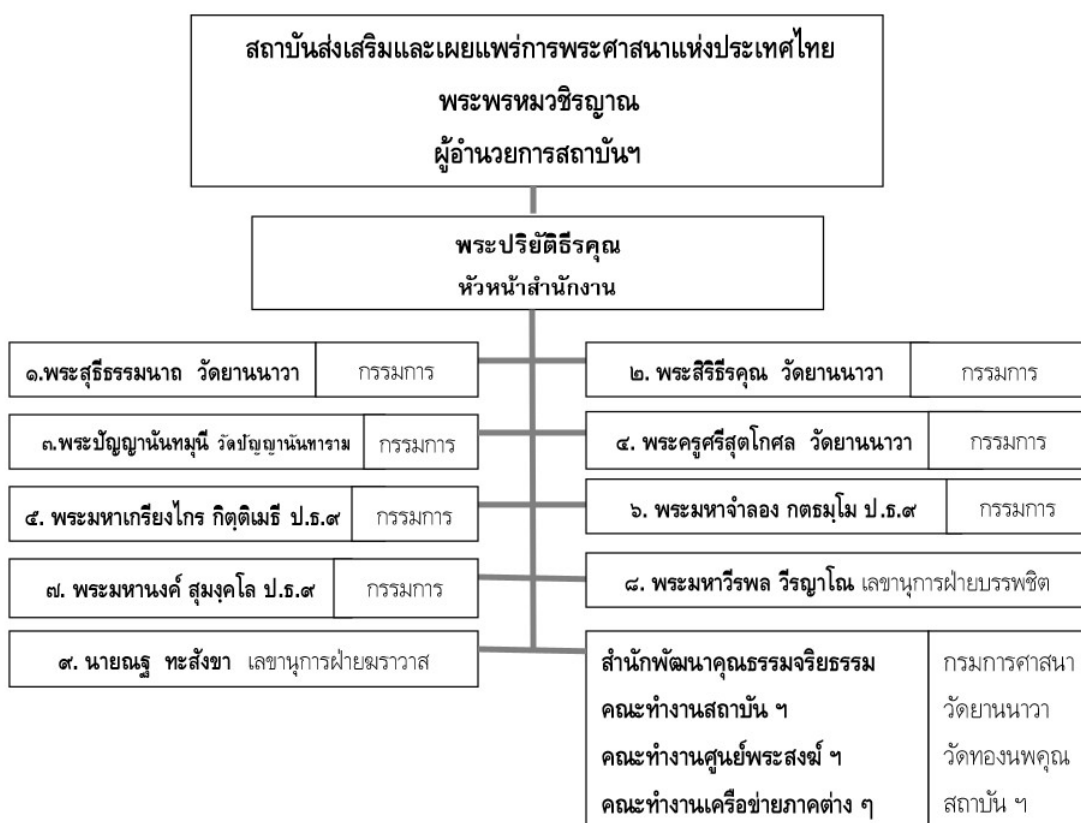
๑. เป็นสถานีโทรทัศน์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
๒. เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ
๓. เพื่อเผยแพร่ศาสนกิจ ผลงาน และกิจกรรมต่างๆ ของมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ วัด สถาน ศึกษา และองค์กรทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
๔. เพื่อให้การศึกษาในเรื่องศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ และเรื่องอื่นๆ แก่ประชาชน และเยาวชนของชาติ
๕. เพื่อเป็นสื่อสร้างความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ระหว่างคนในชาติซึ่งมีเชื้อชาติและศาสนาที่แตกต่างกัน
๖. เพื่อสร้างสรรค์ และปลูกจิตสำนึก ให้คนในชาติมีความรักและเกิดความหวงแหนในสถาบันชาติ ศาสนา และ สถาบันพระมหากษัตริย์ อย่างแท้จริง^{๔๖}

^{๔๕} พระครูกาญจนกิจโสภณ, “การพัฒนาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยสื่อวิทยุกระจายเสียง, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔.

๓.๔.๔.๓ สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศตั้งสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การศาสนาแห่งประเทศไทย วัดยานนาวา เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๗ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมในการประชุมครั้งที่ ๙/๒๕๔๗ วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๔๗ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปลุกฝังให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง โดยมีพระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้อำนวยการสถาบันฯ และอธิบดีกรมการศาสนา เป็นกรรมการ และเลขาธิการสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การศาสนาแห่งประเทศไทย วัดยานนาวา^{๔๖}

ภาพที่ ๔ โครงสร้าง สำนักงานสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย^{๔๗}

^{๔๖} พระมหานงค์ สุ่มงคล, บรรณาธิการ, ๑ ปี การเผยแผ่ธรรมพัฒนา สถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ WBTV, (นนทบุรี : ธรรมธรรมกราฟฟิค, ม.ป.ป.), หน้า ๔๐ – ๔๒.

^{๔๗} พระศรีวิจิตรภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๔๕.

^{๔๘} วัดยานนาวา, สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : วัดยานนาวา, ๒๕๔๗), (อัดสำเนา).

การดำเนินงาน

การดำเนินงานของคณะทำงานพระธรรมวิทยากร ภายใต้สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การ พระศาสนาแห่งประเทศไทย ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการบริหาร ฯ และคณะทำงานด้านต่าง ๆ คือ ด้านบริการฝึกอบรม ด้านวิชาการ ด้านประสานงานกิจกรรมพระธรรมวิทยากร ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านพัฒนาบุคลากร และคณะทำงานด้านเครือข่ายภาคต่างๆ ประกอบกันเป็นคณะทำงาน ซึ่งคณะกรรมการบริหารนี้ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และควบคุมดูแลการดำเนินงานด้านต่างๆ คือ ด้านนโยบายและแผนงาน การบริหารงาน บุคลากร งบประมาณ

แนวทางการปฏิบัติ

๑. ประชุมปรึกษาหารือ พัฒนาการอบรม พัฒนาสื่อ แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น
๒. เป็นศูนย์ที่ใช้สำหรับประสานงานพระธรรมวิทยากร
๓. ร่วมกันจัดทำวารสารพระธรรมวิทยากร/ประสานในรูปแบบของเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต/ประชาสัมพันธ์ผลงาน/งานกิจกรรม/งานวิชาการ/เผยแพร่ประวัติพระธรรมวิทยากรที่มีความรู้ยกย่อง ประสานติดต่อ การโต้ตอบเชิงพัฒนาระหว่างพระธรรมวิทยากรทั่วประเทศ การสร้างเครือข่าย การนำหลักธรรมสู่เด็กเยาวชนที่ทันสมัย สอดคล้องกับวิถีชีวิต ฯลฯ

การประชุม

เพื่อให้การดำเนินงานของคณะทำงานพระธรรมวิทยากร ภายใต้สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย มีประสิทธิภาพ มีการทำงานที่เป็นระบบ จึงกำหนดให้มีการจัดประชุมคณะทำงานฯ ดังนี้

๑. ประจำคณะกรรมการบริหารสถาบันฯ ปีละ ๒ ครั้ง
๒. ประชุมคณะทำงานพระธรรมวิทยากร ๓ เดือนต่อครั้ง ปีละ ๔ ครั้ง
๓. ประชุมพระวิทยากรทีมงานฯ เดือนละ ๑ ครั้ง ปีละ ๑๒ ครั้ง

การปฏิบัติงานของพระธรรมวิทยากร

สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้รับการร้องขอให้จัดอบรมฯ จากหน่วยงานต่างๆ

พระธรรมวิทยากรได้รับการติดต่อจากสถานศึกษา หรือแนะนำให้สถานศึกษา หน่วยงานรู้จักในฐานะพระธรรมวิทยากรจัดค่ายคุณธรรม/อบรมเยาวชน เข้าไปจัดค่าย/อบรม จัดหลักสูตรให้กลุ่มเป้าหมาย กระบวนการเข้าค่าย/อบรม

พระธรรมวิทยากรที่ปฏิบัติงานประสงค์จะขอรับการสนับสนุน เช่น ค่าตอบแทน ค่าพาหนะ อุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดค่าย/อบรม หรือต้องการพระพระธรรมวิทยากร หรือขาดพระวิทยากร ประสานกับคณะทำงานชุดนี้ เพื่อจะได้จัดพระธรรมวิทยากร และอื่นๆ

การรายงานผล

จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานให้สถาบันฯ ทราบ มีพระธรรมวิทยากรที่เป็นเครือข่ายของสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่งานพระศาสนาแห่งประเทศไทยรับทราบ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เพื่อนำข้อมูลวางแผนการสนับสนุนงบประมาณและอื่นๆ^{๔๙}

๓.๔.๔.๔ ศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม

ศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๔๔ ด้วยเจตนารมณ์อันแน่วแน่ของพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาและการส่งเสริมด้านศีลธรรมและจริยธรรม^{๕๐} โดยเจตนารมณ์ของคณะพระสงฆ์ส่วนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และอีกส่วนหนึ่งที่กำลังศึกษาในสำนักศึกษาพระปริยัติธรรมในกรุงเทพมหานครและจังหวัดปริมณฑล ตลอดทั้งที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ซึ่งคณะพระสงฆ์ดังกล่าวได้ประชุมร่วมกันในระหว่างเข้ารับการถวายความรู้ในโครงการอบรมถวายความรู้พระสงฆ์ จัดโดยสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับศูนย์สุขภาพจิตเขต ๑๓ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข โดยในที่ประชุม ได้เล็งเห็นว่าสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันกำลังมีปัญหาซึ่งนำมาซึ่งความไม่สงบสุขในบ้านเมืองมากมายหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับความประพฤติที่ผิดหลักศีลธรรมของประชาชน ดูท่าว่ากำลังจะทวีความรุนแรงและมากขึ้นเรื่อยๆ อันเป็นผลสะท้อนที่แสดงให้เห็นว่า แม้ปัจจุบันนี้ประเทศชาติของเรากำลังพัฒนาเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว แต่นั่นก็เป็นเพียงการพัฒนาด้านวัตถุเท่านั้น ส่วนด้านจิตใจหรือด้านนามธรรม ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญที่จะนำวงจรชีวิต และสังคมให้ขับเคลื่อนไปสู่ทิศทางต่างๆ นั้น กำลังอ่อนแอลง พระสงฆ์ซึ่งเป็นทรัพยากรของชาติที่ดำรงอยู่ในฐานะผู้นำทางด้านจิตใจของสังคมมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงควรช่วยกันกระตุ้นเตือนให้สังคมรับทราบสาเหตุของปัญหาและช่วยกันแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาด้านจิตใจให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลกันอันจะช่วยลดกระแสปัญหาต่างๆ ทางสังคมให้น้อยลง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ คณะพระสงฆ์ทั้งนั้นจึงได้มีมติจัดตั้ง “ศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม” ขึ้น โดยได้เลือก พระครูวิสุทธิพัฒนคุณ (กรณ ปญฺญาวโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เป็นประธานศูนย์ฯ และจัดตั้งสำนักงานศูนย์ฯ ขึ้นที่วัดทองนพคุณ เพื่อรวมกำลังสมาชิกพระสงฆ์อาสาไปดำเนินการโครงการต่างๆ ตามเจตนารมณ์ที่ได้

^{๔๙} พระมหานงค์ สุ่มงคโล, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๘๑ – ๘๒

^{๕๐} พระศรีวิจิตรภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๓๔.

จัดตั้งศูนย์ขึ้น โดยได้รับความอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ ศูนย์สุขภาพจิตเขต ๑๓ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ในการจัดอบรมถวายความรู้เป็นกรณีพิเศษเกี่ยวกับวิชาการด้านการพัฒนาสังคมมาเป็นระยะๆ และทางศูนย์ก็ได้ดำเนินการโครงการต่างๆ โดยได้อาศัยความเสียสละของพระสงฆ์อาสาผู้เป็นสมาชิกของศูนย์ในการดำเนินการโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมหลายโครงการ เช่น โครงการอบรมศีลธรรม จริยธรรม และสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา โครงการอบรมถวายความรู้พระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคม และโครงการเผยแพร่ธรรมตามสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๖ ได้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เพื่อปรับปรุงโครงสร้างการบริหารและแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของศูนย์ฯ ให้สอดคล้องกับขอบข่ายงานที่กว้างขวางขึ้น ผลของการประชุมในครั้งนั้น ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ดังนี้

๑. ที่ประชุมได้มีมติให้ย้ายสำนักงานศูนย์ฯ ไปตั้งอยู่ที่วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๒. ที่ประชุมได้ขออาราธนา พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ

๓. ที่ประชุมได้มีมติให้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อแก้ไขระเบียบข้อบังคับศูนย์ฯ ๒๕๔๔ หลังจากการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้ว ศูนย์ฯ ก็ได้ดำเนินการตามโครงการต่างๆ เรื่อยมา^{๕๑}

๓.๔.๔.๕ โครงการสร้างวัดและศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน นวามินทรราชูทิศ ณ เมืองเรย์นแฮม แคมบริดจ์-นครบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เจริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และด้วยความจงรักภักดีในฐานะที่สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทางเป็นอัครศาสนูปถัมภก ผู้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอันอเนกอนันต์ต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ เนื่องในโอกาสมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ (ค.ศ. ๒๐๐๖) และมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ (ค.ศ. ๒๐๐๗) เห็นควรจัดสร้างวัดพระพุทธศาสนาและศูนย์วิปัสสนากรรมฐานไว้ในสถานที่เดียวกัน เพื่อเป็นบุญยานุสรณ์สถานสำหรับดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รู้รักสามัคคีแห่งพุทธศาสนิกชนในดินแดนชาติภูมิที่พระองค์ประสูติ คือใน เมืองแคมบริดจ์ นครบอสตัน หรือเมืองใกล้เคียง ในมลรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อประโยชน์และสันติสุขแก่ปวงชนนานาชาติ ตลอดจนต่อชาวโลกโดยตั้งชื่อวัดนี้ว่า ‘วัดนวามินทรราชูทิศ’ (WatNawamintarachutis) ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน นวามินทรราชูทิศ (The NMR Buddhist Meditation Center) โดยมี

^{๕๑} พระมหานงค์ สุ่มงคโล, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ, หน้า ๖๒ – ๖๓.

ประชาชน พสกนิกรไทยและพสกนิกรทั่วโลก จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติในวาระมหามงคลเป็นประจำปี ดังนี้

๑) โครงการอุปสมบทและปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม เป็นประจำทุกปี

๒) โครงการอุปสมบทและปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม เป็นประจำทุกปี

๓) โครงการอุปสมบทและปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมายุ ๒๘ กรกฎาคม เป็นประจำทุกปี

๔) โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสมหามงคลเจริญพระชนมายุ ๒ เมษายน เป็นประจำทุกปี^{๕๔}

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณ ได้บริหารกิจการพระศาสนาของวัดยานนาวา ด้านการเผยแผ่ โดยมีคณะกรรมการของฝ่ายการเผยแผ่สนองงานในการทำหน้าที่แนะนำ ฝึกอบรม ศีลธรรมวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผนจารีตประเพณีอันดีงามตลอดถึงประชาชนทั่วไปตามคำสอน ในทางพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่เผยแผ่ได้ โดยวิธีการต่างๆ เช่น แสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถาธรรม ทั้งในวัดและนอกวัดในโอกาสพิเศษผ่าน สื่อต่างๆ อาทิ ทางโทรทัศน์ หรือสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ตลอดถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกใน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ให้สามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้และดำเนิน ชีวิตในสังคมอย่างสันติสุข ศาสนกิจด้านการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณดังกล่าวประกอบด้วย สำนักปฏิบัติธรรมประจำ กรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑ วัดยานนาวา มูลนิธิพระรัตนตรัย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร องค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ ดำเนินงานบริหารสถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV) สถาบันส่งเสริมและ เผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย^{๕๕} โครงการสร้างวัดและศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน นวมินทรราชูทิศ ณ เมืองเรย์นแฮม แคมบริดจ์-นครบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศ สหรัฐอเมริกา เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นศูนย์วิปัสสนากรรมฐานที่ สร้างสรรค์จรโลงจิตใจมวลมนุษยชาติแห่งสหรัฐอเมริกา การปฏิบัติงานตามแนวทางของ มหาเถรสมาคมในด้านการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ มีการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ สร้าง องค์กรเพื่อรองรับกับลักษณะการปฏิบัติงานในยุทธศาสตร์การเผยแผ่ที่แตกต่างกัน

^{๕๔} พระศรีวชิราภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๑๘๔.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

๓.๔.๕ การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดให้เรียบร้อย และมั่นคง แข็งแรงสามารถใช้สอยได้ตลอดไป^{๕๖}

พระพรหมวชิรญาณได้บริหารให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของท่าน เริ่มตั้งแต่เข้ามารับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสท่านก็ได้นำญาติโยมและคณะสงฆ์วัดยานนาวาก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ให้เพียงพอและพร้อมต่อการใช้งาน และแต่งตั้งพระภิกษุในวัดยานนาวาเป็นเจ้าหน้าที่ในการบูรณปฏิสังขรณ์ และสร้างเสนาสนะต่างๆ ... ท่านได้ให้แนวคิดที่ว่า วัดควรจะมีสถานที่ที่เป็นสัปปายะและเป็นสถานที่เพียงพอต่อการรองรับศาสนกิจด้านต่างๆ ของวัดได้ หากสถานที่ที่มีความเป็นสัปปายะ ก็จะนำมาซึ่งความสัปปายะอื่นๆ มาได้ด้วย^{๕๗}

เนื่องด้วยวัดยานนาวาเป็นวัดโบราณ มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมชื่อว่า “วัดคอกควาย” และมีบทบาทผูกพันต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิดยาวนานสองร้อยกว่าปี^{๕๘} งานในด้านสาธารณูปการ จากประสบการณ์ที่ท่านไปอยู่ต่างประเทศมาหลายปี ท่านจะมองเห็นความคุ้มค่าและประโยชน์ในการใช้สอยเป็นอันดับแรก ท่านเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในด้านนี้มาก เป็นผู้ริเริ่มงานส่วนนี้ บูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุให้ดูสวยงามและคุ้มค่าต่อการใช้สอย ด้วยความพิถีพิถัน จนทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาร่วมกันบริจาคทรัพย์มาร่วมทำบุญในงานนี้ด้วย ทำให้งานส่วนนี้สำเร็จด้วยดี ในด้านศาสนสมบัติ ท่านก็ได้บริหารจัดการดูแลรักษาและจัดเก็บให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ โดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎกระทรวง คำแนะนำของกรมการศาสนาว่าด้วยเรื่องปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พร้อมทั้งได้แต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดและคณะกรรมการมาช่วยบริหารงานในส่วนนี้ ... พระพรหมวชิรญาณเป็นนักพัฒนา เห็นได้จากการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ให้เป็นสัปปายะมีความสวยงาม คุ้มค่าด้วยคุ้มค่าประโยชน์ต่อการใช้สอยด้วย และท่านก็พัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้กับคนในชุมชน ทำให้วัดยานนาวาเกิดการพัฒนาไปหลายๆ ด้าน^{๕๙} โดยได้มีนโยบายดำเนินโครงการปรับปรุงวัดยานนาวาในด้านต่างๆ ดังนี้

^{๕๖} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, **ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา**, หน้า ๒๘.

^{๕๗} พระมหาจำเนียร จิรปญโญ (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร)”, หน้า ๑๓๔.

^{๕๘} พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗**, หน้า ๘๘.

^{๕๙} พระมหาจำเนียร จิรปญโญ (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร)”, หน้า ๑๓๕.

- ๑) ปรับปรุงอาคารมหาเจษฎาบดินทร์
 - ๒) ปรับปรุงหอพระไตรปิฎก
 - ๓) ปรับปรุงเรือสำเภาเจดีย์
 - ๔) ปรับภูมิทัศน์พระอาราม
 - ๕) ปรับปรุงภูมิทัศน์เขตสังฆาวาส
 - ๖) ปรับปรุงห้องเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม
 - ๗) ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา^{๖๐}
 - ๘) ก่อตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (WBTV)^{๖๑}
 - ๙) สร้างกุฏิสงฆ์ ๕ ชั้น เณิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เณิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา^{๖๒}
 - ๑๐) สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๓^{๖๓}
 - ๑๑) ปรับปรุงแก่งจัน
 - ๑๒) สร้างอาคารที่พักแม่ชีผู้ปฏิบัติธรรม ๔ ชั้น
 - ๑๓) สร้างศาลาท่าน้ำวัดยานนาวา
 - ๑๔) สร้างกุฏิสงฆ์ ๕ ชั้น จำนวน ๒ หลัง
 - ๑๕) สร้างหอเณิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
 - ๑๖) สร้างกุฏิพิพิธภัณฑสถานเจ้าอาวาส
- การก่อสร้างและบูรณะปรับปรุงดังกล่าว นั้น พระพรหมวชิรญาณได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาในส่วนงานสาธารณูปการ ดังท่านกล่าวว่า
- “ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๗ พระอุโบสถและเสนาสนะวัดนี้ทรุดโทรมลงตามอายุชั้ย และเพราะภัยสงคราม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงคศิริวิวัฒน์ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถหลังทั้งหลัง คงไว้ของเดิมแต่ฐานราก เสร็จในปี พ.ศ.๒๔๖๙ ต่อมา กรมศิลปากรได้ขอขึ้นทะเบียนถาวรวัตถุในพระอารามนี้ ๔ อย่าง คือ ๑. พระสำเภาเจดีย์ ๒.พระอุโบสถ ๓.ที่ประทับนั่งคุมการสร้างพระสำเภาเจดีย์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และ ๔.แก่งจัน เป็นโบราณสถาน เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๖ ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน รัฐบาลได้ทำการก่อสร้างอาคารมหาเจษฎาบดินทร์ และหอพระไตรปิฎก

^{๖๐} พระศรีวชิราภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๒๔.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

๓ ชั้น พร้อมปรับปรุงภูมิทัศน์วัดยานนาวา ถวายเป็นพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระชนมายุครบ ๒๐๐ ปี ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๔ พระพรหมวชิรญาณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้รับพระบัญชาให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวา ได้ทำการปรับปรุงอาคารมหาเจษฎาบดินทร์ หอพระไตรปิฎกและภูมิทัศน์ พร้อมกับบูรณะพระสำเภาเจดีย์และหมู่กุฏิ ๑-๒-๓-๔ ... ประกอบพิธีสมโภชอาคารมหาเจษฎาบดินทร์ และหอพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๔๖”^{๖๔}

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณ มีประสบการณ์การบริหารกิจการพระพุทธศาสนาด้านสาธารณูปการของวัดต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในส่วนของวัดยานนาวานั้น ท่านได้ควบคุมดูแลการก่อสร้าง ซ่อมแซมเสนาสนะสงฆ์ถาวรวัตถุ ปุชนิยสถาน และสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างของวัด ตลอดจนดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์และปุชนิยวัตถุของวัดด้วยความเรียบร้อย โดยมีคณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการของวัดเป็นผู้สนองงานด้วยนโยบายการบริหารจัดการที่ดี และมีการจัดศาสนสถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม เป็นสัดส่วน ให้ทรงคุณค่าในฐานะพระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูตลอดมา เพื่อความเป็นมรดกอันยืนยาวแก่อนุชนรุ่นต่อไปชั่วกาลนาน กับทั้งเพื่อให้เป็นโบราณสถานที่ท่องเที่ยวอันสำคัญของกรุงเทพมหานครอีกด้วย^{๖๕} การสาธารณูปการเป็นแนวทางที่ท่านได้มองเห็นเป็นอันแรกของการปฏิบัติงานเผยแผ่พระศาสนา มีการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัด และยังมีแผนพัฒนาศาสนวัตถุสำหรับรองรับพุทธศาสนิกชนผู้เข้ามาภายในวัดให้ได้รับความสะดวกสบาย เหมาะแก่การศึกษาธรรมะ

๓.๔.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การช่วยเหลือและการสงเคราะห์ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน การสงเคราะห์สถานที่จัดฝึกอบรมอาชีพต่างๆ แก่ประชาชน รวมถึงเป็นศูนย์รวมของการทำกิจกรรมของชุมชน การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ^{๖๖}

พระพรหมวชิรญาณเห็นความสำคัญในเรื่องของการรักษาผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยโดยเฉพาะพระสงฆ์และประชาชนภาคอีสาน เพื่อเป็นการเกื้อกูลพระสงฆ์และประชาชนให้รักษาพยาบาลเป็นผู้นำในการก่อสร้างโรงพยาบาลสงฆ์ ที่มีชื่อเรียกว่า โรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ

^{๖๔} วัดยานนาวา, สัจจัตถะงานสมโภชพระอารามหลวง วัดยานนาวา ครบ ๒๔๐ ปี (๒๓๑๑ - ๒๕๕๑) ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

^{๖๕} พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗, หน้า ๘๘.

^{๖๖} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา, หน้า ๒๘.

บ้านปลาตุก อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นผู้นำในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนที่ประสบภัยพิบัติต่างๆ โดยท่านได้มีแนวคิดที่ว่า บ้าน วัด โรงเรียน ที่รวมเรียกว่า “บวร” ต้องรู้จักแบ่งปันกัน ช่วยอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เมื่อพระภิกษุสงฆ์สามเณรได้รับการอุปถัมภ์จากพุทธศาสนิกชนแล้ว พระภิกษุสงฆ์สามเณรก็ควรทำประโยชน์ตอบแทนพุทธศาสนิกชน นอกเหนือไปจากการเทศน์อบรมสอนการให้ธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิตแล้ว และเป็นเนื่อนาบุญสำหรับพุทธศาสนิกชนแล้ว สิ่งที่ต้องทำก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็คือ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อันเป็นสาธารณกุศล ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่เราจะต้องอนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกันอีกด้วย^{๖๗} ในช่วงที่ประเทศไทยในหลายพื้นที่ประสบอุทกภัย พระพรหมวชิรญาณยังได้จัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ เช่น การรับบริจาคข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภค นำไปแจกจ่ายเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน^{๖๘} นับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๗ ที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่และประชาชนตลอดถึงพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในเขตพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นขวัญและให้กำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้ประสบเหตุการณ์ดังกล่าว พระพรหมวชิรญาณได้เดินทางไปตรวจเยี่ยม ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดมา^{๖๙}

๓.๔.๖.๑ หน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงทราบถึงปัญหาและทรงห่วงใยในสุขภาพของพระภิกษุสามเณรและประชาชน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโครงการก่อสร้างโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ อยู่ในโครงการ ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ และทรงรับโครงการ “การสร้างสุขภาพองค์รวมสำหรับหน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่พระภิกษุสามเณร” ของมูลนิธิโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ ไว้ในพระราชูปถัมภ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาส พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๘๔ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

ในการนี้ พระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ประธานมูลนิธิฯ มีมติร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข มูลนิธิพระรัตนตรัย ในพระราชูปถัมภ์ฯ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สมาคมแพทย์แผนจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ออกหน่วยแพทย์พระราชทาน

^{๖๗} พระมหาจำเริญ จิรปณฺโณ (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)”, หน้า ๑๓๖.

^{๖๘} พระศรีวิจิราภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๑๓๕.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

เคลื่อนที่ เพื่อให้การดูแลและสร้างเสริมสุขภาพพระภิกษุสามเณร นับตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๕๓-ปัจจุบัน^{๗๐}

๓.๔.๖.๒ โครงการศูนย์ ๓ วัย สานสายใยรักแห่งครอบครัว เฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการศูนย์ ๓ วัย สานสายใยรักแห่งครอบครัว เฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโครงการที่ก่อตั้งขึ้นในการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกของสังคมไทยให้เห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัว และให้ความสำคัญในการดูแลเด็กและเยาวชน และสนับสนุนให้มีโครงการต่างๆ อย่างเหมาะสม และการประสานงานโครงการต่างๆ ที่มีอยู่ก่อนเพื่อให้เกิดมาตรฐาน และแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหา เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในมหามงคลวโรกาส พระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๕^{๗๑}

๓.๔.๖.๓ โครงการ “ผ่าตัดหัวใจทั่วโลก เทิดพระเกียรติในหลวงทั่วหล้า ๘๔ พรรษา มหาราช”

โครงการ “ผ่าตัดหัวใจทั่วโลก เทิดพระเกียรติในหลวงทั่วหล้า ๘๔ พรรษา มหาราช” เป็นโครงการที่มูลนิธิโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ ได้ดำเนินโครงการทางการแพทย์ โดยเฉพาะการให้การผ่าตัดรักษาโรคหัวใจแก่ผู้ป่วยที่ยากไร้และขาดโอกาสในการเข้าถึงการรักษาที่ทันสมัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการสนับสนุนของภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนชาวไทย เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและเป็นการร่วมเผยแพร่เกียรติคุณ และพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ขจรกระจายไปในต่างแดน เป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนในนานาประเทศ ถึงพระราชกรณียกิจของพระองค์ ที่ยังคงประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ประชาชนคนไทย และพระเมตตากรุณาที่พระองค์ทรงมีต่อปวงชนที่ยากไร้และป่วยไข้^{๗๒}

๓.๔.๖.๔ โครงการหน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่ สำหรับพระภิกษุสามเณร ในพระราชาูปถัมภ์ฯ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

มูลนิธิโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ และโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ฯ ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข มูลนิธิพระรัตนตรัย

^{๗๐} พระศรีวิจิตรภรณ์, บรรณาธิการ, ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๑๕๖.

^{๗๑} พระศรีวิจิตรภรณ์, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๔, (สมุทราปราการ : เอเซีย แปซิฟิค ออฟเซ็ท, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๖.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สมาคมศาสตร์การแพทย์แผนจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี จัดทำโครงการนี้ขึ้นเพื่อให้บริการด้านดูแลสุขภาพอนามัยแก่พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ ตามวัตถุประสงค์ของมหาเถรสมาคม^{๗๓}

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณ ได้อุทิศกายใจปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดระยะเวลากว่า ๕๐ พรรษา ในการครอบสมณเพศ เป็นที่ยกย่องเชิดชูมากมายตลอดจนเป็นผู้ที่สมบุรณ์ด้วยศีลาจารวัตรงดงามด้วยการครองตนเปี่ยมไปด้วยเมตตาคุณอย่างยิ่ง เป็นที่ยอมรับและเลื่อมใสศรัทธาแก่สาธุชนบำเพ็ญศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ประเทศชาติและประชาชน โดยดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งคณะสงฆ์และประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์โดยส่วนรวม^{๗๔} จากงานด้านการสาธารณสงเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่าเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้มุ่งมั่นต่อการทำความดี แสดงถึงความโอบอ้อมอารีเกื้อกูลแก่กันและกัน

๓.๕ รูปแบบการเผยแผ่

พระพรหมวชิรญาณ มีรูปแบบการเผยแผ่ที่หลากหลาย ผู้วิจัยจำแนกได้ดังนี้

๓.๕.๑ พระธรรมเทศนา

พระธรรมเทศนา หมายถึง การแสดงธรรมสั่งสอนในทางศาสนา^{๗๕} การชี้แจงให้รู้จักดีรู้จักชั่ว มี ๒ อย่าง คือ ๑. บุคคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง ๒. ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง^{๗๖} การเทศนาการถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟังเป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่งที่ใช้กันมาแต่สมัยพุทธกาล การเทศน์ในสมัยพุทธกาลไม่มีพิธีการแต่อย่างใด เพียงผู้แสดงนั่งอยู่ในสถานที่สมควรและผู้ฟังมีลักษณะตั้งใจฟังก็สามารถแสดงได้ ในขณะที่การเทศนานั้น อาจมีลักษณะลีลาต่างกันไปบ้างตามแต่อุปนิสัยของแต่ละบุคคล^{๗๗} โดยพระพรหมวชิรญาณได้แสดงพระธรรมเทศนาในโอกาสต่างๆ ดังนี้

^{๗๓} พระศรีวิธานธรรม, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๔, หน้า ๑๐๘.

^{๗๔} พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๕๗, หน้า ๙๔.

^{๗๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๕๘๓.

^{๗๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๐.

^{๗๗} เฉลิมเกียรติ แก้วหอม, หลักการเทศนา การแสดงปาฐกถาธรรม การอภิปรายและการเสวนา, [ออนไลน์] http://sukantarat.blogspot.com/2012/09/blog-post_30.html [๑๓ ม.ค. ๕๕].

๓.๕.๑.๑ พระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ

ในโอกาสวันสำคัญของประเทศไทย ส่วนใหญ่จะมีพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หน่วยงานราชการ พ่อค้า ประชาชนจะนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์บ้าง แสดงพระธรรมเทศนาบ้าง ตามที่โอกาสอำนวย พระพรหมวชิรญาณ เป็นพระสงฆ์ที่ได้นิมนต์ให้แสดงพระธรรมเทศนาในโอกาสวันสำคัญมากมาย สามารถแยกออกเป็น ๒ โอกาส ดังนี้

ก) ในวโรกาสเนื่องในพระราชพิธีและวันสำคัญเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

- “ปัจจุพลกฐา” รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชทานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง วันพุธที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๓๘ เวลา ๑๗.๐๐ น. (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพประสิทธิ์มุนี)^{๗๘}

- “มหามงคลายุสมธัมมกฐา” รับพระราชทานถวาย ในการบำเพ็ญกุศลเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๔ รอบ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๓ (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมวชิรญาณ)^{๗๙}

- “ทสภารมิกฐา” พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติ ในงาน “๔๙ พรรษามหาวชิราลงกรณ” เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มูลนิธิกาญจนบารมี ศูนย์มหาวชิราลงกรณ ัญบุรี สถาบันมะเร็งแห่งชาติ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับสถาบันราชภัฏ มูลนิธิ สมาคม โรงเรียนและโรงพยาบาลต่างๆ ในพระราชูปถัมภ์ ร่วมกับประชาชนจัดขึ้น ณ ศูนย์มหาวชิราลงกรณ อำเภออนัญบุรี จังหวัดปทุมธานี เนื่องในเฉลิมพระชนมพรรษา ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๔ พระธรรมวชิรญาณ วัดจักรวรรดิราชาวาส แสดงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม เวลา ๑๖.๐๐ น.^{๘๐}

^{๗๘} พระเทพประสิทธิ์มุนี (ประสิทธิ์ เขมจกโร), สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา, ธรรมบรรณาการ โดยเสด็จพระราชกุศล เนื่องในงานกฐินพระราชทาน ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ วัดบ้านยางน้อย จ.อุบลราชธานี ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๘ กฐินพระราชทาน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ วัดอัมมมาราม นครราชสีมา สหรัฐอเมริกา ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร : เบสท์กราฟฟิค เพรส, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑.

^{๗๙} พระมหาสุกั กนตสีโล และคณะ, ที่ระลึกงานพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (เป็นกรณีพิเศษ) แต่... พระเทพประสิทธิ์มุนี (ประสิทธิ์ เขมจกโร), (อุบลราชธานี : หจก.อุบลยงสวัสด์ออฟเซต, ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

^{๘๐} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร), หน้า ๕๖๖.

- “มัชฌิมาปฎิปปทาภา” รับพระราชทานถวาย ในอภิรักษ์จิตสมัย เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง วันจันทร์ที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เวลา ๑๗.๐๐ น.^{๘๑}

- “อัมมจาริกา” รับพระราชทานถวาย ในการที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และสวดพระธรรมเทศนาเป็นการส่วนพระองค์ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ เฉลิมพระเกียรติ วิทยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เนื่องในวันอัมมัสสวนะ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑ วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐ น.^{๘๒}

- “ปัญญาภา” รับพระราชทานถวาย ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทรงพระราชอุทิศถวาย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๓๐ น.^{๘๓}

- “สามัคคีภา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ ถวายพระกุศลแด่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ วิทยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ ที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑^{๘๔}

- “อัมมสุจริตภา” พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันมหามงคล เฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๓ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ วิทยานนาวา กรุงเทพมหานคร วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๓ เวลา ๑๙.๐๐ น.^{๘๕}

- “อิตถิปัญญาภา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันแม่แห่งชาติ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๔^{๘๖}

^{๘๑} พระมหาสุกั กนตสีโล และคณะ, มัชฌิมาปฎิปปทาภา พระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่ง, ธรรมบรรณาการ เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

^{๘๒} อุไรวรรณ สวัสดิ์สานต์, บรรณาธิการ, ธรรมราชินี, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, มปป.), หน้า ๘๑ – ๘๘.

^{๘๓} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณเทศนา, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๕.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

^{๘๕} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ เพชรพระศาสนา, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๘.

^{๘๖} พระพรหมวชิรญาณ, ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม, (มปท. : ๒๕๕๖.), หน้า ๔๕.

- “สารานียธรรมกถา” พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔^{๘๗}

- “อริยสัจจกถา” พระธรรมเทศนามหาชาติเวสสันดรชาดก สมโภชพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๕ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕ วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕ รับพระราชทานถวาย พระองค์วงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร^{๘๘}

- “มหाराชกัณฐกถา” พระธรรมเทศนาเวสสันดรชาดก ๔ ภาค เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๖ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ แสดงถวาย พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายา ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วันเสาร์ที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๖ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร^{๘๙}

ข) ในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางศาสนา เป็นวันที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพุทธกาล อันได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และในกิจกรรมอย่างหนึ่งคือการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ พระพรหมวชิรญาณได้แสดงในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ เช่น

- “วิสาขบูชากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันวิสาขบูชา วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เวลา ๑๙.๓๐ น.^{๙๐}

- “มาฆบูชากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันมาฆบูชา วันศุกร์ที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๗ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เวลา ๐๘.๐๐ น.^{๙๑}

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

^{๙๐} พระพรหมวชิรญาณ, พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ, ธรรมบรรณาการ งานฉลองอายุวัฒนมงคล ๖๗ ปี พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๕๗), หน้า ๓๒.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

- “สาราสารกถา” พระธรรมเทศนา เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลโลก สมโภชพระอารามหลวงวัดยานนาวาครบ ๒๔๐ ปี ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒ เวลา ๑๙.๓๐ น.^{๙๒}
- “มาฆบูชากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันมาฆบูชา วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓^{๙๓}
- “สัมมาทิฏฐีกถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันอาสาฬหบูชา วันเสาร์ที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๓^{๙๔}
- “ปวารณากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันออกพรรษา วันเสาร์ที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓^{๙๕}
- “มาฆบูชากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันมาฆบูชา วันศุกร์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔^{๙๖}
- “ปวารณากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันออกพรรษา วันพุธที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๔^{๙๗}
- “มาฆบูชากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันมาฆบูชา วันพุธที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๕^{๙๘}
- “วิสาขบูชากถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันวิสาขบูชา วันจันทร์ที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๕^{๙๙}
- “มัชฌิมาปฏิปทา กถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันอาสาฬหบูชา วันพฤหัสบดีที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๕^{๑๐๐}
- “โจทกถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันออกพรรษา วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๕^{๑๐๑}

^{๙๒} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, สมโภชพระอารามหลวงวัดยานนาวาครบ ๒๔๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : อาร์ตคลับ พรินติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓๑.

^{๙๓} พระพรหมวชิรญาณ, ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม, หน้า ๑.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

- “สารานุกรมกรรมกา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันออกพรรษา วันเสาร์ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๖^{๑๐๒}

- “วิวาทโทสกา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันมาฆบูชา วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ วัดยานนาวา เวลา ๑๙.๐๐ น.^{๑๐๓}

- “เถรธรรมกา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชวิสุทธิคุณ (เกตุ จิตตสาโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดเกาะหลัก อดีตเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในพระราชานุเคราะห์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ณ เมรุลอยวัดเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันอาทิตย์ ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔^{๑๐๔}

๓.๕.๑.๒ พระธรรมเทศนาทั่วไป

พระธรรมเทศนาทั่วไปเป็นการแสดงตามโอกาสต่างๆ อันได้แก่ วันพระบ้าง แสดงในงานมงคลและอวมงคลบ้าง

- “กัตถุญญกา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในงานเทศกาลสงกรานต์ ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๓๖^{๑๐๕}

- “อธิษฐานธรรมกา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๗^{๑๐๖}

- “อธิปไตยยกกา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในวันธัมมัสสวนะ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ วันศุกร์ที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๙^{๑๐๗}

- “อัปปมาทธรรมกา” พระธรรมเทศนาแสดง ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลอากาศตรี อำนวย สกฤตนะ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๐ เวลา ๑๓.๐๐ น.^{๑๐๘}

- “ปุญญกา” พระธรรมเทศนาแสดง ในงานบำเพ็ญกุศลศพ คุณแม่เนื่อง อินทราเวช ณ ศาลาวัดเจ้าอาม แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร วันจันทร์ ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๔๒ เวลา ๑๙.๑๕ น.^{๑๐๙}

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๑๐๓} พระพรหมจริญญ, วิวาทโทสกา โทษของความขัดแย้ง, พระธรรมเทศนา วัดมาฆบูชา ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๗ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ วัดยานนาวา เวลา ๑๙.๐๐ น, (มปท. : ๒๕๕๗), หน้า ๑.

^{๑๐๔} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมจริญญนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมจริญญ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๙๖๗.

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘๙.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙๕.

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๓.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐๒.

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘๖.

- “ทักษิณากถา” พระธรรมเทศนาแสดง ในงานบำเพ็ญกุศลศพ คุณแม่มัยฮวง พงศ์พูนสุขศรี (แซ่เล็ง) ณ ศาลาศรีโสภณ วัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๒ เวลา ๑๓.๓๐ น.^{๑๑๐}

- “เถรธรรมกถา” พระธรรมเทศนาแสดง เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชวิสุทธิคุณ (เกตุ จิตตสาโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดเกาะหลัก อดีตเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในพระราชานุเคราะห์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ณ เมรุลอยวัดเกาะหลัก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันอาทิตย์ ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๔๔^{๑๑๑}

๓.๕.๒ ปาฐกถาและบรรยาย

ปาฐกถา หมายถึง การพูดที่บุคคลคนเดียวแสดงถึงความรู้ความคิดเห็นของตนเองให้ผู้ฟังจำนวนมาก เป็นการพูดแบบบรรยาย หรืออธิบายขยายความให้ผู้ฟังได้เข้าใจเรื่องที่พูดอย่างแจ่มแจ้ง

บรรยาย หมายถึง การอธิบายเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้ถ้อยคำที่ไม่เป็นทางการมากเท่ากับการเทศนา ใช้ถ้อยคำที่กระชับและเข้าใจง่ายต่อผู้ฟัง

พระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงปาฐกถาธรรมและการบรรยายธรรมได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง มีเนื้อหาที่ครบถ้วนของเรื่องที่อธิบาย โดยการเผยแผ่ประเภทนี้ท่านจะแสดงในวาระโอกาสพิเศษ

๓.๕.๒.๑ ปาฐกถา

การปาฐกถาของพระพรหมวชิรญาณ จากการสำรวจจะเป็นการปาฐกถาเนื่องในโอกาสพิเศษ เพื่อเฉลิมพระเกียรติฯ โดยหัวข้อประเด็นที่สำคัญคือ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

- “จริยธรรมและคุณธรรมสำคัญอย่างไร” ปาฐกถาเปิดการประชุมเครือข่ายสหพันธ์องค์กรเยาวชนเอเชียอาคเนย์ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ เรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมเข้าสู่จิตใจเยาวชน” ณ โรงแรมเอเชีย ถนนพญาไท ราชเทวี กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ เวลา ๑๐.๐๐ น.^{๑๑๒}

- “พระพุทธศาสนากับสันติภาพ” ปาฐกถาพิเศษ ในงานบำเพ็ญกุศล “วันภาวนาเพื่อสันติภาพโลก” ณ อาคารอริยสัจสี่ ซอย ๖๕ ถนนเพชรเกษม บางแค กรุงเทพมหานคร ๕ สิงหาคม ๒๕๔๔ เวลา ๑๔.๓๐ น. (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมวชิรญาณ)^{๑๑๓}

^{๑๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗๔.

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖๗.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖๕.

^{๑๑๓} วัดยานนาวา, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ, (นนทบุรี : ธรรมมกราฟิค แอนด์ปริ้นท์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔.

- “วิถีแห่งสันติภาพและสันติสุข” ปาฐกถาพิเศษ แสดง ณ ห้องประชุม ๒๐๕ อาคารจามจุรี ๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันจันทร์ที่ ๗ มกราคม ๒๕๔๕ เวลา ๐๙.๐๐ น.^{๑๑๔}

- การปาฐกถาธรรมพิเศษหน้าพระที่นั่ง เรื่อง “สร้างพลังจิต เพื่อชีวิตที่สดใส” “เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา พระบรมราชินีนาถ” ในโอกาสที่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เสด็จทรงเปิดโครงการประชุมสัมมนาวิชาการรังสี การแพทย์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๗/๒๕๔๗ ณ ห้องประชุมสุธรรม อารีกุล อาคารสารนิเทศ ๕๐ ปี มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร วันพุธ ที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๗ เวลา ๑๒.๓๐ น.^{๑๑๕}

๓.๕.๒.๒ การบรรยาย

- “ชุมชนและวัดไทยในต่างแดน” บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตใน ต่างประเทศ รุ่นที่ ๓ ณ ศาลาปฏิบัติธรรม พุทธมณฑลเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๐^{๑๑๖}

- “สารัตถะวิปัสสนา” ธรรมกถาแนวส่งเสริมศรัทธาการปฏิบัติธรรม แสดงที่ อาคารสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สำนักรอสมดุกลาง ณ ห้องศาสตราจารย์ ดร.สุดใจ เหล่าสุนทร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สุขุมวิท ๒๓ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ เวลา ๑๒.๐๐ น.^{๑๑๗}

- “พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย” คำบรรยายในพิธีเปิดงานสัปดาห์ ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๔๕ ณ สโมสรทหารบก (ส่วนกลาง) ถนนศรีอยุธยา วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เวลา ๐๙.๔๕ น.^{๑๑๘}

- “วิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคม” คำบรรยายถวายความรู้พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสที่ได้รับแต่งตั้งใหม่ ณ สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๗ เวลา ๑๓.๓๐ – ๑๖.๐๐ น.^{๑๑๙}

^{๑๑๔} พระวีรภัทร์ ปริมุตโต, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ, ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุ วัฒนมงคลครบ ๖๗ ปี พระพรหมวชิรญาณ, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๑๑๕} พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตร, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙ – ๔๔.

^{๑๑๖} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๘๒๔.

^{๑๑๗} พระมหาสุก ภัทสโล, บรรณาธิการ, สารัตถะวิปัสสนา, ที่ระลึกงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๖๖ ปี พระพรหมวชิรญาณ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๕ – ๖๐.

^{๑๑๘} พระศรีวิจิราภรณ์, บรรณาธิการ, พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

^{๑๑๙} พระวีรภัทร์ ปริมุตโต, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ, หน้า ๒๕.

๓.๕.๓ สัมโมนียกถาและอนุสรณกถา

สัมโมนียกถา คือ ถ้อยคำที่แสดงความชื่นชมยินดี เป็นที่ชุ่มชื่นใจแก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน^{๑๒๐} รวมถึงคำกล่าวต้อนรับทักทาย คำปราศรัย ปัจจุบันเรียกสุนทรพจน์ที่พระสงฆ์กล่าวว่ สัมโมนียกถา^{๑๒๑}

อนุสรณกถา คือ ถ้อยคำที่กล่าวเพื่อระลึกถึงกัน ในวาระหรือโอกาสต่างๆ เพื่อรำลึกบุคคลหรือเหตุการณ์ทั้งที่เป็นปัจจุบันและอดีต รวมทั้งคำไว้อาลัยและพรรณนาคุณงามความดีของบุคคลจากที่เคยได้มีประสบการณ์ร่วมกัน

ในประเภทการเผยแผ่ทั้งสองอย่างนี้ จะพบเห็นพระสงฆ์ในประเทศไทยเผยแผ่ในประเภทนี้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นประเภทที่แสดงความชื่นชมยินดี การกล่าวให้ผู้ฟังได้เกิด ความรื่นรมย์ในการบำเพ็ญบุญหรือทำความดี สัมโมนียกถาและอนุสรณกถาของ พระพรหมวชิรญาณ ประมวลได้ดังนี้

๓.๕.๓.๑ สัมโมนียกถา

- “คำนำ” หนังสือ ศาลาจีน ไสภณพนิช วัดยานน้อย อำเภอลำลูกเกด จังหวัดอุบลราชธานี ๒๕๓๑^{๑๒๒}

- “อุดมการณ์ทำเพื่อชาติศาสน์กษัตริย์” ๖๐ ปี คุณสมักร สุนทรเวช บทกวีอนุโมทนาโดย พระเทพประสิทธิ์มณฑล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ประธานกรรมการ อำนวยการ (เจ้าอาวาส) วัดธัมมมาราม นครราชสีมา^{๑๒๓}

- “เด็ก ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่ง” คำกล่าวอนุโมทนา เนื่องในงาน วันเด็กไทย วัดธัมมมาราม ประจำปี ๒๕๓๔ (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพประสิทธิ์มณฑล)^{๑๒๔}

- “มฤตดาถา” กล่าวแสดงมฤตดาพระศรีธีรวงศ์ ในหนังสือ “พ่อ – แม่ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร)” ธรรมบรรณาการ ในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๓๗ พระมหาพรหมมา สปปญโล ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีธีรวงศ์^{๑๒๕}

^{๑๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๑๒๑๑.

^{๑๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๖.

^{๑๒๒} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร), หน้า ๙๐๙.

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

^{๑๒๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, ทางชีวิต, หน้า ๑๕๗.

^{๑๒๕} พ่อ – แม่ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร), ธรรมบรรณาการ ในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๓๗ พระมหาพรหมมา สปปญโล ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า (๘).

- “อนุโมทนาภค” งานครบ ๑๐๐ ปี ศิริราชพยาบาลในสหรัฐอเมริกา^{๑๒๖}
- “ความในใจของข้าพเจ้า เกี่ยวกับคุณหมอฟิฟิ กับวัดและสังคมไทยในนครชิคาโก” จากหนังสือ “๖๐ ปี นพ.ฟิฟิ เจียมมงคลทิพย์ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑”^{๑๒๗}
- “คุณโยมแสวง ชำนาญกิจ ในพระศนะของข้าพเจ้า” จากหนังสือ “ฝากไว้ในสนธยา” ที่ระลึก ๗๒ ปี แสวง ชำนาญกิจ วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๔๒^{๑๒๘}
- “คำนำ” ในหนังสือ ไต้ยงก เทพบุตรจากกองฟอน แต่งโดย ชิต กันภัย
- “กว่าจะมาเป็น “อาคารพระศรีธีรวงศ์” จากหนังสือ “เพื่อการศึกษา” ที่ระลึกในพิธีฉลอง อาคารพระศรีธีรวงศ์ โรงเรียนบ้านหนองม่วง อำเภอสระดง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓^{๑๒๙}
- “สารชีวิต” สัมภาษณ์ในโอกาสทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบ ในวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๓^{๑๓๐}
- “การเชิดชูความดีของคนดี” แสดงความชื่นชม การจัดงาน Graduation Night แสดงมฤตยายกย่องชื่นชมยินดี ต่อเยาวชนไทยในรัฐอิลลินอยส์และรัฐใกล้เคียง ที่สำเร็จการศึกษาในระดับ High School และ College วันเสาร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๓^{๑๓๑}
- “พระมหาเถระผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสุวรรณาราม” ในวโรกาสที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระราชศรัทธา เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานประกอบพิธีเปิดอาคารกาญจนาภิเษก ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๔๔ เวลา ๑๗.๓๐ น. เนื่องในการบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองอายุวัฒนมงคล ๙๔ ปี เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ณ วัดสุวรรณาราม^{๑๓๒}

^{๑๒๖} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)**, หน้า ๙๓๐.

^{๑๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑๖.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔๔.

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๓.

^{๑๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒๖.

^{๑๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓๗.

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖๔.

- เขียนคำปรารภ ในหนังสือ “ข่าวสารและธรรมวชิรญาณ เพื่อการเผยแผ่และกิจการ” ฉบับที่ระลึกในงานฉลองตราตั้งรองเจ้าคณะอำเภอฯ ตราตั้งพระครูฐานานุกรม พัดเปรียญ ประกาศนียบัตรนักธรรม และธรรมศึกษา ๒๕๔๔ สำนักวัดยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเองใน จังหวัดอุบลราชธานี วันอาทิตย์ ที่ ๙ กันยายน ๒๕๔๔.^{๑๓๓}

- กล่าวเปิดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (กลุ่มประเทศยุโรป) เรื่อง “พระธรรมทูตไทยในทศวรรษวิฤตโลก” ณ ห้องประชุมวัชรินครนันทราชมาราม เกรทเช่นบาค เมืองโซโลธูร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๔๕ เวลา ๐๙.๐๐ น.^{๑๓๔}

- กล่าวสัมมนาในพิธีเปิดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (WORK SHOP) คณะอนุกรรมการการศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการพระพุทธศาสนา วุฒิสภา เรื่อง “โครงสร้างองค์กรพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน” ณ ห้องประชุมคณะกรรมการธิการ หมายเลข ๒๑๓-๒๑๖ ชั้น ๒ อาคารรัฐสภา วันอังคารที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๔๕ เวลา ๑๒.๓๐ น.^{๑๓๕}

- กล่าวเปิดสัมมนา เนื่องในพิธีเปิดสัมมนาถวายความรู้แด่พระสงฆ์เรื่อง “พระสงฆ์ผู้นำการพัฒนาสังคมไทยที่ยั่งยืน” ณ ห้องประชุมชั้น ๔ อาคารอเนกประสงค์ ๑ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ เวลา ๐๘.๓๐ น.^{๑๓๖}

- “โถมนกเถา” บทอนุโมทนาในหนังสือ “พระธรรมสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๒”^{๑๓๗}

- กล่าวอนุโมทนาในการแสดงปาฐกถาเรื่อง “ความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไทย” เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘๒ พรรษา ๕ ธันวาคม

^{๑๓๓} พันธสิดา หิรัญเตชะ, บรรณาธิการ, **ข่าวสารและธรรมวชิรญาณ เพื่อการเผยแผ่และกิจการ**, ฉบับที่ระลึกในงานฉลองตราตั้งรองเจ้าคณะอำเภอฯ ตราตั้งพระครูฐานานุกรม พัดเปรียญ ประกาศนียบัตรนักธรรม และธรรมศึกษา ๒๕๔๔ สำนักวัดยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเองใน จังหวัดอุบลราชธานี วันอาทิตย์ ที่ ๙ กันยายน ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), คำปรารภ.

^{๑๓๔} พระวีรภัทร์ ปริมุตโต, บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ**, หน้า ๑๕.

^{๑๓๕} พระพรหมวชิรญาณ, **สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**, ธรรมบรรณาการงานพระกฐินพระราชทานส่วนพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วัดบ่อชะเนง วัดคูเดื่อ วัดสุนทรสถิต วัดบางโพง วัดเขื่องกลาง วัดพระโต สำนักสงฆ์พุทธสถาน โรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ วัดพุทธาวาส วัดมรุกขนคร วัดมณีวนาราม วัดยางน้อย วัดนวมินทราชูทิศ วัดธัมมาราม วัดพุทธมงคลนิมิตร, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง), ๒๕๔๕.

^{๑๓๖} พระพรหมวชิรญาณ, **พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ**, หน้า ๔๙.

^{๑๓๗} พระมหาสำรวย ขิปปาภิญโญ, **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๒**, (นนทบุรี : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

๒๕๕๒ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ ชั้น ๓ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒^{๑๓๘}

- สัมโมทนียกถา การรักษาสุขภาพอนามัยของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน และหน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่สำหรับพระภิกษุ สามเณร ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร^{๑๓๙}

- “วิหารทานัง สังฆัสสะ อคัง พุทธะหิ วัณณัตถัง” บทอนุโมทนาในหนังสือพุทธมณฑลจังหวัดนครพนม เฉลิมพระเกียรติฯ^{๑๔๐}

- ลิขิตเนื่องในวันมาฆบูชา พุทธศักราช ๒๕๕๔ ในหนังสืองานประจำปี ๒๕๕๔ งานมาฆบูชา โดยคณะกรรมการจัดงานมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๔ ณ ปริณทลสวนลุมพินี ๑๔ - ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔^{๑๔๑}

- กล่าวอนุโมทนาในหนังสือ “โครงการส่งเสริมพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไปประกอบศาสนกิจ ณ สังฆนียสถาน ๔ ตำบล ประเทศอินเดีย-เนปาล”^{๑๔๒}

- อนุโมทนาในหนังสือ “วัดวิถีพุทธ เฉลิมพระเกียรติ” โครงการสนับสนุนวัดเป็นศูนย์กลางสร้างสุขขอบชุมชน (วศข.)^{๑๔๓}

^{๑๓๘} สุขใจ พนิชศักดิ์พัฒนา, ความมั่นคงของสถาบันบ้าน ขาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, ปาฐกถา เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสทรงพระชนมายุ ๘๒ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒, (มปท. : ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๑๓๙} พระพรหมวชิรญาณ, “ธรรมะจากพระพรหมวชิรญาณ”, ใน พระมหาจำลอง กตธมโม, บรรณาธิการ, วารสาร ญาณสาร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วารสาร ญาณสาร, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๑๔๐} ภิรมย์กมล ประเสริฐวงศ์ และคณะ, พุทธมณฑลจังหวัดนครพนม เฉลิมพระเกียรติฯ, กรุงเทพมหานคร : พินาเคิล แอดเวอร์ไทซิ่ง, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๕.

^{๑๔๑} กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, หนังสืองานประจำปี ๒๕๕๔ งานมาฆบูชา โดยคณะกรรมการจัดงานมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๔ ณ ปริณทลสวนลุมพินี ๑๔ - ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔, (มปท. : ๒๕๕๔).

^{๑๔๒} กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, โครงการส่งเสริมพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไปประกอบศาสนกิจ ณ สังฆนียสถาน ๔ ตำบล ประเทศอินเดีย-เนปาล, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๕).

^{๑๔๓} พระปัญญานันทมุนี และคณะ, วัดวิถีพุทธ เฉลิมพระเกียรติ, (กรุงเทพมหานคร : เอส.พี.เอ. เจริญผล, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

๓.๕.๓.๒ อนุสรณกถา

- “ชีวิตของเรา” จากหนังสือ “ทางชีวิต” ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพ คุณแม่เกษ จัγκαจิตต์ และนางสาวพุลศรี (จาก) จัγκαจิตต์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๐๔^{๑๔๔}
- “ประสิทธิ์สมณการอนุสรณ์” พระเทพประสิทธิ์มินต์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดจักรวรรดิราชาวาส ประธานกรรมการจัดงานพระราชทานเพลิงศพพระครูประสิทธิ์สมณการ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๔^{๑๔๕}
- “หลวงพ่อพระธรรมเสนานี (กิ่ง มหปโล)” จากหนังสือ “กัณฑ์ธรรม” ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๓๘^{๑๔๖}
- “ลำนํ้าชีวิต” ระลึกถึงอาจารย์สังัด สันตะพันธ์ โดยพระเทพประสิทธิ์มินต์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส เจ้าอาวาสวัดอัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ร้อยกรองในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์สังัด สันตะพันธ์ ปี ๒๕๓๙^{๑๔๗}
- “อนุสรณ์แด่คุณโยมจวงจันทร์ สิงห์เสนี” อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพ นางสาวจวงจันทร์ สิงห์เสนี^{๑๔๘}
- “จรรณานุสรณ์” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) นายจรณ สำเภา ณ ฌาปนสถานวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๒^{๑๔๙}
- “ประกาศแสดงความเสียใจต่อประเทศและประชาชนชาวสหรัฐอเมริกา และการบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่ดวงวิญญาณทุกชาติทุกศาสนาที่เสียชีวิตลงในเหตุการณ์ก่อการร้าย ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔” ในพิธีบำเพ็ญกุศล ณ วัดอัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา วันอาทิตย์ที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๔^{๑๕๐}

^{๑๔๔} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)**, หน้า ๗๔๕.

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^{๑๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.๙.

^{๑๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

^{๑๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐๓.

^{๑๔๙} ญัฐพัชร สายเสนา, บรรณาธิการ, **จรรณาลัย, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) นายจรณ สำเภา ณ ฌาปนสถานวัดสุทธิวาราม กรุงเทพฯ ๒ พ.ย. ๒๕๕๒, (มปท. : ๒๕๕๒),** หน้า ๗.

^{๑๕๐} พระธรรมวชิรญาณ, **กรรมติดจรวด พร้อมด้วยสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิควอร์คพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔),** หน้า ๙.

- “สุกิตตยานุสรณ์” อนุสรณ์งานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตติ อุตสาหกุล ป.ธ.๗, M.A.) อดีตรักษาการเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส อดิตรองเจ้าคณะภาค ๑๐ วันที่ ๑๙-๒๐-๒๑ มีนาคม ๒๕๕๔^{๑๕๑}

- “คงคปณยานุสติ” อนุสรณ์งานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระพรหมกวี (วรวิทย์) อดีตเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม อดีตเจ้าคณะภาค ๑๐ และอดีตหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร วันอาทิตย์ที่ ๘ มกราคม ๒๕๕๕ ในหนังสือ “พระพรหมกวี วัดโมลีโลกยารามราชวรวิหาร”^{๑๕๒}

๓.๕.๔ บทความ

งานประเพณีของพระพรหมวชิรญาณ จะเน้นอ้างอิงหลักวิชาการที่มีเนื้อหาเหมาะสมกันทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง นำประวัติศาสตร์ ศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อประยุกต์กับหลักธรรมะ

- บทความเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สกุลไทย ๒๕๓๙ โดยใช้นามปากกาว่า “นวนันท์ นวรัตน์”^{๑๕๓}

- บทความเรื่อง “ความรู้คู่คุณธรรม แก้วสารพัดนึกแห่งนรชน” และเรื่อง “แนวปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา” ในสื่อบัตรงานฉลองสมณศักดิ์และปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ค.ด.) พระธรรมวชิรญาณ ณ วัดยานน้อย อุบลราชธานี ๒๑ มกราคม ๒๕๔๔^{๑๕๔}

^{๑๕๑} พระมหาอุดม สารเมธี, บรรณาธิการ, ชีวิตและงาน พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตติ อุตสาหกุล), (นครปฐม : สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๕๔), หน้า (๓๖).

^{๑๕๒} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์), บรรณาธิการ, พระพรหมกวี วัดโมลีโลกยาราม ราชวรวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

^{๑๕๓} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร), หน้า ๕๘๗.

^{๑๕๔} พระธรรมวชิรญาณ, ธรรมวชิรญาณ, สื่อบัตรงานฉลองสมณศักดิ์และปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ค.ด.) พระธรรมวชิรญาณ ณ วัดยานน้อย อุบลราชธานี ๒๑ มกราคม ๒๕๔๔, (มปท. : ๒๕๔๔), หน้า ๑๕ - ๑๘.

- บทความเรื่อง “แนวปฏิบัติต่อพระศาสนา เรื่องศาสนา เป็นเรื่องละเอียดอ่อน” ในหนังสือ “แนวปฏิบัติต่อพระศาสนา พร้อมสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม” ธรรมบรรณาการงาน พระกฐินพระราชทานส่วนพระองค์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วัดคูเต่า ตำบลเจละแม อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี วัดศรีชุมพล ตำบลก่อเอ้ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี วัดพุทธาวาส Spindle Drive, Houston, TX สหรัฐอเมริกา ๒๗-๒๘ ตุลาคม ๒๕๔๔^{๑๕๕}

- บทความเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” ในหนังสือ “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” ธรรมบรรณาการ โดยเสด็จพระราชกุศล เนื่องในงานกฐินพระราชทาน ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ วัดบ้านยางน้อย จ.อุบลราชธานี ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๘ กฐินพระราชทาน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ วัดอัมมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๘^{๑๕๖}

- บทความเรื่อง “วิธีสร้างบุญวาสนา” ในหนังสือ พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)^{๑๕๗}

- บทความเรื่อง “วิสาขบูชา เป็นวันสำคัญของโลก” ในหนังสือ “พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ” ธรรมบรรณาการ งานฉลองอายุวัฒนมงคล ๖๗ ปี พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๗.^{๑๕๘}

- บทความเรื่อง “พระพุทธศาสนา : บ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรมไทย” ในหนังสือ พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ปี ๒๕๕๐ – ๒๕๕๑.^{๑๕๙}

- บทความเรื่อง “สมเด็จพระบรมราชชนก ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของแผ่นดินไทย” ในหนังสือพระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๓^{๑๖๐}

^{๑๕๕} พระธรรมวชิรญาณ, แนวปฏิบัติต่อพระศาสนา พร้อมสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, ธรรมบรรณาการงานพระกฐินพระราชทานส่วนพระองค์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วัดคูเต่า ตำบลเจละแม อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี วัดศรีชุมพล ตำบลก่อเอ้ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี วัดพุทธาวาส Spindle Drive, Houston, TX สหรัฐอเมริกา ๒๗-๒๘ ตุลาคม ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^{๑๕๖} พระเทพประสิทธิ์มุนี (ประสิทธิ์ เขมังกโร). สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา, หน้า ๓.

^{๑๕๗} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร), หน้า ๗๓๒.

^{๑๕๘} พระพรหมวชิรญาณ, พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ, หน้า ๔๓.

^{๑๕๙} คณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาวัดยานนาวา, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ปี ๒๕๕๐ – ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

^{๑๖๐} พระมหานงค์ สุ่มงโคโล, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๓, หน้า ๒๑.

- บทความเรื่อง “ธัมมิกนวมินทรมหาราชาราช” ในหนังสืองานประจำปี ๒๕๕๔ งานมาฆบูชา โดยคณะกรรมการจัดงานมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๔ ณ ปริณทลสวนลุมพินี ๑๔ - ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔^{๑๖๑}

และบทความอื่นที่ตีพิมพ์เพื่อเป็นธรรมบรรณาการตามโอกาสต่างๆ พอประมวลได้ดังนี้
 พรปีใหม่, ความหวัง, แก่นศาสนา, โลภธรรม, ถ้ำรักตน, พระมหากษัตริย์โพธิสัตว์, วันอาสาฬหบูชา - วันเข้าพรรษา, ทำดีมีสุข, ทศพิธราชธรรม ใน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, ความจงรักภักดี, วัดและพระสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ปฏิสันถาร, สวัสด์ปีใหม่ ๒๕๒๒, สวัสด์ปีใหม่ด้วยอภัยธรรม, ปิณรงค์และสืบสานวัฒนธรรมไทย, สิบเก้าปี วัดธัมมาราม, ปัญญา แก้วสารพัดนึกของเหล่านรชน, การศึกษาสงเคราะห์, เป็นต้น

๓.๕.๕ กวีนิพนธ์

ความโดดเด่นของพระพรหมวชิรญาณ คือการเขียนบทกวีนิพนธ์ การเขียนหนังสือ^{๑๖๒} ประเภทกวีนิพนธ์ของพระพรหมวชิรญาณ จะเขียนตามโอกาสต่างๆ ที่เป็นคำอวยพรบ้าง เป็นการทักทายตอนเช้าของแต่วันบ้าง เป็นคำแปลจากคถาสภาชิตจากพระไตรปิฎกมาประพันธ์เป็นบทกวีบ้าง จากเหตุการณ์ที่ได้ผ่านประสบในขณะปฏิบัติศาสนกิจบ้าง จนมีหนังสือหลายเล่มที่อ้างถึงบทกวีของพระพรหมวชิรญาณ เช่น หนังสือสวดมนต์ข้ามปี เริ่มต้นดี ชีวิตดี ลงมือทำตลอดปี ๒๕๕๓

“อย่าท้อแท้แพ้พ่ายเบื่อหน่ายโลก

อย่าทุกข์โศกเศร้าวิตกจนอกหัก

อย่ามุ่งหวังสิ่งใดเกินไปนัก

อย่าชะงักงอนจ้อต่อชีวิต”^{๑๖๓}

หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจก็มีคณะศิษยานุศิษย์ได้นำเอาบทกวีของพระพรหมวชิรญาณไปพิมพ์เผยแพร่แจกจ่ายในงาน เช่น หนังสือ “จรณาลัย” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) นายจรณ สำเภา ณ ฌาปนสถานวัดสุทธิวราราม กรุงเทพฯ ที่นำเอาสุภาชิตในพระไตรปิฎกมาแปลเป็นคำประพันธ์บทกวี

“อุปมตดา นมียนติ

ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย

ช.ธ. ๒๕/๑๘

^{๑๖๑} กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, หนังสืองานประจำปี ๒๕๕๔ งานมาฆบูชา โดยคณะกรรมการจัดงานมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๔ ณ ปริณทลสวนลุมพินี ๑๔ - ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔, หน้า ๒๙ - ๓๙.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๑๖๓} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, สวดมนต์ข้ามปี เริ่มต้นดี ชีวิตดี ลงมือทำตลอดปี ๒๕๕๓, (มปท. : ๒๕๕๓), หน้า ๓๐.

ผู้เป็นอยู่ ด้วยปัญญา ไม่ปราศสติ
 รู้ตรองตรี โดยสุจริต คิดสรรค์สร้าง
 ไม่ประมาท ในชีวิต ไม่ผิดทาง
 ชีพสว่าง ปลอดภัยภัย ย่อมไม่ตาย^{๑๖๔}

และบทประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้ว พระพรหมวชิรญาณได้เปรียบเทียบกับไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือ ๙๐ คำสอน พระพรหมวชิรญาณ, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) นางบุญมา ศรีพลาย ว่า

“ชีวิตมีความเกิดเป็นเบื้องต้น มีความเจริญและความเสื่อมคือความแก่ความเจ็บในท่ามกลาง และมีความตายความแตกดับในที่สุด อันเป็นกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยงทุกขัง ความเป็นสภาพที่ทนได้ยาก และอนัตตา ความไม่มีตัวตน คือเป็นเพียงสิ่งสมมุติมิใช่ของจริง

ชีวิตที่เราเป็นอยู่นี้ จุเรากำลังหลับฝันว่า กำลังเป็นนั่นเป็นนี่ มีนั่นมีนี่ ทั้งลภยศศักดิ์สรรเสริญ ได้ชัยชนะ มีความสุข หรือเสื่อมลาภยศศักดิ์ และสูญเสียนั่นนี่ ต้องคดี เป็นผู้แพ้ ถูกติฉินนินทา ประสบภัย ตลอดถึงมีความทุกข์โดยประการต่างๆ ฯลฯ

แต่พอตื่นจากหลับปุ๊บ สิ่งที่เราฝันทั้งปวงนั้น มันหายวับไปทันที ทุกคนที่มีสติดีย่อมรู้ว่า ขณะที่ เรายังมีชีวิตอยู่ ทุกสิ่งดูเหมือนเราฝันอันหลากหลาย พอเราตื่น ทุกสิ่งฝันพลันละลาย จุเรายาตายทุกสิ่งขาด อนัตตา”^{๑๖๕}

การมอบเป็นธรรมบรรณาการในโอกาสต่างๆ เช่น งานสวดมนต์ข้ามปีที่จัดขึ้นที่วัดยานนาวา วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๘ ทางคณะศิษยานุศิษย์ได้จัดพิมพ์หนังสือ “คมคำ นำชีวิต ข้อคิด พระพรหมวชิรญาณ” ดังคำปรารภในบทนำว่า “คมคำ นำชีวิต เป็นบทประพันธ์ที่พระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ได้เขียนขึ้นโดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งโดยปกติทั่วไปจะผ่านภาษามคธ ภาษาธรรมมาแต่งเป็นบทกวีหรือกวีนิพนธ์ นำคำสัมผัสให้คล้องจองเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจเข้าถึงความหมายของการประพันธ์ คือการใช้ภาษาอย่างมีวรรณศิลป์ มีรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะบังคับหรือฉันทลักษณ์ หรือเขียนขึ้นในลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการเขียนร้อยแก้วทั่ว”^{๑๖๖}

^{๑๖๔} ญัฐพัชร สายเสนา, บรรณาธิการ, **จรรยาภัย**, หน้า ๖๙.

^{๑๖๕} พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, ๙๐ คำสอน พระพรหมวชิรญาณ, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) นางบุญมา ศรีพลาย, (กรุงเทพมหานคร : คัลเลอร์ ไอเดีย อินโนเวชั่น, ๒๕๕๘), หน้า ๘.

^{๑๖๖} พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ, **คมคำ นำชีวิต ข้อคิด พระพรหม วชิรญาณ**, (กรุงเทพมหานคร : คัลเลอร์ ไอเดีย อินโนเวชั่น, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

ตัวอย่างบทกวี

“ในโลกที่มีมิติ	ทั่วทุกทิศไร้มิติ
หากพบมิตรหนึ่งดี	พึงรักษาอย่าดูตาย
ยามมีมีรู้ค่า	คุณล้นฟ้าครามน่าย
ความรักของหญิงชาย	พึงถนอมเมื่อใครมี” ^{๑๖๗}

บทกวีที่ได้ไปปฏิบัติศาสนกิจตามที่ต่างๆ เช่น ปฏิบัติศาสนกิจที่กัมพูชา

“นิราศหนาว ไปพบร้อน นครวัด	ด้วยผู้จัด ได้รับเชิญ ไปเขมร
เราหกคน จึงไปกรุง พนมเปญ	หลังฉันเพล วันที่สี่ เดือนมกรา
ไป พ.ศ. สองห้า สามเด็จเฟื่อง	เราขึ้นเครื่อง SK Air สง่า
คนที่หนึ่ง สิทธิพร เกริกฤตยา	สอง วรนิจ วิจักขณา ปัญญา
สาม อุบล สุรทินท์ ผู้เกริกศัพท์	สี่ ศรีเพ็ญ พหลทรัพย์ สมประสงค์
ห้าผู้จัด วรรณลักษณ์ ฉายาพงศ์	หกคือองค์ อาตมา พระว่าพะวง” ^{๑๖๘}

ปฏิบัติศาสนกิจที่ประเทศจีน นิราศเมืองจีนฉบับย่อนี้ คุณสิรินทร พธโนทัย ได้นำไปยังประเทศจีน ทราบว่าทางประเทศจีนพิจารณาแล้วเห็นว่าในนิราศนี้ มีเรื่องที่น่าสนใจ เกี่ยวกับการศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีของทั้งสองประเทศ จึงแปลและนำตีพิมพ์ใช้เป็นหนังสือประกอบการศึกษาของนักเรียนนักศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในประเทศจีนในปีต่อมา

“นิราศเรื่อง	เมืองจีน	ฉบับย่อ
พอหอมปาก	หอมคอ	ในข้อเขียน
เมื่อห้าปี	เคยครรลา	มาเยี่ยมเยียน
มาเวียนเทียน	วัดหลังหยิน	วิสาขบูชา
มาครั้งนั้น	โดยทัวร์ที่	จัดดีเยี่ยม
เพื่อย่อยากดู	รู้ความจริง	แก้ปัญหา
ต้องลำบาก	ตรากตรำ	เป็นธรรมดา
ทั้งอาหาร	การไปมา	ไม่สบาย
อาศัยที่	เราเป็นพระ	สละได้
แต่ลูกศิษย์	ทนไม่ไหว	เขาเสียหาย

^{๑๖๗} คมคำ นำชีวิต ข้อคิด พระพรหมวชิรญาณ, หน้า ๘.

^{๑๖๘} พระพรหมวชิรญาณ, ขาวเป็นเหตุ บทเรียนไทย – เขมร, ที่ระลึกงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๖๖ ปี พระพรหมวชิรญาณ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

ทะเลาะกับ คนนำทัวร์ ไม่กลัวอาย
 เพราะเขาจ่าย เต็มอัตรา จึงดำพรุน...^{๑๖๙}”

แต่บทกวีที่พระพรหมวชิรญาณประพันธ์ไว้เป็นจำนวนมากคือบทกวีเฉลิมพระเกียรติ ดังตัวอย่างเช่น

บทกวีแต่งขึ้นว่าด้วยสำนักในพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“วันเฉลิมนวมินทร์สยามศรี
 ปีสองห้าสี่สี่เกษมศานต์
 อาตมภาพ “พระธรรมวชิรญาณ”
 ได้รับโปรดพระราชทานสถาปนา
 ขึ้นเป็น “พระพรหมวชิรญาณ”
 กับมีมหาการุญการบรรเจิดจำ
 โปรดให้ไปครองวัดยานนาวา
 เสริมศรัทธากำลังใจให้ทำงาน
 ขอถวายพระพรบรรลวส์ดี
 ขอสถาบันมหากษัตริย์ผ่องไพศาล
 ขอให้ชาติศาสน์พัฒนาและรัฐบาล
 จงโอฬารเกษมสันต์นรินทร์เทอญ”^{๑๗๐}

บทกวีแต่งขึ้นว่าด้วยสำนักในพระมหากรุณาธิคุณ สมเด็จพระบวรราชเจ้า
 พระบรมราชินีนาถ

“ฟ้าประทานพระแม่เจ้าเพื่อชาวสยาม
 ทรงความงามความประเสริฐเลิศศักดิ์ศรี
 ทรงเป็นยอดแบบอย่างกุลสตรี
 ทรงเป็นยิ่งกว่าราชินีทุกแดนดล
 พระองค์คือดวงวิญญูณศีลปาชีพ
 พระองค์คือดวงประทีปสถาพล
 พระองค์คือคู่บารมีพระภูมิพล
 พระองค์คือมิ่งมงคลประชาไทย

^{๑๖๙} คณะพุทธบริษัท วัดธัมมมาราม วัดพุทธาวาส สหรัฐอเมริกา และวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร, **รามคำแหงดุขฎิ พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร สุทธิพันธุ์)**, ที่ระลึกงานฉลองอายุครบ ๖๔ ปี ฉลองสมณศักดิ์ พิธีรับและฉลองปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๐,๒๑,๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

^{๑๗๐} พระพรหมวชิรญาณ. ? **พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต**, หน้า ๑.

ตลอดกาลนานยาวทรงก้าวย่าง
 เพื่อช่วยชาติศาสน์สว่างสวัสดิไสว
 ด้วยศักดิ์ศรีจักรีวงศ์ดำรงชัย
 เสด็จไปทั่วทุกถิ่นดินกันดาร
 อาตมภาพเพียงเป็นสงฆ์สามัญศักดิ์
 ที่จงรักชาติศาสน์กษัตริย์ภษานต์
 แม้ทรงหลากประยูรญาติราชบริพาร
 ยังแผ่ธารพระศรัทธามากรุณย์
 สำนึกในพระราชาจริยวัตร
 สำนึกในพระพิพัฒน์สัตย์เกื้อหนุน
 สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ
 สำนึกในโยคอุลลัษณ์บุญฤทธิ์
 ในวาระรับสถาปนาสมณศักดิ์
 ขอไตรรัตน์เป็นฉัตรพิทักษ์สยามศรี
 แต่สมเด็จฯ พระสิริกิติ์ บรมราชินี
 ขอพระองค์ทรงเปรมปรีดีนรินทร์เทอญ^{๑๗๑}”

บทกวีแต่งขึ้นว่าด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระบรม
 โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

“พระองค์ใด ไ้เฉลิม มาเสริมชาติ
 เป็นองค์รัช-ทายาท แห่งสยาม
 ในสมเด็จ พระภูมิพล มงคลงาม
 ทรงพระนาม มหา-วชิราลงกรณ
 อดีต ๖ ดุจอกรบ อริราช
 ทรงชนะ ศัตรูชาติ ปลาสดอน

^{๑๗๑} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว
 ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า (๔).

บัดนี้ทรง พลังธรรม ล้ำบรร

ราชกร ต่างชมชื่น พระบารมี...^{๑๗๒}”

และนอกจากจะมีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว ในปัจจุบันพระพรหมวชิรญาณยังได้ทำการเผยแพร่งานประเพณีนี้ในสื่อสังคมออนไลน์อีกด้วย โดยท่านใช้ชื่อว่า “ศูนย์ความดีประเทศไทย” เผยแพร่ในเว็บไซต์ facebook.com ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้น ท่านจะเขียนบทกวีให้กระชับขึ้น มีข้อความกะทัดรัดและเข้าใจง่าย ดังเช่นท่านกล่าวถึงวันมาฆบูชาว่าพระพุทธองค์ได้ทรงมอบความรักอันบริสุทธิ์ต่อชาวโลกว่า

“มาฆะบูชา คือวัน แห่งความรัก

พระพุทธองค์ ทรงวางหลัก รักสดี

หนึ่งละชั่ว สองทำดี สามพอกใจ

เป็นรักแท้ ทรงมอบให้ แก่ทุกคน

พระพุทธเจ้าทรงมอบรักอันบริสุทธิ์ต่อชาวโลกคือให้มีเมตตาต่อกัน”^{๑๗๓}

ท่านเปรียบเทียบความอยากของคนเกี่ยวกับเรื่องอำนาจและวาสนาไว้ว่า

“ทุกคนอยาก มีอำนาจ มีวาสนา

พระศาสดา ทรงเตือนไว้ อย่าไหลหลง

ถ้าอำนาจ ขาดยุติธรรม ใจต่ำลง

มันคือดาบ อาจปราบปลง แม้คนดี”^{๑๗๔}

๓.๕.๖ สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์

ในปัจจุบันเทคโนโลยีมีบทบาทต่อการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายและให้คนรู้จักในวงกว้าง จากเดิมการแสดงธรรมจะจำกัดเพียงเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เข้ามาฟังที่วัดเท่านั้น เทคโนโลยีช่วยส่งต่อธรรมะจากภายในวัดไปยังนอกวัดได้อย่างรวดเร็ว ดังที่พิสิฐ เจริญสุข กล่าวไว้ว่า

^{๑๗๒} พระธรรมวชิรญาณ, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชนิพนธ์และเสด็จฯ พร้อมด้วย หม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล ทรงเป็นองค์ประธานในงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุศมมงคล งานฉลองสมณศักดิ์ และ งานฉลองปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร สุทธิพันธุ์) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า ๔.

^{๑๗๓} ศูนย์ความดี ประเทศไทย, ๑๖ - ๒๒ ก.พ. ๒๕๕๕ มาฆบูชา, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=984203231650509&set=a.448618285209009.1073741830.1001825241427&type=3&theater> [๒๒ ก.พ. ๒๕๕๕]

^{๑๗๔} ศูนย์ความดี ประเทศไทย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=979683945435771&set=pcb.979683985435767&type=3&theater> [๒๒ ก.พ. ๒๕๕๕]

“โลกยุคใหม่มีความซับซ้อนมากขึ้น และมีปรากฏการณ์ใหม่ๆ ที่หลักธรรมดั้งเดิมอาจมีข้อจำกัดหรือไม่เพียงพอที่จะช่วยทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องนำหลักธรรมที่มีอยู่มาสังเคราะห์ สำหรับเป็นเครื่องมือในการพิจารณาปรากฏการณ์สมัยใหม่”^{๑๗๕}

ด้วยเทคโนโลยีเป็นส่วนนำหลักธรรมให้เป็นที่แพร่หลายในวงกว้าง พระพรหมวชิรญาณมีจึงวิสัยทัศน์ในการมองเทคโนโลยีว่าจะมีบทบาทต่อการเผยแผ่พระศาสนาตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นพระภิกษุหนุ่มจนวบจนปัจจุบัน ในด้านการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อของพระพรหมวชิรญาณมีหลายช่องทางด้วยกัน ได้แก่

๓.๕.๖.๑ สื่อวิทยุโทรทัศน์

- “ที่ชาโยโก โหตุ มหาราช” บทกวีอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รายการ “กระจกกนกด้าน” ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ ขอพระราชทานถวายพระพรเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๙^{๑๗๖} และบทอาศิรวาทบทนี้ ยังนำลงตีพิมพ์ใน “อาร์ต ออฟ ลิฟวิ่ง แมกกาซีน” ด้วย

- “สมเด็จพระแม่เจ้าชาวสยาม” บทกวีเฉลิมพระเกียรติ ครั้งที่หนึ่ง คณะกรรมการจัดทำแผ่นเสียงเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ เชิญไปเป็นเนื้อเพลงเฉลิมพระเกียรติฯ ใส่ทำนองโดยพิมพ์ปฏิภาณ พิงธรรมจิตต์ ขับร้องโดยสุนารี ราชสีมา ครั้งที่สอง ชาวไทยในนครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ร้องหมู่หน้าพระที่นั่งในวโรกาสเสด็จฯ เปิดศาลาเฉลิมพระเกียรติ Queen Sirikit Hall ณ นครชิคาโก เมื่อ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘ มีพระราชเสาวนีย์ขึ้นชมว่า “ซาบซึ้งในเนื้อทำนอง และขับร้องได้ไพเราะมาก” ต่อมา สุนารี ราชสีมา ได้นำไปขับร้องเฉลิมพระเกียรติในงาน และในรัฐต่างๆ ทั้งสหรัฐอเมริกาอีก เมื่อปี ๒๕๔๒^{๑๗๗}

- “พระราชินีศรีสยาม” อาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ทรงเปิดศาลาเฉลิมพระเกียรติฯ ณ วัดธัมมมาราม นครชิคาโก ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ประพันธ์โดย “ศรีประสิทธิ์” ร้อยกรองสำหรับเครื่องสายไทย วัดธัมมมาราม ขับร้องบรรเลงถวายพระพร ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘^{๑๗๘}

^{๑๗๕} พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

^{๑๗๖} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโก)**, หน้า ๓๐.

^{๑๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๑๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

- กล่าวเปิดรายการถ่ายทอดสดผ่านดาวเทียม พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ กาญจนภิเษก จากท้องสนามหลวงกรุงเทพฯ สู่วัดอัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพประสิทธิ์มินต์)^{๑๗๙}

- “พลวัณธรรม” ธรรมบรรยายเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ กรมประชาสัมพันธ์ วันเสาร์ที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๒ เวลา ๑๒.๐๕ น. (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพประสิทธิ์มินต์)^{๑๘๐}

- “ราชธรรมกถา” ปาฐกถาธรรมเฉลิมพระเกียรติ แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๙^{๑๘๑}

- “อัมมิกมหาราชกถา” พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๑ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๑^{๑๘๒}

- “อัมมิกมหาราชแห่งสยาม” ปาฐกถาธรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๑ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๑^{๑๘๓}

- ปาฐกถาธรรมเฉลิมพระเกียรติ “ราชธรรมกถา” แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันอาทิตย์ ที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๙^{๑๘๔}

- แสดงพระธรรมเทศนา “วิสาขบูชากถา” ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗ เวลา ๐๙.๐๐ น.^{๑๘๕}

- แสดงพระธรรมเทศนา “ธรรมิกมหาราชกถา” วันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๑ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๑^{๑๘๖}

^{๑๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๗.

^{๑๘๐} พระธรรมวชิรญาณ, **ธรรมวชิรญาณ**, หน้า ๑๐.

^{๑๘๑} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณ เพชรพระศาสนา**, หน้า ๑๘๔.

^{๑๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖.

^{๑๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖.

^{๑๘๔} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณเทศนา**, หน้า ๕๗ – ๕๓.

^{๑๘๕} พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ, บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ**, หน้า ๔๕ – ๕๒.

^{๑๘๖} พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณเทศนา**, หน้า ๙ – ๓๗.

- ปาฐกถาธรรมพิเศษ “ธรรมิกมหาราชแห่งสยาม” เนื่องในวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๑ พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๑^{๑๘๗}

- “พรของแม่” ปาฐกถาธรรมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗^{๑๘๘}

- “ธ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม” ปาฐกถาธรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗^{๑๘๙}

๓.๕.๖.๒ สื่อบุคคล

- “ผ่นก่อน ผ่นนี้” บทกวีประพันธ์ในนิตยสาร “ศรีสัปดาห์” ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๐๐^{๑๙๐}

- “กุหลาบ-นารี” บทกวีประพันธ์ในนิตยสาร “พลังใจ” ๕ เมษายน ๒๕๐๑^{๑๙๑}

- “มหาจุฬาฯ รำลึก” บทกวีวันสันติโลกฉันทน์ สามเณรประสิทธิ์ สุทธิพันธุ์ เปรียญ ประพันธ์ในนามคณะนิสิตและนักเรียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๐๑.^{๑๙๒}

- “บัณฑิตหญิง” เรื่องสั้น ตีพิมพ์ลงในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๐๑^{๑๙๓}

- “เหมือนฟ้าบันดาล” โดย “ศรีประสิทธิ์” เรื่องสั้น ตีพิมพ์ลงในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๑ ประจำเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๑^{๑๙๔}

- “หัวใจพ่อ” โดย “ศรีประสิทธิ์” เรื่องสั้น ตีพิมพ์ลงในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนกันยายน ๒๕๐๑^{๑๙๕}

^{๑๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙ – ๕๕.

^{๑๘๘} พระพรหมวชิรญาณ, ปาฐกถาธรรมเรื่อง “พรของแม่”, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๗).

^{๑๘๙} พระพรหมวชิรญาณ, ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ธ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม”, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๗).

^{๑๙๐} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๒๗๒.

^{๑๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕.

^{๑๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๕.

^{๑๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๐.

- “ความคิดลูกศิษย์วัด” โดย “พันธุ์ไพร่” เรื่องสั้น ตีพิมพ์ลงในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๐๑^{๑๙๖}
- “รักของใบ้” บทกวีประพันธ์ในวารสาร “บรรณสาร” ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๐๒^{๑๙๗}
- “รักคุณธรรม” บทกวีประพันธ์ในวารสาร วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๐๒^{๑๙๘}
- “สันติสุข” บทกวีประพันธ์ในวารสารพุทธจักร ๑๐ ตุลาคม ๒๕๐๒^{๑๙๙}
- “ปิยมหาราช-รำลึก” พระมหาประสิทธิ์ เขมังกโร สุทธิพันธ์ ประพันธ์ในนามคณะวารสารเสียงธรรม ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๒^{๒๐๐}
- “ไม่ยอม” บทกวีประพันธ์ในวารสาร “แม่บ้านการเรือน” ๑ มกราคม ๒๕๐๒^{๒๐๑}
- “เยื่อน “สวนเสมา” ชะอำ” โดย “ศรีประสิทธิ์” สารคดีท่องเที่ยว ตีพิมพ์ลงในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๒ ประจำเดือนสิงหาคม ๒๕๐๒^{๒๐๒}
- “น้ำตก” บทกวีประพันธ์ในนิตยสาร “Progress ก้าวหน้า” ๑ กันยายน ๒๕๐๒^{๒๐๓}
- “แรงอธิษฐาน” บทกวีประพันธ์ในนิตยสาร “ศรีสัปดาห์” ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๐๒^{๒๐๔}
- “มาลีไพร่ ตอน ดงดิบ” โดย “ศรีประสิทธิ์” เรื่องสั้นตีพิมพ์ลงในวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๐๒^{๒๐๕}
- “จากสมอง...ของกวี” บทกวีประพันธ์ใน บางกอกไทม์ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๐๒^{๒๐๖}

^{๑๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๘.

^{๑๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๒.

^{๑๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๐.

^{๑๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๗.

^{๑๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕.

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๒๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๐.

^{๒๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๔.

^{๒๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๑.

^{๒๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๓.

^{๒๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๗.

^{๒๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๕.

- “อโศกจำพรากร” ประพันธ์โดย พระมหาประสิทธิ์ เขมงกโร ในวารสาร
เสียงธรรม มีนาคม ๒๕๐๓^{๒๐๗}

- “มิเคยเชื่อศรัทธาจากคน” บทกวีประพันธ์ใน ไทย-รายสัปดาห์ ๑๖
มีนาคม ๒๕๐๓^{๒๐๘}

- “หลอกกันเอง” บทกวีประพันธ์ในสัมพันธ์สาร ๑๙ กันยายน ๒๕๐๓^{๒๐๙}

- “โชค-เคราะห์” บทกวีประพันธ์ในดำเนินสาร “เพื่อน” ๑๒ ตุลาคม
๒๕๐๓^{๒๑๐}

- “การสมาคม” บทกวีประพันธ์ในอมสินสาร ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๓^{๒๑๑}

- “ยังไม่สิ้นคนดีศรีอยุธยา” บทกวีประพันธ์ในศรีอยุธยาสาร ๒๕๐๔^{๒๑๒}

- “ภัทรมหาราชาก็ไรยศดูดี” บทกวีโดย “ศรีประสิทธิ์”^{๒๑๓} ประพันธ์ใน
นามคณะหนังสือรวมร้อยกรอง ‘อุบลทิพย์’ ฉบับ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๔^{๒๑๔}

- “สวัสดิ์ปีใหม่ ๒๕๓๘” พระเทพประสิทธิ์มณฑล ร้อยกรองส่งโทรเลขไปให้
โฆษกอ่านในงานปีใหม่ที่วัดธัมมมาราม นครชिकाโก ทราบว่าญาติโยมได้ยินได้ฟังแล้วร้องไห้และน้ำตา
คลอไปตามๆ กัน เพราะสงสารว่า ท่านเจ้าคุณมาลำบากตรากตรำในการทำงานต่างๆ กลับไม่ได้มี
ความสุขสนุกอะไร แต่พวกตนได้ผลประโยชน์มีความสุขสนุกสนานกัน...ดูแล้วไม่ยุติธรรมกับท่าน
เลย^{๒๑๕}

- “วัดจักรวรรดิราชาวาส” พระเทพประสิทธิ์มณฑล (ประสิทธิ์ เขมงกโร)
ร้อยกรองบรรยายภาพก “จักรวรรดิสาร ประจำปี ๒๕๔๐” ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐^{๒๑๖}

- “ฉันรักเมืองไทย” ร้อยกรองโดย ศรีประสิทธิ์ กลอนบทนี้ พระธรรมวชิรญาณ
แต่งให้ คุณพลอยไพลิน เจนเซน พระธิดาในทูลกระหม่อมหญิง พระองค์ใหญ่ อุปรัตนราชกัญญา
สิริโสภาพรณวดี เพื่อนำไปศึกษาใช้ตามประสงค์^{๒๑๗}

^{๒๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๒๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๐.

^{๒๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๑.

^{๒๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๙.

^{๒๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๐.

^{๒๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๖.

^{๒๑๓} “ศรีประสิทธิ์” คือนามปากกาของ พระพรหมวชิรญาณ

^{๒๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๒๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๕.

^{๒๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

^{๒๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

- “น้อมจิตถวายชัย” บทกวีตีพิมพ์ในหนังสือสมาคมไทย
ในรัฐอิติลินอยส์^{๒๑๘}

- “วัฒนธรรมไทยกู้ภัยวิกฤติ” คอลัมน์ “ข้างวัด” ของ “ประสก”
หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ๒๒ เมษายน ๒๕๔๑^{๒๑๙}

- “สำหรับวารสาร “ญาณสาร” ฉบับปฐมฤกษ์” บทกวีอนุโมทนาวารสาร
“ญาณสาร” ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓^{๒๒๐}

- “ธรรมบรรยาย” บทเขียนคติธรรมในแผ่นพับโครงการธัมมิกคิตา
(Dhammigakita) คนตรีของผู้ไฝ่ธรรมะ (การประกวด คนตรีคติธรรม และศิลปะพื้นถิ่น เหนือ กลาง
อีสาน ได้)^{๒๒๑}

- “วันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก” บทกวีในวารสาร “ญาณสาร”
ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕^{๒๒๒}

พระพรหมวชิรญาณ นอกจากนักแต่งบทกวีและเขียนเรื่องสั้น แล้ว ยังเป็นผู้ที่มีฝีมือใน
การวาดภาพอีกด้วย ดังที่ ทรงวิทย์ แก้วศรี ได้กล่าวไว้ว่า

“ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร สุทธิพันธ์) มีฝีมือในการวาด
ภาพประกอบเรื่องได้อย่างดีทีเดียว ความสนใจที่จะฝึกฝนในการวาดภาพนี้มีมาพร้อมๆ กับการ
แต่งบทกวี แต่เมื่อครั้งเป็นสามเณรจำพรรษาอยู่วัดมณีวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ท่านเคย
วาดภาพจิตรกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกไว้ ๑๓ ภาพตามจำนวนกัณฑ์ ๑๓ กัณฑ์ไว้แต่ครั้ง
กระนั้น แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าได้ชำรุดสูญหายไปนานแล้ว อย่างไรก็ตาม ก็ดี เมื่อท่านย้ายเข้ามาอยู่
ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้มาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ และได้มี
บทบาทสำคัญในการเข้าไปช่วยจัดทำวารสาร “เสียงมหาจุฬาฯ” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
“เสียงธรรม” ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๐ – ๒๕๐๔ ท่านได้ออกแบบรูปเล่มวารสารและ
ภาพประกอบเรื่องไว้มากมายทีเดียว อนึ่ง เมื่อท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมวชิรญาณ
ได้รวบรวมบทร้อยกรองจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มในชื่อ “อุบลทิพย์” ซึ่งเป็นหนังสือขนาด ๑๖
หน้ายก หน้า ๔๑๔ หน้า ออกเผยแพร่เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๐๔ นั้น ท่านได้วาดภาพประกอบ

^{๒๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๒๑๙} คณะพุทธบริษัท วัดธัมมมาราม วัดพุทธาวาส สหรัฐอเมริกา และวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร,
รามคำแหงดุขุฎี พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร สุทธิพันธ์), หน้า ๓๖.

^{๒๒๐} พระมหาจำลอง กตธมโม, บรรณาธิการ. วารสาร ญาณสาร. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓,
หน้า ๔.

^{๒๒๑} อธิภาส สิงห์ปรางกูร, โครงการธัมมิกคิตา (Dhammigakita) คนตรีของผู้ไฝ่ธรรมะ (การประกวด
คนตรีคติธรรม และศิลปะพื้นถิ่น เหนือ กลาง อีสาน ได้), (แผ่นพับ), หน้า ๒.

^{๒๒๒} พระศรีวิจิราภรณ์, บรรณาธิการ, วารสาร ญาณสาร, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕.
(กรุงเทพมหานคร : พลอยเพลท, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

บทกวีต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก หนังสือรวมร้อยกรอง “อุบลทิพย์” เล่มนี้ปัจจุบันขาดคราวและคงหาได้ยากแล้ว ...^{๒๒๓},

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยท่านได้เริ่มเผยแพร่มาตั้งแต่เป็นสามเณรจนกระทั่งถึงปัจจุบัน มีทั้งการพูดและการเขียน บางครั้งใช้นามปากกาในการเผยแพร่ธรรมะ โดยจำแนกการเผยแพร่ของท่านได้ ๖ ประเภท คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์ และผลิตสื่อธรรมทางวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์

๓.๖ วิธีการเผยแพร่

วิธีการเผยแพร่ ในที่นี้มุ่งไปที่การเผยแพร่ในรูปแบบของการแสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถา การบรรยาย สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา บทความ กวีนิพนธ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ ของพระพรหมวชิรญาณ โดยท่านได้มีวิธีการเผยแพร่ซึ่งสามารถสรุปได้ ๑๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๓.๖.๑ การอธิบายเนื้อหา

การอธิบายเนื้อหา หมายถึง การนำคำหรือข้อความมาอธิบายและขยายความเพิ่ม เพื่อให้เข้าใจในความหมายของคำหรือข้อความนั้นๆ การอธิบายเนื้อหาของพระพรหมวชิรญาณ มีตัวอย่างดังนี้

๓.๖.๑.๑ เรื่องปัญญา พระพรหมวชิรญาณอธิบายความหมายของปัญญาในแง่ที่สื่อถึงปัญญาทางธรรมว่า

“คำว่า “ปัญญา” ในที่นี้ มิได้หมายเพียงความรู้ในวิชาชีพและความรู้ทั่วไปเท่านั้น แต่หมายถึงความรู้ที่มาจากคุณธรรม ตลอดถึงความฉลาดสามารถในกิจการต่างๆ ด้วย โดยปกติ คนเราแม้มีทรัพย์สินสมบัติปัจจัยมากมาย แต่ถ้าขาดปัญญาความรู้คุณธรรมและความฉลาดสามารถในกิจการต่างๆ แล้ว ก็ไม่อาจจะรักษาและพัฒนาให้เกิดความเจริญมั่นคงได้ แกมทรัพย์สินสมบัติปัจจัยเหล่านั้น ยังอาจเสื่อมสลายด้วยภัยอันตรายต่างๆ ได้ นอกจากนั้น ทรัพย์สินสมบัติปัจจัยทั้งหลายอาจจะกลายเป็นอสรพิษ หรือเกิดขึ้นเพื่อทำลายตนและคนอื่นได้ ยิ่งโลกในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ลำพังปัญญาความรู้ในทางคฤหัสถ์อย่างเดียว ที่มุ่งสร้างเสริมบำรุงชีวิตส่วนร่างกายและในทางวัตถุ ย่อมไม่เพียงพอต่อการแก้ไขอุปสรรคปัญหาและวิกฤตการณ์ที่กำลังท้าทายมวลมนุษย์อยู่ในขณะนี้ได้ จำเป็นที่มนุษย์เราจะต้องใส่ใจในการสร้างเสริมชีวิตในส่วนจิตใจให้สมดุลกันโดยการนำปัญญาความรู้คุณธรรม มาใช้ในการดำเนินชีวิตและการงานให้มากขึ้น จึงจะสามารถเอาชนะอุปสรรคปัญหาและวิกฤตการณ์ต่างๆ ในโลกนี้ได้”^{๒๒๔}

^{๒๒๓} ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงกโร), หน้า ๕๓๖.

^{๒๒๔} พระธรรมวชิรญาณ, ธรรมวชิรญาณ, หน้า ๑๕ – ๑๖.

๓.๖.๑.๒ เรื่องหลักธรรมที่ทำให้คนมีอายุยืนยาว ท่านอธิบายถึงการนำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดการมีอายุยืนยาว ดังท่านกล่าวไว้ว่า

“พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า คนที่จะมีอายุยืนยาวนานต้องมีกำลังใจ ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการคือ

ประการที่ ๑ ฉันทะ คือ ความพอใจในชีวิต พอใจที่จะอยู่ อยู่เพื่อทำอะไร อยู่เพื่อใคร

ประการที่ ๒ วิริยะ คือ ความเพียร ยามมีโรคร้ายมากล้ากลาย ก็ต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ ยอมให้หมอรักษา ยอมรับประทานยาที่แพทย์สั่ง เป็นต้น

ประการที่ ๓ จิตตะ คือ มีใจฝักใฝ่ในการทำงานหน้าที่อย่างมีความสุข

ประการที่ ๔ วิมังสา คือ ใช้ปัญญาสอบสวน ใช้สมองอยู่เสมอ ไม่ให้สมองฝ่อ คนสูงอายุ ถ้าไม่ใช้สมอง สมองก็จะฝ่อ เป็นโรคความจำเสื่อม เป็นโรคอัลไซเมอร์ก็ต้องมีเรื่องให้ท่านคิด ให้ท่านเสนอแนะ หรือเราไปเยี่ยมไปสนทนากับท่านทำให้ท่านได้ใช้สมองใช้ปัญญาคิด

ธรรมะ ๔ ประการนี้ เรียกว่า อิทธิบาทธรรม บำเพ็ญแล้วทำให้คนมีอายุยืน^{๒๒๕}”

๓.๖.๑.๓ โอวาทปาติโมกข์ ท่านจำแนกหลักโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนแก่เหล่าภิกษุในวันมาฆบูชา เพื่อให้สามารถจดจำได้ง่าย โดยแบ่งเป็น หลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ และวิธีการ ๖ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“จากหลักธรรมใน “โอวาทปาติโมกข์” นี้ เมื่อศึกษาและพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วก็จะพบว่าสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย ๓ หลักการ ๔ อุดมการณ์ และ ๖ วิธีการ ดังนี้

หลักการ

หลักการที่ ๑ ได้แก่ การไม่ทำบาป หรือไม่ทำความชั่วทั้งปวง คือไม่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ประกอบด้วย ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดิฉินกาม ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ และความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกอาฆาตพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

หลักการที่ ๒ ได้แก่ ทำความดีให้เพียบพร้อม คือการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการซึ่งประกอบด้วย ความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ทำร้ายผู้อื่น รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน การไม่ลักขโมยฉ้อโกงผู้อื่น และการไม่ประพฤติดิฉินกาม ความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ และการไม่พูดเพ้อเจ้อ การพูดแต่คำจริง การพูดคำไพเราะอ่อนหวาน การพูดที่ก่อให้เกิดความสามัคคี และการพูดให้ถูกกาลเทศะ และ ความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีแต่คิดเสียสละแบ่งปัน ไม่ผูกอาฆาต

^{๒๒๕} พระพรหมวชิรญาณ, ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ธ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม”, หน้า ๔.

พยายาม มีแต่คิดเมตตาและปรารถนาดี และมีความเห็น ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตาม
ทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

หลักการที่ ๓ ได้แก่ การทำจิตให้ผ่องใส คือ การทำจิตของตนให้สะอาด บริสุทธิ์ปราศจาก
นิวรณ์ เครื่องขัดขวางจิตไม่ให้บรรลุถึงความดี ๕ ประการประกอบด้วย

กามฉันทะ	ความพอใจในกาม
พยาบาท	ความอาฆาตพยาบาทมุ่งร้ายต่อผู้อื่น
ถีนมิตะ	ความหดหู่ท้อแท้ ความง่วงเหงาหาวนอน
อุทธัจจกุกกุกจะ	ความฟุ้งซ่านและรำคาญ

วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในเรื่องของการทำความดีและความชั่วว่า ทำดีจะได้ดี ทำชั่ว
จะได้ชั่วหรือไม่ เป็นต้น

โดยหลักการทำจิตใจให้ผ่องใสนั้นก็คือ การรักษาศีล และเจริญจิตภาวนาให้เกิดสมาธิและเกิด
ปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริง เข้าใจและปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมอย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกไปสู่อำนาจ
กิเลสความชั่วร้ายทั้งหลายอีกต่อไปนั่นเอง

อุดมการณ์

๑. ขันติ ความอดทน อดกลั่นไม่ทำความชั่วทางกาย วาจาและใจ

๒. อหิงสา ความไม่เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น

๒. สันติ การปฏิบัติที่ทำให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคมส่วนรวมโดยใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามาให้หมด
สิ้นไปไม่ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

๔. พระนิพพาน อันหมายถึง การดับสูญจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมาย
สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา อันจะสำเร็จได้ด้วยการพึ่งตนเอง พากเพียรด้วยการกระทำของ
ตนเอง ไม่ใช่สำเร็จด้วยการอ่อนวอนร้องขอจากเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง

วิธีการ

วิธีการ ๖ เป็น “พุทธวิธี” ในการนำธรรมะสู่จิตใจประชาชนชาวโลกด้วยเมตตา คือ

๑. ไม่กล่าวให้ร้ายใคร

๒. ไม่ทำร้ายใคร

๓. สรรวมในศีลและมารยาทที่ดีงาม

๔. รู้จักประมาณในการอุปโภคบริโภค และ

๕. อยู่ในที่อันสงบสงัด

๖. ฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นด้วยการหมั่นบำเพ็ญสมาธิอยู่เสมอ

จากธรรมโอวาทปาติโมกข์ทั้งหมดนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงประทานแก่พระภิกษุสงฆ์ก็จริง
แต่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็สามารถนำเอาหลักคำสอนในวันมาฆบูชานี้ ไปประพฤติปฏิบัติ

เพื่อให้เกิดความดีงาม ความรู้รักสามัคคี ความสุข สวัสดิ์ และความเจริญมั่นคงแก่ตนเองและสังคมได้^{๒๒๖}”

๓.๖.๑.๔ การบูชา ท่านเน้นการบูชาแบบพัฒนาสติปัญญาไปด้วยกันคือให้ทำการบูชาทั้งสองอย่าง อันได้แก่ บูชาด้วยอามิส และบูชาด้วยการปฏิบัติบูชา โดยท่านกล่าวไว้ว่า

“สำหรับการบูชาตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มี ๒ ประการ คือ

๑. อามิสบูชา การบูชาด้วยอามิส คือด้วยดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสักการะวรามิสปัจจัยต่างๆ เป็นต้น เพื่อน้อมถวายกุศลอามิสบูชาแด่พระพุทธองค์

๒. ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เช่นการให้ทานรักษาศีลและเจริญจิตภาวนา ตลอดถึงให้ลดละเลิกในสิ่งที่พระองค์ทรงห้ามและทำตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแนะนำให้ปฏิบัติ จัดเป็นปฏิบัติบูชา

ข้อที่ควรตระหนักก็คือ การบูชาพระพุทธองค์ด้วยดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสักการะวรามิสต่างๆ นั้น จัดว่าเป็นการบูชาขั้นพื้นฐาน อันเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาและความเคารพนับถือพระพุทธองค์ด้วยวัตถุ แต่การบูชาที่ประเสริฐที่จะทำให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมทางกายวาจาใจ หรือเป็นการพัฒนาสติปัญญาจะทำให้เราทั้งหลายผู้ปฏิบัติดี มีความเจริญก้าวหน้าในคุณธรรม เพื่อนำชีวิตตนหลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลสคือความโลภโกรธหลง เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย และให้สามารถอยู่ร่วมสังคมได้อย่างสงบสุขสวัสดิ์ ซึ่งการประพฤติปฏิบัติบูชาเช่นนี้ บรรดาพุทธบริษัท ควรปฏิบัติควบคู่ไปกับอามิสบูชา^{๒๒๗}”

๓.๖.๑.๕ ธรรมปัญญา ท่านได้ชี้ให้เห็นถึงการอบรมจิตเพื่อให้เกิดธรรมปัญญาว่า

“ธรรมปัญญา หรือ ปัญญาทางธรรม นั้นเป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมจิตให้สะอาดสว่าง สงบผ่องใสจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทาน จากความโลภความโกรธความหลง ตลอดถึงบาปอกุศลอุปกิเลสต่างๆ แล้วปฏิบัติพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นโดยสุจริต เริ่มต้นแต่ฝึกอบรมสติความระลึกรู้ให้ตั้งมั่น พร้อมกับฝึกจิตให้เป็นเอกัคคตา มีอารมณ์เป็นหนึ่งมีสมาธิแน่วแน่มั่นคง เพราะเวลาใดถ้าคนเราขาดสติขาดสมาธิ และจิตใจยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกิเลสแล้ว จิตก็ยังไม่สะอาด ไม่สว่าง ไม่สงบ เมื่อจิตไม่สะอาด ไม่สว่าง ไม่สงบ จิตก็จะพรวนพวงไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จะคิดจะพูดจะทำอะไรก็ผิดพลาดเสียหายได้ ต่อเมื่อจิตสงบแล้ว จึงจะเกิดความรู้หรือปัญญาญาณชนิดหนึ่ง ทำให้สามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า สมาธิโต ยถาภูต ปชานาติ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้เห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง”^{๒๒๘}

^{๒๒๖} พระพรหมวชิรญาณ, พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ, หน้า ๒๓ – ๒๔.

^{๒๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๒๒๘} อธิภาส สิงหนูปรากรม, โครงการธัมมิกคิตา (Dhammigakita) ดนตรีของผู้ไฝ่ธรรมะ (การประกวดดนตรีศีลธรรม และศิลปะพื้นถิ่น เหนือ กลาง อีสาน ไต้), หน้า ๒.

จะเห็นได้ว่า การอธิบายเนื้อหาของพระพรหมจริญญาน เป็นการทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งในหัวข้อหรือเรื่องที่น่าสนใจมาแสดง และจำแนกหัวข้อย่อยเพื่อเสริมความในหัวข้อใหญ่ มีลำดับการอธิบายให้ผู้ฟังได้เข้าใจในความหมาย

๓.๖.๒ การใช้ถ้อยคำ

ถ้อยคำ หมายถึง อุปกรณ์ที่สำคัญของภาษาและเป็นหัวใจของการสื่อสาร ในการสื่อสารด้วยการพูด ผู้พูดต้องรู้จักใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล ผู้พูดต้องใช้ถ้อยคำที่มีชีวิต ถ้อยคำที่ทำให้เห็นภาพ เห็นอาการเคลื่อนไหว หรือได้ยินเสียง ช่วยทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ชัดเจน เกิดจินตนาการคล้อยตามได้^{๒๒๙} ดังตัวอย่างเช่น

๓.๖.๒.๑ การใช้ถ้อยคำพรรณนา

ก) พระพรหมจริญญาน ได้พรรณนาการที่คนไทยเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไว้ว่า

“ท่านสาธุชนทั้งหลาย “วันมหามงคลประวัติศาสตร์” ของชาติไทย คือ วันพระราชทานพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๗๒ พรรษา แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขแห่งชาติไทย แม้จะผ่านไปแล้ว แต่เหตุการณ์อันเปี่ยมด้วยปิติสุขนั้นยังฝังลึกอยู่ในจิตใจ และในความทรงจำของชาวไทยทุกคน ตลอดไป

ชาวไทยเรานั้น ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศหรืออยู่ในต่างประเทศ ต่างก็มีความรู้สึกสำนึกและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ แห่งสมเด็จพระบวรมหิศรพระราชาสมภารพระองค์ทรงมีต่อประเทศชาติ และประชาชนเป็นอเนกประการหาที่สุดประมาณมิได้ และต่างมีความจงรักภักดีรักในหลวง ร้อยใจเป็นดวงเดียวกัน โดยมีได้มีการกะเกณฑ์ บังคับหรือนัดหมายแต่ประการใดมิเพียงเท่านั้น เหตุการณ์อันสำคัญครั้งนี้ยังได้หลอมชีวิตจิตใจคนไทยทั้งชาติ ซึ่งเสมือนญาติในสกุลเดียวกันที่กระจัดกระจายอยู่คนละทิศคนละทางให้มาอยู่ในท่ามกลางความปิติโสมนัสในสมาคมแห่งปวงชนชาวไทย สรุปลได้เป็น ๒ สถานคือ

๑. ต่างปิติแซ่ซ้องสาธุการ ที่พระองค์ผู้ทรงเปี่ยมด้วย “ทศพิธราชธรรม” ทรงเจริญในมโหศวรรยสิริราชสมบัติ ปราศจากสรรพอุปัทวันตราย สมบูรณ์ด้วยพระวรกายด้วยพระราชหฤทัย และด้วยพระปรีชาญาณอันยิ่งด้วยพระอัจฉริยะพร้อมทั้งทรงพระวิริยอุตสาหะในพระราชกรณียกิจเป็นหิตคุณูปการต่างๆ แก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างยิ่งใหญ่หาที่สุดมิได้ สม่าเสมอมาจนถึงมหามงคลสมัยอันสำคัญครั้งนี้

^{๒๒๙} พระครูโสภาธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม), “ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๖๖.

๒. ต่างปิติแช่ซึ้งสุดดี และภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นพสกนิกรไทย ภายใต้ร่มฉัตรแก้วแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เลิศกว่าพระมหากษัตริย์ประเทศใดๆ ในโลกแห่งยุคโลกาภิวัตน์นี้

ทั้งนี้ เพราะพระกำลังแห่งพระราชบารมีบุญญาธิการ อันเกิดจากพระราชกุศลและพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ที่ทรงปฏิบัติบำเพ็ญโดยสุจริต และบริบูรณ์นั่นเอง อำนาจผลเพิ่มพูนให้พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยอรรถสมบัติ และให้ประเทศชาติศาสนาและประชาชนประสบสุขสวัสดิ์ตลอดมา”^{๒๓๐}

ข) ชีวิตของเรา ท่านพรณนาเรื่องราวชีวิตของมนุษย์ ให้นำเอาธรรมะเข้าไปประกอบเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ดังท่านกล่าวไว้ว่า

“ชีวิตของเรานั้น ควรที่จะใช้ธรรมะเข้าไปประกอบโดยแท้ ยิ่งคนหนุ่มๆ สาวๆ ธรรมะจำเป็นแก่ชีวิตมาก เพราะคนหนุ่มสาว อยู่ในขั้นเตรียมตัวของตน เตรียมตัวเพื่อเป็นผู้ใหญ่ในกาลต่อไปข้างหน้า ชีวิตหนุ่มสาวที่ขาดธรรมะ เป็นชีวิตที่ไม่ราบรื่น เป็นชีวิตที่ไม่เรียบร้อย อาจนำความเดือดร้อนมาสู่ตนได้ในภายหลัง แต่เราจะเห็นได้ว่าชีวิตของหนุ่มสาวที่มีธรรมประจำใจ จะราบรื่น เรียบร้อย สวยงาม น่ารักเสมอ ความก้าวหน้าในชีวิตและความสุขก็ย่อมเกิดขึ้น ทั้งนี้ เพราะพระธรรมทำให้รู้จักยับยั้ง คัดกรองและเว้นในสิ่งที่ควรเว้น กระทำในสิ่งที่ควรทำ เป็นคนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ที่ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ มักเป็นผู้ไม่เจริญ แม้ว่าจะพุ่งขึ้นไปสู่ฐานะสูงศักดิ์ปานใดก็จะอยู่ไม่ได้นาน ไม่เท่าไรก็จะตกต่ำลงมา

ชีวิตของเรา ทุกคนที่ยึดมั่นตามคำสอนของศาสนา ไม่ได้หมายความว่า จะดำรงชีวิตอย่างชาวโลกได้ เป็นแต่ศาสนา จะช่วยให้ชีวิตของชาวโลกเป็นชีวิตที่สะอาด มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เป็นเสี้ยนหนามของสังคม บางท่านนึกว่า ถ้าสนใจเรื่องศาสนาเรียนธรรมแล้ว จะครองชีวิตอย่างชาวโลกไม่ได้ หรือกลัวว่าศาสนาจะทำให้ครี แท้จริงชีวิตที่ปราศจากการอ้อโก่ง ทฤษฎี ทารุณ และสกปรกโสम्म นั้น ล้วนแต่เป็นชีวิตที่มีธรรมะทั้งสิ้น การเป็นชาวโลกที่ดี หรือเป็นพลเมืองที่ดีนั้น จะเรียกว่า “ครี” ไม่ได้

ชีวิตของเรา ไม่ควรขาดอาหาร คือ ธรรมะ แต่ว่าธรรมะนั้น ถ้ายังเป็นเพียงตัวหนังสือหรือคำพูด ก็ยังไม่สามารถช่วยอะไรใครได้ ต่อเมื่อได้อ่านหรือนำไปคิด ไปตรองแล้วถึงจะเห็นความจริง บางคนไม่อ่านแต่คิด บางคนคิดแต่ไม่อ่าน ก็เลยไม่เห็นความจริง ต่อเมื่อเห็นความจริงแล้ว ปฏิบัติตามโดยสมควรแก่ฐานะและเหตุการณ์ นั้นแหละ ธรรมะจะกลายจากคำพูดมาเป็นองค์พระธรรม ที่จะสามารถคุ้มครองชีวิตผู้ปฏิบัติให้ปลอดภัยจากทุกข์ ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “ธมโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี” ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม

^{๒๓๐} พระเทพประสิทธิมนต์, “พลวัตนธรรม”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ. **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร)**, หน้า ๕๙๔ – ๕๙๖.

เราไม่ควรท้อถอยหรือท้อถอยใน “ชีวิตของเรา” เราควรจะมีภาคภูมิใจว่าเราเกิดมามีสภาพความเป็นอยู่อย่างนี้ ก็เพราะผลกรรมของเราเองอำนวยความสะดวกให้ เพราะกรรมมาจากคน คนเป็นผู้สร้างกรรม แล้วกรรมก็เป็นผู้สร้างคนเป็นสังสารวัฏเวียนเปลี่ยนวาระกันอยู่ จึงเป็นอันยุติได้ว่า เรานี้แหละเป็นผู้สร้างตัวของตัวเอง สุขทุกข์ก็ตัวเรานี้แหละเป็นผู้สร้าง

เพราะฉะนั้น เมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่กับตัวเรา มีตัวเราเป็นใหญ่ มีตัวเราเป็นเหตุเช่นนี้ เมื่อเราต้องการพ้นความทุกข์ยากลำบาก ต้องการความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิตของเรา ก็ควรเลิกละอกุศล อวิชชา หรือทุจริตกรรม อันเป็นเหตุให้ผลชั่ว แล้วพิจารณาโลกตามความเป็นจริงด้วยปัญญา ดำรงชีวิตในทางที่ถูก เชื่อความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่น จะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้ ยึดทางสายกลางเป็นที่ดำเนิน ขออย่าได้มัวตำหนิว่า เพราะพ่อแม่พี่น้องเราไม่ดี หรือเพราะสกุลต่ำต้อย เราจึงไม่ดีเด่นและต่ำต้อย หรืออย่ามัวโทษสิ่งโน้นสิ่งนี้อยู่ด้วยขอได้โปรดยึดโคลงบทที่ว่า

อย่าโทษไทท้าวท่วย	เทวา
อย่าโทษสถานภูผา	ย่านกว้าง
อย่าโทษหมู่วงศ์	มิตรญาติ
โทษแต่กรรมเองสร้าง	ส่งให้เป็นเอง

“ชีวิตของเรา” จึงขึ้นอยู่กับกรรมและกรรมมีธรรมเป็นประทีปส่องชีวิต ชีวิตที่มีธรรมเป็นประทีป เป็นชีวิตที่สะอาดบริสุทธิ์ เป็นชีวิตที่สว่าง และเป็นชีวิตที่เกษมสุข”^{๒๓๑}

จะเห็นได้ว่า การพรรณนาของพระพรหมวชิรญาณ ท่านจะยกเหตุและผลเพื่ออธิบายเรื่องราว ปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ อธิบายรายละเอียดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งและชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของสิ่งนั้น

๓.๖.๒.๒ การใช้ถ้อยคำที่ทันสมัย

การใช้ถ้อยคำที่ทันสมัย คือ การนำเอาศัพท์สมัยใหม่หรือเป็นที่เข้าใจ คำนึงคุณค่าของผู้คนในยุคสมัยใหม่ มาประกอบการอธิบายเนื้อหา จากศัพท์ที่มีความหมายเข้าใจยาก เพื่ออำนวยความสะดวกเข้าใจ

ก) เรื่องกรรมฐาน การเจริญกรรมฐานและการทำความเข้าใจในเรื่องของกรรมฐาน พระพรหมวชิรญาณ ได้ใช้ถ้อยคำที่ถือว่าเป็นสากล สามารถรับรู้กันได้โดยทั่วไป เช่นคำที่ท่านกล่าวว่า

^{๒๓๑} พระมหาประสิทธิ์ สุทธิพันธ์, “ชีวิตของเรา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ. **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร)**, หน้า ๗๕๕ – ๗๕๗.

“หลักการปฏิบัติทางศาสนา เพื่อการอบรมใจให้สะอาดสว่างสงบในโลกนี้ ศัพท์ภาษาทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรมฐาน แปลว่า อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการทำงานของใจ หรือวิธีอบรมจิต เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Meditation มีอยู่ ๒ วิธี คือ

๑. สมถกรรมฐาน หรือสมถภาวนา การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ (Tranquility development) ซึ่งทุกศาสนรวมถึงพระพุทธศาสนาด้วย มีหลักปฏิบัติเช่นเดียวกัน

๒. วิปัสสนากรรมฐาน หรือวิปัสสนาภาวนา การฝึกอบรมปัญญา ให้เกิดความรู้แจ้งในสภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือหลักปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย (insight development) หลักปฏิบัติในระดับนี้ มีในพระพุทธศาสนาเท่านั้น”^{๒๓๒}

ข) นิราศเมืองจีน บทนิราศนี้เป็นบทประพันธ์ของท่านเมื่อคราวเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่ประเทศจีน โดยท่านได้นำคำภาษาอังกฤษและชื่อเมือง สถานที่ มาเป็นส่วนหนึ่งในคำประพันธ์ว่า

“เพียงไม่ทราบ program จะไปไหน
ทราบแต่เรื่อง เราจะไป กรุงปักกิ่ง
ทางการจีน เชิญไป ไม่กล้าดึง
เรื่องทุกสิ่ง จำจิตว่าง ด้วยวางใจ
ก่อนเดินทาง ท่านผู้หญิง โทกริ่งขาน
ว่าคุณท่าน “หม่อมหลวงบัว” ป่วยเป็นไข้
หากป่วยหนัก อาจพักว่าง เดินทางไว้
ถ้าแน่นอน อย่างไร จะบอกมา
แปดมิถุนา เวลาเช้า เก้าโมงครึ่ง
ปีสองห้า สี่หนึ่ง จึงแน่ว่า
จะเดินทาง ตอนสิบเอ็ด นาฬิกา
โดยเครื่องบิน “เอื้องหลวง”ฟ้า การบินไทย
รับลงผม ห่มจีวร แล้วจรผัน
เร่งออกรถ เกรงไม่ทัน เครื่องบินใหญ่
พอถึงห้อง V.I.P แสนดีใจ
เพราะไปถึง ก่อนใครใคร ตั้งหลายคน
แต่พวกเรา แปดคนไซ้ เป็นใครบ้าง
ต่างคนต่าง ไม่รู้จัก ชักฉงน
ตอนขึ้นเครื่อง ก็แย่งนั่ง ไร้ง่วงวล

^{๒๓๒} พระธรรมวชิรญาณ, ธรรมวชิรญาณ, หน้า ๑๗.

พบอีกหน ที่ปักกิ่ง ทั้งหญิงชาย
 ทางเมืองจีน มารับรอง ช่องชาเข้า
 โดยพวกเรา ไม่ถูกตรวจ ตามกฎหมาย
 แลမ်เปิดห้อง V.I.P ที่ผ่องสบาย
 ต้อนรับเรา เบาสบาย พร้อมหมายแจ้ง
 แล้วนำเรา เข้าพำนักร เพื่อพักผ่อน
 ที่ GREAT WALL SHERATON ตามแถลง
 กลางกรุงใหญ่ ในปักกิ่ง ทุกสิ่งแพง
 แต่ไม่แล้ง ไม้ตรีจิต มิตรสัมพันธ์^{๒๓๓}”

ค) พรปีใหม่ ท่านสามารถอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับเวลาในทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างชัดเจน มีคำศัพท์ทางวิทยาศาสตร์ พร้อมกันนั้นก็ได้อรรถาธิบายไว้ด้วย ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“คนธรรมดาสามัญย่อมถือว่า กาลเวลาเป็นของจริงแท้ๆ และหมุนเวียนเปลี่ยนไปชนิดที่ไม่มีสิ้นสุด โดยเริ่มจากหน่วยย่อยวินาที เป็นนาฬิกา เป็นชั่วโมง เป็นวัน เป็นสัปดาห์ เป็นเดือน และเป็นปี ตลอดเป็นศตวรรษ ดังนั้น เมื่อกำหนดขึ้นว่า วันที่ ๑ มกราคมของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่ ประชาชนทั่วไปจึงนิยมฉลองอายุที่ได้ยังยืนมาได้หนึ่งปี และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองยั่งยืนต่อไป ในปีใหม่ ประเพณีที่นิยมทำกันในโอกาสเช่นนี้ นอกจากพิธีทำบุญใส่บาตรแล้ว ยังนิยมส่งบัตรอวยพรที่เราเรียกกันว่า ส.ค.ส. ให้แก่กันและกัน หรืออวยพรกันด้วยปากเมื่อพบกัน เป็นความปรารถนาดีที่เรามีต่อคนที่เราเคารพหรือรู้จักกัน

อันที่จริงกาลเวลา (Time) ตามที่คนเข้าใจนั้น มีสิ่งที่น่าสงสัยอยู่มากมาย กาลเวลาจะมีอยู่จริงๆ ตลอดเวลาอย่างที่เราเข้าใจกันแน่หรือ? การศึกษาในเรื่องสัจปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า กาลเวลา มีความเกี่ยวข้องกับอวกาศ (Space) อย่างใกล้ชิด จะเห็นได้ว่าเราสามารถพูดถึงสิ่งต่างๆ ในฐานะอยู่ในอวกาศและกาลเวลาเท่านั้น แต่เราไม่สามารถมองเห็นภาพของอวกาศและกาลเวลาชนิดไม่มีเหตุการณ์ใดได้เลย ดังนั้นจึงเป็นเพียงจินตนาการของเราเท่านั้นว่า สภาพนอกเหตุการณ์อวกาศและกาลเวลาก็มีอยู่จริงๆ

ในทางพระพุทธศาสนา กาลเวลาเกี่ยวข้องอยู่กับจิตอย่างแนบสนิท (สมเย นิททิสี จิตเตน สมยัมมุณี) อันแสดงให้เห็นว่า กาลเวลามีลักษณะสัมพันธ์ (Relative) เกี่ยวข้องอยู่กับปัจจัยอื่นๆ หาได้มีอยู่อย่างอิสระตามความเข้าใจของคนทั่วไปไม่ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมิได้ถือว่า กาลเวลาหรือกำหนดฤกษ์ยามมีความสำคัญต่อชีวิตแต่อย่างใด ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่

^{๒๓๓} คณะพุทธบริษัท วัดธัมมาราม วัดพุทธาวาส สหรัฐอเมริกา และวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร, รามคำแหงดุขฎิ พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร สุทธิพันธ์), หน้า ๔๕.

การกระทำของมนุษย์เอง กาลเวลาหรือฤกษ์ยาม ตลอดจนดวงดาว หากทำให้คนดีขึ้นหรือเลวลงไม่ แต่เขาดีขึ้นหรือเลวลง เพราะการกระทำของเขา ตลอดจนเป็นการกระทำของมนุษย์ด้วยกันเอง”^{๒๓๔}

ในส่วนนี้จะพบว่า ในการใช้ถ้อยคำแสดงธรรมของพระพรหมวชิรญาณ มีหลายส่วนของเนื้อหาที่ท่านจะหยิบยกนำศัพท์สมัยใหม่ที่ผู้คนคุ้นชิน มาประยุกต์ใช้กับการอธิบายเนื้อหาธรรมะ

๓.๖.๒.๓ การใช้ถ้อยคำที่เป็นวิชาการ

การใช้ถ้อยคำที่เป็นวิชาการ คือ การใช้คำศัพท์ในวงวิชาการ มีรูปแบบการเขียนแบบวิชาการ และการอ้างอิงข้อมูลเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ก) พระพรหมวชิรญาณได้แสดงเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” โดยท่านได้นำเอาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมาอ้างอิงประกอบ ใช้ถ้อยคำเป็นลักษณะของวิชาการ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์นับถือและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด แม้ในยุคปัจจุบัน ยังมีคำขวัญที่ถือต่อกันมาว่า “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” อันเป็นความหมายที่แสดงโดยสีทั้งสามของธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นธงของชาติไทย ก็เป็นการยืนยันถึงการที่ได้ถือว่า ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทั้งสามเป็นสถาบันหลักของประเทศที่ดำรงอยู่เคียงคู่กันตลอดมา ดังหลักฐานจากพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงออกแบบธงไตรรงค์ ได้ทรงกำหนดสีธงแต่ละสีให้เป็นสัญลักษณ์ของสถาบันทั้งสามดังกล่าวแล้ว มีปรากฏในหนังสือ “ดุสิตสมิต” ฉบับพิเศษ ๒๔๖๑ หน้า ๔๒ ว่า

“ขอพรำรำพันบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย		แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาว คือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์	หมายถึงพระไตรรัตน์	และธรรมะคัมภีร์ไทย
แดง คือโลหิตเราไซริ	ซึ่งยอมสละได้	เพื่อรักษาชาติศาสนา
น้ำเงิน คือสีโสภะ	อันจอมประชา	ธ โปรตเป็นของส่วนองค์
จัดริ้วเป็นทิวไตรรงค์	จึงเป็นสีธง	ที่รักแห่งเราชาวไทย”

ตามหลักการและสัญลักษณ์ของธงไตรรงค์ เมื่อขยายความหมายออกไป ย่อมได้ความหมายในส่วน of พระพุทธศาสนาว่า พุทธพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำพระมหากษัตริย์ไทย การถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักคู่ชาติคู่กษัตริย์ไทยนี้ ได้เป็นมาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน จะเห็นได้จากหลักฐานที่สำคัญ คือ

^{๒๓๔} พระเทพประสิทธิมนต์, “พรปีใหม่”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ. **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจโร)**, หน้า ๗๓๖ – ๗๓๗.

พระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์ไทยทุกยุคทุกสมัย ดังเช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัย ได้ทรงบรรยายตอนหนึ่งว่า

“พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวแม่ท่วย บัวท่วยนางลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายทั้งผู้หญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” ในคราวที่คณะทูตพิเศษของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเข้าเฝ้าฯ ถวายบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยาแจ้งการที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอัญเชิญพระองค์ให้เข้ารีตเป็นคาทอลิก พระองค์ได้มีพระราชกระแสรับสั่งตอนหนึ่งว่า

“พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ จะให้เราเข้ารีตตั้งนั้นหรือเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราได้นับถือพระพุทธศาสนามาช้านานแล้ว จะให้เราเปลี่ยนศาสนาอย่างนี้เป็นการยกอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้า สร้างดิน จะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ”

ในศาลพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจ้ากรุงธนบุรี ณ วัดอรุณราชวรารามมีคำจารึกว่า

“อันตัวพ่อชื่อพระยาตาก	ทนทุกข์ยากกู้ชาติพระศาสนา
ถวายแผ่นดินให้เป็นพุทธบูชา	แต่พระศาสนาสมณพระพุทธโคดม
ให้ยืนยงคงถวัลหำพันปี	สมณพราหมณ์ชีปฏิบัติให้พอสม
เจริญสมณะวิปัสสนาพ่อชื่นชม	ถวายบังคมรอยบาทพระศาสดา
คิดถึงพ่อพ่ออยู่คู่กับเจ้า	ชาติของเราคงอยู่คู่พระศาสนา
พระศาสนาอยู่คู่องค์กษัตรา	พระศาสดาฝากไว้ให้คู่กัน” ^{๒๓๕}

ข) เรื่องสารัตถะวิปัสสนา ท่านได้นำเอาความหมายเรื่องกรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาให้ความหมายและให้คำอธิบายว่า

“สมถกรรมฐาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายความหมายไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ข้อที่ ๕๔ หน้า ๓๐ (ฉบับมหาจุฬาฯ) ว่า ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นคงแห่งจิต ความไม่ซัดส่ายแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบแห่งจิต สมาธิทริย สมาธิละ ความตั้งจิตไว้ชอบในสมัยนั้นอันใด นี้ชื่อว่า “สมถะ” ดังนั้นสมถกรรมฐาน จึงหมายถึง หลักการหรือวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบทางจิตใจ หรือหลักการทำจิตใจให้เป็นสมาธิความมั่นคงนั่นเอง...

^{๒๓๕} พระพรหมวชิรญาณ, “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา”, ใน พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ, บรรณาธิการ, **สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**, ธรรมบรรณาการ งานพระกฐินพระราชทานส่วนพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วัดบ่อชะเงว่ วัดคูเต่า วัดสุนทรสถิต วัดบางโหลง วัดเชื่องกลาง วัดพระโต สำนักสงฆ์พุทธสถานโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ วัดพุทธาวาส วัดมรุกขนคร วัดมณีวนาราม วัดยางน้อย วัดนวมินทรราชูทิศ วัดธัมมาราม วัดพุทธมงคลนิมิต, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นตัง, ๒๕๔๕), หน้า ๔ - ๖.

สาระของวิปัสสนา คือ อธิบายวิธีสำหรับฝึกจิตให้เกิดปัญญา รู้แจ้งตามความเป็นจริง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๔ ข้อ ๕๕ หน้า ๓๐ ฉบับมหาจุฬาฯ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความหมายของวิปัสสนาได้ว่า

ปัญญาที่รู้ชัด ด้วยการวิจัย เลือกพ้น กำหนดหมาย คัดค้นใคร่ครวญธรรมให้รู้แจ้งเห็นจริง เห็นชอบตามธรรมนั้น นี่ชื่อว่า วิปัสสนา ตามความหมายในพระไตรปิฎก วิปัสสนาจึงหมายถึง ปัญญาที่รู้ชัดเห็นจริงในธรรม...

สมาธินี้เอง เป็นหลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการเจริญวิปัสสนา เพราะผู้ปฏิบัติต้องมีสมาธิเป็นขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นสมาธิในขั้นใดก็ตาม ก็ต้องนำมาเป็นเครื่องมือในการเจริญวิปัสสนา แม้แต่จิตที่สงบชั่วขณะที่เรียกว่า ขณิกสมาธิ ก็สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนา กรรมฐานได้ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า “ปราศจากขณิกสมาธิเสียแล้ววิปัสสนาย่อมมีไม่ได้” ... ”^{๒๓๖}

ในส่วนนี้ พระพรหมวชิรญาณได้ใช้ภาษาและถ้อยคำที่คำนึงถึงความถูกต้องของภาษา ใช้ภาษาที่เป็นทางการ มีการอ้างอิงหลักฐานที่มาประกอบเพื่อความน่าเชื่อถือของคำพูด

๓.๖.๒.๔ การใช้ถ้อยคำเหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่

ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างหนึ่งของพระพรหมวชิรญาณ คือ ท่านจะพิจารณาบุคคลผู้รับฟัง และพิจารณาถึงสถานที่ที่ท่านได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะพิจารณาการใช้คำพูด การเรียบเรียงเนื้อหา ให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานที่ ดังเช่นคำพูดของท่านว่า

“หัวข้อเรื่อง “พระพุทธศาสนา กับ พระมหากษัตริย์ไทย” ที่คณะกรรมการจัดงานฯ กำหนดให้อาตมภาพ มาพูดในวันนี้ เป็นเรื่องเดียวกันกับที่อาตมภาพเคยเชิญท่านรองนายกรัฐมนตรี ดร.วิษณุ เครืองาม ไปพูดที่วัดยานนาวามาแล้ว เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๕ ที่ผ่านมา ซึ่งท่านรองนายกฯ ดร.วิษณุ ก็ได้พูดไว้แล้วอย่างสมบูรณ์ดีมาก...ตอนที่ได้รับนิมนต์ ก็คิดจะบอกคืน เพราะเห็นว่าเรื่องนี้ ท่านรองนายก ดร.วิษณุ ได้พูดครอบคลุมถึงเนื้อหาสาระไว้ครบถ้วนบริบูรณ์ แทบจะไม่มีอะไรเหลือหรือเพิ่มอีกแล้ว ถ้าหากพูดซ้ำอีก ก็จะกลายเป็นเรื่องจืดชืดไป ไม่น่าฟัง ... แต่เมื่อคำนึงถึงกุศลเจตนา และวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการจัดงานฯ แล้วก็จำต้องยอมรับ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศล จึงคิดจะพูดในเนื้อหาที่แปลกไปจากที่ท่านรองนายกฯ ดร.วิษณุ เคยพูดแล้วให้มากที่สุด เพื่อเป็นการสนองคุณพระพุทธศาสนา และสนองพระมหากรุณาธิคุณ เท้าที่สามารถ ก็รู้สึกเหมือนกันว่า วันนี้ตนเองกำลังบรรยายอยู่ในที่ท่ามกลางปราชญ์ผู้รู้ ทั้งในทางพระพุทธศาสนา และศาสนาต่างๆ ที่มีน้ำใจให้เกียรติมาร่วมฟัง

^{๒๓๖}

พระพรหมวชิรญาณ, “สารัตถะ วิปัสสนา”, ใน พระมหาสุก ญาณสโร และคณะ, สารัตถะวิปัสสนา, หน้า ๑๙ - ๓๘.

ก็ยังเกรงและประหม่าว่า จะบรรยายไม่ได้ดี และไม่ถูกใจท่านผู้ฟังเท่าที่ควร เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีข้อขาดตกบกพร่อง หรือไม่ต้องด้วยโวหารอธิบาย ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ก็อยากจะขอให้สำนวนโวหารพระว่า “ขอท่านผู้ฟังทั้งหลาย ได้ให้อภัยแก่อาตมา ผู้มีสติปัญญาน้อย ด้วย”^{๒๓๗}”

จะเห็นได้ว่า พระพรหมวชิรญาณ ได้คำนึงถึงสถานที่และบุคคลผู้ฟังว่าอยู่ใน กลุ่มไหน ระดับใด ก่อนที่จะกล่าวถ้อยคำเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องแก่บุคคลและสถานที่

๓.๖.๒.๕ การให้ความคิดเห็นและความรู้สึก

ก) สัจจนโนมยกรา เมื่อครั้งที่ท่านได้รับบัญชาให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด ยานนาวา ในการแสดงความรู้สึกนั้นยังได้สอดแทรกธรรมะด้วย ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“การทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานแต่งตั้ง, เลื่อนและสถาปนาสมณศักดิ์ อยู่ในสำนักเดิมนั้นถือเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างปรกติ แต่การทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานฯ เพื่อให้ย้ายไปครองสำนักอื่นเช่นในครั้ง ถือเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญแบบพิเศษ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญยิ่งในชีวิตของพระสงฆ์ทีเดียว แม้พระสงฆ์ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ก็เสี่ยงต่ออุปสรรคปัญหาและความไม่แน่นอนว่า จะสามารถปฏิบัติศาสนกิจให้บรรลุได้ตามนโยบายของทางราชการ คณะสงฆ์ และสมกับที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยหรือไม่?

แต่เหตุการณ์ครั้งนี้ที่เกิดขึ้นกับข้าพเจ้า เกี่ยวกับพระมหากรุณาธิคุณก็ดี เกี่ยวกับพระเมตตาจากเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตลอดถึงเมตตาของมหาเถรสมาคม และทางการคณะสงฆ์ผู้รับผิดชอบในการบริหารทุกระดับก็ดี ย่อมถือเป็นกรณีพิเศษและเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญยิ่งของข้าพเจ้า ที่จะต้องตระหนักสำนึกถึงภาระธุระหน้าที่นำมาปฏิบัติให้ดีที่สุด ให้สมกับที่ได้รับพระมหากรุณาจากพระเมตตา และความปรารถนาดีทั้งหลายดังกล่าวแล้วต่อไป อย่างไรก็ตาม การได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวาครั้งนี้ ในความรู้สึกส่วนตัว ข้าพเจ้าถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแบบปรกติสำหรับชีวิตของข้าพเจ้า เพราะการสนองงานคณะสงฆ์ตามนโยบายในทางศาสนจักรก็ดี การสนองพระราชกรณียกิจตามพระราชประสงค์ก็ดี เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ตามที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ และตามที่มิเถรบัญชาอยู่แล้ว โดยที่ข้าพเจ้ามิได้เป็นผู้ด้นร่นขวายแต่อย่างใด เพราะถึงแม้จะพยายามประพจน์เช่นนั้น ถ้าไม่ทรงโปรดหรือพระเถระผู้ใหญ่บังคับบัญชาไม่กรุณาแล้ว ก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้ อันเป็นปฏิปทาที่ข้าพเจ้ายึดถือตลอดมา”^{๒๓๘}

^{๒๓๗} พระพรหมวชิรญาณ, “พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย”, ใน พระศรีวิจิตรภรณ์, บรรณาธิการ, พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า ๑๐ - ๑๑.

^{๒๓๘} พระพรหมวชิรญาณ. ? พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต, หน้า ๘ -๙.

ข) สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ พระพรหมวชิรญาณได้แสดงความรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยดีเสมอมา เพราะการปฏิบัติศาสนกิจของท่านได้ดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เป็นผลมาจากพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาท่านจึงได้แสดงสารสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ดังเช่นท่านกล่าวไว้ว่า

“จำเดิมแต่กาลที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระปฐมบรมราชาจักรีวงศ์เป็นต้นมาถึงรัชกาลปัจจุบัน ก็ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เป็นอเนกอนันต์มาโดยตลอด แม้แต่ตราวัดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันก็ได้พระราชทานขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ยิ่ง

อนึ่ง สมเด็จพระบรมวงศ์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ก็ได้ทรงพระเมตตาพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์และพระราชทานุเคราะห์ พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงกุลโร สุทธิพันธุ์) มาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน นับเป็นเกียรติประวัติแก่วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นเกียรติยศแก่คณะสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา และศิษยานุศิษย์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส โดยทั่วหน้ากัน คณะสงฆ์ทุกรูป คณะศิษยานุศิษย์ทุกคนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และมีความจงรักภักดีในบรมจักรีมหาราชวงศ์เป็นล้นพ้น

พระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีอาทิ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุลงในพระเศกโมลี พระพุทธชินธัมโมภาส ภปร. วัดอัมมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิด “ศาลาเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ Queen Sirikit Hall” ณ วัดอัมมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา อีกครั้งหนึ่ง

อนึ่ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธียกช่อฟ้าอุโบสถวัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๑ ได้พระราชทานโครงการศิลปาชีพพิเศษบ้านยางน้อยในพระบรมราชานุเคราะห์

นอกจากนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานน้ำสรงและไตรพระราชทานมาพระราชทานแด่พระธรรมวชิรญาณในคราวบำเพ็ญกุศลฉลองอายุสมมงคลทุกคราว นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

พระกรุณาธิคุณในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มีเป็นอนเณกนานับการเช่นเดียวกัน โดยทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุญาตให้แต่พระธรรมวชิรญาณในวาระบำเพ็ญกุศลและในโอกาสต่างๆ มาโดยตลอด อาทิ คราวที่บำเพ็ญกุศลฉลองอายุสมมงคล และฉลองสมณศักดิ์ของพระธรรมวชิรญาณ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในคราวที่ราษฎรในต่างจังหวัดเดือดร้อนเพราะภัยพิบัติ ก็ได้พระราชทานถังยังชีพ โดยทรงพระกรุณาโปรดให้พระธรรมวชิรญาณ และคณะนำไปช่วยบรรเทาทุกข์ราษฎร พระบารมีนี้แผ่ไพศาล เป็นซาบซึ้งและสำนึกในพระกรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้^{๒๓๙}”

ในวาระหรือโอกาสพิเศษที่มีการจัดงาน พระพรหมวชิรญาณจะแสดงความรู้สึก และแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ได้พบหรือประสบในช่วงเหตุการณ์ที่ผ่านมา ในการแสดงความรู้สึกนั้น ยังมีการสื่อถึงในแง่ของธรรมะให้ผู้ฟังได้ติดตาม เกิดการรำลึกถึงเหตุการณ์ต่างๆ ตามไปด้วย

สรุปได้ว่า การใช้ถ้อยคำของพระพรหมวชิรญาณ มีความเหมาะสมกับทุกกลุ่มผู้ฟังและเหมาะสมกับสถานที่ ยกหลักความเป็นเหตุเป็นผลอธิบายไปตามลำดับ มีความทันสมัยในถ้อยคำ และคำนึงถึงความถูกต้องของภาษา

๓.๖.๓ สำนวนและลีลา

สำนวนและลีลา เป็นการใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลผู้จะทำการสื่อสารเผยแผ่พุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย สำนวนและลีลาของพระพรหมวชิรญาณประมวลพอเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

๓.๖.๓.๑ สร้างพลังจิต เพื่อชีวิตที่สดใส เป็นการใช้คำหลักที่สะท้อนหลักธรรม แล้วอธิบายเนื้อหาของถ้อยคำที่ท่านได้ยกมา โดยในส่วนนี้ท่านได้ยกคำว่า “ชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีค่าและมีความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด” เพียงถ้อยคำของประโยคนี้นี้ก็เป็นการกล่าวได้อย่างครอบคลุมและสะท้อนแง่คิดได้เป็นอย่างดี โดยท่านอธิบายว่า

“ชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีค่าและมีความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ซึ่งองค์ประกอบอันสำคัญของชีวิตที่อาตมภาพกล่าวถึงนี้ ได้แก่ ร่างกายกับจิตใจ ที่ยังรวมกันอยู่ในอังกายพหุเดียวกันนั่นเอง เราจึงรวมเรียกสิ่งนี้ว่าเป็นคนหรือเป็นมนุษย์ ซึ่งหมายถึงคนหรือมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งสภาวะที่ยังรวมกันเป็นชีวิตคนอยู่นี้หรือตราบใดที่เรายังมีชีวิตอยู่ เราก็สามารถสร้างสรรค์คุณงามความดีต่างๆ อันเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมได้ เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตของมนุษย์มีค่ายิ่งกว่าสิ่งอื่นใด แม้ทรัพย์สินเงินทองของประดับและสิ่งมีค่าทั้งหลายในโลก เมื่อเรา

^{๒๓๙} พระธรรมวชิรญาณ, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุญาตให้และเสด็จฯ พร้อมด้วย หม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล ทรงเป็นองค์ประธานในงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุสมมงคล งานฉลองสมณศักดิ์ และ งานฉลองปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงกโร สุทธิพันธุ์) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔, หน้า ๔๙ – ๕๒.

ยังไม่มี แต่ถ้าเรายังไม่ตาย สักวันหนึ่งก็คงสามารถหาได้ ถึงหายไปก็ยังมีโอกาสหาใหม่ได้ แต่ถ้าร่างกายที่อยู่คู่กับจิตใจนั้น แยกจากกันเมื่อไหร่ ความเป็นชีวิตหรือเป็นคนเป็นมนุษย์ ก็เป็นอันสิ้นสุดลงไปด้วย เราจึงนิยมเรียกร่างที่ไร้จิตใจหรือไร้วิญญาณว่า ศพ และเรียกจิตหรือวิญญาณที่ไม่มีร่างว่าผี เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ชีวิตที่จะดำรงอยู่ สามารถยืนเดินนั่งนอนกินดื่มทำพูดคิด และสร้างสรรค์ความดีงามต่างๆ จะต้องมียาร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ด้วย”^{๒๔๐}

๓.๖.๓.๒ สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา การใช้สำนวนและลีลาในเรื่องนี้ ท่านมีวิธีการนำเสนอในรูปแบบของคำคล้องจอง เช่น

“อันกระแสนรศรัทธาล้ำในสมเด็จบรมบพิตร พระองค์นั้น หลากหลายมหาศาล แม้ทางกาย จะได้เตรียมวิธีอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพไว้ อย่างดี ก็เชื่อแน่ว่าจะมีพสกนิกรทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาคหลังไหลมาในการพระราชพิธีมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ จนสถานที่บริเวณสนามหลวงและบริเวณใกล้เคียง โดยรอบ อาจจะไม่เพียงพอกับประชาชนที่ไหลหลาเข้ามาอย่างมิดฟ้ามัวดินในการพระราชพิธี ประวัติศาสตร์ของสมเด็จบรมบพิตร ผู้ทรงเป็นที่เคารพภักดีของปวงชนชาวสยามครั้งนี้ อย่างแน่นอน”^{๒๔๑}

๓.๖.๓.๓ อัปมาทธรรมกถา พระธรรมเทศนาที่พรรณนาเรื่องความไม่ประมาท มีข้อความตอนหนึ่งท่านได้ขยายถึงประโยชน์ของการมาร่วมงาน โดยได้ประพันธ์เป็นคำคล้องจอง แล้วนำเอาคำคล้องจองนั้นมาอธิบาย ดังท่านกล่าวไว้ว่า

“สิ่งที่ท่านสาธุชนทั้งหลายจะพึงได้จากการเสียเวลามาร่วมงานในวันนี้ก็มีอยู่อย่างน้อย ๔ ประการคือ ได้เห็นความดี ได้สามัคคีปรองดอง ได้มองเห็นสัจธรรมและได้รับทำที่พึง ได้สามัคคีปรองดอง ได้มองเห็นสัจธรรมและได้รับทำที่พึง หมายความว่า

๑. ทำให้เห็นความดีของผู้วายชนม์ จากการฟังธรรมหรือจากประวัติชีวิตที่ยังไม่ขัดได้เด่นชัดขึ้น

๒. ทำให้พี่น้องญาติมิตรมีความปรองดองสามัคคีและได้แสดงน้ำใจอันดีงามต่อกัน

๓. ทำให้เกิดอัปมาทธรรม ความไม่ประมาทในชีวิต ดังพระพุทธภาษิตที่อัญเชิญไว้เป็นนิกเขปทในเบื้องต้นว่า “หนุททานิ ภิกขเว อามนตยา มิ ว วยธมา สงฺขารา อปฺมาเทน สมฺปาเทถ ซึ่งแปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็น

^{๒๔๐} พระพรหมวชิรญาณ, “ปาฐกถาพิเศษหน้าพระที่นั่งเรื่อง “สร้างพลังจิต เพื่อชีวิตที่สดใส” “เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา พระบรมราชินีนาถ”, ใน พระสุธีธรรมนาถ, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ. ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๘๖ ปี พระพรหมวชิรญาณ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๘, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙ – ๔๐.

^{๒๔๑} พระเทพประสิทธิ์มุนี (ประสิทธิ์ เขมกโร), สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๔.

ธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๒๔๒}

๓.๖.๓.๔ พระพุทธศาสนากับสันติภาพ ท่านได้กล่าวถึงศาสนาว่าศาสนาไม่ใช่สงคราม อยู่ที่ยการนับถือของบุคคล หากการนับถือประกอบด้วยมิจฉาทิฐิจะก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบตามมา ดังข้อความว่า

“ศาสนามีใช่สงคราม แต่สงครามศาสนา ย่อมเกิดขึ้นได้ ถ้านับถือผิด ดังจะเห็นได้จากได้เกิดสงครามระหว่างศาสนาขึ้นนับครั้งไม่ถ้วน นับแต่อดีตมาจนถึงทุกวันนี้ แม้ในระหว่างศาสนาเดียวกัน ก็ยังมีความวุ่นวายมีการแย่งชิงอำนาจผลประโยชน์ และความเป็นใหญ่กัน อันทำให้ไม่สามารถจะบรรลุข้อตกลงในการปฏิบัติโดยสามัคคีรสได้เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมทั้งหลายดังกล่าวล้วนมาจากความหลงผิด หรือจากความคิดและการประพฤติน่าสอริตของผู้ปฏิบัติของแต่ละบุคคลในสังคมทั้งนั้น

ด้วยเหตุนี้ ในทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาจึงสอนให้แต่ละบุคคลแต่ละสถาบันแต่ละสังคมหาทางป้องกันแก้ไขหรือขจัดความหลงมกมาย ในความเชื่อถือ ในลาภยศเกียรติและในสรรเสริญสุขต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความมัวเมาเหล่านี้ ด้วยความไม่อยู่ปราศจากสติปัญญา ด้วยการไตร่ตรองพิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย และด้วยความไม่ประมาท”^{๒๔๓}

๓.๖.๓.๕ อัมมิกมหาราชกถา ในเรื่องนี้ท่านได้ประพันธ์บทกวีขึ้นเป็นเบื้องต้น หลังจากนั้นขยายความและเชื่อมโยงกับข้อหัวที่ตั้งขึ้น ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ประวัติสัตตบุรุษเรื่องโลกา

สุจริตธรรมปัญญาหยั่งรู้

เกิดเพื่อพูนประชาชนสู่ สวัสดิ์เนอ

เรื่องชีพเป็นแบบผู้มองพื้นมนุษย์สวรรค์

โคลงสุภาษิตนี้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่เกิดมาในโลกนี้ มีสถานะเช่นเดียวกันคือเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือกเองได้ก็คือ “ที่เกิด” บางคนเกิดในถิ่นฐานในตระกูลต่ำ ต้องลำบากยากจนทนทุกข์ บางคนเกิดในถิ่นฐานในตระกูลดี มีความเพียบพร้อมด้วยยศศักดิ์ทรัพย์สินเงินทองและความสุขความเจริญ เรื่องนี้ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเพราะ

^{๒๔๒} พระเทพประสิทธิมนต์, “พระธรรมเทศนา อปปมาทธรรมกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๑๐๐๘ – ๑๐๐๙.

^{๒๔๓} พระธรรมวชิรญาณ, “ปาฐกถาพิเศษ พระพุทธศาสนากับสันติภาพ”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๑๑๔๒.

บุพเพกตบุญญตา บุญกรรมที่แต่ละบุคคลได้ประกอบไว้แต่ปางบรรพ์ บันดาลให้ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์ มีชีวิตมีฐานะและมีคุณสมบัติเบื้องต้นแตกต่างกัน

แต่ชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้ จะมีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของปวงชนมากน้อยหรือไม่แค่นั้นเพียงไร มิใช่จะอาศัยแต่บุญเก่าส่งผลให้มาเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในฐานะตระกูลต่ำหรือสูง เพียงแต่แรกเกิดเท่านั้น แต่เมื่อเกิดมามีคุณสมบัติเบื้องต้นเช่นนั้นแล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยคือการกระทำต่อเนื่องในปัจจุบันของตนด้วย ว่าชีวิตหลังเกิดแล้วจะตกต่ำลงกว่าตระกูลหรือเสมอตระกูล หรือสูงกว่าตระกูล แค่นั้นเพียงไรหรือไม่

อย่างไรก็ตาม แม้มนุษย์เราจะเลือกที่เกิดเองไม่ได้ แต่มนุษย์เราก็สามารถจะเลือกทางดำเนินหรือเลือกปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนได้ และเมื่อเลือกปฏิบัติทางไหน ปฏิบัติชั่วดีอย่างไร ก็จะต้องรับผลแห่งการกระทำชั่วดี สมกับการปฏิบัตินั้นทุกประการ ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ สมดั่งนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า กมมุนา วตตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๒๔๔}

จะเห็นได้ว่า สำนวนและลีลาการใช้ภาษา เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระพรหมวชิรญาณ การสรรค์สร้างคำให้เกิดความไพเราะแล้วอธิบายไปตามลำดับ การใช้คำคล้องจองระหว่างประโยคในบทร้อยแก้ว การใช้ศัพท์เสมือนงานวรรณกรรมชั้นเยี่ยม ที่ให้ผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามและได้อารมณ์แห่งอรรถรสของการฟัง

๓.๖.๔ คำกลอน บทกวี

พระพรหมวชิรญาณเป็นนักปราชญ์ในทางภาษา ท่านจะเทศน์หรือพูดก็ให้ความสำคัญกับการเรียบเรียงถ้อยคำ สะท้อนถึงความเป็นนักปราชญ์ เจ้าบท เจ้ากลอน^{๒๔๕} บรรยายธรรมะด้วยบทกลอน โคลง ฉันท์ได้ดี เป็นยอดกวีทางพระภิกษุในยุคปัจจุบัน^{๒๔๖} ประเภทคำกลอนหรือบทกวีที่พระพรหมวชิรญาณ ได้ประพันธ์สามารถประมวลได้ตามรูปแบบดังนี้

๓.๖.๔.๑ บทอาเศียรวาทราชสดุดี บทกวีสดุดีบุคคล

วชิรญาณวงศานุสรณ์

	“สมเด็จฯ สังฆราชเจ้า	สมเด็จฯ- สยามแฮ
พระ	ประทับตำหนักเพชร	พระ- ช้อย
สังฆ	กิจพิศิษฐ์เสรีง	สังฆ- ปรี- ฌายกนอ
ราช	ล่องปวงข้าฯ ละห้อย	ราช- คล้อยจุจสุรย์

^{๒๔๔} พระพรหมวชิรญาณ, “ธัมมิกมหาราชกถา”, ใน พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณเพชรพระศาสนา**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๖ – ๑๓๗.

^{๒๔๕} สัมภาษณ์ นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส, ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ พลตรี ดร.ไชยนาท ญาตินิมพลี, วิทยากรวัดยานนาวา อดีตผู้อำนวยการสำนักงานอนุศาสนาจารย์ กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม และอดีตนายกลสมาคมเปรี๊ญธรรมแห่งประเทศไทย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

อาครุเทวโธ	อนิจจา
ใต้ฟ้าพระบาทครา	คลาดคล้อย
เสด็จกลับมิกกลับมา	มนุษย์โลก อิกนอ
ชลเนตรปวงข้าฯ ย้อย	หยาดเฝ้ามปรางคุณ
ดวงสุริย์ลับโลกแล้ว	แลหา
ยามรุ่งยังกลับมา	มนุษย์โพล์
อ้า! พระสังฆราชา	สุญเสด็จ
เสด็จกลับมิกกลับ โอ!	อกข้าฯ กำสรวล
นิกหวน ธ มากลั่น	เลอบุญ
ทั้งประจักษ์มหันตคุณ	คู่ฟ้า
พระทัยดุจพสุทธานุ	ทรหด ยิ่งนา
ยากเทียบอย่าง ธ กล้า	แกร่งทำศิลาหลวง
ชนปวงสงฆ์สุดพื้น	พุทธมณ- ทลแฮ
เศร้าสลดรันทดทน	เทวซ่ำ
ถึง ธ จะเสด็จหน	แห่งภพ ไตนา
แต่พระเกียรติคุณล้ำ	เลิศล้วนหวนขจร
อาวรณ์ ธ คลาดคล้อย	ครรโล ถับนอ
ถึง ธ สติตแดนไหน	เนตรแก้ว
ขอพระรัตนตรัย	ตามตอบ สมองเทอญ
จุงเทิด ธ เพรศแพรว	เพียบพร้อมพิพิธพร” ^{๒๔๗}

บทประพันธ์ถวายพระราชนุศล เนื่องในวันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระมหาเจษฎาราชเจ้า โดยพระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

“พระบาท สมเด็จพระเจ้า จอมประชา สยามแฮ
สมเด็จพระ มหาเจษฎา ดิลกไ้
พระนั่งเกล้า รัชตติยา จักริกษัตริย์ เกษมนา
เจ้าอยู่หัว เหือดไร่ ชาติปลื้ม นิรันดร์เกษม”^{๒๔๘}

^{๒๔๗} พระมหาประสิทธิ์ เขมงโกโร สุทธิพันธุ์, “วชิรญาณวงศานุสรณ์”, ใน ทรวงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๕ – ๖.

^{๒๔๘} WBTV สถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.facebook.com/wbvtv.co.th/photos/pb.197619953685400.-2207520000.1453724108./547074632073262/?type=3&theater> [๒๕ ม.ค. ๒๕๕๙].

มหาภูมิพลาศิราพาท

สัททูลวิกิพิตฉันท ๑๙

“แดนสรวงมีวรินทร์าธิปดิรัตน์

รุ่งเรืองทิพวัฒน์ วรี

ปกทวยเทพฤทธรรักษ์สุวรรณครมยะฤดี

เมตตามนุษย์ศรี สุจินต์

ทรงส่งองค์วรภูมิพลนรบดีนทร์

มาเป็นนวมินทร์ สยาม

ทรงครองราชย์ทศพิธวิจิตรสุจिरนาม

โดยธรรมประเสริฐสาม สุขา

ทรงสนใส่หฤทัยเสด็จพระกรุณา

โปรดปวงพสกสา- ธุการ

ทุกภาคทุกปดพี ณ สยามทุสสถาน

ทุกด้านและทุกกาล สมัย

เสริมชาติศาสน์นรชนสกลสิริวิชัย

ดุษพรหมพิทักษ์ไทย สวัสดิ์

นานเนินเกิดชนมายุปวงสยามบุรุษตรีย์

โลกขรื่องพระคุณขัด ชุติ

เนื่องในราชสุเฉลิมพระชนมะพรรษ์วรพิธิ

ทรงพุลกุศลศรี กษานดี

โปรดเลื่อนอาตมะฐานะเป็นพระธรรมวชิรญาณ

สุดซึ่งอธิษฐาน หทัย

ขอไตรรัตน์และพระราชากุศลสุภดิศัย

คัมองค์ ๖ ทรงชัย ดิศร

ทรงที่มายุและวรรณะศรีสุขะบวร

พรั่งพร้อมพลังพร สุภี

เป็นมิ่งขวัญสุประชาสยามจิรทวี

คู่ไทยเกษมศรี นิรันดร์ฯ”^{๒๔๙}

^{๒๔๙} พระธรรมวชิรญาณ, “มหาภูมิพลาศิราพาท”, ใน นพดล จันทรเพ็ญ. ๖ รอบพระพรมวชิรญาณ สืบสาน พระธรรมวินัย, (อุบลราชธานี : อุบลยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

๓.๖.๔.๒ บทกวีโคลงสี่สุภาพ คำฉันท์ กาพย์ และกลอนหก
โคลงสี่สุภาพ

คติธรรมวันเด็ก ๒๕๒๘

“ผ้าขาวสะอาดย่อม	สีใด
ผ้าย่อมเปลี่ยนสีไป	เช่นนั้น
วัยเด็กใสสิ่งไร	ลงก่อน
พอใหญ่คิดแปลงปั่น	เปลี่ยนแก้ถ้าไหว
ไม้แก่หากตัดไม้	มักหัก
ไม้อ่อนดัดง่ายจัก	จัดพ้อง
สาวหนุ่มแก่เฒ่ามัก	มากทูลี มานะเนอ
ฝีกอบรมลูกต้อง	แต่น้อยวัยถนิม
แบบพิมพ์หากบิดเบี้ยว	เบี่ยงาม
หลอมหล่อย่อมเป็นตาม	แบบนี้
พ่อแม่ดูจบบบยาม	เย็นคำ เข้านา
สิ่งไม่ดีอย่าปั่น	ปลูกให้ลูกเห็น
เป็นคนอคตินั้น	ตามใจ เด็กแล
รักเกลียดกลัวหลงไหล	เลศส้าง
เมื่อเด็กเติบโตวัย	ระวังทุกซ์ ระทมเนอ
ควรยึดธรรมจกสร้าง	สุขให้ลูกเกษม” ^{๒๕๐}

อินทรวีเชียรฉันท ๑๑

พระธาตุดอยสุเทพ

“เจดีย์อร่าม-อิศร์	นิรมิตรวิจิตรจาง
เบื้องบนพิภพสรวง	บมิเทียบพระธาตุนี้
โอฬารตระหง่านแหงน	พิศแม่นนภาศรี
ประจิดประเจงดี	รุจิเรขสลักสรรค์
ละลิลละลิลลับ	วะวะวับสลับพรรณ
พราวเพริศและเฉิดฉิน	นะ-พระธาตุสุเทพดอย
ไอ้องค์พระธาตุเอ๋ย	ดุษเยัยสวรรค-หงอย
ชมเฉาและเศร้าพลอย	ถจะเจียบจะงงัน

^{๒๕๐} พระราชรัตนภรณ์, “คติธรรมวันเด็ก ๒๕๒๘”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, *พหุมขิรญาณนิพนธ์*
: รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพหุมขิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๑๕๔.

ด้วยศรีพระธาตุพุท-	ธวิสุทธีวิชิต์นั้น
เด่นดอยสุเทพอัน	วรุฬารวิโรจน์ฉาย
ล้ำจบพิภพสาม	เพราะอร่ามพระคุณพราย
เรื่องศาสน์ประหลาดหลาย	และมหัศจรรย์จริง
จึงปวงประชาน้อม	มนพร้อม กะชายหญิง
จารึก ณ เวียงพิงค์	อภิวันทนการ
แม้มวลคนนี้	ประลุศรีประสิทธิ์สาร
ศรัทธาโรพาร	จรมุ่งผดุงจรรย
สรวมชีพ ธ จ่งสิทธิ์	จตุพิตรสันต์
เพื่อมวลคนครัน	อภิวัฒน์สวัสดิ์เทอญ” ^{๒๕๑}

ภาพ

พุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

“องค์ใดสิทธิัตถะ	ศากยะราชกุมาร
ทรงสร้างกุศลศาสน์	หมั่นอสงไขยเศษแสนกัลป์
อุบัติ ณ ชมพูทวีป	ดุจประทีปประชาสันต์
เพ็ญวิสาขปุณณันท์	ก่อนแปดสิบพุทธศกสมณ
ยี่สิบเก้าพรรษา	ทรงสละราชสมบัติบรม
เสด็จมหาภิเนษกรม	มุ่งข้ามพ้นสงสารวัฏฏ์
หาปีทรงเพียรกล้า	ละตณหาภิเลสตัด
จนตรัสรู้อรียสัจ	ณ บัลลังก์โพธิคยา
ในเพ็ญเดือนหกกาล	พระชนมวารสามสิบห้า
ทรงเปี่ยมพระเมตตา	นำอรียสงฆ์โปรดปวงชน
สี่สิบห้าพรรษา	เพื่อประชาสภาพล
จบกาลนิพพานดล	ในชันษาแปดสิบปี
ทรงเปี่ยมปัญญาคุณ	ทรงวิบูลวิสุทธีศรี
ทรงกรุณาประชาชี	ทุกชาติขึ้นวรรณะวัย
ลูสองพันหกร้อยปี	พระพุทธมนุอุบัติไ
ชนะกิเลสทุกข์เพทภัย	ฉายแสงธรรมนำสุขสานต์
ปวงพุทธบริษัท	น้อมมนัสอธิษฐาน
บูชาคุณาภิบาล	คึงครองโลกสุขสันต์เทอญ” ^{๒๕๒}

^{๒๕๑} ศรีประสิทธิ์, “พระธาตุดอยสุเทพ”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาชีวิตนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจโกโร)**, หน้า ๑๖๓.

^{๒๕๒} พระพรหมวชิรญาณ, “พุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระองค์”, ใน พระศรีวชิราภรณ์, บรรณาธิการ, **วารสาร ญาณสาร**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕, หน้า ๓.

กลอนหก

สร้างศิลป์อักษร

ศิลปะสวรรค์สรรค์สร้าง	เป็นทางสุนทรอ่อนหวาน
เป็นเกียรติเป็นค่าสาธารณ	เป็นมัลลย์หมดทุกข์ปลุกใจ
ทุกสิ่งซึ่งทรงศิลปะ	ย่อมจะพึงจิตพิสมัย
นำยินนำยลพันภัย	และไรรลทินกลืนควา
อักษรกลอนกานท์หวานซึ่ง	ติดตรึงตราใจไชนาว
อำภพอบอุ้นคุณพราว	ปวดร้าวรังได้ไผมิตร
เป็นทางสงบสบสุข	ปลอบปลุกยืนยงคงสิทธิ์
ผ่อนเครียดเสียดบาปทาบขีด	ปรนปลิดประจักษ์หลักชัย
นานาเทศล้วนนับถือ	ผู้รู้หนังสือแต่งได้
ใครเกลียด, คนป่าวว่าไว้	คนไพรใครเยาะกวี
ควรสร้างศิลป์ศักดิ์อักษร	เพื่อผ่อนผองพิชิตศัตรู
สิ้นพลังสังขารกาลนี้	ไม่มีคราสร้างอย่างนี้!” ^{๒๕๓}

๓.๖.๔.๓ บทกวีกลอนแปด (กลอนสุภาพ)

คติธรรม

“สองมือนี่มีไว้ในองค์
 สองแขนนี้ใช้ไว้ลดลงไขว้หลัง
 สองเท้านี้ใช้ไว้ให้ยอมพลั้ง
 สองขานี้ใช้ว่าหวังไว้ยืนตาย
 แต่สองมือมีไว้ใช้กิจผอง
 สองแขนครองพิชิตศัตรูผู้มุ่งหมาย
 สองเท้าเหยียบย่างยลลพริศพราย
 สองขามายก้าวหน้าเจ้าจำรูญ”^{๒๕๔}

^{๒๕๓} ศรีประสิทธิ์, “สร้างศิลป์อักษร”, ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๑๖๙.

^{๒๕๔} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, สวตมนต์ข้ามปี เริ่มต้นดี ชีวิตดี ลงมือทำ ตลอดปี ๒๕๕๗, หน้า ๒๕.

ทาน ศีล ภาวนา

“อย่ากรวย ให้ทำทาน	ทรัพย์ศฤงคารและเงินทอง
ปัจจัยและข้าวของ	แก่พระสงฆ์ และญาติมิตร
อยากสวย รักษาศีล	ไม่ป่ายป็นกล้าเกินสิทธิ์
คนสัตว์ล่าชีวิต	ไม่ล่วงธรรมเนียมต่ำอบาย
อยากงาม ภาวนา	ใช้ปัญญาอย่างมงามาย
ยิ้มเป็นเย็นใจกาย	พัฒนาจิตใจตน
อานิสงส์แห่ง ทาน	แก้สันดานโลภลาภผล
อยากยากยุ่งเหยิงยล	ละเลิกได้ด้วยเจือจาน
อานิสงส์แห่ง ศีล	แก้ป่ายป็นสิทธิ์เพื่อนบ้าน
โกรธเกลียดเคียดเคียดดดาล	ละเลิกได้ด้วยศีลศรี
อานิสงส์แห่ง ภาวนา	เกิดปัญญาสติดี
งมมายหลงวิถี	ละเลิกได้ด้วยตรีกธรรม
ทาน ศีล ภาวนา	คือมรรคสามงคณนำ
บำเพ็ญเป็นประจำ	จักสุขสันต์นรินทร์ ^{๒๕๕} ”

ศาสนาและสงคราม

“ศาสนาและว่าคำสั่งสอน	คือความรักความวิงวอนให้ละชั่ว
คือความดีหนีร้ายคลายเมามัว	คือไม่เห็นแก่ตัวกลัวบาปกรรม
ศาสนาคือศาสตร์ศิลป์แห่งความรัก	คือจำหลักสันติภาพไม่หยาบต่ำ
คือความไร้สงครามความระยำ	คือเครื่องคุ้มครองโลกและธรรมให้ปลอดภัย
ทุกศาสนาจึงพาคนให้พ้นทุกข์	ให้โลกเกิดสันติสุขความผ่องใส
ข่มเมตตาปัญญาธรรมนำจิตใจ	ไม่ประมาทมองใกล้ไกลไม่มัวมน
แต่สงครามคือกิเลสเหตุเช่นฆ่า	คือการล่าทำลายชีวิตและสิทธิผล
คือการก่อเวรกรรมทำวิกล	คือกองทัพอ้อมงคณปล้นโลกา
ทั้งสองต่างวิถีทางต่างศักดิ์ศรี	คือสงครามย่อมไม่มีศาสนา
แต่ศาสนาย่อมไม่ก่อสงครามประชา	มีแต่ต่างสร้างศรัทธาประชาชน
ชาวโลกควรสัจย์ซื่อถือศาสนา	ด้วยปัญญาหยุดกิเลสใช้เหตุผล
ไม่มุ่งเพียงเพื่ออำนาจประโยชน์ตน	ไม่สับสนดังศาสนาสู่สงคราม

^{๒๕๕} พระพรหมวชิรญาณ, “ทาน ศีล ภาวนา”, ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระมงคลวุฒ (ทอง โสณุตตโร ป.ธ.๖) วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓.

เพราะศาสนาเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ บริสุทธิ์โดยสุจริตทวารสาม
 ทุกคนควรบูชาทำดีงาม ประพฤติตามแล้วโลกจะร่มเย็น^{๒๕๖}

๓.๖.๔.๔ บทกวีนิราศ

นิราศหนาว

“นิราศหนาวคราวเหม็นต้อออกพรรษา
 ไปอุบลราชธานีศรีโสภ
 เมื่อเวลากรานกฐินเพิ่งสิ้นไป
 เสียตายสามัคคีงานกฐิน
 โดยเครื่องบินสี่เครื่องยนต์กุศลไส
 สองชั่วโมงถึงพลันเร็วทันใจ
 ถำรณไฟสิบชั่วโมงอุบล
 แต่เรานั้นพันธะงานกิจการมาก
 แสนลำบากจะไปไหนไม่เป็นผล
 ถึงละเลยทัศนาศาสนา
 ละกุศลเลยกฐินเหมือนหมิ่นบุญ
 มาบัดนี้มีเคราะห์เพราะเสาร์แทรก
 ต้องถึงแตกเพราะไม่มีที่อุดหนุน
 อังคารโยคโชคชัยอัปคนจน
 สิ้นการบุญเพราะราหูอยู่ตรีโกณ
 เหมือนพฤษภาไร้ชลชโลมขวัญ
 ก็รวนไบบะร่วงเหลือกิ่งโกร๋น
 เป็นกำพร้าวิโยคถึงโชคโชน
 เหมือนหัวโล้นหน้าร้อนตอนเที่ยงวัน
 ได้ทราบเรื่อง “ร้อยเอกกongแล” ที่
 รบกับ “นายพลภูมิ หน่อสวัน”
 ทั้งสองฝ่ายหมายมาดพิฆาตกัน
 ที่เวียงจันทร์สวันเขตประเทศลาว
 ไม่เคยกลัวการเมืองเรื่องเพื่อนบ้าน
 เพราะเป็นการภายในไม่ตาชาว

^{๒๕๖} พระธรรมวชิรญาณ, “ศาสนาและสงคราม”, ใน พระธรรมวชิรญาณ, กรรมติดจรวด พร้อมด้วย
 สารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, ๒๕๔๔, หน้า ๖.

ทั้งเรามีกิจจำเป็นเห็นการณ์ยาว
 จึงเป็นคราวชะตากรรมต้องจำจร
 ใครร่ำลามาตรศรีสุดที่รัก
 ผู้พ้องพักตร์พริ้มเพราะเยาว์สมร
 ประเล้าโลมโฉมยุพาคล้ายอาวรณ์
 ด้วยสุนทรพลอบจิตขนิษฐ์นวล
 ถึงจากใจพินิจยังรัก
 ยังสมัครปักฤดีศรีสงวน
 ขอนงรามห้ามจิตอย่าคิดครวญ
 คลายกำสรวลเถิดน้องอย่าหมองเลย
 โอ้ออนาถาสนาหน้าอดสู
 ไม่มีคู่จะสั่งล่านิจจาเอ๋ย
 เพราะไม่มียอดดวงจิตจะชิดเชย
 และไม่เคยมีที่รักเพียงสักคน
 ตั้งแต่เยาว์ถึงเท่านี้ยี่สิบห้า
 เรื่องอย่างว่า...ไม่เคยสบพบสักหน
 ยังพิสุทธิ์ผู้ต้องตามกล
 เหมือนหนึ่งตันไถนดผู้อยู่เดียวดาย
 จึงข้างหลังครั้งนี้ไม่มีหวัง
 ไม่อยากบวงสรวงพรหมหวังสมหมาย
 เพื่อป้องกันพิทักษ์คราเคราะห์ร้าย
 ขอมอบกายถวายใจเพียงไตรรัตน์
 สารุ โข ภิญโญชัยไตรรัตน์ เลิศ
 สุดประเสริฐเจิดขลางปลั่งสัจ
 น้อมเบญจางคประดิษฐ์เป็นกิจวัตร
 บังคมอัจฉริยขวัญอุชลิ...^{๒๕๗}

สรุปได้ว่า ไม่เพียงความรู้ความสามารถในด้านศาสนธรรม ศาสนกิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ท่านยังมีความแตกฉานในการประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ร้อยกรอง ประเภทกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ โดยมีผลงานปรากฏใน

^{๒๕๗} ดูเพิ่มเติมใน ศรีประสิทธิ์, “นิราศหนาว”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาวชิราวุธนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิราวุธ (ประสิทธิ์ เขมจโร)**, หน้า ๔๓๑ - ๔๔๘.

บรรณพิภพ ตั้งแต่ยังเยาว์วัย^{๒๕๘} ในงานเขียนของท่านจะปรากฏเป็นรูปของคำกลอนและบทกวีเป็น
ส่วนมาก และในงานเขียนรูปแบบนี้ยังได้ใช้ศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง สละสลวย ถูกต้องตามลักษณะ
ของการแต่งกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ อีกด้วย

๓.๖.๕ การอ้างอิงสุภาษิต

การอ้างอิงสุภาษิต คือ การตั้งหัวข้อเรื่องที่จะแสดงแล้วในระหว่างเนื้อหานั้นได้นำเอาคำสุภาษิตมาประกอบ

๓.๖.๕.๑ มัชฌิมาปฏิปทา

“น เตน อริโย โหติ

เยน ปาณานิ หีสติ

อหีสา สพฺพปาณานํ

อริโยติ ปวฺจจตฺติฯ^{๒๕๙}

แปลความว่า บุคคลไม่เชื่อว่าเป็นผู้เจริญ เพราะเหตุที่เบียดเบียนคนอื่นสัตว์อื่น บุคคลที่เรา
กล่าวว่า เป็นผู้เจริญ เพราะไม่เบียดเบียนคนและสัตว์ทั้งปวง ดังนี้

พุทธภาษิตนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้มีธรรม เป็นผู้เจริญแท้ เพราะเป็นผู้ดำเนินในทางสายกลาง
ไม่เบียดเบียนใคร รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้จักพัฒนาตนให้มีความเจริญด้วย
คุณธรรม แล้วนำไปพัฒนาสังคมให้เจริญสุขสวัสดิ์ ให้มีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่ก่อการร้าย
ไม่ทำลายกัน ไม่มุ่งแต่จะเอาชนะคะคานกัน แต่รู้จักเอาชนะกิเลสในใจตนด้วย คนเราแม้จะ
เอาชนะคนอื่นจำนวนล้าน แต่ถ้าไม่รู้จักเอาชนะกิเลสในใจตนแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะทำให้ตน
และสังคมมีความสุขได้ เนื่องจากการชนะเช่นนั้น ในระดับขั้นบุคคลยังจะก่อให้เกิด
การจองเวรแค้นกันได้ แม้ในระดับสังคมประเทศชาติ การชนะนั้น ยังเป็นเหตุให้ผู้แพ้
เป็นทุกข์แค้นคอยจ้องจองเวรภัย อันอาจนำไปสู่การก่อการร้าย และจะกลายเป็นสงครามใหญ่โต
ต่อไปได้ แม้ฝ่ายชนะที่ดีใจ ก็จะไม่มีความสุข เพราะจะเป็นทุกข์ที่จะต้องระแวงระวังภัย
ด้วยเกรงว่าชัยชนะที่ได้มานั้น อาจกลับกลายเป็นแพ้ได้ในภายหลัง แต่การรบชนะกิเลสที่
เกราะกรังอยู่ในจิตใจของตนเท่านั้น จึงจะเป็นการชนะที่ไม่ต้องระแวงภัย ทั้งเป็นชัยชนะที่แท้
และประเสริฐที่สุด สมดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า

โย สหสฺสํ สหสฺเสน

สงฺคาเม มาสุเส ชิเน

เอกญฺจ เขยฺยมตฺตาน

ส เว สงฺคามชุตฺตโมติฯ

^{๒๕๘} เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, “ทางสายนี้มีแต่ “ให้” เส้นทางยาวไกล ของ พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร สุทธิพันธุ์)”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. **ทางชีวิต**. ธรรมบรรณการงาน
ฉลองอายุศตมมงคลครบ ๕ รอบ พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร) วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๓-
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๐. มปท.. มปป., หน้า ๙๙.

^{๒๕๙} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๐/๖๓.

แปลความว่า ผู้ที่ชนะหม่มมนุษย์ในสงคราม ถึงหนึ่งล้านคน ยังสู้ผู้ที่ชนะตนเพียงผู้เดียวไม่ได้ ผู้ที่ชนะตนเองนี้แหละ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นจอมทัพผู้เกรียงไกร”^{๒๖๐}

๓.๖.๕.๒ อธิษฐานธรรมกถา

“ข้อที่ว่าไม่พึงประมาทปัญญานั้น พระพุทธองค์ทรงยกย่องปัญญาว่า เป็นสิ่งสำคัญไม่ว่าจะเป็นปัญญาฝ่ายโลกหรือฝ่ายธรรม ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูง ล้วนเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตและการงาน จำต้องศึกษาเล่าเรียน คิดค้นสดับตรับฟัง หรือหาโอกาสเพิ่มพูนฝึกฝนอบรมทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้ก้าวไปข้างหน้า และระวังมิให้ถอยหลัง การขาดปัญญานั้น นอกจากขาดการเพิ่มพูนดังกล่าวแล้ว ยังเนื่องเพราะเหตุอันสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เพราะความเข้าใจผิดด้วยมานะและทิฐิ คิดว่าตนมีปัญญาเป็นคนฉลาดมากหรือฉลาดกว่าเขาจึงทำให้คนมีปัญญาอยู่แล้ว กลับมีปัญญาน้อยลงหรือปัญญาไม่ทันผู้อื่น ก็เพราะมีความสำคัญผิดดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

โย พาโล มณฺเญตี พาลญํ

ปณฺธิโต วาปี เตน โส

พาโล จ ปณฺธิตมานิ

ส เว พาโลติ วุจฺจติ”^{๒๖๑}

ความว่า ผู้อ่อนปัญญา รู้ว่าตนอ่อนปัญญา ยังพอมีทางเป็นคนฉลาดได้ แต่ผู้อ่อนปัญญา กลับสำคัญจนทะนงว่าตนฉลาด ท่านกล่าวว่า เป็นคนโง่”^{๒๖๒}

๓.๖.๕.๓ ธัมมิกนวมินทรมหาราชาวชิราข

“หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการพึ่งพาตนเอง ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่า อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน นอกจากนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังสอนให้ดำรงมั่นอยู่บนพื้นฐานของการมีความเตตรา ความเอื้ออารี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สอดคล้องกับหลักเมตตาธรรมที่ว่า โลโกปตฺตมฺภิกขา เมตฺตา เมตฺตาธรรมค้ำจุนโลก

หลักเศรษฐกิจพอเพียงหรือสมชีวิตานี้ เป็นหลักการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความเข้าใจ เข้าถึงและนำสู่การพัฒนาเพื่อวิถีชีวิตที่ดีงาม และเป็นปฏิปทาที่จะพัฒนาสู่วิถีแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ทางปฏิบัติที่เป็นทางสายกลาง อันเป็นคุณธรรมเบื้องสูงที่สมบูรณ์ต่อไปโดยอาศัยสติปัญญา กำลังความรู้ความสามารถที่สมดุลกันคือความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวเอง เป็นแนววิถีที่ส่งเสริมให้เกิดความรอบคอบ รอบรู้ ระมัดระวังก่อให้เกิดความซื่อสัตย์ เกิดสติปัญญา ความขยันอดทน สามารถแบ่งปันความสุขและความดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

^{๒๖๐} พระพรหมวชิรญาณ, “มัชฌิมาปฏิปทา”, ใน พระมหาสุกั กนฺตสีโล และคณะ, มัชฌิมาปฏิปทาภา พระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่ง, หน้า ๙ – ๑๑.

^{๒๖๑} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๖๓/๒๘.

^{๒๖๒} พระเทพประสิทธิ์มณเฑียร, “อธิษฐานธรรมกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจโร), หน้า ๘๙๘.

ประเทศชาติ ตลอดถึงชาวโลกได้ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล ทรงอุทิศพระองค์บำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ ตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ และตลอดพระชนมพรรษาพระองค์มิได้ทรงคำนึงถึงความเหนื่อยยากความลำบากตรากตรำส่วนพระองค์เลยแม้แต่น้อย ความปรารถนาในน้ำพระราชหฤทัยของพระองค์ มีแต่เพื่อพสกนิกรมีความเป็นอยู่ร่มเย็นเป็นสุขทั้งสิ้น

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า อธโม นิรยํ เนติ ธมโม ปาเปติ สุกตํ แผลเอาความได้ว่า ความไม่เป็นธรรมนำไปสู่ความทุกข์ความเดือดร้อน ความเป็นธรรมนำไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุข สวัสดิ์ โดยนัยแห่งพุทธภาษิตนี้ บ่งชี้ให้เห็นว่า สถานที่ใดหรือประเทศใด พระมหากษัตริย์หรือผู้นำ ปกครองแผ่นดินและประชาชนโดยความยุติธรรม สถานที่และประเทศชาตินั้นย่อมไม่เจริญและไม่มั่นคง ประชาชนย่อมมีความเดือนร้อน แต่สถานที่ใดหรือประเทศชาติใด พระมหากษัตริย์หรือผู้นำ ปกครองแผ่นดินและประชาชนโดยความยุติธรรม สถานที่และประเทศชาตินั้น ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคง ประชาชนย่อมอยู่ร่มเย็นเป็นสุข”^{๒๖๓}

๓.๖.๕.๔ คงคปณฺณาสติ

“การที่ท่านเจ้าคุณฯ มีคุณลักษณะดังกล่าวนี้ เพราะท่านเป็นผู้ใฝ่ต่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ อยู่เป็นนิตย์ จึงทำให้ท่านมีปัญญากว้างไกลดุจแม่น้ำ สมกับนามฉายาของท่านว่า คงคปณฺณ ที่แปลว่า ผู้มีปัญญาดุจแม่น้ำคงคาที่กว้างใหญ่ไพศาล เป็นที่รวมลงแห่งแม่น้ำทั้งหลาย

ธรรมดา บัณฑิต นั้น ย่อมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ไม่คิดเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่น รวมถึงมุ่งแต่ประโยชน์สุขแก่พวงชน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอุมมมังคสูตรว่า อธิ ภิกขุ ปณฺทโต มหาปณฺโญ เนวตตพฺยาพาธาย เจเตติ^{๒๖๔} เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุ ผู้ที่เป็นบัณฑิต มีปัญญามากในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตน ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น เมื่อคิด ย่อมคิดเพื่อเกื้อกูลแต่ตน เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เกื้อกูลแก่ตนและผู้อื่น และเกื้อกูลแก่โลกทั้งหมดทีเดียว ดูก่อนภิกษุ ผู้ที่เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก เป็นอย่างนี้แล” ดังนี้

ตลอดระยะเวลาที่ท่านเจ้าคุณ พระพรหมกวี ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ร่มเงาผ้ากาสาวพัสตร์ ในพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ท่านได้ใช้ปัญญาความรู้ความสามารถ บริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยด้วยดี เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นตลอดถึงประเทศชาติศาสนาอย่างยิ่ง ชีวิตของท่านเจ้าคุณ พระพรหมกวี จึงเป็นชีวิตที่ไม่ว่างเปล่า

^{๒๖๓} พระพรหมจริยญาณ, “ธัมมิกนวมินทรมหาราชาริราช”, ใน กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา, หนังสืองานประจำปี ๒๕๕๔ งานมาฆบูชา โดยคณะกรรมการจัดงานมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๔ ณ ปริณทลสวนลุมพินี ๑๔ - ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔, หน้า ๓๗.

^{๒๖๔} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๘๖/๒๐๓.

จากประโยชน์ เป็นชีวิตที่มีคุณค่ามีสาระแก่นสาร อันเป็นพื้นฐานคติต่อผู้อยู่เบื้องหลัง ควรจะได้ถือเป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดี^{๒๖๕}”

๓.๖.๕.๕ ความหวัง

“... ความจริงมิใช่เราเป็นฝ่ายกระทำต่อเวลาข้างเดียว แม้เวลาก็กระทำต่อเราด้วยและมันทำกับเราอย่างจริงจังสม่ำเสมอเที่ยงตรง ไม่มีการผ่อนผันเลย คือกาลเวลานั้นกินชีวิตของเราด้วยเวลาผ่านไปพร้อมกับชีวิตของมนุษย์ก็หัดสิ้นเข้าไปด้วย อายุสังขารเสื่อมโทรมลง หรือคืบใกล้จุดอวสานเข้าไปทุกที มีพุทธศาสนสุภาษิตย้าว่า

กาโล ฆสตี ภูตานี สพพาเนว สหตตนา^{๒๖๖}

กาลเวลาย่อมกลืนกินสรรพสัตว์ พร้อมทั้งตัวมันเอง

เราใช้เวลา เวลาก็กินชีวิตของเราด้วย เวลาหมดไปๆ เส้นทางชีวิตของเราก็ดำเนินเข้าไปด้วย โบราณเรียกกาลเวลาโดยบุคลาธิษฐานว่า “พระกาล” หรือ “พระกาฬ” พระกาล มีความหมายเป็นทั้งเวลาและความตาย

ปีเก่าผ่านไป ปีใหม่มาถึงอีกครั้งหนึ่ง ตัวเราก็เหมือนถูกกลืนลงไปในปากของพระกาลอีกทีหนึ่ง เวลาที่เราต่างก็กระทำต่อกันโดยการกินและการใช้อย่างนี้ ทำให้มองเห็นได้ว่าเป็นกำไรหรือขาดทุน เมื่อเวลาผ่านไปเปล่าโดยเราไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์ เราก็ถูกกาลเวลากลิ่นเอาฝ่ายเดียว นับว่าขาดทุน แต่ถ้าเราทำประโยชน์ได้มากมายในเวลาที่ผ่านไปนั้น ก็เรียกได้ว่า เราเป็นผู้ใช้เวลา เป็นฝ่ายที่ได้กำไร ไม่สูญเปล่า อย่างน้อย ก็เท่าทุนหรือคุ้มค่า จึงมีธรรมภาษิตเตือนใจไว้ว่า

อโมฆี ทิวสํ กยิรา

อุปเปน พหุเกณ วา

เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ต้องเอาอะไรให้ได้ ไม่มากก็น้อย^{๒๖๗}

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณได้นำเอาพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อเชื่อมคำอธิบายหรือบรรยายให้สอดคล้องกับเนื้อหา ทั้งในส่วนของเทศนา บรรยาย บทความ สัมมนา นิเทศ อนุสรณกถา ซึ่งเป็นการคงรูปแบบการแสดงธรรมของพระสงฆ์ไทย ที่จะต้องนำเอาพุทธศาสนสุภาษิตมาอธิบายหรือมาเชื่อมความ

^{๒๖๕} พระพรหมวชิรญาณ, “คงคปณญาณสูตร”, ใน พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์), บรรณาธิการ, พระพรหมกวี วัดโมลีโลกยาราม ราชวรวิหาร, หน้า ๑๐.

^{๒๖๖} ขุ.ชา.ทุก. (บาลี) ๒๗/๑๙๐/๗๑.

^{๒๖๗} พระเทพประสิทธิ์มณเฑียร, “ความหวัง”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร), หน้า ๗๓๙ - ๗๔๐.

๓.๖.๖ การประยุกต์

การประยุกต์ คือ การใช้ถ้อยคำภาษาที่ทันสมัย มีเนื้อหาที่แนะนำให้นำเอาหลักธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดความเหมาะสมแก่ตนเองและผู้อื่น

๓.๖.๖.๑ เรื่อง ๘ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม พระพรหมวชิรญาณกล่าวถึงปัญหาในสังคมปัจจุบัน หากคิดพิจารณาให้ดีด้วยสติปัญญาจะพบทางออก โดยใช้วิธีการที่พระพุทธองค์ได้ทรงทำเป็นตัวอย่างและการแสดงพลังสามัคคีของคนไทยด้วยการแสดงออกถึงความจงรักภักดีจะก่อให้เกิดพลังอันศักดิ์สิทธิ์ ดังตอนหนึ่งที่ท่านกล่าวว่า

“ตามข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ คนที่ฆ่าตัวตายส่วนมาก เพราะมีปัญหา มีโรคภัย หรือมีความทุกข์โดยประการต่างๆ แล้วแก้ปัญหาแก้ทุกข์ไม่ได้ จึงหาทางออกด้วยการฆ่าตัวตาย เพื่อหนีปัญหาและหนีทุกข์ เพราะมีปัญหาทุกข์ไม่รู้จะทนอยู่ไปทำไม ทนอยู่ไปเพื่ออะไร ในเมื่อชีวิตมันไม่มีความหมาย เขารู้สึกอย่างนั้น เขารู้สึกอย่างนั้น ก็เลยฆ่าตัวตาย อย่างนี้เรียกว่าคิดสั้น ทั้งๆ ที่เขายังมีทางแก้ไข ยังมีทางออก ชีวิตเขายังมีความหมายต่อพ่อแม่ญาติพี่น้องสามีภรรยาหรือลูกหลานหรือคนรักอีกมาก ตลอดถึงต่อประเทศชาติศาสนาและต่อโลก จะไปฆ่าตัวตายให้บาปกรรมไปทำไม การคิดสั้นคิดแคบ ก็เลยทำให้ทำลายตัวเองไป แต่ถ้าปรับความเข้าใจกับตนเองให้ดีด้วยสติปัญญาโดยใช้หลักอิทธิบาทแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่า ทุกทางออกมีปัญหา ทุกปัญหาก็มีทางออกทางแก้ ทุกชีวิตต่างก็มีความทุกข์ แต่ความทุกข์เมื่อมันเกิดได้มันก็ดับได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเอาความทุกข์เป็นโจทย์ โดยไม่ยอมแพ้ทุกข์ แล้วค้นหาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ได้แล้วหาทางดับทุกข์ พระองค์ก็ทรงพ้นทุกข์และประสบสันติสุขตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้

ในทำนองเดียวกัน ถ้าคนไทยทั้งประเทศพร้อมใจกันแสดงออกถึงความจงรักภักดี หรือความรัก ความห่วงใย ในสมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการบำเพ็ญบุญกุศลคุณงามความดีที่จิตของเราทั้งหลายสะอาดสว่างสงบอย่างบริสุทธิ์แล้ว จิตของเราทั้งหลายจะมีพลังศักดิ์สิทธิ์ เราอธิษฐานขอพรพระรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศลสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ถวายพระพรให้พระองค์ทรงหายจากพระอาการประชวร ทรงเจริญพระชนมายุยืนนานแล้ว ความปรารถนาอันบริสุทธิ์นั้นจะมีพลังและบรรลุผลสมประสงค์ทุกประการ”^{๒๖๘}

๓.๖.๖.๒ สัมมาทิฐิภูมิกถา ท่านโน้มน้าวให้เห็นว่า การฟังธรรมเป็นประจำ การรับสื่อธรรมะจะก่อให้เกิดผลตามมาคือ ความเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“ญาติโยมอยากมีมรรคมงคล ๘ ต้องหมั่นฟังเทศน์ฟังธรรม ตอนนี่วัดยานนาวามีสถานี่โทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา อยากมีมรรคมงคล ๘ ต้องติดต่อกันดาวเทียมไปติดตั้งดูรายการธรรมะจากสถานี่โทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเด็กนี่ต้องรับสื่อที่ดี จะได้ดูต้นแบบที่ดี รับสื่อสีขาว สื่อธรรมะ อย่าไปดูสื่อ ดูต้นแบบของคนที่ดีด้ายาเสพติด คนที่มั่ว

^{๒๖๘} พระพรหมวชิรญาณ, ปาฐกถาธรรมเรื่อง “๘ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม”, หน้า ๕.

อบายมุข ผีอบายมุขเข้าสิง เล่นการพนัน อย่างเที่ยวกลางคืน เพื่อนหรือใครเขาบอกว่าดี เราก็ไม่เห็นดีกับสิ่งที่ไม่งาม ไม่ถูกต้อง โดนล้างสมอง การโดนล้างสมองเป็นมิจฉาธิภูฏิ คิดผิด เห็นผิด อย่างหนังสือพิมพ์ลงแล้วน่าสลดใจว่าเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เห็นว่า เรื่องความผิดทางเพศเป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้โดยไม่ละอายแก่ใจ เป็นแฟชั่นไปก็มี การเป็นแฟชั่น ไม่รักนวล สงวนตัวนี่ มิจฉาธิภูฏิประการหนึ่ง แล้วในโรงเรียนในสถานศึกษาเป็นอย่างไร แสดงว่าอย่างไร สอนให้รู้ ผิดๆ การสอนให้รู้ผิด มิจฉาธิภูฏิก็ทำให้พูดผิด ทำผิด คิดผิด ไม่มีศีล ไม่มีธรรมไปเป็นขบวนเลย ปล้นจี้เพราะยากจน ไม่มีเงินใช้ ไม่มีเงินส่งพนันบอล ไปปล้นธนาคาร ฆ่าเจ้าทรัพย์ ฆ่ายาม แล้วกลายเป็นไปเห็นดีเห็นงามไม่รู้สีกผิดเลย เรียกว่าสังคมมีมิจฉาธิภูฏิ จะให้ทำดีทำประโยชน์ นั้นเป็นไปได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า เราจะพูดดี ทำดี คิดได้นั้น มันจะต้องมี สัมมาธิภูฏิ”^{๒๖๙}

๓.๖.๖.๓ สัมโมทนิยกา การรักษาสุภาพอนามัยของพระภิกษุ สามเณรและประชาชน และหน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่สำหรับพระภิกษุ สามเณร ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระพรหมวชิรญาณนำเอาหลักเรื่องสุขภาพของทางโลกแนะนำให้พระภิกษุสามเณรพิจารณาและนำไปปฏิบัติ เพื่อสุขภาพที่ดีและมีกำลังในการปฏิบัติ ศาสนกิจ ดังข้อความว่า

“ปัจจุบันพัฒนาการทางการแพทย์มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก แม้มนุษย์เราจะพยายามหาทางป้องกันบำบัดแก้ไขก้าวหน้าทันโรคภัยเพียงใด แต่โรคภัยไข้เจ็บก็ยังมีโอกาสเกิดขึ้น และเบียดเบียนมวลมนุษย์ได้เสมอตราบที่มนุษย์เรายังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้

ชีวิตของมวลมนุษย์และสรรพสัตว์เป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร โรคที่ชีวิตของพระภิกษุสามเณร เป็นอยู่ด้วยอาหารของชาวบ้าน ทั้งนี้ เพราะพระภิกษุ สามเณร ต้องปฏิบัติตามพระวินัยในข้อที่ไม่อาจจะไปประกอบอาชีพทางพาณิชย์กรรมและเกษตรกรรม เป็นต้น เพื่อเลี้ยงชีพได้ ด้วยเหตุนี้เรื่องสุขภาพอนามัยของพระสงฆ์จะดีหรือไม่ดีอย่างไร สิ่งสำคัญส่วนหนึ่ง จึงขึ้นอยู่กับอาหารของชาวบ้านด้วย จึงมีคำกล่าวกันว่า ถ้าญาติโยมชาวบ้านนำอาหารที่ขัดต่อสุขภาพไปถวายพระสงฆ์ เช่น ของหวานจัด มันจัด หรือของไม่สุก ของหมักดองหรือของไม่สะอาด เป็นต้น ทานฉันแล้วเกิดท้องเสียหรือเกิดอาพาธเพราะอาหารนั้น ญาติโยมที่นำอาหารไปถวาย แทนที่จะได้บุญก็กลับจะได้บาป แต่ถ้านำอาหารที่ไม่ขัดต่อสุขภาพไปถวาย พระสงฆ์ฉันแล้วสุขภาพพลานามัยดี มีกำลังปฏิบัติศาสนกิจได้ ญาติโยมที่ถวายก็ย่อมจะได้บุญกุศลเป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้ แพทย์จึงแนะนำพระภิกษุ สามเณร และประชาชนให้ได้เรียนรู้และทำความเข้าใจ ในการป้องกันบำบัดโรคภัยชนิดต่างๆ ในเบื้องต้น พร้อมกับเอาใจใส่ดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ในเรื่อง ๔ อ. คือ ในเรื่อง อาหาร อากาศ อุจจาระ และออกกำลังกาย ให้เป็นไปตามหลักแห่ง

^{๒๖๙} “สัมมาธิภูฏิกถา”, ใน พระพรหมวชิรญาณ, ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม, หน้า ๑๖ – ๑๗.

สุขภาพอนามัย ทั้งนี้ เพราะการป้องกันรักษาสุขภาพอนามัยให้ถูกต้องก่อนที่จะเกิดโรคภัย และการรักษาแพทย์เพื่อบำบัดโรคภัย แต่เบื้องต้นก่อนที่จะมีอาการหนักมากนัก จึงเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งถ้าปฏิบัติได้เช่นนี้ โรคในระดับสามัญธรรมดาทั้งหลายก็จะหายหรือผ่อนหนักเป็นเบาได้แน่นอน”^{๒๗๐}

ในวิธีการนี้ พระพรหมวชิรญาณได้นำเอาความรู้ทางโลกมาแสดงนำเพื่อให้เกิดความเข้าใจในทางธรรมประกอบ และการนำเอาธรรมะเพื่อประยุกต์กับศาสตร์ของทางโลก เพื่อให้ผู้ฟังได้นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิต

๓.๖.๗ อุปมาอุปไมย

อุปมาอุปไมย คือ การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน เนื้อหาที่มีความเข้าใจยาก หากนำเอาคำอุปมาเข้ามาช่วย จะสามารถทำให้เนื้อหาปรากฏความหมายเด่นชัดและเข้าใจง่ายขึ้น ลักษณะเด่นอีกประการของพระพรหมวชิรญาณ คือ การยกข้ออุปมาอุปไมยเปรียบเทียบทั้งในบทร้อยแก้วและบทร้อยกรอง เพื่อให้ผู้ฟังได้มองเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นต่อเนื้อหาที่รับฟัง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๓.๖.๗.๑ ธรรมบงกช พระพรหมวชิรญาณได้อุปมาเรื่องบัวกับผู้เกิดในสกุลต่ำแต่่นำความเจริญมาสู่ตนเองและผู้อื่นได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“บัวเกิดจากน้ำและตม แต่น้ำและตม ไม่อาจเกาะติดใบและดอกบัว

บัวแม้เกิดในคูเหม็น แต่ก็ยังส่งกลิ่นหอม ฉันใด

ผู้เกิดในสกุลต่ำต้อยธรรมดาสามัญ

สู้ฟันฝ่าสามารถเอาชนะต่อความชั่ว, ความทุกข์ยากลำบาก และความโง่เขลาบาปปัญญา

ย่อมยังความสำเร็จความสุขความเจริญมาสู่ตนและชาวโลกได้ ฉะนั้น

โดยนิยามแห่งโลกียะ

น้ำครำไม่อาจเกาะติดใบและดอกบัว ฉันใด

ความชั่วไม่อาจกล้ำกรายผู้รู้ดีปฏิบัติชอบได้ ฉะนั้น

โดยนิยามแห่งโลกุตตระ

กิเลสความชั่วทั้งหลายไม่อาจเกาะติด “ธรรมบงกช” หรือจิตผู้ตั้งใจบรรลुธรรมแล้ว

โดยนัยแห่งโคลงสุภาสิตว่า

^{๒๗๐} พระพรหมวชิรญาณ, “สัมโมทนียกถา การรักษาสุขภาพอนามัยของพระภิกษุ สามเณรและประชาชน และหน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่สำหรับพระภิกษุ สามเณร ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร”, ใน พระมหาจำลอง กตมโม, บรรณาธิการ. วารสาร ญาณสาร. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วารสารญาณสาร, ๒๕๕๓, หน้า ๕.

ดอกบัวเกิดแต่น้ำ	เนาว์ถม คุณแล
เหม็นบ่ติดปทุมสม	ศักดิ์ฟุ้ง
จิตรปลอดบาปอาจม	จรงโลก โรจน์ฤา
ธรรมบงกชนเรศร้ง	เลิศล้ำนรินทร์สมย์” ^{๒๗๑}

๓.๖.๗.๒ ปวารณาภา ทานยกเรื่องที่คนเรามากจะเข้าข้างตัวเอง จึงควรมองดูตัวเองให้มาก โดยนำไปเปรียบเทียบกับนิ้วมือของคนเรา ดังข้อความว่า

“พระก็มีการสั่งสอนแนะนำกันทั้งพรรษาทุกวันพระ ๑๕ คำ โดยมีการลงพระอุโบสถเพื่อฟังพระปาฏิโมกข์ แต่ยังไม่พอ อยู่กันมา ๓ เดือน ก็พอที่จะเห็นจะรู้จักกันเรียกว่าทั้งรู้หน้าและรู้ใจ ยังเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันเป็นพิธีการในวันนี้ ตามธรรมดาใครที่อยู่กันมานาน ๓ เดือน โดยไม่ยอมให้ใครว่ากล่าวตักเตือน ตัวเองก็เสียประโยชน์ที่จะฟังมีฟังได้ ทั้งไม่ทราบข้อบกพร่องของตัวเองว่าจะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร เหตุเพราะธรรมดาของปุถุชนทั่วไปที่มักจะเข้าข้างตัวเองเป็นปกติวิสัย ดังที่อาตมภาพได้ร้อยกรองสะท้อนอุปมาไว้ว่า

เรายกนิ้วชี้หน้าว่าคนอื่น	นิ้วชี้เราจะยื่นไปข้างหน้า
นิ้วโป้งเราจะยกย้ายสายไปมา	ส่วนสามนิ้วจะหันหาตัวเราเอง

แม้ธรรมชาติของนิ้วดังที่อาตมภาพประพันธ์ไว้จะสอนให้เรามองดูตนให้มาก เพราะเราชี้นิ้วว่าใคร นิ้วทั้งสามจะชี้กลับมาที่ตัวเรา แต่คนเราโดยทั่วไปมักจะชอบมองแต่ข้อผิดพลาดของคนอื่น ไม่ชอบให้ใครมาตำหนิ ตีตึง แนะนำหรือชี้ข้อบกพร่องของตนเอง นิ้วของเรามีเอาไว้ชี้คนอื่นตำหนิคนอื่น แต่ไม่ได้มีไว้ตำหนิข้อผิดพลาดตัวเอง ตาของเรามีเอาไว้มองคนอื่น แต่ไม่ได้มองตัวเอง เพราะฉะนั้นวันมหาปวารณานี้จึงต้องเปิดโอกาสให้คนอื่นชี้นิ้วว่าเราบ้าง มองดูข้อผิดพลาดขอเราบ้าง นี่ก็เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ๒,๕๐๐ กว่าปี คณะสงฆ์จึงดำรงอยู่มาได้ถึงวันนี้ด้วยการปรับปรุงแก้ไขตนเอง”^{๒๗๒}

๓.๖.๗.๓ มัชฌิมาปฎิปปทาภา มีบางช่วงของเนื้อหาที่ท่านกล่าวถึงการคิดพิจารณาโดยไม่มีโยนิโสมนสิการ จะมองไม่เห็นความจริง เปรียบกับการสวมใส่แว่นดำก็จะมองเห็นสีที่ไม่ตรงกับสีที่เป็นจริง ดังคำที่ท่านกล่าวว่า

“บางคนเขาดำตั้งแต่บ่าย ๒ โมง ดำแล้วก็ลืมคิด คนด่านอนหลับสบายไปแล้ว ตัวเองมาคิดได้ตอนตี ๒ ต้องโทรศัพท์ไปด่าเขา ไม่อย่างนั้นนอนไม่หลับ เพราะจิตมันเจ้าเล่ห์ มันสร้างภาพมันจินตนาการเกินความเป็นจริง จิตรกรที่ว่าแน่ๆ ยังไม่แสบเท่าจิตของเรา ด้วยเหตุนี้การคิดไม่มีหลัก สุ่มสี่สุ่มห้านี้แหละมันจึงเศร้าหมอง เหมือนการที่ท่านทั้งหลายใส่แว่นแล้วมองดูภาพต่างๆ แล้วใจเราจะมองเห็นอะไรตามความเป็นจริง ใส่แว่นสีดำ ก็จะมองอะไรเป็นสีดำ ใส่แว่น

^{๒๗๑} พระธรรมวชิรญาณ, ธรรมวชิรญาณ, ปกใน.

^{๒๗๒} พระพรหมวชิรญาณ, ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม, หน้า ๒๙ – ๓๐.

สีชมพูก็จะมองอะไรเป็นสีชมพู ใส่สีเทา ก็มองอะไรเป็นสีเทา ไม่ได้มองเห็นตามที่มันเป็นสีชมพู คือการมองด้วยตมหา ความอยากได้นั้นอยากได้นี้ ได้คนรักของรัก อยากได้ของปรนเปรอ จิตใจ ผันเพื่องไปในเรื่องของอนาคต มองด้วยสีดำคือมองด้วยทมิฬ เปรียบเหมือนการย้อมผ้า ด้วยสีดำให้ไม่สวยงาม ให้ไม่น่าเชื่อถือ มองไปในทางลบหมดเลยเป็นทมิฬ และการใส่แว่นสีเทา คือการมองด้วยมานะ คือการยัดว่าตัวเราของเรา สมบัติเราใครอย่าแตะ เป็นต้น เป็นความหวัง เป็นทมิฬและมานะ อย่างนี้ทำให้จิตเศร้าหมอง ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงบอกว่า ต่อให้ใส่ชุดสีขาว เป็นชีปะขาว แต่จิตยังเศร้าหมองก็จัดเป็นผู้เศร้าหมอง เพราะความเศร้าหมองไม่ได้อยู่ที่เสื้อผ้า ดังพระบาลีว่า จิตตสกุเลสสา ภิกขเว สุตตา สกุทิสสนติ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย เศร้าหมองเพราะจิตเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายผ่องใสเพราะจิตผ่องใส”^{๒๗๓}

๓.๖.๗.๔ แสงหนึ่ง รุ่งงาม เป็นคำอธิบายพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ดังที่พระพรหมวชิรญาณอรรถาธิบายว่า

“ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อประเทศชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ และเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนทุกหมู่เหล่าทั่วทุกภูมิภาคของประเทศสม่ำเสมอตลอดพระชนมายุ ด้วยพระพระคุณลักษณะอันงดงามนี้ สื่อมวลชนได้เปรียบเทียบกับว่าเป็นดุจสายใยอันอบอุ่นและเหนียวแน่นผูกมัดร้อยรัดต่อใจแห่งประชาชนคนไทยให้หวนระลึกถึงพระคุณของพระองค์และอุปมาอุปไมยได้กับ “แสงหนึ่ง” ซึ่งส่องสว่างและฉายให้มองเห็นความสวยงามและความยิ่งใหญ่ของสรรพสิ่งในโลกหล้า นั่นก็คือ พระกรณียกิจต่างๆ ของพระองค์ได้เป็นดุจแสงที่ส่องฉายและอาบสะท้อนให้พสกนิกรได้มองเห็นถึงความยิ่งใหญ่ไพศาลและสวยงามของพระราชบิดา พระราชมารดา และแห่งสมเด็จพระอนุชามหाराชทั้งสองพระองค์ ได้อย่างแจ่มชัดและงดงาม ซึ่งจากพระราชนิพนธ์ในพระองค์หลากหลายนับไม่ถ้วน เป็นหลักฐานสักขีพยานในพระอัจฉริยภาพนี้ได้เป็นอย่างดี ซึ่ง “แสงหนึ่ง” นี้เอง ได้ส่องสว่างให้ประชาชนคนไทยในแผ่นดิน ได้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น ด้วยพระกรณียกิจต่างๆ ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญตลอดพระชนมายุอันยาวนาน

นอกจากนั้น สื่อมวลชนยังได้อุปมาอุปไมยที่ควรจะได้นำมาเผยแพร่ว่า พระองค์ทรงเป็นดัง “รุ่งงาม” เพื่อสื่อความหมายที่ซ่อนอยู่ใน “แสงหนึ่ง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะอันงดงามที่ซ่อนอยู่ภายในแสงความจริงของธรรมชาติ เมื่อเวลาฟ้าเปิดหลังจากพระพิรุณโปรยปรายตกต้องท้องเมฆนิลแล้ว สิ่งที่ปรากฏให้เห็น ณ ปลายฟ้า คือ “รุ่งงาม”

รัฐมีสีพราวพรรณถึง ๗ สี ซึ่งเปรียบได้กับพระคุณลักษณะของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ๗ ประการ ได้แก่ ๑.ความสง่างาม ๒.ความเรียบง่าย ๓.ความมีพลังสร้างสรรค์ ๔.ความรอบรู้ ๕.ความเมตตา ๖.การให้เกียรติผู้อื่น

^{๒๗๓} พระพรหมวชิรญาณ. ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม. (มปท.. มปป.), หน้า ๑๐๘.

และประการที่ ๗ คือ การอุทิศพระองค์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเมื่อผนวกอุปมาทั้งสองข้อเข้าด้วยกัน
จึงเป็นพระสมัญญาว่า “แสงหนึ่งคือรุ่งงาม”^{๒๗๔}

๓.๖.๗.๕ ญาณสาร สำหรับวารสาร “ญาณสาร” ฉบับปฐมฤกษ์ ในการจัดทำวารสารของ
วัดยานนาวาฉบับปฐมฤกษ์ ท่านได้ยกอุปมาว่า

“เรือนร่างมวลมนุษย์	สังเกตุจุนครินทร์
ตาหูจมูกลิ้น	กายใจดุจกระทรวงการ
มีรูปเสียงกลิ่นรส	สัมผัสสดุดจการงาน
ทุกส่วนล้วนสื่อสาร	เสริมชีพชนมให้เป็นไป
เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ	ศิรัชะดุจกษัตริย์ชัย
พุทธศาสน์ดุจดวงใจ	ประชาชาติดุจร่างกาย
ทุกชาติทุกภาษา	ปรารภนาสื่อความหมาย
เรียนรู้หลักอบาย	เพื่อประโยชน์โสทธิผล
โดยโลกหลายภัยโทษ	ถูกโลกโกรธหลงวิกล
เข้าครอบงำมวลชน	ให้มีติดบอดก่อบาปกรรม
จึงองค์พระสัมพุทธ	เมตตาจุดประทีปธรรม
โดยสื่อมวลชนนำ	ให้พ้นทุกข์สับสนศาสนา
สื่อใดในโลกา	ไม่ล้ำค่าเท่าสื่อญาณ
ด้วยเหตุที่ญาณสาร	ชี้สัจจะวธรรม
ขอพรสื่อญาณสาร	เป็นดุจยานสู่ญาณนำ
ปวงชนพ้นปวงกรรม	สู่สวรรค์นิพพานเทอญฯ” ^{๒๗๕}

๓.๖.๗.๖ ทุกชนชั้นคือกายใจเดียวกัน เรื่องนี้เป็นการอธิบายเรื่องชนชั้นหรือตำแหน่งของ
คน โดยในท้ายที่สุดแล้วก็คือกายใจอันเดียวกันนั่นเอง ดังข้อความว่า

“ตักไหญโตอุโบสถเจตีย์วิหาร
เพราะมีฐานเสาค้ำชูจึงอยู่ได้
มีหลังคามียอดพร้อมย่อมอำไพ
มีคานาซื่อผนังไซร้อมมั่นคง
ดุจสังคมีสูงมีกลางต่ำ
ส่วนยอดคือผู้นำ้าประสงค์
ส่วนกลางคือราชการสานงาน
ส่วนฐานคือประชาบงเป็นคนดี

^{๒๗๔} พระพรหมวชิรญาณ, “ปัญญาภคา”, ใน พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ
เพชรพระศาสนา, หน้า ๒๓๓ – ๒๓๔.

^{๒๗๕} พระพรหมวชิรญาณ, “ญาณสาร สำหรับวารสาร “ญาณสาร” ฉบับปฐมฤกษ์”, ใน พระมหา
จำลอง กตธมโม, บรรณาธิการ, วารสาร ญาณสาร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓, หน้า ๔.

ปราชญ์กล่าวไว้ใคร “อยู่สูงให้นอนคว่ำ”
 ใคร “อยู่ต่ำให้นอนหงาย” จะฉายศรี
 ใคร “อยู่กลางให้นอนคว่ำนอนหงาย” ที่
 คือรู้จักสามัคคียอมมีชัย
 ประการหนึ่งพึงปัญญาพาชีพจร
 พร้อมเชิดชูบุญนียสังคัมไสว
 อีกส่งเสริมประชากรภูมิจาติวิไล
 ทุกชนชั้นคือใจกายเดียวกัน”^{๒๗๖}

๓.๖.๗.๘ พระของแม่ ท่านเปรียบเทียบความดีของแม่ไว้ว่า

“ถามว่ามีแม่แล้วมีดีอย่างไร ถ้าตอบอย่างง่ายๆ ก็ตอบว่า มีแม่แล้ว ไม่เคยหิว ไม่เคยอด ไม่เคยลำบาก ยามเจ็บป่วยมีคนดูแล ยามทุกข์ใจมีคนปลอบโยน นอกจากนั้น มีแม่คือ มีธนาคารอยู่ในตัว เบิกเงินมาใช้ได้โดยไม่เสียดอกเบี้ย ไม่ต้องใช้เงินต้นคืน เบิกเมื่อไรก็ได้ เบิกได้ ไม่จำกัดเพดาน

แต่ถ้าตอบให้ลึกซึ้ง อาตมภาพนึกถึงคำกลอนที่นักประพันธ์ท่านหนึ่งเขียน เปรียบเทียบชีวิตแม่ไว้อย่างประทับใจว่า

แม่คือพระ แม่คือพรหม	แม่คือผ้าห่มกันหนาว
ตักแม่อบอุ่นหนุนดูดาว	แม่เล่าเรื่องราวของชีวิต
รอยยิ้มของแม่อ่อนหวาน	มือแม่ประสานอุ้นจิต
แม่เล่านิทานกล่อมชีวิต	ให้ลูกแม่คิดและจดจำ
แม่คือพระประจำบ้าน	แม่คือสายธารที่ชุ่มฉ่ำ
แม่คือแม่พิมพ์กล่าวพร่ำ	แม่สอนแม่เล่าทำให้ดู
แม่บอกแม่กล่าวแม่เล่า	เรื่องราวความดีให้ลูกรู้
แม่คือแม่พระแม่ครู	บอกให้รู้ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
แม่คือผู้นำทางชีวิต	แม่คอยลิขิตทุกก้าวย่าง
แม่แนะแม่แนะวิถีทาง	ช่วยให้ลูกห่างความชั่วร้าย
เหงื่อแต่ละหยดของแม่	เพื่อแผ่ให้ลูกทุกจุดหมาย
เหนื่อยแล้วเหนื่อยอีกทั้งใจกาย	ก็หมายให้ลูกรับรู้จักดี
บางครั้งน้ำตาแม่รินหยด	แม่หมดหนทางจะชี้
เพราะลูกของแม่หลงทางดี	ที่แม่ชี้นำพร่ำสอน

^{๒๗๖} พระพรหมวชิรญาณ, “ทุกชนชั้นคือการใจเดียวกัน”, ใน พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ, บรรณาธิการ, ชาวเป็นเหตุ บทเรียนไทย – เขมร, หน้า ๑๐.

กว่าจะรู้ว่าแม่คือพระ
 เข้าค่าแม่กัมประนมกร
 “ลูกรักของแม่โปรดรู้
 ป่วยกายยังมีหูกยา
 เมื่อแม่ป่วยใจใครเล่า
 ลูกแม่คือโอสถทิพย์กำจัดทุกข์

เมื่อแม่เกือบจะม้วยมรณ
 ขอพรคุณพระรักษา
 แม่อยู่อย่างคนโหยหา
 รักษาให้หายคลายทุกข์
 จะเหมือนมีเจ้าถามทุกข์สุข
 ให้ดวงใจแม่สุขทุกคืนวัน^{๒๗๗}”

๓.๖.๗.๙ ธรรมชาติคือคัมภีร์ธรรมอันล้ำค่า ท่านเปรียบเทียบธรรมชาติกับช่วงชีวิตของคน

ว่า

มองท้องนา ป่าเขา ลำเนาพฤษ
 พายุแรง ทุกแห่งที่ ปีเดือนวัน
 สิ้นมีนา – เมษายน สร้างหิมะ
 ดุจชีวิต ตรึงปลื้ม เริ่มสืมตา
 พฤษภาคม – มิถุนา พายุกระจ่าย
 พิรุณโปรย ปรายช่วย เอื้ออวยชัย
 กรกฎาคม – สิงหาคม ลมพัดผ่อน
 ดุจมนุษย์ มัชฌิมวัย วุ่นในงาน
 กันยายน – ตุลาคม พายุเชี่ยวชาญ
 ดุจมนุษย์ วัยเกษียณ เปลี่ยนสภณ
 ถึงพิจิก – สิ้นธันวาคม หน้าหนาวหนาว
 ดุจมนุษย์ ชราลง ต้องปลงฤทธิ์
 มกราคม – กุมภาพันธ์ เหมันตะ
 ยะเยือกหนาว ขาวโพลน บนปฐพี
 เฟื่องพองกาล ม่านชีวิต พินิจชื่อ
 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

มโนนึก ถึงเหตุการณ์ ที่ผ่านผัน
 เพียงภาพฝัน ซิคาโก อเมริกา
 ทุกพฤษจะ ผลิตุ้มใบ ไปทั่วหน้า
 เข้าสู่โลก มายา พิสุทธิ์ใจ
 มวลพฤษพรั่ง ผ่องขวัญ หลากสีไส
 ประดุจวัย สาวหนุ่ม ชุ่มดวงมาน
 อากาศร้อน – รนประดัง ทุกสังขาร
 เร่งรัดการ กิจผอง ต้องคืบรน
 ใบพฤษเชี่ยวชาญ เป็นเหลืองแดง ทุกแห่งหน
 ต้องปรับตน ปรับชีวิต ปรับจิตใจ
 ใบพฤษร่วง กิ่งโกรน ยืนต้นไหว
 ล้วนสลัด สมบัติไว้ในแผ่นดิน
 ปุຍหิมะ โปรยปราย เป็นสายสินธุ์
 ดุจชีวิตน ท้ายต้องหล่น บนพสุธา
 ธรรมชาติคือ คัมภีร์ธรรม อันล้ำค่า
 เป็นสิ่งล้ำ ธรรมปัญญา แห่งสาธุชน^{๒๗๘}”

^{๒๗๗} พระพรหมวชิรญาณ, ปาฐกถาธรรมเรื่อง “พรของแม่”, หน้า ๔ – ๕.

^{๒๗๘} พระธรรมวชิรญาณ, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชนิพนธ์และเสด็จฯ พร้อมด้วย หม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล ทรงเป็นองค์ประธานในงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุสมมงคล งานฉลองสมณศักดิ์ และ งานฉลองปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร สุทธิพันธุ์) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔, ปกหลัง.

๓.๖.๘ ประสบการณ์

ประสบการณ์ คือ สิ่งที่ได้พบได้เห็นมาจนเกิดคุณค่าในการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม พระพรหมวชิรญาณมักจะหยิบยกเอาประสบการณ์ของท่านมาเล่าอธิบายประกอบในการนำเสนอของท่านด้วย ดังตัวอย่างเช่น

๓.๖.๘.๑ สัจจมนมยกรา ท่านกล่าวไว้เมื่อครั้งได้พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชให้ย้ายมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดยานนาวา

“เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ ราชวาส มีเถรบัญชาให้ไปแก้ไขปัญาและช่วยศาสนิกในสหรัฐอเมริกา แม้จะเป็นภาระที่หนักหน่วงลำบาก แบบจับเสือมือเปล่า เอาชีวิตเข้าแลก แต่ข้าพเจ้าก็เต็มใจทำถวายแด่ยังได้นำชาวพุทธสร้างวัดไทยขึ้น จนเป็นผลสำเร็จเป็น “วัดธัมมาราม” ไว้ที่มหานครชิคาโก เพื่อน้อมเป็นพุทธบูชาในนามของคณะสงฆ์ไทย นำเสียดาย พองานสำเร็จ คุณสมัคร์ สุนทรเวช ได้นำความกราบเรียนเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ ราชวาส ในเดือนมิถุนายน ๒๕๒๗ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ด่วนถึงแก่กรรมภาพลงในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ในปีเดียวกัน ข้าพเจ้าจึงอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ วัดสระเกศ (เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์) และเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสุรรณาราม (เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์) ไปเป็นประธานในสังฆกรรมพิธีในนามพระเถระผู้ใหญ่ของมหาเถรสมาคม...

ตลอดชีวิตของข้าพเจ้าจึงเห็นแต่คนมีทุกข์ปัญหา หรือมีความทุกข์ตลอดเวลา คงเป็นเพราะพิจารณาไตรลักษณ์และอริยสัจเป็นกิจวัตรมากไปก็ได้ เลยเกิดปัญญาเห็นทุกข์เป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ที่จะต้องแก้ไข จนไม่ทราบว่ ความสุขที่แท้นั้นเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะอยู่ที่เมืองไทย หรือเมื่อไปปฏิบัติศาสนิกอยู่ในต่างประเทศ ชีวิตก็ต้องอยู่กับความทุกข์และการเปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่จะต้องแก้ไขด้วยธรรมะ เป็นปกติธรรมดาตามที่ในชีวิตนี้ ข้าพเจ้าเคยผ่านการเปลี่ยนแปลงมาแล้วหลายครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ เมื่อจากวัดยานน้อย บ้านเกิด มาอยู่วัดมณีวนาราม ในเมืองอุบลราชธานี

ครั้งที่ ๒ เมื่อย้ายจากวัดมณีวนาราม อุบลราชธานี มาพำนักที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร แล้วย้ายมาอยู่วัดสุทัศนเทพวราราม ๑ พรรษา จากนั้น จึงย้ายมาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาส

ครั้งที่ ๓ เมื่อไปปฏิบัติศาสนิกในนครนิวยอร์ก แล้วได้รับนิมนต์ให้เป็นประธานสร้างวัดธัมมาราม นครชิคาโก ๒ แห่ง (วัดเก่าและวัดใหม่) วัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน และวัดพุทธรังสี นครไมอามี โดยอยู่ปฏิบัติศาสนิก ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก ถึง ๑๐ ปี

ครั้งที่ ๔ เมื่อย้ายกลับมาปฏิบัติศาสนกิจประจำ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส จนถึงปัจจุบัน แต่ก็ยังคงปกครองดูแลวัดธัมมามาราม นครซิดนีย์ และช่วยอุปถัมภ์บำรุงวัดที่เกี่ยวข้องอีกหลายวัดตลอดมา

ครั้งที่ ๕ เมื่อได้รับพระบัญชาแต่งตั้งและจะต้องย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดยานนาวา อย่างเป็นทางการอีกในเร็วๆ นี้ ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และในพระเมตตาของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชฯ ตลอดถึงความปรารถนาดีของทางการคณะสงฆ์ ข้าพเจ้าถือว่าเป็นภาระธุระสำคัญที่ได้รับมอบหมายจึงตั้งใจพยายามปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้ดีที่สุดให้สมกับที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณไว้วางพระราชหฤทัย และสมกับที่ทางการคณะสงฆ์ได้ตั้งความหวังไว้เท่าที่สามารถจะทำได้^{๒๗๙}”

๓.๖.๘.๒ สัมโมนียกถา งานฉลองสมณศักดิ์ ที่วัดธัมมามาราม นครซิดนีย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

“วัดยาน้อยที่จังหวัดอุบลราชธานี ขณะนี้ได้พัฒนาไปมากจนกระทั่งเหมือนไปสร้างวัดใหม่ขึ้นมาทั้งในด้านวัตถุและด้านอื่นๆ ขณะนี้เป็นวัดที่ได้รับเกียรติว่าเป็นวัดที่มีการสอบเปรียญและนักธรรมได้มากที่สุด ในอำเภอนั้น กำลังพยายามให้สอบได้มากที่สุด ในจังหวัด แต่ไม่ทราบว่าจะทำได้แค่ไหน จึงได้นำเรื่องเหล่านี้มาเล่าให้ญาติโยมบางท่านที่ได้ทราบข่าว จะได้ฝากจดุปัจจัยไปช่วยบ้าง อาตมาได้มาช่วยงานพระศาสนาในเมืองซิดนีย์ก็ไม่ได้คิดที่จะมารบกวนญาติโยมที่จะเรียกร้อยปัจจัยกลับไปกรุงหรือต่างจังหวัดเพราะเกรงใจ อาตมาเกรงใจมากจริงๆ ในการที่จะบอกบุญไม่ว่าในเรื่องของวัดเราก็กังขาว่ามีเสียงเล่าลือออกไปว่า อาตมาอยู่สร้างวัดธัมมามารามได้ไม่แปลกใจ เพราะอาตมาเป็นพระหมอดู ความจริงอาตมาไม่เคยได้รายได้จากหมอดูมาสร้างวัดที่นี่ไม่เหมือนอยู่ที่เมืองไทยมีญาติโยมห้อมล้อมมามาย แต่ที่นี่ญาติโยมที่อยู่ที่นี่เข้าใจดี นานๆ ทีจะมีคนที่รู้จักกันฐานะที่เป็นลูกศิษย์ลูกหาเก่าๆ มาเยี่ยมอาตมาก็บอกกล่าวกันต่อไป แต่อาตมาไม่เคยยึดติดกับการดูหมตรดน้ำมนต์ แต่ว่าถ้าหากใครมีปัญหาเดือดร้อนมาในฐานะที่อาตมาเคยศึกษาในศาสตร์นี้ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ดิฉันหนึ่ง อาตมาก็จะพยายามแนะนำอย่าเชื่องมง่ายในเรื่องโหราศาสตร์นี้มากนักให้เชื่อกรรม เชื่อผลแห่งกรรม ดวงกับกรรมมันจะต้องคู่กัน ไม่ใช่เชื่อเรื่องดวงอย่างเดียว ถ้าดวงดีแต่ไม่ทำความดีก็ไม่ได้ นักเรียนว่าดวงดีแต่ถ้าไม่ดูหนังสือก็สอบไม่ได้ เวลาดวงดีต้องต้องทำดีด้วย เก่งต้องอาศัยเฮง ก็อธิบายอย่างนี้ คนมักจะร้องอ้อ ว่าจะเป็นคนระดับไหนก็อธิบายอย่างนี้ คนจีนเขาจะเป็นในเรื่องนี้คือเก่งต้องคู่กับเฮง เฮงก็หมายถึงดวง ถ้าคนดวงดีก็ต้องเก่งด้วย ดวงดีถ้าไม่เก่งก็ได้ไม่เท่าไร เก่งอย่างเดียวถ้าดวงไม่เฮงมันก็ไม่ไปไม่ได้ เก่งจะต้องบวกกับเฮงเวลาดวงไม่ดี ค่าเขาก็หาว่าเราสอน เขาต้องเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ อาตมาก็จะอธิบายให้ฟังช่วงไหนดีไม่ดี ส่งเสริมเวลาที่ตนต้องการทำความดี เวลาที่มี

^{๒๗๙} พระพรหมวชิรญาณ. ? พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต, หน้า ๑๐ – ๑๑.

ปัญหาที่พยายามใช้ธรรมะเข้าไปแนะนำ ก็ทำให้จิตใจสงบได้ อาตมาก็พยายามประยุกต์เรื่องเหล่านี้หลายๆ ท่านก็เข้าใจในเรื่องเหล่านี้

อาตมามาส่งวัดเหล่านี้ ส่วนมากได้อาศัยหลักธรรมทั้งสิ้น ไม่ได้เอาเรื่องโหราศาสตร์มาใช้ สำคัญที่สุดอาศัยแรงศรัทธาของญาติโยมที่เข้าใจในอาตมาตั้งแต่วาระแรกที่เข้ามาสู่นครชิคาโกนี้ ที่แรกอาตมาไม่เคยคิดที่จะสร้างวัด ไม่เคยมีความคิดเลยที่จะเข้ามาสู่นครชิคาโกนี้ ที่แรกอาตมาไม่เคยคิดที่จะสร้างวัด ไม่เคยมีความคิดเลยที่จะเข้ามาอยู่อเมริกา เพราะอยู่ที่เมืองไทยก็สบายพอสมควร มาอยู่ที่นี่เสียอีกที่ต้องลำบาก พอมาเริ่มทำงานเห็นความต้องการของญาติโยมที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกา ก็มีความเห็นอกเห็นใจว่าควรจะให้ความช่วยเหลือ ได้นำเรื่องเหล่านี้ไปกราบเรียนพระเถระผู้ใหญ่ตั้งแต่ระดับล่างจนถึงระดับสมเด็จพระสังฆราช ท่านก็ไม่มีศาสนนโยบายในการประกาศพระศาสนาในต่างประเทศ ในที่สุดท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ท่านเป็นพระโบราณก็จริงแต่ก็เป็นพระที่ทันสมัย เป็นพระนักปราชญ์ ท่านบอกว่า การที่จะไปแก้ปัญหาช่วยเหลือญาติโยมนั้น ควรจะวางรากฐานเสียก่อน เมื่อระเบียบของทางคณะสงฆ์ยังไม่ออกมา เราก็มาช่วยในฐานะเริ่มต้นจากที่นี่ไปก่อน ปกติแล้วการไปสร้างวัดในต่างประเทศนี้ ต้องเริ่มมาจากประเทศไทยอย่างเป็นทางการมา ถ้ารอดทางการมันนานงานไม่เดิน เราก็มาเริ่มทางนี้”^{๒๘๐}

๓.๖.๘.๓ ชีวิตของเรา หลักธรรมที่ตีพิมพ์ในหนังสือ “ทางชีวิต” ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพคุณแม่เกษ จังกาจิตต์ และนางสาวพุลศรี (จาก) จังกาจิตต์ ณ เมรุวัดมกุฏกัฏริยาราม วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

“เมื่อก่อนผู้เขียนเองก็เคย เป็นนักรัณนิมของคลังเหมือนกัน เชื่อว่าที่ไหนดี เป็นต้องเสาะแสวงหาไปถึงจนได้ คราวหนึ่ง ผู้เขียนได้ข่าวดีนี้จากเพื่อนสนิทคนหนึ่ง ก็เลยชวนกันไปเอา ท่านอาจารย์รูปนี้เป็นพระสมณะ อยู่วัดป่าไกลจากความเจริญมาก พอพวกเราไปถึงชะรอยว่าท่านจะรู้ว่าจะไปขอของดี จึงรีบปิดประตูเสียก่อน พวกเราต้องผิดหวังในลักษณะนี้ถึงสองครั้ง แต่พอครั้งที่สาม เราก็ได้พบท่านสมความตั้งใจ จึงได้กราบเรียน ขอฝากตัวเป็นศิษย์และขอของดีจากท่าน ท่านมองมาทางผู้เขียนพร้อมกับพูดว่า “ฉันไม่มีของดีจะให้พวกเธอ” ทั้งๆ ที่พวกเรามองเห็นเครื่องรางของคลัง วางอยู่เต็มถาดไปใหญ่

“โปรดเมตตาพวกกระผมหน่อยเถอะครับ หลวงพ่อครับ พวกกระผมมาหาหลวงพ่อสามครั้งแล้วครับ เลื่อมใสในหลวงพ่ोजริง ถึงได้บุกบั่นมา”

“ฉันรู้ ว่าพวกเธอมาหาฉันสามหนแล้ว” หลวงพ่อพูดพร้อมกับจ้องหน้าผู้เขียนอีก “แต่...ฉันไม่มีของดีจะให้”

^{๒๘๐} พระเทพประสิทธิ์มุนี, “สัมโมทนิยกถา”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, ทางชีวิต, หน้า ๑๘๙ - ๑๙๐.

ขณะที่เพื่อนของผู้เขียนหันมามองผู้เขียนคล้ายๆ กับจะปรึกษาว่า “จะอย่างไรดี?” นั้นเราก็ได้ยินเสียงท่านพูดต่อไปว่า

“ของเหล่านั้นไม่ใช่ของฉัน และไม่ใช่ของพวกเธอ ให้พวกเธอไม่ได้”

“ถ้าเช่นนั้น” ข้าพเจ้าลองพยายามขยับขออีกครั้ง

“ขอหลวงพ่อกำหนดให้พวกกระผมใหม่ก็ได้ครับ” ที่ผู้เขียนพูดไปอย่างนั้น ก็โดยที่เดาเอาว่าของเหล่านั้นคงจะเป็นของคนอื่นเอามาฝากท่านไว้

“ได้! ฉันจะให้พระคาถา หากกระดาษีขึ้นมาจดเอา”

พอพวกเราพร้อมแล้ว ท่านก็บอกให้จดตาม โดยท่านว่าซ้ำๆ ว่า “อนิจจา วตะ สังขารา อุปาทะวะยะธัมมิโน อุปปัชชิตวา นิรุชฌันติ เตสัง วูปะสะโม สุโข”

พวกเรารีบจดตาม และเสร็จพร้อมกับท่านหยุดบอกพอดี สำหรับผู้เขียนนั้นรู้สึกกัง และสงสัยว่า ทำไมท่านถึงบอกคาถานี้ เพราะมันคาถาบังสกุลคนตาย ท่านคงจะบอกผิดกระมัง?

“พวกเธอไม่ต้องสงสัยหรอก” หลวงพ่อพูดอย่างเดาใจเราถูก ทำให้ผู้เขียนสะดุ้งเล็กน้อย “พระคาถานี้แหละวิเศษนัก ท่องจำให้ขึ้นใจไว้เถอะ เป็นประโยชน์มากในภายหน้า”

“พวกเรา มัวแต่พากันแสวงหาของดี เพื่อป้องกันอันตราย ไม่ให้พ้นทางเข้าไม่ให้ออก มัวหาแต่เสน่ห์ห่มหานิยม แต่พวกเราหาได้รู้ไม่ว่า กำลังจมเข็มในมหาสมุทร เพราะความหลุดพ้นจากอันตรายและการมีเสน่ห์ห่มหานิยม นั้น ไม่ใช่เพราะอำนาจของดีเหล่านั้น หากแต่พ้นได้และได้รับผลดีสมปรารถนา ก็เพราะความไม่ประมาท ละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี และมีใจบริสุทธิ์ สะอาดต่อกัน ส่วนความเจ็บความตายนั้น มันเป็นเรื่องธรรมดาของสังขารทุกถ้วนหน้า”

“พระพุทธองค์ตรัสว่า พวกเธอเอ๋ย ในเมื่อโลกนี้กำลังมีดมนอนธการด้วยอวิชชา ความโง่เขลาไม่รู้จริง ทำไมหนอ จึงไม่พากันแสวงหาแสงสว่าง หรือ “ประทีปชีวิต” คือ ปัญญา กันบ้าง ทำไมหนอ พวกเธอจึงหลงมกมาย มัวเมา ติดอยู่ในวัฏฏะในลัทธิ อันเป็นประหนึ่งความมืด เพราะเป็นแฝงแห่งกิเลสสวะ ของผู้มีอวิชชา อีกก็ปีก็ชาติ พวกเราจึงจะพบแสงสว่างที่แท้จริง”

“เอาเถอะ พวกเธออยากได้ของดี ฉันก็ได้ให้แล้วตามความต้องการ ขอให้มันภาวนาทุกเข้า-เย็นนะ อย่าประมาท บรรดาพิธีกรรมต่างๆ ที่ฉันได้กระทำเพื่อให้เป็นคนดีนั้นย่อมจะมีพระคาถาบทนี้ รวมอยู่ด้วย ไปเถอะ ให้เจริญๆ นะ”

นี่แหละคือ “ของดี” ที่ “หลวงพ่อดี” ให้แก่พวกเรา

นับแต่นั้นเป็นต้นมา ผู้เขียนหมั่นท่องจำพระคาถาบังสกุลอย่างเจือใจ และไม่เคยไปแสวงหาอาคม หรือ “ของดี” จากอาจารย์ไหนอีกเลย ยิ่งได้ศึกษาเล่าเรียนธรรมะของพระพุทธเจ้า ยิ่งทำให้เกิดความรู้ ทำให้จิตใจสว่างขึ้นว่า

คนเราเกิดมาในโลก ย่อมประสบกับความไม่เที่ยง ความไม่ทน และความไม่ใช้ตนทั่วหน้ากัน ไม่มีใครจะได้รับอภิสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษในเรื่องนี้

ดังนั้น ท่านจึงว่า ทุกคนเกิดมาแล้วย่อมเสมอเหมือนกันไม่มีช้อยกเว้น ลักษณะนี้เรียกว่า “สามัญลักษณะ” หรือสมภาพ (equality) ของทุกชีวิต”^{๒๘๑}

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า พระพรหมวชิรญาณได้ยกประสบการณ์มาเล่าประกอบ เพื่อแสดงถึงเรื่องราวที่ท่านประสบมา แสดงถึงสิ่งที่ท่านนอกจากมีความรู้แล้ว ยังผ่านประสบการณ์ มาด้วยตนเอง สร้างความน่าเชื่อถือและสะท้อนคติธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

๓.๖.๙ สถานการณ์และเหตุการณ์

วิธีการอีกอย่างหนึ่งของพระพรหมวชิรญาณ ท่านได้นำเอาสถานการณ์และ เหตุการณ์ตัวอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมาประกอบการนำเสนอ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง ดังนี้

๓.๖.๙.๑ พระธรรมเทศนาหัวข้อ “มัชฌิมปฏิปาทกถา” ที่พระพรหมวชิรญาณ รับพระราชทานแสดงหน้าพระที่นั่ง เนื้อหาตอนหนึ่งได้กล่าวถึงสถานการณ์โลกในยุคปัจจุบันที่เน้น ค่านิยมไปในทางวัตถุ โดยไม่ได้สนใจในด้านของจิตใจจึงทำให้โลกวุ่นวาย ดังข้อความว่า

“โดยเฉพาะในปัจจุบัน ความวุ่นวายค่านิยมไปในทางวัตถุนั้น ได้มีมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ ผู้ฮึกเหิมให้ทางไกลศีลธรรม ทำให้ไม่มีความจริงจังต่อตนในการทำ ความดี ทำให้ไม่มีความ กตัญญูต่อผู้ที่เคยทำดีต่อตน ทำให้จิตใจสับสนไม่กตัญญูแม้ต่อแผ่นดินต่อเพื่อนมนุษย์ ต่างฝ่าย ต่างไม่มีความบริสุทธิ์ใจต่อกัน แม้ในมิตรสัมพันธ์ก็ยังระแวงระวังภัยจนถือเป็นคนเตือนใจไม่ ประมาทว่า “ถ้าหวังตั้งสงบ จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ” ทุกฝ่ายจึงได้นำหลักการนี้ไปปรับใช้ ใน การพัฒนาประเทศ แก้ไขเหตุแห่งปัญหา และมุ่งทุ่มเทการพัฒนาไปในด้านวัตถุต่างๆ รวมถึงใน การสร้างและพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ โดยมีได้สั่งวรให้มีความสำคัญในการพัฒนาจิตใจคนให้ สมดุลกัน คนจึงนำอาวุธนั้นไปทำลายล้างกัน ทั้งในทางชีวิตทรัพย์สิน และมรดกโลกหรือ บางส่วนหวังให้จิตใจไร้ทุกข์โศก จึงมุ่งพัฒนาเน้นหนักไปในด้านจิตใจ ปล่อยให้ชาติบ้านเมือง ล้าหลัง ยังชีวิตในส่วนวัตถุร่างกายหรือชาติบ้านเมืองอ่อนแอ หรือขาดแคลนปัจจัยที่จำเป็นของ ชีวิต เพราะความหลงผิดมิได้พัฒนาวัตถุหรือเศรษฐกิจและชีวิตในส่วนจิตใจให้สมดุลกัน

ซึ่งเหตุผลสำคัญ เพราะธรรมชาติมนุษย์ ส่วนใหญ่ “ตาปัญญา” มักไม่บริสุทธิ์ เพราะถูกกิเลสบัง จึงยังมองปัญหาและสภาพการณ์ต่างๆ เพียงทางเดียว และไม่กว้างไกล โดยยึดถือ ความคิดเห็นของตนและพรรคพวกเป็นใหญ่ ไม่เข้าใจว่าความถูกต้องบาปบุญคุณโทษที่แท้จริง นั้นเป็นอย่างไร จึงเป็นเหตุให้นิยมใช้อำนาจเป็นธรรม และไม่นิยมใช้ธรรมเป็นอำนาจ แม้ประเทศที่เก่งกาจร่ำรวยหรือเจริญแล้วทั้งหลายก็ยังชวนชวายุใช้ตัณหาตามาเนติฐิ ดำรินำเอา ความรู้ความร่ำรวยและความเจริญที่มีนั้นไปทุ่มเทใช้ในการเบียดเบียนต่อสู้ทำลายกัน อันเป็น

^{๒๘๑} พระมหาประสิทธิ์ สุทธิพันธุ์, “ชีวิตของเรา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณ นิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมมงคล)**, หน้า ๗๕๒ - ๗๕๔

การขัดแย้งกับศีลธรรมความดีงาม สร้างภาระปัญหาและความเสียหายแก่ชีวิตทรัพย์สิน เวลา กำลังตำราวจทหารข้าราชการและงบประมาณ ที่รัฐบาลควรจะนำไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์และความเจริญในด้านต่างๆ แก่ชาติบ้านเมืองได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งในทางธรรมแล้ว การปฏิบัติที่อยู่ในแนวแห่งความดีงามคือการป้องกันและการทำงานด้วยความยากจนกับความไม่รู้ความชั่วความผิดกับอบายมุขสิ่งเสพติด ความทุจริตมีฉ้อโกงให้โทษกับโรคภัยอันตราย เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขสบายแก่ปวงชน วิธีนี้เป็นวิถีกุศลทางชนะประเสริฐแท้ของผู้คนที่เจริญแล้วในธรรม”^{๒๘๒}

๓.๖.๙.๒ ในการบรรยายเรื่อง “พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย” พระพรหมวชิรญาณได้กล่าวถึงเรื่องศีลธรรมโดยยกเหตุการณ์ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔ เกี่ยวกับการก่อการร้ายขับเครื่องบินชนตึกเวิลด์เทรด ดังข้อความว่า

“เราจะต้องทำความเข้าใจในหลัก “ศีลธรรม” ในพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับ “หลักกฎหมาย” ของบ้านเมืองด้วยโดยให้การลงโทษตามกฎหมายเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ไม่มีทางหลีกเลี่ยง จึงจะเป็นวิธีที่ถูกต้องและดีที่สุดในการพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรม

ทั้งนี้ เพราะการขาดการพัฒนาในหลักศีลและการขาดหลักธรรมนั้นได้ก่อหายนะให้แก่โลกมา มากต่อมากแล้ว และหายนะที่เกิดขึ้น แม้เพียงครั้งเดียว ก็ก่อความพินาศต่อโลกได้อย่างใหญ่หลวง อย่างเช่นกรณี ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔ เกี่ยวกับเหตุการณ์ผู้ก่อการร้ายขับเครื่องบินชนตึกเวิลด์เทรด ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ทำให้ตึกถล่มลงมาทั้งสองตึก มีคนตายกว่าสามพันคน จนเป็นเหตุให้สหรัฐอเมริกาต้องตั้งกระทรวงความมั่นคงแห่งมาตุภูมิขึ้นมา เพื่อปลูกจิตสำนึกรักแผ่นดินเกิด เป็นอุทาหรณ์เกี่ยวกับเรื่องสังคมขาด “ศีลธรรม” นำไปสู่ความหายนะและความไร้สันติสุขได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น สันติสุขที่โลกต้องการจึงเกิดจาก “ศีลธรรม” ก่อน เพราะเพียงเสียวินาทีที่จิตขาด “ศีลธรรม” เท่านั้นย่อมก่อให้เกิดหายนะได้อย่างใหญ่หลวง นี่คือสิ่งที่เราชาวพุทธทั้งหลายควรจะได้นำไปคิด และปฏิบัติสังคมให้ได้ เพราะถ้าเราเจาะใจใส่ “ศีลธรรม” ลงไปในผู้คนให้ได้ก่อนแล้ว ลำต้นกิ่งใบดอกผลก็จะเกิดขึ้นเอง”^{๒๘๓}

๓.๖.๙.๓ เรื่อง “พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ” ท่านกล่าวถึงปัญหานานัปการที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน หากนำธรรมะและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต จะนำพาชีวิตไปสู่สันติภาพและสันติสุขได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ในภาวะการณ์ของชาติบ้านเมืองและของโลกที่กำลังมีปัญหามานานาประการ เช่นในปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจสังคม การเมือง ปัญหาอบายมุขสิ่งเสพติด ปัญหาอาชญากรรม

^{๒๘๒} พระพรหมวชิรญาณ, “มัชฌิมาปฎิปปทาถา”, ใน พระมหาสุก ทัศนโส และคณะ, มัชฌิมาปฎิปปทาถา พระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่ง, หน้า ๘ – ๙.

^{๒๘๓} พระพรหมวชิรญาณ, “พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย”, ใน พระศรีวิจิตรภรณ์, บรรณาธิการ, พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า ๔๒ – ๔๓.

ความไม่สงบและการก่อการร้ายต่างๆ หากชาวไทยทุกคนตลอดถึงชาวโลกทุกชาติศาสนาจะได้
ปลุกจิตสำนึกแห่งความรักสามัคคี มีความกตัญญูทวนเวียน ต่อคุณแผ่นดินถิ่นเกิดถิ่นอาศัย
ความมีระเบียบวินัยในการดำรงดำเนินชีวิต โดยได้ตระหนักในความพอเพียงและพอดีตามนัย
แห่งพระบรมราโชวาทของสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ โดยได้พร้อมใจกันเข้าถึงหลักแห่งธรรมะแห่ง วันมาฆบูชา ซึ่งเป็น
“หัวใจ” ของทุกชีวิต ๓ ประการ คือ

หนึ่งไม่ทำกรรมชั่วทั้งหลายแหล่ สองทำแต่ความดีมีเหตุผล

สามทำจิตให้ผ่องใสไกลกังวล นี่คือทางแห่งมงคลและโชคดี

นี่คือหลักแห่ง “ความรักอันบริสุทธิ์” ที่จะนำชีวิตของมนุษย์ไปสู่สันติภาพและสันติสุขได้
อย่างแท้จริง^{๒๘๔}”

๓.๖.๙.๔ ประกาศแสดงความเสียใจต่อประเทศและประชาชนชาวสหรัฐอเมริกา
และการบำเพ็ญอุทิศแก้ดวงวิญญาณทุกชาติทุกศาสนาที่เสียชีวิตลงในเหตุการณ์ก่อการร้าย ๑๑
กันยายน ๒๕๔๔

“เหตุการณ์ครั้งนี้ ถือเป็นการก่อการร้ายที่ร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาและ
ของโลก ทรัพยากรบุคคลอันล้ำค่า รวมถึงทรัพย์สินต่างๆ ของสหรัฐอเมริกาและของชาติต่างๆ
ต้องสูญเสียไปมากมายอย่างประมาณค่ามิได้ ดังข่าวที่ทุกท่านทราบกันดีอยู่แล้ว เหตุการณ์ครั้ง
นี้ มิใช่จะทำให้ชาวอเมริกันและประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับความหายนะอย่างมากมายเท่านั้น
แต่ยังทำให้ครอบครัวของประชาชนหลายชาติ หลายศาสนาในสหรัฐอเมริกา ผู้บริสุทธิ์ต้อง
พลัดพรากจากกัน พ่อแม่พลัดพรากจากลูก ลูกพลัดพรากจากพ่อแม่ สามีพลัดพรากภรรยา
พลัดพรากจากญาติมิตรอย่างไม่มีวันกลับอีก... ในนามของพุทธศาสนิกชนชาวไทยในนครชิคาโก
และรัฐใกล้เคียง ขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งกับชาวสหรัฐอเมริกาและกับญาติพี่น้องของทุก
ชีวิต ทุกเชื้อชาติศาสนาที่ประสบเคราะห์กรรมความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงในครั้งนี้... ขอทุก
ดวงวิญญาณจงได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพโดยทั่วกันเทอญ”^{๒๘๕}

๓.๖.๙.๕ ข่าวก่อนเหตุ เป็นการนำเอาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๕ ที่ดารา
ไทยได้ดูหมิ่นคนกัมพูชาจนเกิดเหตุการณ์ชุลมุนตามมา ท่านได้นำมาร้อยเรียงเป็นบทกวีว่า

“ปีสองห้า	สี่ห้าซึ่ง	ฟุ้งพันผ่าน
มีข่าวสาร	ดาราไทย	ไปด่าเขมร
แพร่ทั้งนอก	ในกรุง	พนมเปญ
สื่อทุกอย่าง	ต่างเน้น	เบนสัมพันธ์

^{๒๘๔} พระพรหมวชิรญาณ, พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ, หน้า ๓๐.

^{๒๘๕} พระธรรมวชิรญาณ, กรรมติดจรวด พร้อมด้วยสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม, หน้า ๑๑ - ๑๒.

ยี่สิบเก้า	มกราคม	มหาศก
ปีสองห้า	สี่หก	โหดมหันต์
ชาวเขมร	เป็นนักเรียน	และชายฉกรรจ์
จากครึ่งร้อย	กลายเป็นพัน	ร่วมก่อภัย
เผาสถาน	ทูตไทย	ไฟลุกท่วม
ทำลายรวม	มุ่งชีวิต	กิจน้อยใหญ่
ตาประณาม	สยามชาติ	คำบาดใจ
ปล้นข้าวของ	คนไทยไป	อย่างเฒ่ามัน
ดาราไทย	ให้สัมภาษณ์	มิได้กล่าว
พร้อมย้าแน่น	เป็นเรื่องราว	อย่างสร้างสรรค์
แต่การเมือง	และสื่อเขมร	ไม่เว้นวัน
ประโคนกัน	จนเป็นเหตุ	เกิดเพทภัย
ประวัติศาสตร์	ชาติไทย	กับชาติเขมร
จำต้องเว้น	วรรคไมตรี	ที่สดใส
เสียทรัพย์สิน	ของเราเขา	มากเท่าใด
ยังไม่เท่า	ความเสียใจ	ในเหตุการณ์
ใครอิจฉา	ไทย-เขมร	ความเป็นมิตร
ใครมุ่งเพียง	ธุรกิจ	ก่อร้ายฉาน
ใครมุ่งเพื่อ	การเมือง	เคืองรัฐบาล
เขาดุจยักษ์	ดุจมาร	ที่หยาบคาย
อันปากคน	ปากกา	สารพัด
คือข่าวสาร	โลกทัศน์	ทุกสื่อหมาย
ตราบกิเลส	ยังครอบคน	จำจนตาย
ขาดปัญญา	ย่อมโหดร้าย	กลายเป็นเวร
ทั้งหมดคือ	เรื่องราว	“ข่าวเป็นเหตุ”
เป็น “บทเรียน”	ข้อสังเกต	“ไทย-เขมร”
ยังเรื่องอื่น	บ้านใกล้ไกล	ใครเปี่ยงเบน
ภัยลับเร้น	ใช้ระแวง	ต้องระวัง” ^{๒๘๖}

^{๒๘๖} พระพรหมวชิรญาณ, “ข่าวเป็นเหตุ”, ใน พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ, บรรณาธิการ. ข่าวเป็นเหตุ
บทเรียนไทย – เขมร, หน้า ๑ – ๒.

จะเห็นได้ว่า ท่านได้นำเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือสถานการณ์ในยุคปัจจุบันในส่วนที่
 นำเป็นห่วง ที่จะทำให้สังคมนั้นเลวร้ายมาเสนอ แล้วกระตุ้นให้ผู้ฟังนำเอาหลักธรรมในการแก้ไข
 เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

๓.๖.๑๐ การเปรียบเทียบ

ในการเปรียบเทียบนี้ จะมีความแตกต่างจากการอุปมาไมย คือ เป็นการ
 เทียบเคียงในสิ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกันหรือแตกต่างกัน

๓.๖.๑๐.๑ ความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พระพรหมวชิรญาณ
 ได้เปรียบเทียบการล่มสลายของชนชาติอื่นในอดีต มีสามารถมาจากความประมาท ส่วนประเทศไทย
 จะดำรงอยู่ได้นานตราบเท่าที่เราไม่ประมาท ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“นับแต่ไทยเราตั้งประเทศมาจนถึงวันนี้ ทั้ง ๓ สถาบันของเรา มีอายุได้ ๗๗๐ ปีแล้ว กาลเวลา
 ดังกล่าวย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า ทั้ง ๓ สถาบันมีความมั่นคงเพียงใด ที่นำเรื่องเรื่องนี้มากล่าว
 ย้ำในที่นี้ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ มิให้ชาวไทยเราตั้งอยู่ในความประมาท แต่เราชาวไทย
 จะต้องระลึกหรือสำเหนียกอย่างเข้มแข็งมั่นคงอยู่ตลอดเวลาว่า “ไทยเราเป็นประเทศหรือเป็น
 ชาติไทยมาแล้ว ๗๗๐ ปี (พ.ศ.๑๗๘๑ – ๒๕๕๑)” เพราะฉะนั้น “เราจะต้องเป็นประเทศอยู่ใน
 โลกนี้ต่อไป จนกว่าโลกนี้จะล่มสลายหรือไม่ก็จนกว่าชนชาติไทยเราจะล่มสลายไปจากโลกนี้”
 เรื่องนี้ ชาวไทยเราจะประมาทมิได้อย่างเด็ดขาด อย่าคิดว่า เราเป็นประเทศหรือเป็นชาติที่มี
 ความมั่นคงอย่างนี้แล้ว จะล่มสลายไม่ได้ ขอให้ศึกษาดูจากประวัติศาสตร์โลกในอดีตเป็น
 ตัวอย่าง เช่น

ชนชาติมอญเคยยิ่งใหญ่	ก็ล่มสลายมาแล้ว
ชนชาติขอมเคยยิ่งใหญ่	ก็ล่มสลายมาแล้ว
ชนชาติจามเคยยิ่งใหญ่	ก็ล่มสลายมาแล้ว

แม้แต่ประเทศสหภาพโซเวียตซึ่งเคยเป็นประเทศใหญ่ที่สุด ก็แตกแยกเป็นประเทศเล็ก
 ประเทศน้อยอีก ๑๕ ประเทศ ให้พวกเราได้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุของความล่มสลายของ
 แต่ละชนชาติ ล้วนมาจากความประมาทเพราะขาดเสาหลักของประเทศชาตินั่นเอง ประเทศ
 ไทยเรานับว่าโชคดีที่สุด ที่เรามีสถาบันทั้ง ๓ คือ ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
 เป็นเสาหลักให้บ้านเมือง จนอยู่ได้นานถึง ๗๗๐ ปี โดยเราเชื่อว่า ประเทศชาติไทยของเราจะ
 ดำรงอยู่อย่างมั่นคงไปอีกนานเท่าอนัน ตราบเท่าที่พวกเราชาวไทยไม่ประมาท^{๒๘๗}”

^{๒๘๗} พระพรหมวชิรญาณ, “คำอนุโมทนาในการแสดงปาฐกถา เรื่อง “ความมั่นคงของสถาบันชาติ
 ศาสนา พระมหากษัตริย์”, ใน สุขใจ พนิชศักดิ์พัฒนา และคณะ. ความมั่นคงของสถาบัน ชาติ ศาสนา
 พระมหากษัตริย์, หน้า ๑๐ – ๑๑.

๓.๖.๑๐.๒ ท่านเปรียบเทียบกระบวนการแก้ปัญหาแบบพระพุทธเจ้ากับหลักการทางวิทยาศาสตร์ไว้ว่า

“อริยสัจ ๔ เป็นกระบวนการแก้ปัญหาแบบพระพุทธเจ้า สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน ทำให้นักวิทยาศาสตร์รู้สึกมหัศจรรย์และยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา กระบวนการแก้ปัญหาแบบอริยสัจ ๔ คือ

๑. ขั้นกำหนดทุกข์ ให้รู้ว่าทุกข์หรือปัญหาคืออะไร อยู่ที่ไหน มีขอบเขตแค่ไหน ความกำหนดทุกข์ ความเดือดร้อนหรือปัญหาต่างๆ ของมนุษย์มีมากมายหลากหลาย ทั้งทางกาย ทางใจ ทั้งภายในและภายนอก แต่เมื่อว่าโดยพื้นฐานก็คือ ภาวะบีบคั้นกายใจ ภาวะที่ขัดแย้ง ผิดไปไม่เป็นไปตามความอยากความยึดถือของมนุษย์ ปัญหาหรือความทุกข์ของมนุษย์มีรูปแบบต่างๆ นานา แหลกกันไปตามถิ่นตามกาล ซึ่งจะต้องใช้วิธีแก้ไขให้ตรงกับรูปแบบและเฉพาะกาลเทศะนั้นๆ แต่ความทุกข์พื้นฐานนี้เป็นปัญหาที่เนื่องอยู่กับชีวิต อยู่ที่ธรรมชาติของมนุษย์เอง เป็นทุกข์หรือปัญหาของตัวคนแท้ๆ ไม่ว่าคนนั้นจะอยู่กลางธรรมชาติหรือไปร่วมเป็นสังคมทุกข์หรือปัญหาอย่างนี้ก็ติดตัวไปแสดงและก่อผลกับคนเสมอไป ไม่ว่ามนุษย์จะแก้ไขปัญหาดับทุกข์ที่เนื่องด้วยกาลเทศะอย่างไรหรือไม่ ขั้นตอนการกำหนดทุกข์นี้เหมือนกับการที่หมอตรวจอาการของคนไข้เพื่อให้รู้ว่าเป็นโรคอะไร เป็นที่ส่วนไหนของร่างกาย ลูกกลมไปมากน้อยเพียงไร
๒. ขั้นสืบสาวสมุทัย ค้นหาสมุทัยคือสาเหตุ หรือสาเหตุของปัญหาแล้วจัดการขจัดให้หมดไป ขั้นตอนนี้เหมือนกับการที่หมอวินิจฉัยสมุฐานของโรคก่อนลงมือรักษา
๓. ขั้นแก้นิโรธ นิโรธได้แก่ความดับทุกข์หรือสภาพไร้ปัญหา หน้าที่หรือกิจในอริยสัจข้อนี้คือทำให้เป็นจริงสำเร็จขึ้นมา ในขั้นนี้ต้องตั้งสมมติฐานว่าสภาพไร้ปัญหานั้นคืออะไร เข้าถึงได้อย่างไร โดยวิธีใด เหมือนกับการที่หมอรักษาโรคได้หายเด็ดขาดแล้ว
๔. ขั้นปฏิบัติตามมรรค กรรมวิธีการแก้ปัญหา ได้แก่ทางดับทุกข์ หน้าที่ของเราในการทำในขั้นนี้ คือการลงมือปฏิบัติ เหมือนกับการที่หมอลงมือรักษาคนไข้ด้วยวิธีและขั้นตอนที่เหมาะสม”^{๒๘๘}

๓.๖.๑๐.๓ ในการพัฒนาประชาธิปไตย ท่านได้นำเอาตัวอย่างของประเทศต่างๆ ที่รัฐบาลมีเสถียรภาพมาเปรียบเทียบวิถีชีวิตของคนไทยและการพัฒนาจิตใจ ดังเช่นท่านกล่าวไว้ว่า

“ประเทศทั้งหลายในโลกนี้ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านและประเทศที่เรารู้จักคุ้นเคยกันดี เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ญีปุ่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ที่สามารถพัฒนาบ้านเมืองไปได้อย่างรวดเร็ว นั้น เพราะรัฐบาลมีความมั่นคงอยู่ครบวาระและทำงานได้ต่อเนื่อง ฉะนั้น จึงควรจะได้หามาตรการหรือแนวทางว่า ทำอย่างไรอายุของรัฐบาลจึงจะมีความมั่นคงอยู่ครบวาระ เป็นที่เชื่อถือของนักธุรกิจไทย และนักลงทุนชาวต่างประเทศ เพื่อจะได้บริหาร

^{๒๘๘} พระพรหมวชิรญาณ, ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม, หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

กิจการต่างๆ ให้การพัฒนาบ้านเมืองดำเนินไปได้ต่อเนื่องไม่สะดุดหยุดชะงักลงครั้งแล้วครั้งเล่า อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เราๆ มา ตลอดเวลาของการพัฒนาประชาธิปไตยที่ผ่านมา เราย่อมได้บทเรียนที่ดียิ่งว่า เรามีจุดผิดพลาดและบกพร่องอยู่ตรงไหนแล้ว ก็ใครขอให้เราช่วยกันรีบแก้ไขโดยยึดเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนา

อาตมภาพได้พูดไว้ในตอนต้นว่า วิถีชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมไทยนั้น มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน นั่นก็คือพระพุทธศาสนาสอนไว้ดังนี้คือ

๑) ให้กลัวต่อการกระทำชั่ว กลัวต่อการทำผิดกฎหมาย กลัวในการทำให้คนอื่นเดือดร้อน และห้ามทำการทุจริต ฉ้อโกง ทั้งต่อบุคคลและแผ่นดิน

๒) ให้ทำแต่ความดี ความถูกต้อง

๓) ให้พัฒนาตนเองและแก้ไขตนเอง โดยการพัฒนาจิตใจและสติปัญญา โดยเฉพาะนักปกครองและนักการเมืองนั้น ต้องมีเมตตา มีความเสียสละ และมีความละเอียดต่อความชั่วทั้งหลาย

ฉะนั้น ในการปฏิรูปการเมืองที่ดี ในการพัฒนาประชาธิปไตยที่ดี จะต้องอิงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงจะประสบผลสำเร็จด้วยดี

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในการพัฒนาประชาธิปไตยที่ถูกต้องนั้นต้องอาศัยธรรมะดังต่อไปนี้ คือ

๑) ต้องแก้ที่ตัวเอง

๒) ต้องแก้หรือพัฒนาจิตใจของตนก่อน

๓) อย่าไปโทษกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญว่า ไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะสิ่งนั้นเป็นเพียงกติกาเท่านั้น

๔) ขณะนี้ เราพัฒนาประชาธิปไตยมา ๖๔ ปีแล้ว เราเคยตรวจสอบหรือมีเครื่องชี้วัดหรือไม่ว่า เราเป็นประชาธิปไตยแค่ไหนเพียงไร ฉะนั้น ถ้าอยากทราบว่าประชาธิปไตยของไทยเราได้พัฒนาไปถึงไหนแล้ว เราสามารถตรวจสอบโดยหลักการต่างๆ ดังนี้ เช่น

๑) เราเคารพกฎหมายบ้านเมืองแค่ไหน?

๒) เราให้เกียรติซึ่งกันและกันแค่ไหน?

๓) เรายอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นแค่ไหน?

๔) เราเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองแค่ไหน?

๕) เราปฏิบัติหน้าที่ของเราเองของแต่ละบุคคลได้ดีแค่ไหน?

๖) เราทำอะไรให้แก่บ้านเมืองบ้างหรือไม่?

๗) เราเคยตรวจสอบหรือรู้ตัวเองหรือยังว่าสังคมเรามีพื้นฐานมาจากอะไร มีขนบธรรมเนียมและวิถีชีวิตเป็นอย่างไร?

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในการพัฒนาประชาธิปไตยที่ถูกต้องนั้นจะต้องแก้ที่ตัวบุคคล พัฒนาที่ตัวบุคคลคือที่จิตใจของพวกเราทุกคนก่อน และไม่โทษกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญว่าไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะสิ่งนั้นเป็นเพียงกติกาหรือรูปแบบเท่านั้น ส่วนเนื้อหาสาระนั้นอยู่ที่จิตใจของคนไทยทุกคน บางประเทศเขายังไม่มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยซ้ำ เช่น ประเทศอังกฤษ กฎหมายที่เขาตราไว้ก็มีเพียงไม่กี่มาตรา แต่ในทางปฏิบัติ เขาปฏิบัติในกรอบอย่างเคร่งครัด เขาก็ยังเป็นประชาธิปไตยแม่บทของโลกได้

แต่ประเทศไทยเรา มีการร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วหลายฉบับหลายมาตรา และมีรายละเอียดมากมาย ก็ยังปรากฏว่ามีความบกพร่อง และมีความเสียหายเกิดขึ้นตลอดมาก็เพราะเราขาดการพัฒนาจิตใจนั่นเอง”^{๒๘๙}

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณได้ยกตัวอย่างทั้งด้านประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้น หรือบุคคล สถานที่ เป็นเครื่องเปรียบเทียบให้เห็นภาพได้ชัดและบทเรียนที่สำคัญ เพื่อให้เห็นเหตุการณ์ต่างๆ อันไม่พึงประสงค์ได้เกิดขึ้นแก่บ้านเมือง ประเทศชาติ และพระศาสนา แล้วโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดความตระหนักรู้ นำพาไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

๓.๖.๑๑ คติธรรม

คติธรรม คือ หลักการ แนวคิด ปรัชญา ที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต พระพรหมวชิรญาณได้นำเสนอคติธรรมไว้หลากหลายรูปแบบ คติธรรมของท่านจะปรากฏในท้ายของการแสดงธรรม การพูด ส่วนในงานนั้นจะเป็นเฉพาะบทสั้นๆ ประกอบในหนังสือ คติธรรมของท่านมีทั้งการอิงหลักธรรมของพระพุทธเจ้า การสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของคน และสภาพแวดล้อมรอบตัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คติธรรมที่ดีที่ถูกผิด	คือถ้อยคำสุภาพอันล้ำค่า
ควรจดจำนำไปคิดพิจารณา	ปฏิบัติด้วยปัญญาจะโชคดี
ทุกชีวิตที่เกิดมาในหล้าโลก	ย่อมพบทั้งทุกข์โศกและสุขศรี
ไม่มีใครสมบูรณ์พร้อมทุกกรณี	ทุกคนมีสิ่งบกพร่องขัดข้องใจ
ในกฎเกณฑ์ธรรมชาติประหลาดยิ่ง	ทุกทุกสิ่งคือปรตณียมีค่าไข
กฎแห่งกรรมกำหนดชีวิตไว้	มีผลเห็นเป็นกำไรและขาดทุน
มีวันวานวันนี้มีวันหน้า	เราเกิดมาด้วยผลกรรมอำนวยหนุน
ปุถุชนมองไม่เห็นเป็นบาปบุญ	สาธุชนอย่าว้าวุ่นมุ่งทำดี

^{๒๘๙} พระเทพประสิทธิมนต์, “อภิปเตยยกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ นิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงโกโร), หน้า ๗๒๑ – ๗๓๓.

อยากจะทำสิ่งใดให้สำเร็จ
 สองหมั่นเพียงสามใส่ใจในกรณี
 ในโลกนี้มีคนอยู่สามประเภท
 เรามอบความรักและจริงใจ
 เราเกิดมามีมารดาบิดาป้อน
 มีบรรพชนอุปถัมภ์ครูอาจารย์
 ทุกคนจึงมีฐานะและหน้าที่
 และเพื่อชาติศาสน์กษัตริย์สวัสดิ์ภักดี
 เป็นสามมีต้องใส่ใจในหลักห้า
 สองอย่าหมิ่นอย่าดูต่ำต่อหน้าใคร
 สี่ต้องมอบความเป็นใหญ่ในกิจบ้าน
 สามรู้ต้องรู้ใจไม่เฉยชา

เป็นภรรยาก็อย่างอ่อนควรอ่อนหวาน
 สองสงเคราะห์ญาติมิตรคิดใคร่ครวญ
 สี่รักษาทรัพย์สมบัติพิสดาน
 แม้ภาวะสตรีล้วนอาจกวนหยั

“โลกียทรัพย์นั้น ตายแล้วก็ไม่มีใครสามารถนำติดตัวไปได้สักคน แต่อริยทรัพย์คือ บุญและความดีนั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่เราก็ใช้สอยได้ ตายไปก็สามารถติดตามไปเอื้ออำนวยประโยชน์สุข ให้แก่เราได้ เพราะฉะนั้น ปราชญ์ทั้งหลาย จึงนิยมสร้างบุญกุศลไว้ให้มาก เพราะการสะสมบุญกุศลนำ ความสุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”^{๒๙๑}

“อดีตคือภาพพจน์ อนาคตคือความฝัน ปัจจุบันคือความจริง จึงควรกำหนดทำ ความดีในปัจจุบันให้ดี แล้วอดีตอนาคตและปัจจุบันก็จะดีด้วย ดังคำกลอนว่า

เรื่องอดีตฟังไว้ได้แฉะคิด
 เร่งทำดีที่ถนัดในปัจจุบัน

ท่านมีเคล็ดหนึ่งเต็มใจไม่หน่ายหนี
 สี่ตรวจสอบทุกช่วงที่ทำอะไร
 ต่ำกว่าเรามอบมุ่งเจตน์การุณย์ให้เสมอ
 สูงกว่าไซ้ให้ไครพและกราบกราน
 มีพี่น้องญาติสนิทมิตรลูกหลาน
 มีเจ้านายมีบริวารและคนรัก
 เพื่อตนเองเจริญศรีทวีศักดิ์
 ปฏิบัติโดยตระหนักเป็นหลักชัย
 หนึ่งยกย่องภรรยาอย่าทำไก่อ
 สามสำคัญอย่านอกใจภรรยา
 ห้าสตรีย่อมต้องการสวยสง่า
 ควรเลือกหาเครื่องประดับให้เหมาะสม

หนึ่งการเรือนการบ้านต้องถนัด
 สามสำคัญอย่าเรววนคิดนอกใจ
 ห้าขยันการทำงานอย่าเหลวไหล
 เป็นเพศเมื่อนั้นยิ่งใหญ่ให้อดทน...^{๒๙๐}”

ทุกการกิจอนาคตลดเพื่อฝัน
 โลกทุกวันผันแปรไม่แน่นอน^{๒๙๒}

^{๒๙๐} พระธรรมวชิรญาณ, แนวปฏิบัติต่อพระศาสนา พร้อมสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ติงาม, หน้า ๑๓ – ๑๔.

^{๒๙๑} พระเทพประสิทธิ์มณต์, “วันอาสาฬหบูชา – วันเข้าพรรษา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร), หน้า ๘๐๐.

^{๒๙๒} พระเทพประสิทธิ์มณต์, “กว่าจะมาเป็น “อาคารพระศรีธรรมาภรณ์”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร), หน้า ๘๖๗.

“อนาคตของตนจะมีตมหรือสดี ก็อยู่ที่ตนของตนสั่งสมอาสวะ หรือบารมีสั่งสมส่วนชั่วเรียกอาสวะ สั่งสมส่วนดีเรียกบารมี ผู้ฉลาดจึงควรเพียรพยายาม เพื่อให้กุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น”^{๒๙๓}

“ตราบใดที่คนเรายังมีกิเลส มิงานและชีวิตอยู่ ย่อมจะต้องมีโอกาสมะมาทหรือทำผิดพลาดพลั้งและล่วงเกินกันและกันได้อยู่ตราบนั้น เราจะต้องรู้จักให้อภัยแก่กันและกัน การให้อภัยกันนั้นท่านเรียกว่า อภัยทาน จัดว่าเป็นทานอันเลิศ”^{๒๙๔}

“เมื่อจุมูกิน ตาฟ้ง ปากดู หูพูด ความวุ่นวายย่อมเกิดขึ้น คนเรารู้จักหน้าของตน ย่อมเดือดร้อน”^{๒๙๕}

สรุปได้ว่า พระพรหมวชิรญาณใช้หลักของกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่คนเราจะต้องนำมาพิจารณาปรับใช้ในชีวิต ยกเอาสิ่งที่อยู่รอบตัวมาเป็นแง่คิด และเป็นคำกะทัดรัดที่ฟังแล้วมีความหมายครอบคลุมในเรื่องที่กล่าว

๓.๖.๑๒ ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน

พระพรหมวชิรญาณนำเอาเรื่องราวในชาดกมาเป็นอุทาหรณ์เล่าประกอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่น่าเสนอ สรุปความนิทานเป็นภาษาปัจจุบันเพื่อง่ายต่อการเข้าใจดังตัวอย่างเช่น

๓.๖.๑๒.๑ มัชฌิมาปฏิปทา

“ตลอดทศวรรษที่ผ่านมา ชาวโลกคงประจักษ์เป็นอย่างดีว่า ทุกประเทศต่างได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์และภัยนานาชาติโดยทั่วกัน ซึ่งภาวะและปัญหาวิกฤตเหล่านั้น ประชาชนผู้รู้ต่างตระหนักดีว่า ล้วนมีสาเหตุมาจากกิเลสต้นหามานะทิฏฐิ ของผู้คนในสังคมทั้งสิ้น บันดาลผลเมื่อผู้คนถูกกิเลสครอบงำ แม้จะมีความรู้ความชำนาญใน “โลภียปัญญา” และมีความก้าวหน้าก้าวไกลในทางเทคโนโลยี แต่ถ้าวิถีชีวิตและกิจการขาด “ธรรมปัญญา” แล้ว ก็เหมือนคนมีธูลิในดวงตา ย่อมไม่สามารถจะมองเห็น แม้สิ่งที่อยู่ใกล้ตนไม่ว่าจะเป็นคนเป็นสัตว์วัตถุหรือเหตุการณ์ว่า มีแก่นสารหรือจะเป็นภัยพิษและถูกผิดอย่างไร ภาวะความเป็นไปของผู้คน แม้มีตาจึงเหมือนคนตาพร่าตาบอด ไม่สามารถที่จะมองเห็นความจริงใดๆ โดยตลอดได้หลากหลายชนิด ดังนิทานสุภาษิต ที่มีมาในขุททกนิกายอุทานว่า

^{๒๙๓} พระเทพประสิทธิมนต์, “ทำดีมีสุข”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร)**, หน้า ๘๐๑.

^{๒๙๔} พระราชรัตนารณ, “สวัสดิปีใหม่ด้วยอภัยธรรม”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร)**, หน้า ๘๗๗.

^{๒๙๕} พระสุธีรัตนารณ, “คติพจน์”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร)**, หน้า ๑๐๗๕.

ในเมืองสาวัตถี มีพระราชอาพระองค์หนึ่ง ทรงรับสั่งให้คนตาบอดที่อยู่ในเมืองนั้นทั้งหมดมาประชุมกัน แล้วให้คนตาบอดเหล่านั้น แต่ละคนคลำอวัยวะของช้าง แล้วให้ตอบว่า ช้างมีลักษณะรูปร่างเป็นอย่างไร? ปรากฏว่า

คนที่คลำถูกหัวช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนหม้อ
 คนที่คลำถูกหูช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนกระดิ่ง
 คนที่คลำถูกงาช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนตอไม้
 คนที่คลำถูกวงช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนงอนไถ
 คนที่คลำถูกตัวช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนยุ้งข้าว
 คนที่คลำถูกเท้าช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนเสา
 คนที่คลำถูกระหว่างขาอ่อนช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนครก
 คนที่คลำถูกขาช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนสากตำข้าว
 คนที่คลำถูกหางช้าง กราบทูลว่า ช้างมีรูปร่างเหมือนไม้กวาด

เมื่อคนตาบอด ต่างบอกลักษณะ รูปร่างของช้างแตกต่างกันเช่นนั้น จึงเกิดการทุ่มเถียงกัน และต่างก็ยืนยันอย่างหนักแน่น ในสิ่งที่ตนได้ประสบด้วยตนเอง

สุภาชิตโบราณ ได้เสริมในเรื่องปัญญาและการค้นหาความจริงในโลกนี้ว่า “ลืปากว่าไม่เท่าตาเห็น ลืตาเห็นไม่เท่ามือคลำ ลืมือคลำไม่เท่ากระทำในใจ” เมื่อพระพุทธองค์ ตรัสเล่านิทานเรื่องนี้ จบลงแล้วทรงสรุปว่า

ผู้มีตบอดปัญญาไม่เข้าใจหลักแห่งความเป็นจริง เพราะมองอะไรเพียงด้านเดียว ย่อมไม่รู้ประโยชน์ และสิ่งที่มีใช้ประโยชน์ ไม่รู้ธรรมชาติความถูกต้องดีงาม และสิ่งที่มีใช้ธรรมชาติ คือ ความชั่วความผิด ย่อมมีความเห็นวิปริต เกิดทะเลาะวิวาทบาดหมาง ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกัน อันจะนำไปสู่การเบียดเบียนทำลายล้าง สร้างภัยอันตรายอันใหญ่หลวงได้ทุกชนิด ดังปัญหาวิกฤตและภัยอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยอิทธิพลของมนุษย์ในโลก ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา^{๒๙๖}

๓.๖.๑๒.๒ ลืปากปี วัดธัมมมาราม

“การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และความเจริญของวัดธัมมมารามนั้น เกิดจากศรัทธาและสามัคคีของพุทธบริษัททั้งหลาย เป็นเหตุปัจจัยสำคัญ ... ในคัมภีร์พระธรรมบทมีเรื่องที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของศรัทธา สามัคคีและโทษของการแตกศรัทธา – สามัคคี โดยยกนิทานมาตรัสดังนี้

^{๒๙๖} พระพรหมวชิรญาณ, “มัชฌิมาปฏิปทาภา”, ใน พระมหาสุก กนตสีโล และคณะ. มัชฌิมาปฏิปทาภา พระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่ง, หน้า ๕ – ๗.

ในอดีตกาล มีนกระจาบผู้หนึ่งพากันบินไปหากิน บังเอิญไปติดชายของนายพรานที่ซิงดักไว้ นกระจาบตัวหน้าประกาศให้ทุกตัวพร้อมกันออกแรงพาตาข่ายไปค้างไว้บนต้นไม้แล้วปลีกตัวออกมา เพื่อนกทุกตัวพากันปฏิบัติตามนั้น ก็พากันรอดพ้นอันตราย แต่ต่อมาภายหลังนกเหล่านั้นขาดศรัทธา และแตกสามัคคีกัน เมื่อพากันไปหากิน ไปติดชายของนายพรานเข้าอีก ตอนนี้อย่างแย่งกัน ไม่มีใครยอมฟังใคร ผลสุดท้ายก็เลยตกเป็นอาหารของนายพรานหมดทั้งฝูง นิทานเรื่องนี้ให้คติธรรมว่า ศรัทธาและสามัคคีนั้น นำประโยชน์สุขมาให้แก่สรรพสัตว์อย่างใหญ่หลวง ตรงกันข้าม ถ้าขาดศรัทธาและสามัคคีแล้ว ก็จะมีแต่ความเสื่อมหายนะ หาความเจริญมิได้เลย”^{๒๙๗}

๓.๖.๑๒.๓ ปัญจพลกถา

“กำลังใจต้องมากู้กับกำลังปัญญาเสมอ คนที่มีปัญญาถ้าขาดกำลังใจ ย่อมจะเป็นคนขาดส่วนคนที่กำลังใจแต่ไม่มีกำลังปัญญาหรือมีแต่ไม่สมดุลกัน ก็บ่abinหรือก่อความเสียหายได้ดังจะขอพระราชทานยกเรื่องในชาดกมาประกอบถวาย ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาลนานมาแล้ว มีคนสวนคนหนึ่งของพระราชฯ ทำหน้าที่ดูแลรักษาพระราชอุทยานวันหนึ่ง มีงานนักขัตฤกษ์ คนสวนนั้นก็อยากจะไปเที่ยวเล่นบ้าง แต่จะละทิ้งสวนไปไม่มีใครดูแลก็ได้ ครั้นนึกขึ้นได้ว่าในสวนของเรามีลิงอยู่ฝูงหนึ่ง คงพอจะช่วยงานได้ในระหว่างที่เราไม่อยู่ เราจะมีภาระเรื่องการดูแลสวนให้ลิงช่วยจัดการเพราะว่าการดูแลในที่นี้ที่ไม่มีอะไรมาคอยแต่คอยรดน้ำต้นไม้ที่ปลูกไว้เท่านั้น

คนสวนคิดอย่างนั้นแล้ว จึงเรียกลิงจำฝูงมา บอกว่า

“พวกเธอทั้งหลายได้อาศัยสวนนี้เป็นที่อยู่สบายมานานแล้ว ฉันทายกจะให้เธอและบริวารทั้งหลาย ช่วยรับภาระดูแลสวนสักวันหนึ่งจะได้ไหม เพราะฉันจะเข้าไปเที่ยวงานนักขัตฤกษ์ในเมือง ขอให้เธอพาฝูงลิงทั้งหมดนี้เอาน้ำมารดต้นไม้ในสวนให้ที”

ลิงจำฝูงก็ตอบรับ

“ได้จ้ะ”

นายคนสวนก็เลยไปจัดการเอาพวกกระป๋องและภาชนะตักน้ำมารวบรวมไว้ให้เป็นทีเรียบริวารแล้วจึงเข้าไปเที่ยวในเมือง

ฝ่ายจำฝูงลิงเมื่อถึงเวลาที่จะรดน้ำต้นไม้ก็ส่งลูกน้องลิงทั้งหลายว่า

“นี่พวกเราช่วยกันเอาน้ำและภาชนะเหล่านี้ไปตักน้ำในสระ ในแม่น้ำนั้นมารดต้นไม้”

บรรดาลิงทั้งหลายก็พากันฉวยเอาน้ำบ้าง ภาชนะตักน้ำอื่นบ้าง กำลังจะไปตักน้ำมารดต้นไม้ตามคำสั่ง

^{๒๙๗} พระเทพประสิทธิมนต์, “สิบเก้าปี วัดธัมมมาราม”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร)**, หน้า ๘๘๕ - ๘๘๖.

แต่แล้วจำฝูงลิงก็ออกคำสั่งใหม่ว่า “หยุดก่อน หยุดก่อน เพิ่งนึกได้ว่าพวกเราจะต้องใช้น้ำอย่างประหยัด เพราะฉะนั้น เราก็ต้องมองดูว่า ต้นไม้ต้นไหนต้องการน้ำ ต้นไหนต้องการน้ำน้อย แล้วจึงรดให้พอดี ที่นี้จะรู้ได้อย่างไรว่า ต้นไหนต้องการน้ำมาก ต้นไหนต้องการน้ำน้อย ก็ต้องถอนรากมาดูก่อนว่า ต้นไหนรากยาว ต้นไหนรากสั้น เพราะต้นไหนรากยาวแสดงว่ามันต้องการน้ำมาก ต้นไหนรากสั้น แสดงว่ามันต้องการน้ำน้อย ฉะนั้นเรามาแบ่งกัน ชูตละสอง ตัวหนึ่งก็ดูรากต้นไม้ อีกตัวหนึ่งให้ไปเอาน้ำมารด”

จากนั้นลิงทั้งหลายก็เริ่มลงมือทำงานตามที่นายสั่งอย่างเคร่งครัด โดยลิงกลุ่มหนึ่งมีหน้าที่ถอนต้นไม้มาดูรากว่าสั้นหรือยาว เมื่อลิงที่ไปตักน้ำมาถึง ตัวที่รออยู่ที่ต้นไม้ก็ใส่ต้นไม้ที่ถอนดูรากลงไปดินตามเดิม ต้นไหนรากสั้นก็รดน้ำน้อย ส่วนต้นไหนรากยาวก็รดน้ำมากหน่อย ทำอย่างจนหมดต้นไม้ที่ได้รับมอบหมายจากคนสวนให้ช่วยดูแลรดน้ำ ผลปรากฏว่าต้นไม้เหล่านั้นต้องเหี่ยวเฉาตายกันหมดเกือบทั้งพระราชอุทยาน

นี่ก็เป็นเรื่องความขยันของลิงที่ไม่สมดุลกับปัญญา แม้ว่าลิงจำฝูงและบริวารทั้งหลายจะฉลาดขยัน พร้อมเพรียงและเคร่งครัดในระเบียบวินัย รู้จักคิดประหยัดโดยรู้จักคิดว่าต้นไม้รากยาวต้องการน้ำมาก ต้นไม้รากสั้นต้องการน้ำน้อย ก็คิดเป็นเหตุเป็นผล แต่เหตุผลของลิงที่ช่วยคนสวนบำเพ็ญประโยชน์นี้ขาดความพอดีก็เลยเกิดความเสียหาย”^{๒๙๘}

ในส่วนนี้จะเห็นได้ว่า ลักษณะการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานของพระพรหมวชิรญาณ ท่านจะมีการเกริ่นนำเหตุการณ์ในปัจจุบันก่อนแล้วพิจารณาหยิบยกเอานิทานในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มาเล่าประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังได้เกิดการมองเห็นเหตุการณ์จากนิทานและเรื่องราวในอดีตมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน

๓.๖.๑๓ การอธิบายคำศัพท์

การอธิบายคำศัพท์ คือ การแปลและให้ความหมายคำให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่าย ตัวอย่างการอธิบายคำศัพท์ของพระพรหมวชิรญาณ มีดังนี้

๓.๖.๑๓.๑ วิสาขะ

“คำว่า “วิสาขะ” เป็นภาษาบาลี แปลว่า “เดือน ๖” และ “บูชา” แปลว่า การแสดงความเคารพต่อบุคคลหรือต่อสิ่งที่ตนนับถือด้วยเครื่องสักการะ ฉะนั้น คำว่า “วิสาขบูชา” จึงแปลว่า “การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖” ในที่นี้ หมายถึง การบูชาคุณของพระพุทธเจ้า พระองค์ผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา”^{๒๙๙}

^{๒๙๘} พระเทพประสิทธิมนต์, “ปัญญาพลกฐา”, ใน ทรวงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณ นิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺโกโร), หน้า ๖๐๙ – ๖๑๑.

^{๒๙๙} พระพรหมวชิรญาณ, พระพุทธศาสนา สถาบันหลักของชาติ, หน้า ๓๓.

๓.๖.๑๓.๒ สงกรานต์

“คำว่า สงกรานต์ ตามพจนานุกรมแปลว่า การย้ายที่ การเคลื่อนที่ โดยความหมาย คือ เป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ เป็นวันที่เปลี่ยนจุลศักราชใหม่ วันที่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ ที่เรียกกันว่า วันสงกรานต์นี้ มี ๓ วันคือ วันยกขึ้นสู่ราศีเมษวันหนึ่ง วันเนาวันหนึ่ง และวันเถลิงศกอีกวันหนึ่ง ส่วนวันเหล่านี้จะตกอยู่วันที่เท่าไรนั้น อยู่ในหลักการคำนวณทางดาราศาสตร์ แต่ตามปกติจะตกอยู่ในระหว่างวันที่ ๑๐ – ๑๘ เมษายน ในปีต่างๆ สำหรับปี พุทธศักราช ๒๕๓๖ นี้ วันสงกรานต์จริงคือวันที่ ๑๒-๑๓-๑๔ เมษายน แต่เพื่อความสะดวกในการจัดงาน ชาวไทยในนครชิคาโก และมลรัฐใกล้เคียงจึงได้พร้อมใจกันจัดงานในวันเสาร์ และวันอาทิตย์ที่ ๑๒-๑๓ เมษายน คือเมื่อวานนี้และวันนี้ วันสงกรานต์ เป็นวันปีใหม่ของชาวไทยสืบมาแต่โบราณกาล ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๘ เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมา ประเทศไทยจึงได้เปลี่ยนมาถือเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามสภานิติบัญญัติ”^{๓๐๐}

๓.๖.๑๓.๓ มหาสมมต, ราชา, กษัตริย์

“ข้อความบางตอนในอัครัญสูตรท่อนหนึ่งว่า “เพราะเหตุที่สัตว์นั้น อันมหาชนสมมต (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมต-มหาสมมต” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งนาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์-กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นทำชนเหล่าอื่นให้ยินดีโดยธรรม ฉะนั้นคำที่ ๓ “ราชา-ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงได้เกิดมีแวดวก กษัตริย์ขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์เหล่าเดียวเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีชีพพวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น มีชีโดยธรรม” ข้อความในพระสูตรตรึงนี้ มีศัพท์ที่ควรทำความเข้าใจเพิ่มเติมอยู่ ๓ ศัพท์ คือ

ศัพท์ที่หนึ่ง ที่ว่า “มหาสมมต” นั้นหมายถึง “พระมหากษัตริย์” ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะได้รับการเชื้อเชิญให้ดำรงตำแหน่งในการปกป้องคุ้มครอง และไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทต่างๆ คล้ายๆ ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract) ซึ่งถือว่าสิทธิเสรีภาพที่ปวงชนมอบให้นั้น เป็นการมอบให้เพียงบางส่วน และเพียงชั่วคราวเท่านั้น มิใช่มอบให้ถาวร

ศัพท์ที่สอง ที่ว่า “กษัตริย์” หรือ “ชัตติยะ” ตามรากศัพท์หมายถึง “เจ้าของนา” หรือ “ผู้ทำนา” ในที่นี้หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน ในยุคต้นๆ กับนั้นก็มิอาจชีพทางเกษตรเหมือนคนทั่วไป ดังกรณีพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ล้วนมีพระนามส่อไปในทางข้าวสุก และมีอาชีพการงานกันทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งฝ่ายศากยวงศ์ และฝ่ายโกถียวงศ์ ต่อมาพระองค์

^{๓๐๐} พระเทพประสิทธิมนต์, “กัตถัญญกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)**, หน้า ๘๘๙.

อาจจะได้รับยกย่องว่าเป็น “เจ้าของนา” (ทั้งหมด) หรือเป็น “เจ้าของแผ่นดิน” (ทั้งหมด) พวกเราจึงนำมาเรียกพระมหากษัตริย์ในประเทศไทยว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” นั่นเอง ...

ส่วนศัพท์ที่สาม ที่ว่า “ราชา” แปลว่า “ผู้เป็นที่รักใคร่พอใจของปวงชน” ตรงนี้ หมายถึง พระจริยวัตร พระอัธยาศัย และน้ำพระทัย หรือศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในแต่ละพระองค์ ตลอดจนพระคุณูปการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญต่อพสกนิกรทั้งปวง”^{๓๐๑}

๓.๖.๑๓.๔ เถระ

“คำว่า “เถระ” แปลว่า ผู้มั่นคง ผู้หนักแน่น และผู้เป็นผู้ใหญ่ เป็นคำกลางๆ ซึ่งหมายถึงที่เป็นคุณุศลและบรรพชิต หมายความว่า ถ้าผู้ใดก็ตามดำรงมั่นอยู่ในคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้แล้ว ผู้ผู้นั้นจะเป็นคุณุศลก็ตามเป็นบรรพชิตก็ตาม ย่อมได้ชื่อว่าเป็นเถระ คือ เป็นผู้มั่นคง เป็นผู้หนักแน่น เป็นผู้ใหญ่ เช่นเดียวกัน เถรธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น ได้แก่

๑. สัจจะ ความสัตย์จริง
๒. ธรรมะ ความเที่ยงธรรม หรือยุติธรรม
๓. อหิงสา ความไม่เบียดเบียน
๔. สัญญะ ความสำรวมอินทรีย์
๕. ทมะ ความฝึกฝน อบรมข่มจิตให้พ้นจากความชั่ว”^{๓๐๒}

๓.๖.๑๓.๕ แม่

“หน้าที่นี้ก็คือ หน้าที่ความเป็น “แม่” และคำคำนี้ก็คือ คำว่า “แม่” นั่นเอง ซึ่งแม้จะเป็นหน้าที่ และเป็นคำที่คุ้นหู แต่ก็ยังมีคนจำนวนไม่น้อย ที่ยังไม่ทราบหน้าที่ และคำว่า แม่ ว่าเป็นความหมาย และความสำคัญอย่างไร

คำว่า “แม่” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามตามความหมายไว้ว่า “สตรีผู้ให้กำเนิดแก่ลูก หรือคำที่ลูกเรียกหญิงผู้ให้กำเนิดตน”

แต่เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่าแม่ โดยทั่วไปแล้ว แม่เป็นคำที่แสดงถึงคุณมีอิทธิพล ความเข้มแข็ง เป็นที่รวมของความศักดิ์สิทธิ์และทุกสิ่งทุกอย่าง แม้สิ่งนั้นหรือคนนั้นจะเป็นสิ่งธรรมดา หรือเป็นสตรีธรรมดามาก่อน ก็กลายเป็นสิ่งหรือเป็นคน หรือเป็นสตรีที่มีพลังมีอิทธิพล มีความเข้มแข็ง และมีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น แม่ในความหมายตามพจนานุกรมดังกล่าว แม่ทัพ แม่กอง แม่บ้าน แม่ธรณี หรือ แม่โพสพ เป็นต้น

สำหรับ แม่ ในความหมายของผู้ให้กำเนิดลูก ที่มาจากคำว่า มาตุ หรือ มาตา แล้วยังมีคำเรียกเป็นภาษามคธอีกหลายคำ เช่น

^{๓๐๑} พระพรหมวชิรญาณ, “ราชธรรมกถา”, ใน พระมหาเถรทรงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณเพชรพระศาสนา, หน้า ๑๘๙ – ๑๙๑.

^{๓๐๒} พระธรรมวชิรญาณ, “เถรธรรมกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงกโร), หน้า ๙๖๘.

ชนนี้ แปลว่า ผู้ให้กำเนิดหรือผู้สร้างลูก

ทายันตี แปลว่า ผู้ให้

โปเสนตี แปลว่า ผู้บำรุงเลี้ยง

โคเปนตี แปลว่า ผู้คุ้มครองรักษา

โลกทัสสินี แปลว่า ผู้แสดงโลก

แม้แต่คำว่า พระพรหม บุรพาจารย์ และ อาหุไนยบุคคล นามเหล่านี้เกิดขึ้นตามพระคุณของแม่ที่มีต่อลูกทั้งสิ้น”^{๓๐๓}

๓.๖.๑๓.๖ บุญ

“คำว่า “บุญ” คือเครื่องชำระสันดานให้สะอาดหรือความดีงาม ความสุข ความเจริญ พระพุทธองค์ทรงแสดงแนวทางแห่งบุญไว้มากมาย แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็มี ๓ แนวทาง คือ ทาน ศีล ภาวนา นั่นเอง

บุญ นี้ เมื่อบุคคลได้บำเพ็ญอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเต็มรอบแล้ว ก็จะกลายเป็น บารมี อันเป็นคุณสมบัติให้ถึงฝั่งคือความสำเร็จที่ดั่งใจได้

ก็แล คำว่า “บารมี” นั้น มีคำแปลได้หลายนัย ตามรูปศัพท์บาลีวิเคราะห์ ซึ่งขอยกมาแสดงพอเป็นตัวอย่างประกอบดังนี้

ปรมานิ ภาโว กมมํ วา ปารมี = ความเป็นแห่งบุคคลผู้ประเสริฐ หรือการกระทำของบุคคลผู้ประเสริฐ ได้แก่ การทำความดี มีทาน เป็นต้น

ปรมาย อตถาย หิตาย สุขาย สัตตตตติ ปารมี = คุณสมบัติเป็นเหตุถึงซึ่งประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่

ปรมํ อธิจจติ เอตยาติ ปารมี = คุณสมบัติเป็นเหตุถึงซึ่งความประเสริฐ

ปรมํ ปาเปตตี = ปฏิปทาของผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งที่สุด (คือพระนิพพาน)

รวมความว่า บารมี ก็คือ คุณสมบัติอันประเสริฐ นั่นเอง ซึ่งเป็นคุณเครื่องให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายอันพึงประสงค์ที่ดั่งใจ”^{๓๐๔}

จะเห็นได้ว่า ท่านแปลคำศัพท์ได้อย่างชัดเจน มีความหมายกระชับ และได้ให้ความหมายที่ตรง ครบคลุมคำศัพท์ พร้อมทั้งขยายให้ชัดเจนตามลำดับ

^{๓๐๓} พระเทพประสิทธิมนต์, “ทักษิณากถา”, ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๙๗๗ – ๙๗๘.

^{๓๐๔} พระธรรมวชิรญาณ, “ทสภารมิกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๕๗๐ – ๕๗๑.

๓.๖.๑๔ ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง

การยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง คือ การแสดงตัวอย่างของเรื่องราวที่อธิบายด้วยการนำเอาบุคคลผู้มีชื่อเสียงและเหตุการณ์อันเป็นกรณีศึกษามาประกอบ

๓.๖.๑๔.๑ จอห์น ดี. รอคกีเฟลเลอร์ มหาเศรษฐีชาวอเมริกัน

“ความดีเป็นสิ่งที่น่าทำ น่าถนอม น่าปลูกฝังให้ตนและให้คนอื่นนิยมชมชอบ ความดีเป็นสิ่งที่หวานใจ นึกถึงแล้วให้รื่นรมย์มีความสุขไม่จิตใจ ผู้ใหญ่ต้องอบรมเด็ก ให้เป็นคนรักความดี หนีความชั่ว กลัวความผิด คิดทำประโยชน์ตนและชาติบ้านเมือง ชีวิตที่มีประโยชน์ จึงจะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ คนจะมั่งมีศรีสุขเพียงใดก็ตาม ถ้ารู้สึกตนว่าความมั่งมีของตนนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร ก็หาความสุขแท้จริงไม่ คนทั้งหลายอื่นก็ไม่สรรเสริญ ตรงกันข้ามไปที่ไหนก็จะพบแต่คนเกลียดชัง แต่พอเขาเปลี่ยนแนวคิดใหม่ใช้ความมั่งคั่งของเขาให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น ความสุขอันแท้จริงก็เกิดขึ้นแก่เขา คนทั้งหลายอื่นก็มองดูเขาด้วยความนิยมนักใคร่

ข้อนี้ขอยกเรื่องราวของมหาเศรษฐีร็อกกีเฟลเลอร์ มหาเศรษฐีชาวอเมริกันเป็นตัวอย่าง จอห์น ดี. รอคกีเฟลเลอร์ (บิดา) มีเงินถึงหนึ่งล้านเหรียญเมื่ออายุเพียง ๓๔ ปี และเมื่ออายุ ๔๓ ปี ได้เป็นผู้ตั้งบริษัทผูกขาดในการค้าน้ำมันที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก คือบริษัทน้ำมันสแตนดาร์ดออยล์ แต่พออายุ ๕๓ ปี สุขภาพของเขาเสื่อมโทรมมาก เพราะนิสัยชอบทุกขัรื้อนเครื่องเครียดของเขา ผู้เขียนประวัติของเขาคนหนึ่งได้กล่าวว่า เมื่อร็อกกีเฟลเลอร์อายุ ๕๓ ปี รูปร่างหน้าตาของเขาเหมือนมัมมี่ เมื่ออายุ ๕๓ ปี เป็นโรคเรื้อรังย่อยอาหารพิการอย่างรุนแรงจนผมร่วง ขนตาและอื่นๆ ก็ร่วง ขนคิ้วยังเหลืออยู่เพียงหยอมหยอม แพทย์บอกว่า ที่เขาหัวล้านเช่นนี้สืบเนื่องมาจากประสาทอ่อนกำลัง เขาสะดุ้งกลัวมาก จนเขาต้องสวมผ้าครอบบางๆ ปิดศีรษะอยู่ตลอดเวลา ต่อมาเขาซื้อผมปลอมขึ้นสีเงินมาสวม ราคาชุดละห้าร้อยเหรียญและสวมผมปลอมต่อมาจนตลอดชีวิต...

ร็อกกีเฟลเลอร์อยากให้คนทั้งหลายรักเขา แต่ปรากฏว่ามีคนชอบเขาเพียงไม่กี่คน คนส่วนมากมักจะเกลียดเขา ไม่ต้องการติดต่อเกี่ยวข้องกับเขาไม่ว่าในทางธุรกิจหรือในทางใดๆ แม้น้องชายของเขาเอง ก็เกลียดเขา จนถึงกับพาลูกๆ ออกไปจากบ้านประจำตระกูล ซึ่งร็อกกีเฟลเลอร์สร้างขึ้น... เสมียนพนักงานของเขาไม่ชอบเขา หวาดกลัวเขาไปตามๆ กัน เพราะร็อกกีเฟลเลอร์เป็นคนที่มีระแวง เขาเป็นคนไว้วางใจมนุษย์ด้วยกันน้อยที่สุด ปรากฏว่าในบริเวณบ่อน้ำมันต่างๆ ในรัฐเพนซิลวาเนีย เขาเป็นคนที่ถูกเกลียดชังมากที่สุดในโลก คู่แข่งของเขาซึ่งถูกทำลายย่อยยับไปแล้ว ด้วยวิธีการต่างๆ เคียดแค้นชิงชังเขาและอยากจะทำลายเขาเป็นที่สุด มีจดหมายแช่งชั้กหักกระดู รวมทั้งขู่เชิญจะเอาชีวิตหลังไหลมาสู่สำนักงานของเขานับไม่ถ้วน เขาต้องการองครักษ์จำนวนหนึ่งเพื่อป้องกันชีวิต ลงท้าย เขาได้ประจักษ์ความจริงว่า ตัวเขาหนีความเป็นมนุษย์ไปไม่พ้น เขาไม่สามารถทนทานต่อความทุกข์ร้อนซึ่งมีอยู่ประจำได้ ผลก็คือ

สุขภาพของเขาเสื่อมโทรมลงเรื่อยๆ เขาต้องเผชิญกับศัตรูคือความเจ็บป่วย อาการของเขาคือ
นอนไม่หลับ เครื่องย่อยอาหารพิการ จิตใจของเขาสุขอยู่ด้วยความทุกข์ร้อนกระสับกระส่าย

แพทย์บอกความจริงกับเขาว่า ขอให้เขาเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือธุรกิจการงานหรือชีวิต
และจะต้องตัดสินใจเลือกอย่างรวดเร็ว ถ้าเขาเลือกเอาชีวิตไว้ ขอให้เลิกงานด้านธุรกิจอย่าง
เด็ดขาด มิฉะนั้นเขาจะต้องตายอย่างแน่นอน เขาเลือกชีวิตไว้ แพทย์ได้วางกฎ ๓ ข้อ ให้เขา
ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ

๑. อย่าวิตกทุกข์ร้อนในสิ่งหนึ่งสิ่งใดทุกๆ กรณี
๒. พักผ่อนด้วยการออกกำลังกายขนาดเบากลางแจ้ง
๓. ระวังเรื่องอาหารประจำวัน อย่ากินเมื่อยังไม่หิว

รอกก็ไหลเลอร์ปฏิบัติตามกฎเหล่านี้ และหยุดงานธุรกิจนั้นแล้ว เขามีเวลาเหลือเพื่อที่จะ
คำนึงถึงสิ่งต่างๆ เขาเริ่มคิดถึงผู้อื่น เขาเลิกคิดถึงเรื่องการกอบโกยเงิน แต่เขากลับคิดว่า เขา
จะต้องใช้เงินจำนวนสักเท่าใด จึงจะสามารถสร้างความสุขให้ปวงมนุษย์ได้”^{๓๐๔}

๓.๖.๑๔.๒ บุคคลผู้ยิ่งใหญ่และเป็นประวัติศาสตร์โลก

“ในลักษณะของชีวิตอีกมุมหนึ่ง บางคนพอทำงานหรือได้รับตำแหน่งหน้าที่แล้ว สิ่งแวดล้อมไม่
อำนวย พยายามทำความดีไว้มากมายและแสนดี แต่เจ้านายไม่เห็นความดีสักที เข้าลักษณะที่ว่า
ยิ่งทำมาก ก็ยิ่งผิดมาก เห็นบางคนเขาทุกจริตมาตลอดเวลาและก็รอดพ้นไม่มีใครจับผิดได้ ...
เลยกลายเป็นคนท้อถอยและทอดอาลัยตายอยาก แต่บางคนก็ตรงกันข้าม เป็นที่รักใคร่เมตตา
เอ็นดูของผู้ใหญ่มีตำแหน่งดี ตำแหน่งสูง บางท่านได้เป็นถึงอธิบดี รัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี หรือ
สูงกว่านั้น ในลักษณะชีวิตของบุคคลในประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน ก็ย่อมมีความแตกต่างในทาง
คุณงามความดีต่างกัน ในที่นี้จะขอล่าถึงเฉพาะบุคคลที่สำคัญๆ เท่านั้น เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ซึ่งเป็นอัครมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก แม้พระสาวกซึ่งได้รับการยกย่องสรรเสริญจาก
พระองค์ ก็ได้รับในคนละทาง เช่น พระมหาโมคคัลลานะ เลิศในทางมฤตยู และพระสารีบุตร
เลิศในทางปัญญา โสเครตีส ปราชญ์ชาวกรีก ผู้พูดจริงทำจริง วินสตัน เชอร์ชิลล์ รัฐบุรุษอาวุโส
ของอังกฤษไม่เคยยอมแพ้ มอริตซ์ ทอมเซน มหาเศรษฐีโลก ท้าวสุรนารี วีรสตรีไทย จอมกวีศรี
ปราชญ์ เป็นต้นเหล่านี้ ล้วนมีคุณงามความดีในลักษณะแตกต่างกันทั้งนั้น บางท่านที่กล่าวถึงนี้
แม้จะมีคุณลักษณะในทางเดียวกันกับอีกหลายท่านที่มีได้กล่าวถึง แต่ก็จะต้องมีความมากน้อย
ต่างกันอยู่เกียติคุณ

ยังมีคนอีกเป็นจำนวนมาก ยังแคลงใจสงสัยว่า “ทำไม ชีวิตของคนเราจึงต่างกันเช่นนั้น และที่
ต่างกันเพราะอะไรบางการ หรือดลบันดาลให้เป็นไป พระพรหมเป็นผู้ลิขิต พระเจ้าเป็นผู้บงการ

^{๓๐๔} พระเทพประสิทธิมนต์, “ทำดีมีสุข”, ในทรงวิทย แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พรหมวชิรญาณนิพนธ์ :**
รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจโร), หน้า ๘๐๒ - ๘๐๔.

หรือเป็นเพราะวาสนาชะตากรรมของแต่ละบุคคล ถ้าสิ่งดังกล่าวมีฤทธิ์อำนาจสามารถดลบันดาลได้จริง ทำไม ท่านจึงดลบันดาลโชคเคราะห์ต่างกันอย่างไรความยุติธรรมเช่นนั้น? ทุกชีวิต จะไม่มีโอกาสได้รับความเสมอภาคกันบ้างเทียวหรือ?”^{๓๐๖}

๓.๖.๑๔.๓ อเล็กซานเดอร์ เฟลมมิง

“การประกอบการศึกษาค้นคิดพิจารณาหาทางเพิ่มพูนประสบการณ์ จึงเป็นทางให้เกิดปัญญานำพาชีวิตให้ประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าได้ ดั่งนักวิทยาศาสตร์ ชาวอังกฤษคนหนึ่งได้เพาะเลี้ยงแบคทีเรียไว้ในจาน เพื่องานศึกษาวิจัยเรื่องไข้หวัด วันหนึ่งเขาพบว่ามิเชอร์ราเข้าไปปนเปื้อนและทำลายแบคทีเรียที่เพาะเอาไว้ นั่นความหมายว่า เขาต้องเพาะแบคทีเรียขึ้นใหม่ เชื้อราตัวนี้ สร้างปัญหาให้นักวิทยาศาสตร์ผู้นี้ แต่แทนที่เขาจะโกรธ เขากลับอุกคึกขึ้นมาว่า ถ้ามันฆ่าแบคทีเรียที่เพาะไว้ได้ มันก็ต้องกำจัดแบคทีเรียที่อยู่ในร่างกายคนได้ ความรู้นี้ได้เกิดขึ้นแก่นักวิทยาศาสตร์ผู้นี้ทันที และได้นำไปสู่การค้นพบเพนนิซิลินหรือยาปฏิชีวนะ ซึ่งต่อมาไม่นานเขาสามารถช่วยชีวิตผู้คนหลายร้อยล้านคนทั่วโลก นักวิทยาศาสตร์ผู้นี้คือ อเล็กซานเดอร์ เฟลมมิง

ซึ่งการรู้จักคิดพิจารณาสังเกตค้นคว้าจนเกิดปัญญาความรู้เช่นนี้จัดเป็น โลกียปัญญาหรือปัญญาทางโลก ซึ่งปัญญาทางโลกนี้ สามารถพัฒนาให้เกิดความเจริญทางวัตถุในด้านต่างๆ ได้ เช่น สามารถพัฒนาในด้านการแพทย์และเภสัชให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ แต่แพทย์และยาวิเศษทั้งหลาย ซึ่งสามารถบำบัดโรคทางกายได้ แต่ก็ไม่สามารถจะบำบัดกิเลสและโรคทางใจได้ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงหาทางคิดค้นหาโอสถหรือเภสัชที่จะนำมาบำบัดโรคมัยทางจิต คือความทุกข์ทางใจของชาวโลกให้หมดสิ้นไป หรืออย่างน้อยก็ให้บรรเทาเบาบางลง ซึ่งสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบหรือตรัสรู้นั้นก็คือ อริยสัจสี่”^{๓๐๗}

๓.๖.๑๔.๔ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

“กรณีขโมยขึ้นบ้าน บางคนหวงสมบัติร้องเอะอะโวยวายขึ้นจะจับขโมยเอง ธรรมดาของขโมยโดยส่วนมากจะมีความหวาดระแวงอยู่แล้ว เขามีอาวุธในมืออาจจะทำร้ายเจ้าทรัพย์ได้ เราเป็นเจ้าของทรัพย์มีหน้าที่ในการรักษาทรัพย์ก็จริงแต่ต้องฉลาด เช่นจำลักษณะท่าทางเพื่อบอกตำรวจได้ถูก หรือให้คนแข็งแรงตัวใหญ่มาช่วยจับ

มีอยู่ครั้งหนึ่งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) นั่งเรือไปเทศน์ในที่ต่างๆ ถ้าเป็นหัวเมืองไกลๆ ท่านมักจะจำวัดในเรือ พอเทศน์เสร็จก็ถ่มเทศน์เต็มเรือ เรือของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

^{๓๐๖} พระมหาประสิทธิ์ สุทธิพันธุ์, “ชีวิตของเรา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)**, หน้า ๗๔๖ – ๗๔๗.

^{๓๐๗} พระพรหมชิรญาณ, “ปัญญาภยา”, ใน พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ, **พระมหาชิรญาณเทศนา**, หน้า ๑๑๔.

มีหลังคาปั้นหยางงดงาม ตอนกลางคืนขโมยค่อยๆ ย่องมาขโมยของเสียงดังกึกกักๆ สมเด็จพระสังฆราชได้ยินเสียงจึงตื่น แต่ไม่ลุกนั่ง นอนนิ่งๆ ให้ขโมยหยิบเสื้อไปได้ ๑ ผืนและก็หมอนอีก ๑ ใบที่เจ้าภาพติดกันที่เทศน์ สมเด็จพระสังฆราชเห็นเงาโจรจากแสงจันทร์ แต่ไม่ว่าอะไร นอนนิ่งๆ ขโมยย่องมาใกล้ๆ ว่าพระตื่นหรือยัง ปรากฏว่าไปสบตากับสมเด็จพระสังฆราชเข้าอร่ามตลกใจโจรวิ่งหนีหนีมือขึ้นไปบนบก สมเด็จพระสังฆราชก็ลุกขึ้นนั่งร้องบอกไปว่า “โยม เอาแต่เสื้อไปแล้วจะนอนยังงี้ละ เอ้า เอาหมอนไปด้วย” แล้วก็พาหมอนถามให้โจรไป โจรไหว้ขอบคุณแล้วก็วิ่งหนีไปเลย นี่เรียกว่าสมเด็จพระสังฆราชมีเทคนิคและกุสลาย รู้ว่าอะไรควรไม่ควร...”^{๓๐๘}

๓.๕.๑๔.๕ ท่านธรรมมาจารย์ฉางหยิน

“มีผู้ถามท่านธรรมมาจารย์ฉางหยินว่า เสียใจไหมต่อเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน แล้วส่งผลกระทบต่อวัดวา พระเจ้าพระสงฆ์ ทำให้มีการเผาทำลายวัดวาอารามมากมายนี้ ใช้เวลาตั้ง ๑๐ ปี คนทะเลาะขัดแย้งกัน ประเทศถอยหลังไม่พัฒนา เพราะการหลงประเด็นในการพัฒนาหรือไม่ หลวงพ่อเสียใจหรือไม่ที่ประเทศตกอยู่ในภาวะเช่นนั้น ท่านติดหรือจมปลักอยู่กับอดีตที่เป็นความเลวร้ายหรือเปล่า ท่านบอกว่า อาตมาคิดอีกที การปฏิวัติวัฒนธรรมก็ดียัง เพราะเป็นสาเหตุหนึ่งของความเจริญของประเทศจีนในยุคนี้ เพราะถ้าไม่มีปฏิวัติวัฒนธรรม ประเทศจีนก็ไม่เจริญอย่างทุกวันนี้ เพราะมีการถอยหลัง มีการบีบคั้น มีการกดขี่ คนก็เห็นคุณค่าของการพัฒนา แล้วก็ถนอมรักษาและหวงแหน แล้วช่วยกันพัฒนาประเทศจีนให้เจริญอย่างทุกวันนี้ จนลืมตาอ้าปากแล้วก็ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง ไม่อายชาวโลก นี่ก็แสดงให้เห็นว่าในช่วงนั้นที่เกิดวิกฤติทางวัฒนธรรม คนจีนได้ใช้วิกฤติให้เป็นโอกาส แล้วหลวงพ่อก็บอกว่าเปรียบเหมือนถ้ำน้ำเปล่าๆ ถ้าเราคว่ำปากลงแล้วก็ตกลงไปในน้ำ กดไปให้มิดสุด น้ำมันก็เข้าข้างในไม่ได้เพราะมันมีลมมีอากาศเป็นแรงดันอยู่ พอเรายกขึ้นมา ถึงก็จะลอยสูงขึ้นมา เพราะแรงดันที่เรากดลงไป ทำให้ถ้ำน้ำเปล่าพุ่งทะยานขึ้น...”^{๓๐๙}

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ ท่านได้ยกตัวอย่างบุคคลเพื่อให้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นมีวิถีชีวิตอย่างไรต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อเราใจผู้ฟังให้มีวิถีคิดในแง่บวก ถึงจะเกิดเรื่องราวที่ไม่พึงปรารถนาแต่ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยปัญญา

^{๓๐๘} พระพรหมวชิรญาณ, ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม, หน้า ๓๔.

^{๓๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐.

๓.๗ สรุป

จุดเริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมาจากการที่ท่านได้อบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นการสร้างคุณสมบัติแห่งองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นแก่ท่าน หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการเผยแผ่หลายรูปแบบ มีการจัดรายการวิทยุ ทำวารสาร เขียนบทความ จัดพิมพ์หนังสือ ดูแลงานพระธรรมทูต จัดโครงการอบรมกรรมฐาน ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรม เป็นวิทยากรถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในโอกาสสำคัญ และจัดโครงการบรรพชาสามเณร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พระพรหมวชิรญาณเริ่มต้นจากการเดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาโดยเป็นพระอนุจรติดตามพระเถระจาริกไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และมีการสร้างศรัทธาแก่ศาสนิกชนในประเทศต่างประเทศ ก่อตั้งสมาธิสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา และได้สร้างวัดหลายวัดด้วยกันในต่างประเทศ จัดตั้งศูนย์พัฒนาเยาวชน ผลิตภัณฑ์ธรรมะเผยแผ่ และได้สังเคราะห์การจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระศาสนาเป็นประจำทุกปี

พระพรหมวชิรญาณเป็นพระเถระที่ยึดอุดมการณ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักโอวาทปาติโมกข์ อุทิศตนเพื่อการเผยแผ่และตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม มีความเมตตาต่อศิษยานุศิษย์ วางรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ มีปณิธานอย่างแรงกล้าที่จะส่งเสริมและพัฒนาการเผยแผ่ธรรมให้มีความก้าวหน้าและทันสมัยต่อสถานการณ์โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยวัตถุประสงค์การเผยแผ่ของท่านนั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อประโยชน์ตน คือ ท่านจะตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง และการเผยแผ่ยังเป็นการบำเพ็ญบารมีของท่านด้วย ๒) เพื่อประโยชน์ผู้อื่น คือ เป็นผู้เสียสละเวลาและประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม ๓) เพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย อุทิศกายใจในการเผยแผ่ธรรม มุ่งให้พุทธศาสนาแผ่ขยายกว้างไปในระดับสากล

ในการเผยแผ่ที่พระพรหมวชิรญาณได้ยึดเป็นหลักสำคัญ คือการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ บริหารงานพระศาสนาให้มั่นคงและเจริญรุ่งเรือง แนะนำกล่าวสอนพระภิกษุสามเณรให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย พัฒนาพระอารามให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ใช้แนวทางให้วัดเป็นศูนย์กลางโดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการภายในวัดหลากหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติธรรม สวดมนต์ สถานิ์โทรทัศน์ การนวดแผนไทย ไหว้พระ เป็นต้น และในรูปแบบการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารนั้น สรุปได้ ๖ ประเภท คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์ และผลิตภัณฑ์ทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยท่านได้ใช้วิธีการ ๑๔ อย่างด้วยกัน ได้แก่ การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยุกต์, อุปมาอุปไมย, ประสบการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์ และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง ฉะนั้นแล้วจึงถือว่าท่านเป็น

พระเถระที่มีความรอบรู้ในวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใช้แนวทางหลากหลายรูปแบบเพื่อให้พระพุทธศาสนา มีความเชี่ยวชาญในวิธีการสื่อสาร มีความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งคติโลกและศีลธรรม เช่น อักษรศาสตร์ วิชาการประพันธ์ทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว สะท้อนปรัชญาชีวิต เผยแผ่พุทธธรรมและการสื่อสารศีลธรรม นำสิ่งที่ดีงามสู่ประชาชน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นข้อมูลประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์ในบทที่ ๔ และสรุปผลในบทที่ ๕ ต่อไป

บทที่ ๔

ความสอดคล้องระหว่าง

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ กับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ปรัชญาพุทธวิธีการสื่อสาร มุ่งการสื่อสารเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่มหาชน และทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย โดยวางหลักแนวทางไว้คือการนำพระธรรมวินัยที่สามารถทำให้คน ละชั่วและทำความดี ให้มนุษย์นำไปประพฤติปฏิบัติ จนกระทั่งเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการรู้แจ้ง เห็นจริงซึ่งอริยสัจ ส่วนปรัชญาการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ มองว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการ เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกจะเชื่อมโยงหากันและกัน การติดต่อสื่อสารกันให้เข้าใจได้ตรงกันโดยอาศัยหลักวิธีการสื่อสาร จะทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างไม่ ติดขัดและประสบความสำเร็จ ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความสอดคล้องของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ในประเด็นดังนี้คือ

๔.๑ ความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสาร

๔.๑.๑ ความสอดคล้องกับอุดมการณ์

พระพุทธเจ้ามีอุดมการณ์ในการสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ให้ตั้งอยู่ในความดีและให้ชำระตน ให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสตามหลักโอวาทปาติโมกข์โดยสรุปใจความได้ว่า

- ๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง
- ๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- ๓) การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว^๑

ส่วนการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ นั้น เมื่อกล่าวถึงจุดมุ่งหมายและอุดมการณ์แล้ว ท่านได้ยึดหลักโอวาทปาติโมกข์ คือ ทำงานด้วยความอดทนไม่ท้อแท้ มุ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า พระนิพพานเป็นสำคัญอย่างยิ่ง และทำงานโดยไม่คิดร้ายพูดร้ายเบียดเบียนทำร้ายใคร ทำงานโดย ไม่ทำความชั่วทุกชนิด ทำความดีให้บริบูรณ์และทำจิตใจให้ผ่องใส และปฏิบัติศาสนกิจโดยไม่กล่าว

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

ร้ายใคร ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนใคร สำรวมในปาติโมกข์หรือพระธรรมวินัย รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ยินดีในที่นอนที่นั่งอันสงัด และเพียรอบรมจิตให้ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ในเรื่องอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน ได้รับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตรงกัน ๓ ท่านด้วยกัน คือ พระศรีวิจิราภรณ์ ดร.ณัฐพัชร สายเสนา และนายณัฐ ทะสังขา ว่าท่านใช้หลักโอวาทปาติโมกข์^๒ ท่านเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้จากพระเถระผู้มีบทบาทต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาทิ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก) พระธรรมเสนานี (กิ่ง มหปฺพล) ทำให้ได้ท่านเข้าใจและมีแนวทางในการดำเนินการเผยแผ่พระศาสนาตั้งที่ท่านได้ให้สัมภาษณ์สรุปใจความได้ว่า

“เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก) วัดจักรวรรดิราชาวาส ท่านเป็นนักปราชญ์มีความสามารถด้านการบริหารงาน การแสดงธรรม งานเขียนประพันธ์ต่างๆ ล้วนได้รับการยกย่อง ได้มีโอกาสสนองงานเป็นเลขานุการท่าน และได้รับบัญชาให้ไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ จึงทำให้ได้เรียนรู้แนวทางและวิธีการทำงานการพระศาสนา ส่วนที่ถือเป็นแบบอย่างอีกรูปหนึ่ง คือ พระธรรมเสนานี (กิ่ง มหปฺพล) วัดมณีวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อครั้งเป็นสามเณรได้มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิด ท่านจะคนที่ค่อนข้างระเบียบ โดนดุด่าก็หลายครั้ง จนถึงกับน้อยใจในบางครั้ง แต่ก็เข้าใจดี เพราะว่าเป็นการฝึกฝนจนทำให้มีนิสัยอดทนมาจนถึงทุกวันนี้”^๓

สรุปได้ว่า ท่านมักคำนึงถึงภาพรวมของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่ของพระศาสนา การกตัญญูต่อพระพุทธรูปศาสนา มาตัญญูมีส่วนรวมของประเทศชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์^๔ การเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องในด้านของอุดมการณ์ การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าโดยยึดหลักโอวาทปาติโมกข์เป็นหลัก โดยท่านเห็นว่าถ้ามนุษย์เราชำระชีวิตจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลสความโลภความโกรธและความหลงแล้ว ชีวิตจิตใจย่อมจะเป็นอิสระจากความชั่วและทุกข์ภัยทั้งปวง สังคมย่อมจะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน

^๒ สัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙, สัมภาษณ์ ดร.ณัฐพัชร สายเสนา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา เลขานุการคณะกรรมการสำนักงานโครงการก่อสร้างวัดนวมินทราชูทิศฯ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙, สัมภาษณ์ นายณัฐ ทะสังขา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศนโลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV), ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๓ สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๔.๑.๒ ความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่

พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเมื่อครั้งส่งไปประกาศพระศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ความเห็น ๓ ประการ^๕ คือ

- ๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญญาธรรมเทศนา)
- ๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา)
- ๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัศจรรย์สามารถยังผู้ปฏิบัติตามได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (สัปปาฏิหาริย์ธรรมเทศนา)

จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ เป็นไปเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสอง ยึดหลักประสิทธิธรรม ๕ ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ๑) ปัญญา การใช้ปัญญาทำความรู้ดีและหลีกเลี่ยงความชั่ว ๒) สติ มีสติยังคิดไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องน่าอัปอาย ๓) ขันติ ใช้ความอดทนและความขยันเพื่อเรียนรู้และก้าวเดิน ๔) สัจจะ มีความซื่อสัตย์ ๕) กตัญญูกตเวที มีความกตัญญูกตเวที^๖

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าเน้นให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง และนำไปปฏิบัติ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมีจุดมุ่งหมายจะให้เกิดประโยชน์ในองคาพยพภาพรวมเชื่อมโยงกันได้ทุกภาคส่วน ได้ทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสอง ยึดหลักประสิทธิธรรมเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรม คือ ปัญญา สติ ขันติ สัจจะ และกตัญญูกตเวที ในข้อนี้ผู้วิจัยยังไม่พบข้อมูลพอจะชี้ได้ชัดถึงความสอดคล้องโดยตรง แต่เป็นความสอดคล้องโดยอ้อม คือมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๔.๑.๓ ความสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้สอน

พระพุทธเจ้าทรงตั้งอยู่ในความเป็นกัลยาณมิตรที่แสดงออกถึงกรุณาในการสั่งสอนอบรม คือ

- ๑) ปิโย – น่ารัก ในฐานะเป็นที่วางใจและสนิทสนม
- ๒) ครุ – นำเคารพ ในฐานะให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
- ๓) ภาวนีโย – นำยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๔/๒๘๙.

^๖ เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, “ทางสายนี้มีแต่ “ให้” เส้นทางยาวไกล ของ พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมังกโร สุทธิพันธุ์)”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุสมมมงคลครบ ๕ รอบ พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมังกโร) วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๓-๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๐, (ม.ป.ท. : ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๘.

๔) วตฺตา – รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) วจนฺทโม – อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยอารมณ์อดทนไม่เบื่อ

๖) คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา – กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้

๗) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย – ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย^๗

และทรงปัญญาแตกฉานในการเผยแผ่ธรรม คือ ๑. อตฺถปฏิสัสมิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย ๒. ธัมมปฏิสัสมิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งใจหลัก ๓. นิรุตติปฏิสัสมิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา ๔. ปฎิภาณปฏิสัสมิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ^๘

ส่วนคุณสมบัติของพระพรหมวชิรญาณ มี ๗ ประการ คือ

๑. ความมีกัลยาณมิตร คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ให้รู้จักธรรม (กัลยาณมิตรตฺตา)

๒. ถึงพร้อมด้วยศีล มีวินัย มีความเป็นระเบียบในชีวิตของตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม (ศีลสัมปทา)

๓. มีความพอใจใฝ่รู้ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ใฝ่รู้ในความเป็นจริง และความดีงามทุกอย่างทั้งหลาย (ฉันทสัมปทา)

๔. ถึงพร้อมด้วยการฝึกฝนพัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการที่จะต้องฝึกชีวิตตนเอง (อตฺตสัมปทา)

๕. มีความเข้าใจในหลักการพื้นฐาน มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย (ทิจฺฐสัมปทา)

๖. มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของกาลเวลา เห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้ค้นหาเข้าถึงความจริงและปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ให้สำเร็จผลดีงามในชีวิต (อัปฺมาทสัมปทา)

๗. รู้จักคิด พิจารณา คิดเป็น มองสิ่งทั้งหลายให้ได้ความรู้เกิดประโยชน์ที่จะเอามาใช้พัฒนาตนเองยิ่งขึ้น (โยนิโสมนสิการ)^๙

^๗ อย.สตตก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙, อย.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๘, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^๘ อย.จตุกก (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔, อย.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๒-๒๔๓, ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓-๑๒๔, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๐/๑๗๐-๑๗๑, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๒๓/๓๖๐, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๒๓/๔๖๐, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๑.

^๙ โสภาค สุวรรณ, “อรุโณทัยในซีกาโก”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, ทางชีวิต, หน้า ๕๖ – ๕๗.

และมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ เป็นพระเถระที่เอาธุระทางพระพุทธศาสนา เป็นพระนักพัฒนา ทั้งบุคคลทั้งถาวรวัตถุควบคู่กันไป ... เป็นผู้ชักจูงแนะนำและปรับปรุงให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ... เสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทำงานอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา^{๑๐}

จากการสัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา ท่านได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระพรหมวชิรญาณไว้ว่า “ท่านเป็นผู้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ คือ ๑. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล มองเห็นประโยชน์เฉพาะหน้า เห็นอะไรควรไม่ควร ๒. วิจิโร จัดการงาน หรือปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ด้วยความเชี่ยวชาญ เพราะท่านมีประสบการณ์เรียนรู้มามาก ๓. นิสสยสัมปันโน ท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน จึงทำให้ท่านมีสาธุชนเข้ามากราบนมัสการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ อยู่เป็นประจำ”^{๑๑} และพระพรหมวชิรญาณยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้จะทำการเผยแผ่พระศาสนาไว้ว่า “ควรประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ยึดแนวทางของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสียสละราชสมบัติเสด็จออกผนวช ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่เหล่าสรรพสัตว์”^{๑๒}

เมื่อศึกษาความสอดคล้องแล้วจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นความเป็นกัลยาณมิตรในการสั่งสอน ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกร่วมใจ และพระปรีชาญาณแตกฉานในทุกด้านที่พร้อมจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ ส่วนพระพรหมวชิรญาณ ก็มีหลักความเป็นกัลยาณมิตร พยายามฝึกฝนตน มีแรงจูงใจที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนา มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ และนำสถานการณ์รวมทั้งสิ่งต่างๆ รอบด้านมาพิจารณาประกอบในการสอนธรรม และยังเป็นบุคคลแบบอย่างในการอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา

๔.๑.๔ ความสอดคล้องกับหลักพุทธวิธีในการเผยแผ่

การประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ประสบความสำเร็จเนื่องด้วยพระองค์ทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคงโดยมีองค์ประกอบครบ ๕ ประการ คือ

- (๑) มีองค์พระศาสดาผู้ก่อตั้งคือพระองค์เอง
- (๒) มีศาสนธรรม คือหลักพุทธธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง
- (๓) มีศาสนบุคคล คือพระพุทธสาวกเป็นประจักษ์พยานในการปฏิบัติตามศาสนธรรมและเป็นการสำคัญช่วยประกาศเผยแผ่
- (๔) มีศาสนสถาน คือพุทธศาสนสถานหรือวัด ในสมัยนั้นได้แก่ พระวิหารเวฬุวันหรือวัดเวฬุวัน

^{๑๐} พระราชกิตติรังษี, “ค่านุโมทนา”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, ทางชีวิต, หน้า ๑๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมฺงโกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

(๕) มีศาสนพิธี คือธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเป็นแบบแผนให้ประพฤติปฏิบัติ โดยขณะนั้น มีพิธีการบวชประเพณีพรหมจรรย์เกิดขึ้น ๒ แบบ คือ แบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ที่พระพุทธองค์ทรงประทานบวชให้เอง และแบบติสรณคณูปสัมปทา ที่ทรงอนุญาตพระสาวกบวชให้กุลบุตรได้ด้วยการรับไตรสรณคมน์ นอกจากนี้ ยังมีพิธีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับวายเป็นนิมิต โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระเต้าทองเติมน้ำหลังลงดินเนื่องด้วยการถวายพระราชาอุทยานเวฬุวัน^{๑๓}

พระพรหมวชิรญาณ ได้มีการเผยแผ่คือการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม เพื่อเป็นหลักแห่งความมั่นคงในพระพุทธศาสนา ๖ ด้าน^{๑๔} ด้วยกัน คือ

๑. การปกครอง ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมการศาสนศึกษา ให้รักษาลักษณะพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยมีคณะกรรมการฝ่ายปกครองของวัดสนองงานในการทำหน้าที่คอยสอดส่องดูแล แนะนำกล่าวสอนพระภิกษุสามเณรภายในพระอาราม ให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย กฎหมาย ศีลธรรม วัฒนธรรม ฝึกอบรมและสอบความรู้พระภิกษุสามเณร อารามิกชน จัดระเบียบกำกับดูแลให้เกิดความเรียบร้อย เป็นสัปปายะสถาน ที่มีความเหมาะสมแก่การศึกษาและการปฏิบัติธรรม

๒. การศาสนศึกษา สนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม สถาบันและองค์กรทางการศึกษา โดยมีหน่วยงานรองรับภารกิจด้านการศึกษาประกอบด้วยสำนักเรียนวัดยานนาวา เปิดการเรียนการสอนนักธรรม-บาลี แก่พระภิกษุสามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอาราม และธรรมศึกษา แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ส่วนโรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ แผนกสามัญศึกษาเปิดสอนวิชาการทางโลกแก่สามเณรทั้งภายในและภายนอกพระอาราม ตั้งแต่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖

๓. การศึกษาสงเคราะห์ จัดให้มีการเรียนการสอนแก่พุทธศาสนิกชน ในทุกระดับชั้นทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ ได้แก่ การเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดตั้งโรงเรียนพระอภิธรรมพระพรหมวชิรญาณ และพระพรหมวชิรญาณยังได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนมอบทุนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาแก่สถาบันการศึกษาเป็นประจำทุกปี

๔. การเผยแผ่ บริหารกิจการพระศาสนาของวัดยานนาวาด้านการเผยแผ่ ฝึกอบรม ศีลธรรมวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผนจารีตประเพณีอันดีงามตลอดถึงประชาชนทั่วไปตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่เผยแผ่ได้ โดยวิธีการต่างๆ ประกอบด้วย สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานครแห่งที่ ๑ วัดยานนาวา

^{๑๓} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕, หน้า ๗ - ๘.

^{๑๔} ดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๑๒๗ - ๑๕๑.

มูลนิธิพระรัตนตรัย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร องค์การเผยแผ่พุทธศาสนา สถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV) สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม และสร้างวัดและศูนย์วิปัสสนากรรมฐานนวมินทรราชูทิศ ณ เมืองเรย์นแฮม แคมบริดจ์-นครบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๕. การสาธารณูปการ ควบคุมดูแลการก่อสร้าง ซ่อมแซมเสนาสนะสงฆ์ถาวรวัตถุปูชนียสถาน และสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างของวัด ตลอดจนดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์และปูชนียวัตถุของวัดด้วยความเรียบร้อย โดยมีคณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการของวัดเป็นผู้สนองงานด้วยนโยบายการบริหารจัดการที่ดี และมีการจัดศาสนาสถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม เป็นสัดส่วนให้ทรงคุณค่าในฐานะพระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูตลอดมา เพื่อความเป็นมรดกอันยืนยาวแก่อนุชนรุ่นต่อไปชั่วกาลนาน

๖. การสาธารณสงเคราะห์ ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งคณะสงฆ์และประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์โดยรวม ได้มีการจัดโครงการเพื่อช่วยเหลือประชาชนในด้านนี้โดยเฉพาะ เช่น ก่อสร้างโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ จัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ หน่วยแพทย์พระราชทานเคลื่อนที่ โครงการแจกผ้าห่ม เป็นต้น

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสร้างองค์ประกอบแห่งพระศาสนาไว้ ๕ ประการ เพื่อให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ ส่วนพระพรหมวชิรญาณได้ดำเนินการเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติงานตามหลักการของมหาเถรสมาคม ในส่วนนี้เป็นการเผยแผ่โดยเน้นความสำคัญของรากฐานความมั่นคงแห่งพระศาสนา

๔.๑.๕ ความสอดคล้องกับรูปแบบการเผยแผ่

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า สามารถประมวลได้ ๗ รูปแบบ^{๑๕} ด้วยกัน คือ

๑. อุปนิสินนกลา เป็นรูปแบบการนั่งคุยสนทนา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจของผู้ฟัง โดยสอดแทรกหลักธรรมในระหว่างการสนทนา เช่น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระราธะว่า “ราธะ สิ่งใดเป็นมาร เธอพึงละฉันทะ ราคะ ฉันทราคะในสิ่งนั้น ก็อะไรเล่าเป็นมาร คือ รูปเป็นมาร เธอพึงละฉันทะ ราคะ ฉันทราคะในรูปนั้น”^{๑๖}

^{๑๕} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๙ – ๒๑.

^{๑๖} ส.ช. (ไทย) ๙/๑๙๔/๒๗๔.

๒. ธรรมกถา หรือ ธรรมกถา เป็นการบรรยายหรืออธิบายธรรม เช่น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”^{๑๗}

๓. โอวาทกถา เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระโอวาทสั้นๆ เป็นพระดำรัสตรัสเตือน เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสำรวมระวัง เช่น พระโอวาทปาติโมกข์^{๑๘} ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๑๙} เป็นต้น

๔. อนุศาสนีกถา เป็นรูปแบบการตรัสสอนในลักษณะซ้ำๆ เพื่อให้เกิดความจำได้และชินหู ดังที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจักไม่ประคับประคองเธอทั้งหลาย เหมือนช้างหม้อประคับประคองภษณะดินดิบที่ยังดิบอยู่ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้วยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”^{๒๐}

๕. ธรรมสากัจฉา เป็นรูปแบบการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน บางครั้งมาในรูปของคำถาม ปล่อยให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นบ้าง ทรงรับรองความเห็นของเขาบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง เช่น ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาโดยลำดับแล้วตรัสย้อนถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเข้าใจข้อนั้นอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”^{๒๑}

๗. ธรรมเทศนาถา เป็นลักษณะการชี้บอกเหตุผลในเรื่องนั้นๆ ข้อความส่วนมากจะค่อนข้างยาว เช่นพระสูตรในพระสุตตันตปิฎก แต่จะทรงแสดงแนวใดก็ตาม สามารถแบ่งช่วงใหญ่ๆ ได้ ๓ ช่วง เช่นโครงสร้างในอนัตตลักขณสูตร^{๒๒} ว่า

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๒๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๖/๒๓๓.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน.

๗.๑ อุเทศ บทตั้ง คือหัวข้อที่ยกขึ้นมาปรารภ แสดงเป็นหัวข้อสั้นๆ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา”

๗.๒ นิเทศ บทขยายความไปตามลำดับ เช่น รูปคืออะไร รูปเป็นอย่างไร การทำใจให้ยอมรับความจริงว่า รูปเป็นอนัตตามีผลได้อย่างไร

๗.๓ ปฏินิเทศ บทสรุปข้อความสำคัญอันเป็นผลที่ต้องการในเรื่องนั้นๆ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี”

ส่วนรูปแบบการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ^{๒๓} ประกอบด้วย ๖ รูปแบบ ดังนี้

๑. พระธรรมเทศนา พระพรหมวชิรญาณได้แสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญและพระราชพิธี เช่น พระราชทานถวายในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานพระราชทานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ในการบำเพ็ญกุศลเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๔ รอบ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และสดับพระธรรมเทศนาเป็นการส่วนพระองค์ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ เฉลิมพระเกียรติ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เนื่องในวันฉัตรมงคล แสดงในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และแสดงในโอกาสทั่วไปทั้งในงานมงคลและอวมงคล

๒. ปาฐกถาและบรรยาย เป็นการแสดงในโอกาสสำคัญๆ เช่น ปาฐกถาพิเศษ ในงานบำเพ็ญกุศล “วันภาวนาเพื่อสันติภาพโลก” ณ อาคารอริยสงฆ์ ซอย ๖๕ ถนนเพชรเกษม บางแค กรุงเทพมหานคร, บรรยายในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๔๕ ณ สโมสรทหารบก (ส่วนกลาง) ถนนศรีอยุธยา เป็นต้น

๓. สัมมนาวิทยุและอนุสรณ์กถา เป็นรูปแบบของการกล่าวสุนทรพจน์เนื่องในโอกาสงานสำคัญ และกล่าวระลึกถึงบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านหรือศิษยานุศิษย์

๔. บทความ เป็นรูปแบบการนำเสนอหลักธรรมเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือ โดยที่ไม่สั้นหรือยาวจนเกินไป

^{๒๓} ดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๑๕๑ - ๑๗๘.

๕. กวีนิพนธ์ เป็นรูปแบบที่พระพรหมวชิรญาณมีความชำนาญเฉพาะ มีปรากฏมากมายในงานเผยแผ่ของท่านในสื่อบุคคล และสื่อที่ไม่ใช่บุคคล

๖. สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ทั้งส่วนการเทศนา การบรรยาย การปาฐกถา การกล่าวให้โอวาท การอนุโมทนา การอวยพร คติธรรมคำสอน และการผลิตสื่อพุทธธรรมอื่นๆ

ในส่วนนี้อาจไม่ตรงตามรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เผยแผ่ธรรม แต่มีหลายหัวข้อที่สอดคล้องกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า ในครั้งพุทธกาลรูปแบบอาจประมวลได้ ๗ ประการดังที่แสดงแล้ว ส่วนรูปแบบในปัจจุบันจะอิงอาศัยวัฒนธรรมประเพณีของยุคสมัยและคุณลักษณะเฉพาะของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ก็มีความสอดคล้องที่มุ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความแจ่มแจ้งแก่ผู้รับฟัง รวมทั้งเป็นเครื่องกระตุ้นให้นำไปปฏิบัติ

๔.๑.๖ ความสอดคล้องกับวิธีการสอน

วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอน ได้แก่

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

๒. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้าใจ

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปัญญา

๖. อุปบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุปบายสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะเห็นได้

ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เราเรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

๗. การรู้จักจังหวะ และโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะ และโอกาสให้เป็นประโยชน์

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ ทิฎฐิ ให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้

๙. การลงโทษ และให้รางวัล การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่การฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ก็แสดงไปตามเนื้อหาธรรมไม่กระทบกระทั่งใคร... การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย ในระดับสามัญสำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิด คำนึงว่าการลงโทษควรมีหรือไม่ แคไหน และอย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อำนาจโทษเลย ย่อมถือว่าเป็นผู้มีความสามารถในการสอนมากที่สุด

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้ง ต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป^{๒๔}

ส่วนวิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ^{๒๕} ประกอบด้วย

๑. การอธิบายเนื้อหา เรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับ ขยายความเพื่อให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องที่แสดง

๒. การใช้ถ้อยคำ ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับกาลและเทศะ ทำให้ถ้อยคำมีชีวิตชีวา ให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการคล้อยตาม โดยพระพรหมวชิรญาณได้ใช้ถ้อยคำ ๕ ประเภทด้วยกัน คือ การใช้ถ้อยคำพรรณนา, การใช้ถ้อยคำที่ทันสมัย, การใช้ถ้อยคำที่เป็นวิชาการ, การใช้ถ้อยคำเหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่ และการให้ความคิดเห็นและความรู้สึก

๓. สำนวนและลีลา ใช้คำที่มีความหมายแฝงทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อันเป็นเอกลักษณ์ของท่าน

๔. คำกลอน บทกวี การเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณปรากฏในรูปแบบของบทกวี แยกเป็นประเภท คือ บทอาเศียรพาทราชสดุดี บทกวีสดุดีบุคคล, บทกวีโคลงสี่สุภาพ คำฉันท์ กาพย์ และกลอนหก, บทกวีกลอนแปด (กลอนสุภาพ)

๕. การอ้างสุภาษิต คือ การอธิบายเนื้อหาแล้วนำเอาคำสุภาษิตภาษาบาลีมากล่าวอ้าง หรืออ้างอิงประกอบ

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๑ - ๖๘.

^{๒๕} ดูรายละเอียดในบทที่ ๓ หน้า ๑๗๘ - ๒๔๐.

๖. การประยุกต์ เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสตร์และศาสตร์อื่นๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายต่อการรับฟัง

๗. อุปมาอุปไมย คือ การเปรียบเทียบกันระหว่างสองสิ่งหรือระหว่างการกระทำ

๘. ประสบการณ์ คือ การนำเอาประสบการณ์ที่ได้ประสบด้วยตนเองแล้วนำมาถ่ายทอดในเรื่องราวที่อธิบาย

๙. สถานการณ์ คือ เรื่องราวที่กำลังดำเนินไปในบ้านเมือง รวมทั้งในด้านของศีลธรรม คุณธรรม และ จริยธรรม

๑๐. การเปรียบเทียบ คือ การเทียบเคียงให้ผู้ฟังจินตนาคล้อยตาม และให้ระลึกถึงสิ่งที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน

๑๑. คติธรรม คือ คำคมสอนใจ เพื่อให้นำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๑๒. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน คือ การนำเอาเรื่องราวในอดีตมายกเป็นตัวอย่าง ที่เป็นทั้งเรื่องจริงบ้าง เป็นนิทานบ้าง

๑๓. การอธิบายคำศัพท์ คือการแปลคำศัพท์ อธิบายที่มาของคำศัพท์ ก่อนที่จะดำเนินเนื้อหาในลำดับต่อไป

๑๔. ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง คือ การนำบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเหตุการณ์สำคัญๆ อันเคยเกิดขึ้นแล้วมาเป็นตัวอย่างอ้างอิง

จะเห็นได้ว่า วิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกันกับพุทธวิธีการสอน ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ฟัง อธิบายเนื้อหาในด้วยวิธีที่หลากหลายวิธี เหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่

ตารางที่ ๑ ความสอดคล้องระหว่างพุทธวิธีการสื่อสาร กับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ

ความสอดคล้อง	พุทธวิธีการสื่อสาร	การเผยแผ่ ของพระพรหมวชิรญาณ
อุดมการณ์	- หลักโอวาทปาติโมกข์	- หลักโอวาทปาติโมกข์
จุดมุ่งหมาย	- เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น - เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ - เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ตามสมควร	- เพื่อประโยชน์ตน - ประโยชน์ผู้อื่น - ประโยชน์ทั้งสอง
คุณสมบัติของผู้สอน	- น่ารัก - น่าเคารพ - น่ายกย่อง	- ความมีกัลยามิตร - ถึงพร้อมด้วยศีล - มีความพอใจใฝ่รู้

	- รู้จักพูด - อดทนต่อถ้อยคำ - กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องลึกซึ้งได้ - ไม่ชักจูงในทางเสื่อมเสีย	- ฝึกฝนพัฒนาตนเอง - เข้าใจหลักการพื้นฐาน - มีความกระตือรือร้น - รู้จักคิด พิจารณา
วิธีเผยแผ่	- ตั้งพระองค์เป็นศาสดา - สร้างศาสนธรรม - สร้างศาสนบุคคล - สร้างศาสนสถาน - ศาสนพิธี	- การปกครอง - การศาสนศึกษา - การศึกษาสงเคราะห์ - การเผยแผ่ - การสาธารณูปการ - การสาธารณสงเคราะห์
วิธีการสอน	- การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ - การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา - การใช้อุปกรณ์การสอน - การทำเป็นตัวอย่าง - การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ - อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล - การรู้จักจังหวะ และโอกาส - ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ - การลงโทษ และให้รางวัล - กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า	- การอธิบายเนื้อหา - การใช้ถ้อยคำ - สำนวนและลีลา - คำกลอน บทกวี - การอ้างสุภาษิต - การประยุกต์ - อุปมาอุปไมย - ประสพการณ์ - สถานการณ์ - การเปรียบเทียบ - คติธรรม - ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน - การอธิบายคำศัพท์ - ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง
รูปแบบการเผยแผ่	- อุปนิสินนิกา - ธัมมิกกา - โอวาทกกา - อนุศาสนิกา - ธรรมสากัจฉา - ปุจฉาวิสัชนากา - ธรรมเทศนา	- พระธรรมเทศนา - ปาฐกถาและบรรยาย - สัมมนาพินัยกกา และอนุสรณกกา - บทความ - กวีนิพนธ์ - สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์

๔.๒ ความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในปฏิตวิสัยของทุกคน เป็นเครื่องมือสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจ ช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าความสอดคล้องการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความสอดคล้องในด้านวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

หลักนิเทศศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ที่จำเป็นต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม สาธารณะหรือสื่อมวลชน โดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ คือ

๑. เพื่อแจ้งให้ทราบ บอกกล่าวหรือชี้แจงข่าวสารเรื่องราว เหตุการณ์ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับทราบและเกิดความเข้าใจ

๒. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา ต้องการที่จะสอนวิชาความรู้หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม

๓. เพื่อสร้างความบันเทิงพอใจหรือให้ความบันเทิง นั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนเองส่งออกไป ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของการพูด การเขียน หรือการแสดงกิริยาท่าทาง

๔. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการชักจูงให้ผู้รับสารมีความคิดคล้อยตามหรือยอมรับปฏิบัติตามการเสนอแนะของตน^{๒๖}

ส่วนการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ จุดมุ่งหมายของท่านเป็นการสอนให้รู้จักคิด เพื่อคนอื่น การมีวิสัยทัศน์ การมีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักคิด-รู้จักงาน-รู้จักคน-รู้จักระบบ^{๒๗} เมื่อก้าวโดยรวมวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่มี ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจ จะเห็นได้จากการที่พระพรหมวชิรญาณอธิบายเรื่องราวที่ท่านเผยแผ่ ยกตัวอย่างเช่น ท่านอธิบายเรื่องดอกบัวที่ไม่เปื้อนน้ำไว้ว่า

“ถามว่า ทำไมดอกบัวจึงไม่เปื้อนน้ำ ท่านทั้งหลายทราบหรือไม่ เดี่ยวนี้มีนักวิทยาศาสตร์ เขาได้ไปศึกษาแล้ว เพราะเมื่อเขาได้อ่านพบว่า พระพุทธองค์เปรียบนักเปรียบเทียบว่าจิตของพระองค์เหมือนใบบัว เหมือนดอกบัว คือ เกิดในน้ำแต่ไม่ลุ่มน้ำ นักวิทยาศาสตร์ได้ใช้กล้องเล็กที่สุดส่องเข้าไปในใบบัว เรียกว่า นาโนเทคโนโลยี นาโน แปลว่า คนแคระ คือทำท่าเหมือนคนแคระ ดูอะไรที่มันเล็กๆ มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ด้วยนาโนเทคโนโลยีเขาก็พบว่า ใบบัวมันมี

^{๒๖} ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ, *ทฤษฎีการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

หนามเล็กๆ โผล่ขึ้นมา หนามนี้เล็ก ถีและแน่นหนามาก จนน้ำไม่สามารถแทรกเข้าไประหว่างหนามเหล่านี้ และหนามใบบัวเหล่านี้ยังมีการเคลือบด้วยสารชนิดหนึ่งคล้ายขี้ผึ้ง น้ำที่หยดลงไปจึงแทรกซึมเข้าไปในระหว่างหนามเล็กๆ ไม่ได้ ก็เลยกระจุกตัวเป็นก้อนกลมๆ กลิ้งอยู่บนบัว เราจึงเห็นความแตกต่างของการมองของปุถุชนกับพระอรหันต์ ปุถุชนอย่างกวีของไทยเปรียบเทียบจิตใจของคนที่ตนรักว่าไม่แน่มั่นนอน กลอกกลิ้งเหมือนน้ำบนใบบอนใบบัว แต่พระพุทธองค์ทรงเปรียบพระทัยของพระองค์ว่าสรรพกิเลสทั้งหลายไม่แทรกซึมและไม่ติดในโลกธรรมเหมือนดอกบัวที่ไม่เปียกด้วยน้ำ แสดงว่าจิตใจของพระองค์พัฒนาจนมีเกราะป้องกันตัวเอง ใครมาด่ามาว่าพระพุทธเจ้าไม่สะอึกไม่สะเทือน แล้วก็ทรงสอนสาวกของพระองค์ให้เป็นเช่นนี้”^{๒๘}

๒. เพื่อสอนหรือให้นำไปประพฤติปฏิบัติ พระพรหมวชิรญาณท่านจะเน้นให้คนฟังคิดตาม และลงมือปฏิบัติ ทั้งจากการสนทนาเรื่องทั่วไปและการแสดงธรรมที่มีรูปแบบเป็นทางการ เพราะการลงมือปฏิบัติจึงจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ ดังเช่นตัวอย่างที่ท่านกล่าวว่า

“การได้มาเกิดในภพภูมิแห่งมนุษย์นี้ ย่อมมีโอกาสนี้จะได้สร้างบุญกุศลบารมีให้บริบูรณ์เต็มเปี่ยมได้ แม้สมเด็จพระจอมไตรโลกนาถ ก่อนกาลที่พระองค์จะได้ตรัสรู้อนัตตธรรมสมาธิโพธิญาณ ก็ได้เสด็จอุบัติบังเกิดในภพมนุษย์ก่อน แล้วจึงได้ตรัสรู้ในที่สุด เพราะภพมนุษย์นี้ถือว่าเป็นศูนย์กลางแห่งการเปลี่ยนแปลงภพภูมิของสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยกรรมดีและกรรมชั่ว เป็นเครื่องจำแนกสรรพสัตว์ให้แตกต่างกัน กล่าวคือ หากมนุษย์ประกอบกรรมดีไว้มาก ก็จะส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี ตรงกันข้าม หากประกอบกรรมชั่วไว้มาก ก็จะส่งผลให้เกิดในภพภูมิที่ลำบากต่อไป โดยที่สุดแม้จะได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็ยังมีความแตกต่างกันในด้านของรูปลักษณ์ หรือสถานะความเป็นอยู่อย่างเห็นได้ชัด เช่น การมีรูปร่างหน้าตาขี้ริ้วขี้เหร่ หรือสวย รวย จน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลแห่งกรรมทั้งนั้น ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

กมฺมํ สตฺเต วิภชตี ยทิทํ หีนปฺปณฺธิตตยา^{๒๙}

กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและประณีตแตกต่างกัน^{๓๐} ดังนี้

จะเห็นได้ว่า การที่จะได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ แสนยาก จะต้องอาศัยกรรมดี คือ บุญกุศลที่ได้บำเพ็ญไว้มาก จึงจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์”^{๓๑}

^{๒๘} พระพรหมวชิรญาณ. ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม. มปท. : ๒๕๕๖, หน้า ๙๘.

^{๒๙} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙/.....,

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๓๑} พระธรรมวชิรญาณ, “พระธรรมเทศนาทสภารมิกถา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖๖ – ๕๗๐.

๓. เพื่อสะท้อนคตินิยม คือการนำเอาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ มาเพื่อสะท้อนเป็นคตินิยมแก่ผู้ฟัง เช่น

“เวลากับเราต่างก็กระทำต่อกันโดยการกินและการใช้อย่างนี้ ทำให้มองได้ว่าเป็นกำไรหรือขาดทุน เมื่อเวลาผ่านไปเปล่าโดยเราไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์ เราก็ถูกกาลเวลากลิ่นเอาฝ่ายเดียว นับว่าขาดทุน แต่ถ้าเราทำประโยชน์ได้มากมายในเวลาที่ผ่านไปนั้น ก็เรียกได้ว่าเราเป็นผู้ใช้เวลา เป็นฝ่ายที่ได้กำไร ไม่สูญเปล่า อย่างน้อยก็เท่าทุนหรือคุ้มค่า จึงมีธรรมชาติเตือนใจไว้ว่า

อโมฆี ทิวส์ กิรรา อูปเนน พหุเกน วา^{๓๒}

เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ต้องเอาอะไรให้ได้ ไม่มากก็น้อย”^{๓๓}

๔. เพื่อชักจูงใจ คำสอนของพระพุทธมหาราชในรูปแบบต่างๆ จะประกอบด้วยบทอุบายยกตัวอย่างเช่น

“ทุกท่านต่างประจักษ์ดีว่า ในยุคที่เราทั้งหลายได้เกิดมาในรัชสมัยของพระองค์ เราได้เห็นความอัศจรรย์ในพระบารมีแห่งในหลวงรัชกาลปัจจุบัน เหมือนคนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เห็นความมหัศจรรย์ในพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นเหตุเป็นผลให้ทุกวันนี้ประเทศของเราเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมทรงเป็นองค์พระประมุข เพราะฉะนั้น เราชาวไทยต่างจึงซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณด้วยความจงรักภักดีและถนอมหวงแหนรักษามรดกอันประมาณค่ามิได้นี้ไว้เป็นมิ่งมหามงคลคู่ประเทศชาติบ้านเมือง คู่กับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติประจำชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ เพื่อป้องกันภัยอันตรายต่างๆ และร่วมเป็นพลังแห่งความเสียสละ ความให้อภัยแก่กันและกัน ความปรองดอง และความรักสามัคคีของคนทุกหมู่เหล่าทุกเชื้อชาติศาสนามาร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ดุจน้ำหลายหยดหลายสายไหลมารวมกันเป็นเจ้าพระยา เพราะธรรมชาติของน้ำแม้จะต่างสาย คนไทยแม้จะต่างกันทางเชื้อชาติศาสนาและความคิดเห็น แต่น้ำเจ้าพระยาและชาวไทยก็ย่อมไม่แตกแยกกันฉันใดฉันนั้น ทั้งนี้ เพื่อจะได้ร่วมกันเป็นสังฆสามัคคี ภายใต้พระบารมีและน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขแห่งชาติ ผู้ทรงทศพิธราชธรรมและนำพาในการสร้างสรรค์จรรโลงราชอาณาจักรชาติไทยให้เจริญวัฒนาสถาพรสืบไปทั่วกาลนิรันดร์”^{๓๔}

^{๓๒} ชุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๔๕๑/.....,

^{๓๓} พระเทพประสิทธิ์มณฑ, “ความหวัง”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระมหาวชิราวุธนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพุทธมหาราช (ประสิทธิ์ เขมงโกโร)**, หน้า ๓๔๐.

^{๓๔} พระพุทธมหาราช, **ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ธ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม”**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑ - ๑๒.

จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์งานเผยแผ่ของพระพรหมจริยานัน เป็นไปเพื่อการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ให้นำไปปฏิบัติ สะท้อนคตินิยม และเพื่อจูงใจ

๔.๒.๒ ความสอดคล้องในด้านผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสาร คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งข้อมูล ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยผ่านช่องทางที่เรียกว่าสื่อ ผู้ส่งสารจะต้องมีทักษะในการสื่อสาร มีเจตคติต่อตนเอง ต่อเรื่องที่จะส่ง ต้องมีความรู้ในเนื้อหาที่จะส่ง และอยู่ในระบบสังคมเดียวกับผู้รับก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

ก. ทักษะในการสื่อสาร คือ ความชำนาญในการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะในการเข้ารหัสคือการอ่านและพูด ทักษะในการถอดรหัสคือการอ่านและการฟัง และทักษะในการใช้เหตุผล ในฐานะของผู้ส่งสาร ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อผู้ส่งสาร ๒ ประการ คือ

๑. ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความสามารถของผู้ส่งสาร ในการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ และเจตนารมณ์ของตน คือทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ส่งสาร

๒. ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อความสามารถในการเข้ารหัสสารซึ่งแสดงเจตนารมณ์หรือความคิดของผู้ส่งสาร ในการเข้ารหัสสารซึ่งแสดงเจตนารมณ์ของตนนั้น ผู้ส่งสารจำต้องมีทักษะที่จำเป็นในการเข้ารหัส

ข. ทักษะ คือ ทักษะหรือความรู้สึกลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการสื่อสารของมนุษย์นั้น ทักษะของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสาร ทักษะของผู้ส่งสารแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. ทักษะติดต่อกับตนเอง หากผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความมั่นใจในตัวเอง เชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถ โอกาสที่ผู้ส่งสารจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีมาก

๒. ทักษะติดต่อกับเรื่องที่จะสื่อสาร หากผู้ส่งสารไม่มีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องที่จะทำการสื่อสารแล้ว ผู้ส่งสารก็จะขาดความมั่นใจ, ไม่อยากที่จะทำการสื่อสารและทำการสื่อสารไม่ได้ดี

๓. ทักษะติดต่อกับผู้รับสาร ผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดี มีความพอใจในตัวผู้รับสาร ก็อยากจะทำกรสื่อสารด้วย และหาคำพูดที่เหมาะสม เป็นที่น่าพอใจของผู้รับสาร โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารก็มีมาก

ค. ความรู้ คนที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถที่จะพูดหรือเขียนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามในการสื่อสารนั้น ความถูกต้องและประสิทธิผลของการสื่อสารขึ้นอยู่กับความรู้ ๒ ประเภท คือ

๑. ความรู้เรื่องที่จะสื่อสาร คือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเรื่องที่จะทำการสื่อสาร หากผู้ส่งสารมีความรู้เรื่องที่จะสื่อสารดี โอกาสที่การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จก็มีมาก

๒. ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร ในกระบวนการการสื่อสารนั้น มีองค์ประกอบหลายองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ละองค์ประกอบ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อผลของการสื่อสารทั้งสิ้น เรามักจะมีประสบการณ์อยู่เสมอว่าคนบางคนมีความรู้ดีแต่ทำการสื่อสารไม่ได้ดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะบุคคลผู้นั้นมีแต่ความรู้ในสิ่งที่ตนจะพูด แต่ไม่มีความรู้ในกระบวนการการสื่อสาร ไม่รู้ว่าตัวเองถนัดพูดหรือถนัดเขียน

ง. สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันแต่มีสถานภาพในสังคม ต่างกันย่อมทำการสื่อสารต่างกัน คนที่มีวัฒนธรรมต่างกันก็ทำการสื่อสารต่างกันด้วย ปัญหาที่สำคัญของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ก็คือความแตกต่างด้านวัฒนธรรมระหว่างผู้ทำการสื่อสาร ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมในการสื่อสารของคน^{๓๕}

พระพรหมวชิรญาณ ในฐานะผู้ส่งสาร เป็นผู้มีบุคลิกที่สมบูรณ์ด้วยสรี มีอัธยาศัยจิตใจ งดงามและกว้างขวาง ทรงไว้ซึ่งธรรมวินัย เป็นพระเถระผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่ใจในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ เคารพเทิดทูนครูบาอาจารย์ มีความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ทั้งเป็นนักगी ที่มีความรู้ความสามารถเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง^{๓๖} พิจารณาได้จากคุณสมบัติ คือ

๑. ทักษะในการสื่อสาร ท่านมีความรู้ความสามารถรอบด้าน ทั้งในการปฏิบัติธรรม การเจรจาหรือการสนทนากับพุทธศาสนิกชนในทุกระดับ งานเขียน บทเทศนา การประพันธ์บทกวี บทความ งานพูด การให้โอวาท งานด้านการผลิตสื่อ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “... เมื่อตอนที่อาตมา ทำงานทางด้านสื่อ คือการเขียนหนังสือ เขียนบทความต่างๆ อย่างเดียวนี้ เรามองสังคมอีกแบบ มองด้านที่เราเห็น เรารู้อะไร เราก็อ่าน วิพากษ์ วิจารณ์ ตามความคิดเห็นของเราได้ แต่พอมาทำงาน ด้านบริหาร มาสนองงานผู้ใหญ่ ทำให้เราต้องคิดพิจารณารอบด้าน เราต้องรู้ว่าสิ่งใดพูดได้ เขียนได้ หรือไม่ได้ บางอย่าง ต้องเป็นความลับ ความรู้การควร มิควร ดังนั้น แม้เราจะมีเพื่อน มีพรรคพวกอยู่ในสื่อนี้ เราก็อธิบายให้ข้อมูลไม่ได้ ความรับผิดชอบทุกคนจะต้องมี เวลาเราเขียนหนังสือเราก็อธิบายรับผิดชอบงานเขียนต่อความคิดของเรา แต่เมื่อเราอยู่ในงานสายบริหาร ก็ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ และต่อผู้บังคับบัญชา ถ้าความลับรั่วไหลก็จะเกิดผลเสียต่อผู้ใหญ่ และต่อส่วนรวมได้เหมือนกัน”^{๓๗}

๒. ทักษะคติ ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเผยแผ่ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในด้านการสื่อสาร ในประเด็นที่จะต้องพิจารณามีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

^{๓๕} ประมะ สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๑ – ๕๖.

^{๓๖} พระมหาอุดม ปญญาวชิโร, “คาถาสติภักดีคุณของพระธรรมวชิรญาณ”, **รามคำแหงดุษฎีพระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร สุทธิพันธุ์)**. ที่ระลึกงานฉลองอายุครบมณฑลครบ ๖๔ ปี ฉลองสมณศักดิ์พิธีรับและฉลองปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ ๒๐, ๒๑, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔. (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นตัง, ๒๕๔๔), หน้า (๒๔).

^{๓๗} เบญจวรรณ มนัสไพบุลย์, “ทางสายนี้มีแต่ “ให้” เส้นทางยาวไกล ของพระเทพประสิทธิ์มณฑ (ประสิทธิ์ เขมจกโร สุทธิพันธุ์)”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๑๑๔.

๑) ทศนคติต่อตนเอง พระพรหมวชิรญาณ มีทัศนะว่า

“อาตมภาพรู้สึกมีความปิติและถือเป็นกุศลเกียรติอย่างยิ่ง ที่ได้รับนิมนต์ให้มาแสดงความคิดเห็น เรื่อง “จริยธรรมและคุณธรรมสำคัญอย่างไร” ในการเปิดประชุมเรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมเข้าสู่จิตใจเยาวชน” ซึ่งเครือข่ายสหพันธ์องค์กรเยาวชนเอเชียอาคเนย์จัดขึ้นเป็นครั้งแรก ที่กรุงเทพมหานครในวันนี้ ก่อนอื่น ใคร่ขอชี้แจงว่า ความคิดเห็นที่นำมาพูดในวันนี้ เป็นเพียงทรรศนะของพระภิกษุรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่เคยมีโอกาสร่วมงานกับนักสอนศาสนาต่างๆ ในการนำเอาธรรมะหรือหลักคำสอนทางศาสนา เข้าไปสร้างสรรค์ให้เกิดสันติสุขแก่ประชาชนในประเทศต่างๆ มาแล้ว และในการมาแสดงความคิดเห็นในวันนี้ มิใช่มาแสดงต่อท่านที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่มาแสดงท่ามกลางศาสนิกชนหลายศาสนา ในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเดียวกัน และมีความรักความปรารถนาดีต่อกันโดยเชื่อมั่นว่า ความรักความปรารถนาดีต่อกันนั้น จะเชื่อมประสานไมตรีจิตมิตรภาพ ให้มนุษย์ทุกชาติ ศาสนา สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข และเจริญรุ่งเรืองได้ ถ้ามนุษย์เราตระหนักในจริยธรรมและคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์”^{๓๘}

๒) ทศนคติต่อสาร ท่านให้ทัศนะว่า

“ในยุคที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี กำลังมีบทบาทสำคัญต่อมวลมนุษยชาติอยู่ การสื่อสารทุกแขนงนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ เพราะมนุษย์จะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังมิได้ จำเป็นจะต้องติดต่อรับส่งข่าวสารความรู้และวิทยาการต่างๆ ต่อกันในมวลมนุษย์ โดยใช้ศาสตร์และศิลป์ที่เหมาะสมเข้ามาผสมผสานในงานสื่อสารเกิดความเรียบร้อยสวยงามและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น”^{๓๙}

๓) ทศนคติต่อผู้รับสาร ท่านให้ทัศนะว่า

“ไม่ว่าการสื่อสารทุกแขนงจะเจริญก้าวหน้าไปขนาดไหนก็ตาม เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์จะมีบทบาทมากน้อยแค่ไหนก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งซึ่งจะขาดเสียมิได้ในงานสื่อสารก็คือสัจธรรม หรือข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง รวมถึงกุศลเจตนาที่จะใช้การสื่อสารให้เป็นประโยชน์ต่อมวลชนและเพื่อนมนุษย์ในโลกโดยปราศจากอคติมากที่สุด ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงนั้น ไม่เพียงแต่แสดงถึงคุณประโยชน์ที่มวลมนุษย์จะได้รับ แล้วมีผลสะท้อนกลับถึงความนิยมชมชื่นและผลทางธุรกิจของผู้ผลิตสื่อชนิดนั้นๆ เท่านั้น แต่แสดงถึงคุณค่าแห่งสัจธรรม คุณธรรม และความตั้งใจจริง

^{๓๘} พระธรรมวชิรญาณ, “จริยธรรมและคุณธรรมสำคัญอย่างไร”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๖๖๕.

^{๓๙} พระเทพประสิทธิ์มณเฑียร, “ฐานันดรที่สี่ สื่อสารสร้างสรรค์สังคม”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, พรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร), หน้า ๑๐๗๘.

อันบริสุทธิต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ตลอดถึงต่อชุมชนและประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วย งาน
 สื่อมวลชนที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรม รวมถึงผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวด้วยจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์
 จึงได้รับความนิยมนยกย่องเชิดชูเกียรติไว้ว่าเป็นฐานันดรที่สี่ของโลก”^{๔๐}

๓. ความรู้ พระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้มีความรู้ในด้านการเผยแผ่ พิจารณาได้จากประเด็น
 ดังนี้

๑) ความรู้เรื่องที่จะเผยแผ่ ในเรื่องที่พระพรหมวชิรญาณเผยแผ่นั้น ท่านมี
 ความรู้ในเรื่องที่จะพูด หรือได้ทำการศึกษามาเป็นอย่างดีก่อนที่จะนำเสนอ เช่นการปาฐกถา และ
 การแสดงพระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

๒) ความรู้เรื่องกระบวนการเผยแผ่ โดยท่านรู้ว่าแต่ละอย่างล้วนมี
 องค์ประกอบที่เนื่องกัน ในสถานการณ์เช่นไร ควรสื่อสารอย่างไร ทั้งงานเขียนงานพูด ท่านจะ
 ประมวลเป็นองค์ความรู้และปรับเปลี่ยนลีลาในแต่ละลักษณะงานสื่อสารได้ ในบางงานท่านจะพูดโดยใช้
 เอกสาร บางงานที่จะพูดโดยไม่ต้องใช้เอกสาร งานเขียนจะมีลีลาและสำนวนเพื่อสื่อกับผู้รับสารที่เป็น
 เอกลักษณ์ของท่าน

๔. สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ในส่วนนี้จะมองเห็นภาพปรากฏได้ชัดจากการที่
 พระพรหมวชิรญาณมีประสบการณ์การเผยแผ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่จะต้องศึกษา
 รายละเอียดของแต่พื้นที่ที่เข้าไปทำการเผยแผ่ ในครั้งเป็นสามเณรได้จำพรรษาที่วัดยาน้อย จังหวัด
 อุบลราชธานี แล้วมาอยู่วัดมณีวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาย้ายเข้ามาอยู่วัดมหาธาตุ
 วัดสุทัศนเทพวราราม และอุปสมบทที่วัดจักรวรรดิราชาวาส นอกจากนั้นยังได้ไปปฏิบัติศาสนกิจที่
 วัดธัมมาราม สหรัฐอเมริกา ๑๐ ปี ย้ายกลับมายังวัดจักรวรรดิราชาวาส และได้รับพระบัญชาแต่งตั้ง
 ให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าวัดยานนาวา ตามลำดับ ทำให้ท่านเข้าใจสถานภาพทางสังคมและ
 วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ดังที่พระศรีธีรวงศ์ได้ปรารภถึงพระพรหมวชิรญาณตอนหนึ่งว่า

“พระเดชพระคุณนั้นเป็นพระเถระที่มีคุณธรรมสูง มีความรู้ความสามารถหลายด้าน
 มีความอดทนและเสียสละเป็นเลิศ อย่างการสร้างวัดไทยในอเมริกาในถิ่นของคนต่างชาติ
 ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมประเพณี ไม่ใช่เรื่องง่าย เริ่มต้นด้วยการถูกเจ้าของถิ่นและผู้คลั่ง
 ศาสนาต่อต้าน ถูกเขาด่าเขาปาก้อนก้อนหินใส่ เขาขับไล่ทุกรูปแบบ แต่พระเดชพระคุณก็มี
 ความหนักแน่นอดทน ยอมเสียสละและเสี่ยงตาย เพื่อให้มีวัดตั้งอยู่ในประเทศอเมริกาให้ได้
 โดยอาศัยความอดทนและความฉลาดรอบคอบ แม้จะไม่กลัว แต่ก็ไม่ได้ตอบในทางร้ายต่อใคร
 พระเดชพระคุณพยายามหาทางปลูกสร้างและเจริญสัมพันธไมตรีกับเพื่อนบ้านเจ้าของประเทศ

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๘.

พร้อมกับบรมครูท้าวและจิตใจคนไทยในต่างแดนไว้ให้เป็นปึกแผ่น ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา และดำเนินงานจนการสร้างวัดประสบความสำเร็จ”^{๔๑}

ตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นเครื่องสะท้อนถึงความที่ท่านเป็นผู้มีทักษะของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ตรงตามองค์ประกอบของของผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๔.๒.๓ ความสอดคล้องในด้านสาร

สาร คือ เนื้อหาหรือเรื่องราวที่ผู้ส่งสารส่งไปให้ผู้รับสาร ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดประสิทธิภาพของสาร ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารมีอยู่ ๓ ประการ^{๔๒} คือ

ก. รหัสสาร คือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่มีความหมายต่อคน สิ่งที่จะเป็นรหัสได้จะต้องมีส่วนประกอบ ทำหน้าที่เป็นคำศัพท์ และมีกระบวนการ หรือโครงสร้าง ที่รวมส่วนประกอบเข้าด้วยกันอย่างได้ความหมาย

ข. เนื้อหาสาร คือ สิ่งที่เป็นสาระเรื่องราวของสารซึ่งถ่ายทอดความคิด, เจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

ค. การจัดสาร การจัดสารคือการตัดสินใจของผู้ส่งสารในการเลือกและเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนย่อมมีวิธีการในการจัดสารไม่เหมือนกัน สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดสารของผู้ส่งสารคือ

๑. บุคลิกส่วนตัวของผู้ส่งสาร บุคลิกลักษณะของบุคคลแต่ละคน นั้นได้รับอิทธิพลจากทักษะในการสื่อสาร, ทักษะคิด, ความรู้, วัฒนธรรมและสังคม ทำให้คนแต่ละคนมีลีลาในการจัดสารต่างๆ กันไป

๒. ผู้รับสาร ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารย่อมกำหนดผู้รับสาร เป้าหมายของตน และในการจัดสารนั้น เพื่อผู้ส่งสารจะได้จัดสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร

สารของพระพรหมวชิรญาณ ที่ท่านนำมาแสดงผ่านกระบวนการต่างๆ หลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

๑) รหัสสาร สิ่งที่ถ่ายทอดความรู้สึกลึกซึ้ง ที่เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อส่งสารนั้น สามารถพิจารณาได้ดังนี้

๑. พระธรรมเทศนา ประกอบด้วยพระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ, งานพระราชพิธี และพระธรรมเทศนาทั่วไป

๒. ปาฐกถาและบรรยาย

๓. สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา

^{๔๑} พระศรีธีรวงศ์, “สังฆมโนมยกา”, ใน พระพรหมวชิรญาณ, ? พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต, ที่ระลึกพระพรหมวชิรญาณ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔, (มปท. : ๒๕๔๔.), หน้า ๑๗.

^{๔๒} ประมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๕๕ – ๖๐.

๔. บทความ

๕. กวีนิพนธ์

๖. สื่อโทรทัศน์ วิทยู และสื่อสิ่งพิมพ์

๒) เนื้อหาสาร จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ เรื่องราวสาระทางธรรมะที่ พระพรหมวชิรญาณได้ถ่ายทอดไปยังผู้รับสารนั้น ท่านจะเน้นไปที่

๑. สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๒. หลักไตรสิกขา

๓. หลักการดำรงชีวิต

๔. หลักอริยสัจ

๕. การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม

๓) การจัดสาร พระพรหมวชิรญาณ มีวิธีการนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ

๑. การอธิบายเนื้อหา

๒. การใช้ถ้อยคำ ประกอบด้วยการใช้ถ้อยคำพรรณนา, การใช้ถ้อยคำที่ ทันสมัย, การใช้ถ้อยคำที่เป็นวิชาการ, การใช้ถ้อยคำเหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่ และการให้ความ คิดเห็นและความรู้สึก

๓. สำนวนและลีลา

๔. คำกลอน บทกวี

๕. การอ้างสุภาษิต

๖. การประยูกต์

๗. อุปมาอุปไมย

๘. ประสบการณ์

๙. สถานการณ์

๑๐. การเปรียบเทียบ

๑๑. คติธรรม

๑๒. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน

๑๓. การอธิบายคำศัพท์

๑๔. ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่า รหัสสารของพระพรหมวชิรญาณ คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและ บรรยาย, สัมโมทนาภักขาและอนุสรณภักขา, บทความ, กวีนิพนธ์, สื่อโทรทัศน์ วิทยู และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนเนื้อหาสาร คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, หลักไตรสิกขา, หลักการดำรงชีวิต, หลัก อริยสัจ, การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม โดยพระพรหมวชิรญาณนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ

การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยুক্ত, อุปมาอุปไมย, ประสพการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง ถือว่าสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ได้ผลิตสารผ่านการเข้ารหัสตามหลักนิเทศศาสตร์ ส่วนการจัดเข้ารหัสสาร เนื้อหาสาร และการจัดสาร อยู่ที่ยุติเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลเป็นผู้ถ่ายทอด

๔.๒.๔ ความสอดคล้องในด้านสื่อ

สื่อ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร เพื่อช่วยให้การส่งหรือรับสารเป็นไปอย่างสะดวกและชัดเจน ในการพิจารณาเรื่องสื่อที่เราจะต้องพิจารณาถึงความสามารถของสื่อในการนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึกของผู้รับสาร ผู้รับสารสามารถรับรู้ความรู้สึกได้จากการเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการลิ้มรส สื่อแต่ละสื่อย่อมมีความสามารถต่างๆ กัน สิ่งที่กำหนดการตัดสินใจในการเลือกสื่อของผู้ส่งสารก็คือ

๑. ผู้รับสาร ในการเลือกสื่อ นั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาถึงลักษณะของผู้รับสาร ด้วยว่าผู้รับสารเป็นใคร มีความสามารถในการรับและถอดรหัสด้วยการฟัง, การอ่านหรือการดู

๒. สาร นอกจากนั้นผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาด้วยว่ารหัส, เนื้อหาและการจัดสารของตนนั้นเหมาะสมกับสื่อประเภทไหน

๓. ผู้ส่งสาร ในการเลือกสื่อ นั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาความสามารถในการเข้ารหัสของตนด้วยว่าตนเองมีความสามารถในการพูด เขียน หรือในการแสดง เป็นต้น^{๔๓}

ในการกำหนดการใช้สื่อของพระพรหมวชิรญาณนั้น ท่านมีวิธีการที่ไม่ใช่เพียงแค่คำเทศน์ คำสอนเท่านั้น ท่านยังนำมาปฏิบัติด้วย เพื่อให้เป็นแบบอย่าง ทำให้ผลสัมฤทธิ์ออกมาเป็นรูปธรรม สารุชนยังสามารถเอาแบบอย่างจากท่านไปบริหารจัดการในกิจกรรมของตนเอง นอกจากนั้น ยังใช้ทุกวิธีการที่หลากหลายเป็นเครื่องมือเผยแผ่ ทำให้วัดวาอารามนอกจากเป็นแหล่งปฏิบัติแล้วยังเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม การสวดมนต์ทำวัตร ทำให้พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนได้ใกล้ชิดกับพระศาสนาและได้ขัดเกลาจิตใจ นอกจากนั้นยังมีสื่อโทรทัศน์ เผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่พระศาสนา^{๔๔} จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สื่อบุคคล คือ การใช้บุคคลเป็นผู้นำ เป็นผู้ส่งสารหรือเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปยังผู้รับสาร หรือในอีกแง่หนึ่งก็คือตัวผู้ส่งสารนั่นเอง ซึ่งบุคคลผู้นี้จะเป็นผู้เข้ารหัสสาร (Encoder) โดยการพูด การเขียน หรือการแสดงออกส่งไปให้ผู้รับเพื่อให้ผู้รับได้รับรู้และเข้าใจในสิ่งที่

^{๔๓} ประมะ สตะเวทิน, *หลักนิเทศศาสตร์*, หน้า ๖๒ – ๖๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส, ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ตนเองต้องการ^{๔๕} สื่อบุคคลที่พระพรหมวชิรญาณใช้ ได้แก่ การแสดงพระธรรมเทศนา การปาฐกถา การบรรยาย การกล่าวสัมโมทนียกถา เป็นต้น

๒) สื่อที่ไม่ใช่บุคคล เช่น สื่อมวลชน (Mass Media) ซึ่งเป็นการส่งข้อมูลข่าวสารโดยสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ได้แก่ สื่อมวลชนหรือสื่อระยะไกลที่ถูกนำมาใช้เป็นช่องทางในการส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับในกรณีที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกัน สำหรับสื่อมวลชนนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media) ที่ใช้การเขียนและการพิมพ์เป็นหลักในการส่งข้อมูล ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือแผ่นพับ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) ซึ่งเป็นสื่อที่ใช้ไฟฟ้าในการส่งหรือถ่ายทอดข้อมูล อันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น^{๔๖} พระพรหมวชิรญาณได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นสื่อไม่ใช่บุคคล เช่น หนังสือการปฏิบัติศาสนกิจ อันเป็นธรรมบรรณาการในวันอายุวัฒนมงคลของท่านทุกปี การแสดงพระธรรมเทศนาและปาฐกถา ทางสถานีโทรทัศน์และวิทยุ เขียนบทความ เขียนบทกวีเพื่อตีพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือและเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ การให้สัมภาษณ์หลักธรรมทางหนังสือพิมพ์ เป็นต้น สื่อที่ไม่ใช่บุคคลนี้เป็นสิ่งที่พระพรหมวชิรญาณตั้งใจจะใช้เป็นสื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่เป็นสามเณรจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า พระพรหมวชิรญาณ ท่านใช้สื่อในการเผยแผ่ มี ๒ ประการคือ สื่อบุคคล กับสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ทั้งสองประเภทนี้สอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ในหลักการพิจารณาการเลือกสื่อ โดยพิจารณาในการเลือกสื่อให้เหมาะสมกับสารเพื่อถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง

๔.๒.๕ ความสอดคล้องในด้านผู้รับสาร

ผู้รับสาร คือ ผู้ที่เป็นเป้าหมายของผู้ส่งสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพ ผู้รับสารจะต้องมีประสิทธิภาพในการรับรู้ มีเจตคติที่ดีต่อข้อมูลข่าวสาร ต่อผู้ส่งสารและต่อตนเอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้รับสารประกอบไปด้วย

ก. ทักษะในการสื่อสาร ในการรับสาร ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการอ่าน ฟังและคิด มิฉะนั้นก็จะไม่สามารถรับและถอดรหัสสารของผู้ส่งสารได้ ในฐานะผู้รับสาร ทักษะในการสื่อสารมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ๒ ประการคือ

๑. มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสาร ทักษะที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสารก็คือทักษะด้านภาษา

๒. มีอิทธิพลต่อความสามารถของผู้รับสารในการถอดรหัส ซึ่งแสดงเจตนาารมณ์หรือความคิดของผู้ส่งสาร

^{๔๕} กิตติมา สุรสนธิ. *ความรู้ทางการสื่อสาร*. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๕๗, หน้า ๒๕.

^{๔๖} อ้างแล้ว.

ข. ทักษะการคิด ปัจจัยด้านทัศนคติของผู้รับสารแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการ คือ

๑. ทัศนคติต่อตนเอง (Attitude toward self) ในการเป็นผู้รับสารนั้น หากผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง โอกาสที่ผู้รับสารจะเข้าใจสารของผู้ส่งสารก็มีมาก

๒. ทัศนคติต่อสาร (Attitude toward the message) ทัศนคติที่ผู้รับสารมีต่อสารนั้นก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สามารถเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร

๓. ทัศนคติต่อผู้ส่งสาร (Attitude toward source) หากผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับส่งสาร มีความเชื่อถือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ ความจริงใจของผู้ส่งสาร (source's credibility) มีความชอบมีความประทับใจในบุคลิก (attractiveness) ของผู้ส่งสาร โอกาสที่การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จก็มีมาก

ค. ความรู้ ผู้รับสารที่ไม่มีความรู้ย่อมไม่สามารถอ่านและฟังได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพความรู้ของผู้รับสารแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสาร (knowledge of the content of the message) ผู้รับสารจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสารที่ตนรับ หากผู้รับสารไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ผู้รับสารก็จะไม่สามารถเข้าใจเรื่องราวของสารนั้นได้

๒. ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร (knowledge of the communication process) ผู้รับสารจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสื่อสารด้วย การสื่อสารจึงจะมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ง. สถานภาพในสังคมและวัฒนธรรม ผู้รับสารก็เป็นสมาชิกของสังคมและมีวัฒนธรรมของตน ผู้รับสารจึงมีตำแหน่ง, บทบาท, ศักดิ์ศรี, ความเชื่อ, พฤติกรรมที่พึงปฏิบัติ, ค่านิยม ฯลฯ ของตน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการรับสาร และการตีความหมายของผู้รับสารซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารด้วย^{๔๗}

ผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณ พิจารณาได้จากคำกล่าวของบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ดังนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กล่าวว่า “ท่านเป็นพระเถระที่พูดตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม ปากกับใจตรงกัน สามารถคบด้วยง่าย ไว้วางใจได้ ที่สำคัญคือท่านเป็นพระที่มีแววของ บัณฑิต กล่าวคือเมื่อได้พูดคุยด้วย จะได้เห็นปฏิภาณไหวพริบต่างๆ ของท่าน จะได้เห็นปฏิภาณ ไหวพริบต่างๆ ของท่าน จะได้รับความรู้ความฉลาดจากท่านไม่มากก็น้อย และนอกจากนั้น ท่านยังเป็นพระที่มีวิสัยทัศน์ที่ไกลและกว้างขวาง ซึ่งหาไม่ได้ง่ายนักและที่อดจะกล่าวไว้ให้ประจักษ์ในโอกาส นี้ไม่ได้อีกอย่างหนึ่งคือ ท่านเป็นพระที่มีความรักและความปรารถนาดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และ

^{๔๗} ประมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๕๖ – ๕๘.

พระมหากษัตริย์อย่างแรงกล้า ถึงขนาดที่อาจจัดอยู่ในประเภทชาตินิยมหรือสถาบันนิยมจัดก็ได้ ทั้งดูได้จากท่านจะดำเนินกิจการอันใดก็เป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งสามสถาบันนี้เป็นหลัก ท่านยึดหลักนี้อย่างสม่ำเสมอมาโดยตลอด”^{๔๘}

พระธรรมราชาอนุวัตร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กล่าวว่า “ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับท่าน ... เริ่มแต่ทราบกิตติศัพท์ทางหนังสือพิมพ์และผู้ที่เคยไปพบกับท่านมาแล้วให้ฟังด้านการแต่งกาย ภายนอก โคลง ฉันท์ ท่านเป็นพระภิกษุรูปเดียวในคณะผู้ก่อตั้งชมรมนักกลอนแห่งประเทศไทย ... และที่พิเศษก็คือท่านมีความรู้ในด้านโหราศาสตร์”^{๔๙}

นอกจากคำกล่าวข้างต้นแล้ว ยังประมวลผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณได้ดังนี้ว่า “ท่านคิดริเริ่มสร้างสรรค์ไม่หยุดนิ่งมีงานให้คนข้างเคียงทำอยู่ตลอดเวลา ความคิดของท่านแหลมคมกว้างไกล จึงเป็นเหตุให้งานแต่ละงานออกมาอย่างน่าภาคภูมิใจ ปฏิบัติอย่างนี้ บ่งบอกถึงดวงจิตที่ผ่องใสอันเกิดมาแต่ศีล สมาธิ ปัญญา^{๕๐} มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะทุกคนที่ไปหาเพื่อขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการส่วนตัวหรือส่วนรวม ท่านจะให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดีเสมอมา ... ท่านไม่เคยแสดงหรือยกย่องตัวเองว่ามีความรู้ความสามารถ ... แต่ทุกคนได้ทราบและรู้จักดีว่า ท่านมีความรู้ความสามารถอย่างไร เพราะผลงานของท่านเป็นเครื่องบ่งบอกอยู่ในตัวอยู่แล้ว”^{๕๑} ท่านได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนที่ได้พบเห็น ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นผู้ทรงศีลจริยวัตร สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติแห่งพระภิกษุสงฆ์ที่ควรแก่การสักการะโดยแท้ นอกจากนั้นแล้ว ท่านยังประกอบกรณียกิจอันเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งเพื่อการพัฒนาในด้านอื่นๆ ด้วยความหมั่นเพียร^{๕๒} ท่านมีความสามารถรอบรู้หลายอย่าง ทั้งทางการประพันธ์ การบริหารงานสงฆ์ และโดยเฉพาะความชำนาญทางโหราศาสตร์บนพื้นฐานของธรรมะ^{๕๓} มีความรู้เพียบพร้อมทั้งด้านจิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ และอื่นๆ

^{๔๘} พระธรรมกิตติวงศ์, “อายุศมมงคลมูทิตา”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๗.

^{๔๙} พระธรรมราชาอนุวัตร, “วันนี้ของวานนี้”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๘.

^{๕๐} พระศรีธีรวงศ์, “ทางชีวิต”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๑๖.

^{๕๑} พระมหาประชัน ชุตินธโร, “คำสดุดี”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๒๓.

^{๕๒} พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ, “สารแสดงมูทิตาจิต แต่ พระเทพประสิทธิ์มณฑ (ประสิทธิ์ เขมังกโร), ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๒๙.

^{๕๓} ตุ่น โกศลวิตร, “ศรีอุบล”, ใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๔๑.

ที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดความดีงามในชีวิตประจำวันของผู้ที่ไปขอความเมตตา^{๕๔} ท่านจะปรับความรู้ในทางโหราศาสตร์ที่ท่านร่ำเรียนมาสนทนา นำเอาธรรมะมาช่วยคลี่คลายปัญหาชีวิตจิตใจให้โดยไม่ต้องเสียค่าบริการ เป็นการแบ่งเบาภาระของบรรดาจิตแพทย์ทั้งหลาย^{๕๕} ท่านมองเห็นการณ์ไกลเหมือนมีญาณวิเศษ ตั้งใจอุทิศตัวท่านเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและสังคม ไม่เคยรู้จักคำว่าเหนื่อยหรือลำบาก^{๕๖} ทำงานทุกอย่างด้วยความอดทน เสียสละ และด้วยความสุขุมรอบคอบ เป็นนักปกครอง นักเผยแพร่ นักการศึกษา และนักสาธารณูปการที่ยอดเยี่ยม^{๕๗} เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าสูงของชาติบ้านเมือง ... ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนานานัปการ ทั้งในด้านการปฏิบัติศาสนกิจ และด้านการประกอบคุณงามความดีแก่ส่วนรวม โดยเฉพาะการอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน การเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการสร้างสาธารณูปการต่างๆ จนเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ ศรัทธาเลื่อมใส และเคารพสักการะของประชาชนทั่วไป^{๕๘} ท่านเป็นผู้มีความรู้และทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย มีรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม (World Buddhist TV : WBTV) ที่ท่านใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่คำสอนของพระศาสนา และมีความตั้งใจที่จะพัฒนาช่องทางการสื่อสารนี้ให้เข้าถึงเยาวชนด้วยรูปแบบรายการที่หลากหลายและสอดคล้องกับความสนใจของวัยรุ่น เพื่อปักหลักพระศาสนาให้เป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตของเยาวชน”^{๕๙}

สรุปได้ว่า ผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณ ดังได้ยกตัวอย่างมานั้น ถือได้ว่าทุกท่านเป็นผู้มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความสามารถ และอยู่ในสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น ทำให้พระพรหมวชิรญาณได้มองเห็นถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะถ่ายทอดไปยังผู้รับสารที่แตกต่างกัน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

^{๕๔} พลเอกวันชัย เรืองตระกูล, “วัดจักรวรรดิราชาวาส พระเทพประสิทธิมนต์ กับ ครอบครัวเรื่องตระกูล”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๔๙.

^{๕๕} สมัคร สุนทรเวช, “ท่านเจ้าคุณอาจารย์ กับ งานสร้างวัดอัมมาราม”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๓๗.

^{๕๖} พิพิธ เจียมมงคลทิพย์, “สวดดีท่านเจ้าคุณพระเทพประสิทธิมนต์”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๖๗.

^{๕๗} วชิรย์ แจ่มจันทร์, “น้อมถวายมุทิตาสักการะ แต่ พระเทพประสิทธิมนต์ ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมและขันติธรรม”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๗๒.

^{๕๘} พลตำรวจเอกประชา พรหมนอก, “คำสวดดีพระเทพประสิทธิมนต์”, ใน พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **ทางชีวิต**, หน้า ๔๒.

^{๕๙} สุมาลี ไชยสุภราภูล, “สาสน์จากอธิการบดี”, ใน บุราณี เวียงสิมมา, บรรณาธิการ, **ปริญาครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประจำปี ๒๕๕๔ ถวายแด่ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมกรเถร สุทธิพันธุ์)**. กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท, ๒๕๕๔, หน้า ๔๗.

"บรรดาพระสงฆ์ที่เป็นนักสอนศาสนาทั้งหลาย ต่างก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันและตรงกันก็คือ ต้องการนำคนให้เข้าถึงแก่นหรือหัวใจพระพุทธศาสนา ทั้งโดยทางปริยัติและปฏิบัติธรรม แต่โดยวิธีการอาจจะแตกต่างกันตามอุบายวิธีและตามอุปนิสัย จริต ตลอดจนวาสนาบารมีธรรมของคนแต่ละเหล่าแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนหรือไม่เท่าเทียมกัน วิธีการบางอย่างอาจจะเหมาะสมกับคนที่มีจริตอย่างหนึ่ง แต่อาจไม่เหมาะสมสำหรับคนที่มีจริตอีกอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ขอท่านศาสนิกทั้งหลายอย่าพึงด่วนตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ผู้นำธรรมะไปสงเคราะห์ประชาชนโดยวิธีการที่ตนเองไม่เห็นด้วย หรือไม่ควรวุ่นตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์ศาสนิกชนบางเหล่าบางคนที่ชอบวิธีการสอนธรรมะหรือการศึกษาและปฏิบัติธรรมที่แตกต่างจากวิธีที่ตนใช้อยู่ แต่ควรจะแผ่เมตตาและพิจารณาธรรม ตลอดจนอุบายวิธีต่างๆ โดยอุบายอันแนบคายเถิด"^{๖๐}

**ตารางที่ ๒ ความสอดคล้องระหว่างการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์
กับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ**

ความสอดคล้อง	การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	การเผยแผ่ ของพระพรหมวชิรญาณ
วัตถุประสงค์	- เพื่อแจ้งให้ทราบ - เพื่อสอนหรือให้การศึกษา - เพื่อสร้างความบันเทิงพอใจ - เพื่อเสนอหรือจูงใจ	- เพื่อให้เกิดความเข้าใจ - เพื่อสอนหรือให้นำไปปฏิบัติ - เพื่อสะท้อนคตินิยม - เพื่อชักจูงใจ
ผู้ส่งสาร	- ทักษะในการสื่อสาร - ทักษะคนดี - ความรู้ - ระบบสังคมและวัฒนธรรม	- มีความรอบรู้และปฏิบัติ น่าเลื่อมใส - มีคุณธรรมจริยธรรม - รอบรู้เรื่องเผยแผ่และกระบวนการ - อาศัยประสบการณ์
สาร	- รหัสสาร - เนื้อหาสาร - การจัดสาร	- พระธรรมเทศนา - ปาฐกถาและบรรยาย - สัมมนาวิทยุภาพและอนุสรณ์ภาพ - บทความ - กวีนิพนธ์ - สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ - สถาบันชาติ ศาสนา - พระมหากษัตริย์

^{๖๐} พระราชรัตนารักษ์, “แก่นศาสนา”, ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ, **พระพรหมวชิรญาณนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้ว ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร)**, หน้า ๗๖๖.

		หลักไตรสิกขา หลักการดำรงชีวิต หลักอริยสัจ การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม - การอธิบายเนื้อหา การใช้ถ้อยคำ สำนวนและลีลา คำกลอน บทกวี การอ้างอิง การประยুক্ত อุปมาอุปไมย ประสบการณ์ สถานการณ์ การเปรียบเทียบ คติธรรม ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน การอธิบายคำศัพท์ ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง
สื่อ	- การนำสารไปสู่ประสาทในการรู้สึก - ตัดสินใจเลือกสื่อ	- สื่อบุคคล - สื่อที่ไม่ใช่บุคคล
ผู้รับสาร	- ทักษะในการสื่อสาร - ทักษะคติ - ความรู้ - ระบบสังคมและวัฒนธรรม	- อยู่ในประเทศและต่างประเทศ - มีตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น

๔.๓ การสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้ใกล้ชิด

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้ใกล้ชิด ผู้วิจัยได้ใช้คำถามสัมภาษณ์ที่เหมือนกันจำนวน ๗ ข้อ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ซึ่งสรุปเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ผู้วิจัยถามว่า “ในฐานะที่ท่านได้ใกล้ชิดและมีความคุ้นเคยกับพระพรหมวชิรญาณ ท่านมีความรู้สึกร้อย่างไรกับบุคลิภาพ ปฏิภาณ การครองตน ของพระพรหมวชิรญาณ”

ท่านตั้งอยู่ในหลักพรหมวิหารธรรม มีปฏิภาณเป็นที่ประทับใจ น่าเลื่อมใส มีวิชา โหราศาสตร์ที่ชำนาญ เป็นที่นับถือของผู้ใหญ่ในบ้านเมือง เป็นคนที่สุขุม ลุ่มลึก นุ่มนวล อ่อนน้อม วางตัวเหมาะสมกับบุคลิภาวะ สมณสาธูปเป็นเลิศ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาสูง เป็นที่พึ่ง

ให้แก่ศิษยานุศิษย์ เมื่อใครมีความทุกข์ใจหรือเดือดร้อนใจ ท่านจะใช้ธรรมะแก้ปัญหาให้เสมอ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาผู้เข้าพบปรึกษาขอคำแนะนำ

ข้อที่ ๒ ผู้วิจยถามว่า “ความสามารถหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันโดดเด่นของ พระพรหมวชิรญาณเป็นอย่างไร”

ท่านเป็นผู้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ คือ ๑. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล มองเห็นประโยชน์เฉพาะหน้า เห็นอะไรควรไม่ควร ๒. วิรูโร จัดการงาน หรือ ปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ด้วยความเชี่ยวชาญ เพราะท่านมีประสบการณ์เรียนรู้มามาก ๓. นิสสยสัมปันโน ท่านมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน จึงทำให้ท่านมีสาธุชนเข้ามากราบมัสการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ อยู่เป็นประจำ

เป็นนักปราชญ์ในทางภาษา ท่านจะเทศน์หรือพูดก็ให้ความสำคัญกับการเรียบเรียงถ้อยคำ สะท้อนถึงความเป็นนักปราชญ์ สุขุม พุดไพเราะ นุ่มนวล พุดจาไม่มีคำที่ให้อึดใจ น้ำใจ ไม่แสดงอาการโมโหร้าย ท่านจะเป็นคนที่คิดเรื่องการทำงานอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการทำงานของท่านนั้นจะเน้นให้เป็นงานในระดับสากล หรือให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้าง ประการสำคัญคือท่านจะรู้จักจังหวะในการตกเตือนและกล่าวให้กำลังใจแก่ผู้ทำงาน ท่านจะรับฟัง ให้ทุกรูปทุกคนแสดงเหตุผล ข้อมูลเท็จจริงรอบด้าน ประมวลวิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยฉันทามติร่วมกัน

ข้อที่ ๓ ผู้วิจยถามว่า “ความประทับใจในพระพรหมวชิรญาณที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร”

เป็นพระเถระผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและแผ่ขยายไปในต่างประเทศต่างๆ มากมาย ประทับใจความเป็นพระเถระผู้อุทิศตนทำงานด้วยความวิริยะอุตสาหะ ทุ่มเทเสียสละอย่างเต็มความสามารถโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ไกลไกล ฐานะชั้นชน อาชีพ สังคม เชื้อชาติ โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์ เพื่อสันติสุข ความรัก ความเมตตา สามัคคีแก่สังคมโดยรวม งานการเผยแผ่ของท่านจึงโดดเด่นอย่างมากทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ ท่านเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โหราศาสตร์เป็นอุปกรณ์เผยแผ่ เป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปจนถึงระดับราชวงศ์ ปฏิปทาของท่านมีลักษณะที่น่าเลื่อมใส ท่านทำงานโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย สร้างวัดในต่างประเทศจนชาวต่างชาติให้ความสนใจพระพุทธศาสนา ส่วนในประเทศไทยท่านก็ได้ทำโครงการต่างๆ มากมายอันเป็นคุณูปการต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อที่ ๔ ผู้วิจยถามว่า “วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพรหมวชิรญาณ ส่วนใหญ่มีวิธีการอย่างไร และมีวิธีการใดบ้างที่รู้สึกประทับใจ”

ท่านปฏิบัติตามหลักโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหลักคำสอนสำคัญที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ได้ประทานแก่ที่ประชุมพระภิกษุสงฆ์เพื่อวางจุดหมาย หลักการ และวิธีการ ในการเข้าถึงพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งหลาย ตั้งใจเผยแผ่พระศาสนาอย่างเต็ม

ความสามารถ วิธีการของท่านจะเป็นการเผยแผ่เชิงรุก ทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อจะได้มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนา นำพระพุทธศาสนาให้เผยแผ่ไปได้ไกล ผลิตสื่อธรรมะทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ทำวัดให้เป็นศูนย์รวมใจของพระพุทธศาสนิกชน มีพื้นที่ในการทำบุญได้ตาม อธิษาศัย ทั้งไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ถวายสังฆทาน เป็นต้น และการบรรยายธรรมะของท่าน ยังประกอบได้ด้วยบทกลอน โคลง ฉันท์ เป็นยอดกวีท่านหนึ่งของประเทศไทย

ข้อที่ ๕ ผู้วิจัยถามว่า “ท่านได้ประโยชน์หรือแนวทางใดบ้างจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมจริญญาน”

ได้รับประโยชน์และเรียนรู้แนวทางการทำงานของท่าน ศึกษาเรียนรู้เข้าใจสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อพื้นฐานของแต่ละสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการเทศน์ การสอนธรรม บอกกล่าวข้อแนะนำเพื่อการดำเนินชีวิต แก้ปัญหาชีวิตให้เหมาะสมกับทุกเพศ วัย อายุ การศึกษา และสังคมนั้นด้วย ทำให้คนเข้าใจศาสนา เข้าใจธรรมะ เข้าใจวิถีพระ เข้าใจความเป็นคนไทยที่อยู่คู่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีการสอนมากมายที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะอย่างนี้ เป็นแรงบันดาลใจให้มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อที่ ๖ ผู้วิจัยถามว่า “จากการที่พระพรหมจริญญานได้มีโครงการและการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมักจะให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนในด้านใดบ้าง”

สนับสนุนการสนองงานในโครงการของท่าน เพราะท่านไม่ได้ให้ญาติโยมนำปัจจัยมาถวายให้ทำงาน ท่านไม่นิยมให้ปัจจัยกับศิษยานุศิษย์ในการทำโครงการ แต่ท่านจะให้คำแนะนำและให้เครือข่าย ส่งเสริมด้วยศิลปะการทำงาน และมีส่วนร่วมในการจัดหาทุนปัจจัยสนับสนุนโครงการ นอกจากเผยแผ่พระศาสนาแล้วกิจกรรมของท่านยังเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์อีกด้วย

ข้อที่ ๗ ผู้วิจัยถามว่า “ท่านอยากให้พระพรหมจริญญานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะอย่างไร หรือเพิ่มเติมในส่วนไหนอย่างไรบ้าง”

ติดตามประเมินผลโครงการที่จัดทำและขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของวัด นำธรรมะให้เข้าถึงเยาวชน และอยากให้สร้างบุคลากรเพื่อรองรับกับหน่วยงานที่สร้างขึ้นซึ่งมีหลายหน่วยงานที่บุคลากรไม่เพียงพอและยังขาดความรู้ความสามารถ และให้มีแนวทางในรูปแบบที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้น วางแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การสร้างบุคลากรทางศาสนาทั้งพระสงฆ์ผู้นำการเผยแผ่และฆราวาสผู้สนับสนุนส่งเสริมและร่วมช่วยขับเคลื่อนศาสนกิจการเผยแผ่ให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนในระยะยาวเพื่อประโยชน์และสันติสุขแก่สังคมมวลมนุษยชาติตลอดถึงชาวโลกโดยรวม ในการเผยแผ่ต่างประเทศอยากให้มีการตั้งกองทุนสวัสดิการพระธรรมทูตในต่างประเทศ เพื่อจะได้ช่วยเหลือในด้านค่าพาหนะเดินทาง ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพรหมชिरญาณเป็นผู้ที่มีวิธีการเผยแผ่ที่น่าสนใจอยู่หลายประการ ทั้งในด้านคุณสมบัติ ทั้งวิธีการเผยแผ่ กล่าวคือ พระพรหมชिरญาณเป็นผู้วางตัวเหมาะสม ก่อให้เกิดความน่าเลื่อมใส การใช้ถ้อยคำที่ไพเราะเหมาะสมกับทุกคนทุกวัย มีอุปนิสัยที่ปราศจากความโกรธ หากจะกล่าวเตือนใครจะหาจังหวะที่เหมาะสมพร้อมกับการใช้คำพูดที่นิมนวล ด้านวิธีการเผยแผ่ท่านได้ใช้ความเชี่ยวชาญของท่านเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ ใช้โหราศาสตร์เป็นสื่อเบื้องต้นให้คนหันมาสนใจศาสนา ถ่ายทอดธรรมะผ่านบทกวี กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ และผลิตสื่อธรรมะทางช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ มีการวางแผนทางให้พระสงฆ์และฆราวาสได้ทำงานการเผยแผ่พระศาสนา โดยไม่ได้เน้นสนับสนุนปัจจัยแต่ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายจากผู้เลื่อมใสในท่าน ส่วนข้อที่จะต้องเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมชिरญาณ คือ ควรสร้างบุคลากรให้มีจำนวนมากขึ้นเพื่อรองรับกับหน่วยงานและโครงการที่ท่านได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

๔.๔ สรุป

ความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารนั้น การเผยแผ่ของพระพรหมชिरญาณมีความสอดคล้องในด้านของอุดมการณ์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าโดยยึดหลักโอวาทปาติโมกข์เป็นหลัก ท่านเห็นว่าถ้ามนุษย์เราชำระชีวิตจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลสความโลภความโกรธและความหลงแล้ว ชีวิตจิตใจย่อมจะเป็นอิสระจากความชั่วและทุกข์ภัยทั้งปวง สังคมย่อมจะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน และยึดหลักประสิทธิธรรมเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรม คือ ปัญญา สติ ขันติ สัจจะ และกตัญญูกตเวทิตะ พระพุทธองค์ทรงเน้นความเป็นกัลยาณมิตรในการสั่งสอน ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอุ่นใจ และพระปรีชาญาณแตกฉานในทุกด้านที่พร้อมจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ ส่วนพระพรหมชिरญาณ ก็มีหลักความเป็นกัลยาณมิตร พยายามฝึกฝนตน มีแรงจูงใจที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนา มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ และนำสถานการณ์รวมทั้งสิ่งต่างๆ รอบด้านมาพิจารณาประกอบในการสอนธรรม และยังเป็นบุคคลแบบอย่างในการอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสร้างองค์ประกอบแห่งพระศาสนา ๕ ประการ คือ มีพระองค์เป็นศาสดา, มีศาสนธรรม, มีศาสนบุคคล, มีศาสนสถาน และมีศาสนพิธี เพื่อให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ ส่วนพระพรหมชिरญาณได้ดำเนินการเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม อันได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ในส่วนนี้เป็นการเผยแผ่โดยเน้นความสำคัญของรากฐานความมั่นคงแห่งพระศาสนา

ในครั้งพุทธกาลรูปแบบการเผยแผ่ประมวลได้ ๗ รูปแบบ คือ ๑. อุปนิสินนกา คือ การนั่งคุยสนทนาอย่างเป็นกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น ๒. อัมมิกกา คือ การบรรยายหรืออธิบายธรรม ๓. โอวาทกา คือ การให้คำแนะนำตักเตือนให้ ละเว้นความชั่ว

ประพจน์ความดี ๔. อนุสาสนิกถา คือ คำกล่าวสอนย้ำเตือน เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู ๕. อัมมสากัจฉากถา คือ การสนทนาธรรม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง ๖. ปุจฉาวิสัชนากถา คือ รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ ๗. อัมมเทศนาถา คือ การเทศน์หรือการแสดง พระธรรมเทศนา ซึ่งแจ้งธรรมให้แจ่มแจ้งชัดเจน ส่วนรูปแบบในปัจจุบันจะอิงอาศัยวัฒนธรรมประเพณี ของยุคสมัยและคุณลักษณะเฉพาะของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ของพระ พรหมวชิรญาณก็มีความสอดคล้องมุ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความแจ่มแจ้งแก่ผู้รับฟัง รวมทั้งเป็น เครื่องกระตุ้นให้นำไปปฏิบัติ วิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกันกับพุทธ วิธีการสอน ที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ฟัง อธิบายเนื้อหาในด้วยวิธีที่หลากหลายวิธี เหมาะสมแก่บุคคลและสถานที่

ส่วนความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ วัตถุประสงค์งานเผยแผ่ของ พระพรหมวชิรญาณนั้น เป็นไปเพื่อการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ให้นำไป ปฏิบัติ สะท้อนคตินิยม และเพื่อจูงใจ ท่านเป็นผู้มีทักษะของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ตรงตาม องค์ประกอบของของผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์ มีความรอบรู้ในหลายด้าน มีทัศนคติที่ดี มองเรื่องราวการส่งสารไปรับผู้รับสารด้วยความมีเมตตา ปราณนาดี เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม มุ่งหวังให้เกิดความสงบและสันติสุข

รหัสสารของพระพรหมวชิรญาณ คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมโมทนิยกถาและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์, สื่อโทรทัศน์ วิทย์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนเนื้อหา สาร คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, หลักไตรสิกขา, หลักการดำรงชีวิต, หลักอริยสัจ, การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม โดยพระพรหมวชิรญาณนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยุกต์, อุปมาอุปไมย, ประสพการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง ถือว่าสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ได้ผลิต สารผ่านการเข้ารหัสตามหลักนิเทศศาสตร์ ส่วนการจัดเข้ารหัสสาร เนื้อหาสาร และการจัดสาร อยู่ที่ เอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลเป็นผู้ถ่ายทอด พระพรหมวชิรญาณ ท่านใช้สื่อในการเผยแผ่ มี ๒ ประการ คือ สื่อบุคคลกับสื่อที่ไม่ใช่บุคคล ทั้งสองประเภทนี้สอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ในหลักการ พิจารณาการเลือกสื่อ โดยพิจารณาในการเลือกสื่อให้เหมาะสมกับสารเพื่อถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง ผู้รับ สารของพระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความสามารถ และอยู่ ในสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้ง ตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น ทำให้พระพรหมวชิรญาณได้มองเห็นถึงการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาที่จะถ่ายทอดไปยังผู้รับสารที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

บทที่ ๕

สรุป ผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร) โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ (๒) เพื่อศึกษาประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (๓) เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณกับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐานให้พระพุทธศาสนานั้นคง มีกระบวนการนำพระพุทธศาสนาให้ขยายกว้างไปยังภูมิภาคต่างๆ ทรงประกอบด้วยพระคุณสมบัติส่วนพระองค์เป็นแบบอย่างถ่ายทอดหลักอุดมการณ์แด่พระสาวกเพื่อใช้ในการเผยแผ่ ทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น ทรงใช้อุบายในการเลื่อกบุคคล รोजงหะหรือโอกาส เป็นต้น จัดตั้งองค์การคณะสงฆ์ให้มีลักษณะเป็นธรรมเสนาคือกองทัพธรรม ทรงประกอบด้วยปฏิปทาแตกฉานในอรรถ ในธรรม ในนริฤติศาสตร์ และมีปฏิภาณไหวพริบที่ดียเยี่ยม มีรูปแบบการเผยแผ่หลายรูปแบบ เช่น การนั่งคุยสนทนา การบรรยายหรืออธิบายธรรม การกล่าวให้โอวาทตักเตือนให้สำรวมระวัง กล่าวสอนให้เกิดความซึนหุจนจำได้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถามตอบ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เหล่าเวไนยสัตว์ละเว้นจากการทำบาป บำเพ็ญความดี ทำจิตใจให้ชาวสะอาดเพื่อประโยชน์และเกื้อกูลแก่ชาวโลกทุกหมู่เหล่า พระองค์ทรงมีวิธีการสอนให้เข้าใจง่าย สอนไปตามลำดับจากง่ายไปหายากหรือถึงขั้นลุ่มลึก โดยได้คำนึงถึงกลุ่มคนที่จะทรงสอน กลวิธีที่ใช้ในการสอน คือ การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบข้ออุปมา การใช้อุปกรณช่วยในการสอน การทำเป็นตัวอย่าง มีสำนวนลีลาในการใช้ภาษา เป็นต้น จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ประสบความสำเร็จ

ส่วนการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมนุษย์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของมนุษย์ เกิดการรับรู้และความเข้าใจได้ตรงกัน เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยใน

การเลี้ยงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งในด้านของสังคม ชีวิตประจำวัน อุตสาหกรรม ธุรกิจ การปกครอง การเมืองระหว่างประเทศ โดยจุดมุ่งหมายของการสื่อสาร คือ เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อสอน เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ การสื่อสารของมนุษย์มีองค์ประกอบพื้นฐานอยู่ ๔ อย่าง คือ ผู้สื่อสาร สาร สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร ในองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีปัจจัยที่จะส่งเสริมหรือลดทอนประสิทธิภาพที่ก่อให้เกิดผลการสื่อสารออกมาดีและไม่ดี การสื่อสารช่วยในการเสริมสร้างบุคลิกลักษณะเฉพาะตน ช่วยการเรียนรู้ สร้างความก้าวหน้าในอาชีพ การมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ดังนั้นการสื่อสารจึงเปรียบเหมือนทักษะที่สำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์

๕.๑.๒ ประวัติเกี่ยวกับการเผยแผ่และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพรหมวชิรญาณ

จุดเริ่มต้นการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณ ท่านเริ่มต้นจากการอบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อฝึกฝนตนเองให้มีความพร้อมสำหรับการเผยแผ่พระศาสนา แล้วจึงเริ่มทำการเผยแผ่ที่เป็นรูปธรรม มีการผลิตสื่อธรรมะทางช่องทางที่หลากหลาย จัดทำโครงการ บรรยายธรรม แสดงธรรม และการเผยแผ่ในต่างประเทศท่านเป็นพระอนุจรถิตตามพระเถระผู้ใหญ่เพื่อสังเกตการณ์พระศาสนา สร้างศรัทธาแก่ผู้คนในประเทศต่างๆ ก่อตั้งหน่วยงานและสถาบันที่สำคัญต่อการเผยแผ่พระศาสนา

พระพรหมวชิรญาณเป็นพระเถระที่ยึดอุดมการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลัก โอวาทปาติโมกข์ อุทิศตนเพื่อการเผยแผ่และตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม มีความเมตตาต่อศิษยานุศิษย์ วางรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ มีปณิธานอย่างแรงกล้าที่จะส่งเสริมและพัฒนาการเผยแผ่ธรรมให้มีความก้าวหน้าและทันสมัยต่อสถานการณ์โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยวัตถุประสงค์การเผยแผ่ของท่านนั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อประโยชน์ตน คือ ท่านจะตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง และการเผยแผ่ยังเป็นการบำเพ็ญบารมีของท่านด้วย ๒) เพื่อประโยชน์ผู้อื่น คือ เป็นผู้ที่ไม่เสียเวลาและประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม ๓) เพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย อุทิศกายใจในการเผยแผ่ธรรม มุ่งให้พุทธศาสนาแผ่ขยายกว้างไปในระดับสากล

ท่านเป็นพระเถระที่มีความรอบรู้ในวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใช้แนวทางหลากหลายรูปแบบเพื่อให้พระพุทธศาสนา มีความเชี่ยวชาญในวิธีการสื่อสาร มีความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งคดีโลกและคดีธรรม เช่น อักษรศาสตร์ วิชาการประพันธ์ทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว สะท้อนปรัชญาชีวิตเผยแผ่พุทธธรรมและการสื่อสารคดีธรรม นำสิ่งที่ดีงามสู่ประชาชน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในการเผยแผ่ที่พระพรหมวชิรญาณได้ยึดเป็นหลักสำคัญ คือการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ บริหารงานพระศาสนาให้มั่นคงและ

เจริญรุ่งเรือง แนะนำกล่าวสอนพระภิกษุสามเณรให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย พัฒนาพระอารามให้มี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ใช้แนวทางให้วัดเป็นศูนย์กลางโดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการภายในวัด หลากหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติธรรม ไหว้พระ สวดมนต์ สถานีโทรทัศน์ การนวดแผนไทย เป็นต้น และในรูปแบบการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารนั้น ๖ รูปแบบ คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์ และผลิตสื่อธรรมะทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยท่านได้ใช้วิธีการ ๑๔ อย่าง ได้แก่ การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยุกต์, อุปมาอุปไมย, ประสพการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง

๕.๑.๓ ความสอดคล้องระหว่างวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ กับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ผลจากการศึกษาความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารพบว่า พระพรหมวชิรญาณเป็นผู้ที่ อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วน มุ่งหวังให้พระพุทธศาสนา แผ่ขยายไปทั่วโลกในระดับสากล โดยยึดหลักโอวาทปาติโมกข์เป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ ยึดหลัก ประสิทธิภาพ คือ ปัญญา สติ ขันติ สัจจะ และกตัญญูทุกเวที เพื่อให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ มีหลักความเป็นกัลยาณมิตร พยายามฝึกฝนตน มีแรงจูงใจที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนา และนำ สถานการณ์และสิ่งต่างๆ รอบด้านมาพิจารณาประกอบในการสอนธรรม

การเผยแผ่ของท่าน มีการปฏิบัติงานตามแนวทางของมหาเถรสมาคม คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ รูปแบบท่านใช้เผยแผ่มีอยู่ ๖ ประเภท คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์ และผลิตสื่อธรรมะทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนวิธีการเผยแผ่ของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกันกับพุทธวิธีการสอน ที่เน้นกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ฟัง อธิบายเนื้อหาในด้วยวิธีที่หลากหลายวิธี ได้แก่ การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยุกต์, อุปมาอุปไมย, ประสพการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบาย คำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง นอกจากนี้แล้วท่านดำรงตำแหน่งสำคัญซึ่งมีผลต่อ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ผลจากการศึกษาความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์พบว่า พระพรหมวชิรญาณมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเป็นไปเพื่อการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ให้นำไปปฏิบัติ สะท้อนคติธรรม และเพื่อจูงใจ

พระพรหมวชิรญาณในฐานะผู้ส่งสาร ท่านเป็นผู้มีทักษะของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ตรงตามองค์ประกอบของผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์ คือ มีความรู้ความสามารถรอบด้าน ทั้งในการปฏิบัติธรรม การเจรจาหรือการสนทนากับพุทธศาสนิกชนในทุกระดับ งานเขียน บทเทศนา การประพันธ์บทกวี บทความ งานพูด การให้โอวาท งานด้านการผลิตสื่อ มีทัศนคติที่ดีในการสื่อสาร เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ด้วยท่านมีประสบการณ์จากการที่ได้ไปปฏิบัติศาสนกิจ ตามที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ในด้านของสารของพระพรหมวชิรญาณ คือ พระธรรมเทศนา, ปาฐกถาและบรรยาย, สัมมนาวิทยุและอนุสรณกถา, บทความ, กวีนิพนธ์, สื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนเนื้อหา สาร คือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, หลักไตรสิกขา, หลักการดำรงชีวิต, หลักจริยสั่ง, การเผยแผ่ตามหลักของมหาเถรสมาคม โดยพระพรหมวชิรญาณนำเสนอใน ๑๔ รูปแบบ คือ การอธิบายเนื้อหา, การใช้ถ้อยคำ, สำนวนและลีลา, คำกลอน บทกวี, การอ้างสุภาษิต, การประยุกต์, อุปมาอุปไมย, ประสบการณ์, สถานการณ์, การเปรียบเทียบ, คติธรรม, ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน, การอธิบายคำศัพท์, ยกบุคคลและเหตุการณ์ตัวอย่าง มีสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ได้ผลิตสาร ผ่านการเข้ารหัสสาร เนื้อหารสาร และการจัดสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ในด้านสื่อ พระพรหมวชิรญาณ ท่านใช้สื่อในการเผยแผ่ มี ๒ ประการคือ สื่อบุคคลกับสื่อ ที่ไม่ใช่บุคคล ทั้งสองประเภทนี้สอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ในหลักการพิจารณาการเลือกสื่อ โดยท่านได้พิจารณาในการเลือกสื่อให้เหมาะสมกับสารเพื่อถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง ทั้งงานพูด งานเขียน และงานผลิตสื่อทางเทคโนโลยี

ในด้านผู้รับสาร ผู้รับสารของพระพรหมวชิรญาณ เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความสามารถ และอยู่ในสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ รวมทั้งตำแหน่งหน้าที่การงานทุกระดับชั้น ทำให้พระพรหมวชิรญาณได้มองเห็นถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะถ่ายทอดไปยังผู้รับสารที่แตกต่างกัน

และผู้เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ผู้วิจัยสรุปไว้เป็น แนวทางแห่งการศึกษาดังต่อไปนี้

พระพรหมวชิรญาณเป็นผู้วางตัวเหมาะสม ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ การใช้ถ้อยคำที่ ไพเราะเหมาะสมกับทุกคนทุกวัย มีอุปนิสัยที่ปราศจากความโกรธ หากจะกล่าวเตือนใครจะหา จังหวะที่เหมาะสมพร้อมกับการใช้คำพูดที่นุ่มนวล ด้านวิธีการเผยแผ่ท่านได้ใช้ความเชี่ยวชาญของ ท่านเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ ใช้โหราศาสตร์เป็นสื่อเบื้องต้นให้คนหันมาสนใจศาสนา ถ่ายทอดธรรมะผ่านบทกวี กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ และผลิตสื่อธรรมะทางช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ มีการวางแผนทางให้พระสงฆ์และฆราวาสได้ทำงานการเผยแผ่พระศาสนา โดยไม่ได้เน้นสนับสนุนปัจจัยแต่ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายจากผู้เลื่อมใสในท่าน ส่วนข้อที่จะต้อง

เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ คือ ควรสร้างบุคลากรให้มีจำนวนมากขึ้นเพื่อรองรับกับหน่วยงานและโครงการที่ท่านได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

จึงสรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณมีความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาเฉพาะในส่วนของเอกสาร และการสัมภาษณ์ เท่านั้น ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณนั้น ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นทีกเป็นเอกสาร จึงใคร่ขอเสนอแนะในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ทำให้ทราบถึงหลักพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ และยังได้ทราบถึงวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ ท่านมีวิธีการที่น่าสนใจและหลากหลาย การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันจึงควรเรียนรู้หลักการทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ประกอบกัน รวมทั้งศึกษาวิธีการของพระเถระผู้มีความโดดเด่นเป็นต้นแบบในการเผยแพร่ เพื่อจะได้นำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ควรเรียนรู้แนวทางการเผยแพร่จากพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ จะทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ

๒) คณะสงฆ์ควรจัดพิมพ์เผยแพร่ผลงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเถระผู้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีวิธีการเผยแพร่อันหลากหลายและเป็นรูปธรรม เพื่อให้เป็นที่รับรู้ของพุทธศาสนิกชน และเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุรุ่นหลัง

๓) คณะสงฆ์ไทยควรให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมพระสงฆ์ให้มีความรู้ความสามารถและเข้าใจวิธีการเผยแพร่ ปรับยุทธวิธีเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเท่านั้น ยังมีเรื่องอื่นๆ อันควรนำมาพิจารณาในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- ๑) ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร)
- ๒) ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร) กับพระเถระนักเผยแผ่รูปอื่นๆ
- ๓) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร)

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) หนังสือ :

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา. โครงการส่งเสริมพระสงฆ์

และพุทธศาสนิกชนไปประกอบศาสนกิจ ณ สังกะเสนีสถาน ๔ ตำบล ประเทศอินเดีย-

เนปาล. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๕.

_____. หนังสืองานประจำปี ๒๕๕๔ งานมาฆบูชา โดยคณะกรรมการจัดงานมาฆบูชา
ประจำปี ๒๕๕๔ ณ ปริณทลสวนลุมพินี ๑๔ - ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔. มปท. :
๒๕๕๔.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

: ภาคปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,

๒๕๕๓.

_____. ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

กิตติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๕๗.

ชนิษฐา จิตชินะกุล. หลักการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗.

คณะพุทธบริษัท วัดธัมมมาราม วัดพุทธาวาส สหรัฐอเมริกา และวัดจักรวรรดิราชาวาส

กรุงเทพมหานคร. รามคำแหงดุขฎิ พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจกโร

สุทธิพันธุ์). ที่ระลึกงานฉลองอายุสมมงคลครบ ๖๔ ปี ฉลองสมณศักดิ์ พิธีรับและฉลอง

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่

๒๐,๒๑,๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๕๔.

คณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาวัดยานนาวา. พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ปี ๒๕๕๐ - ๒๕๕๑.

กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๕๑.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ธรรมนิเทศ (Dhamm Communication).**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____. **พุทธวิธีการสอน.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

จรัส พัทธพรราชศักดิ์ และกวี อิศริวรรณ. **หนังสือเรียนพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑.**

กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.

ณัฐชุต วิจิตรจามรี. **การสื่อสารในองค์กร.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.

ณัฐพัชร สายเสนา, บรรณาธิการ. **จรรยาบรรณ.** อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ)

นายจรณ สำเภา ณ ฌาปนสถานวัดสุทธิวาราม กรุงเทพฯ ๒ พ.ย. ๒๕๕๒. มปท. : ๒๕๕๒.

ดวงเดือน จันท์เจริญ. **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

ทรงวิทย์ แก้วศรี, บรรณาธิการ. **พระมหามหาวชิราวุธนิพนธ์ : รวบรวมผลงานร้อยกรองและร้อยแก้วของพระมหามหาวชิราวุธ (ประสิทธิ์ เขมงกโร).** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔.

ธิตินาส สิงห์ปรางกูร. **โครงการธัมมิกคิตา (Dhammigakita) ดนตรีของผู้ไฝ่ธรรมะ (การประกวดดนตรีคีตธรรม และศิลปะพื้นถิ่น เหนือ กลาง อีสาน ได้).** [แผ่นพับ].

นพดล จันท์เพ็ญ. **๖ รอบพระมหามหาวชิราวุธ สืบสานพระธรรมวินัย.** อุบลราชธานี : อุบลยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป, ๒๕๕๒.

นันทนา นันทวโรภาส. **สื่อสารการเมือง : ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แมสมีเดีย, ๒๕๕๘.

บุญเลิศ ศุภดิolk. **ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.

บุราณ วิเวงสิมา, บรรณาธิการ. **ปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประจำปี ๒๕๕๔ ถวายแด่พระมหามหาวชิราวุธ (ประสิทธิ์ เขมงกโร สุธิพันธุ์).** กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท, ๒๕๕๔.

ปรมะ สตะเวทิน. **นิเทศศาสตร์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

_____. **หลักนิเทศศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๙.

ผ่องพรรณ ลวนานนท์. **การสื่อสารในงานสารนิเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ, บรรณาธิการ. **ข่าวเป็นเหตุ บทเรียนไทย – เขมร.** ที่ระลึกงานฉลองอายุ
วัฒนมงคลครบ ๖๖ ปี พระพรหมวชิรญาณ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖. นนทบุรี :
สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๖.

_____. **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ.** นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๔๘.

_____. **สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา.** ธรรมบรรณาการ งานพระกฐิน
พระราชทานส่วนพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และ สมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วัดบ่อชะเนง วัดคูเตี๋อ วัดสุนทรสถิต วัดบางโพง
วัดเขื่องกลาง วัดพระโต สำนักสงฆ์พุทธสถานโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ
วัดพุทธาวาส วัดมรุกขนคร วัดมณีวนาราม วัดยางน้อย วัดนวมินทราชูทิศ วัดธัมมาราม
วัดพุทธมงคลนิมิต. กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๕.

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (สมบัติ ญาณวโร), บรรณาธิการ. **คมคำ นำชีวิต ข้อคิด**
พระพรหมวชิรญาณ. กรุงเทพมหานคร : คัลเลอร์ ไอเดีย อินโนเวชั่น, ๒๕๔๘.

_____. **พระพรหมวชิรญาณ กับ ศาสนกิจ ๒๕๔๗.** กรุงเทพมหานคร : คัลเลอร์ ไอเดีย
อินโนเวชั่น, ๒๕๔๘.

_____. **๙๐ คำสอน พระพรหมวชิรญาณ.** อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณี
พิเศษ) นางบุญมา ศรีพลาย. กรุงเทพมหานคร : คัลเลอร์ ไอเดีย อินโนเวชั่น, ๒๕๔๘.

พระเทพประสิทธิ์มนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร). **สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา.**
ธรรมบรรณาการ โดยเสด็จพระราชกุศล เนื่องในงานกฐินพระราชทาน ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ณ วัดบ้านยางน้อย จ.อุบลราชธานี ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๘ กฐิน
พระราชทาน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ วัดธัมมาราม
นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๘. กรุงเทพมหานคร : เบสท์ กราฟิค เพรส,
๒๕๓๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). **เทศน์ : การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์,**
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

_____. **หลักและวิธีการเทศน์.** กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเจริญมงคลชนอายุ ๗๑ ปี พระวิสุทธาธิปัตติ (วีระ ภาทจารี
ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม เจ้าคณะภาค ๔ และกรรมการมหาเถรสมาคม
และพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารหอฉัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมวชิรญาณ. **กรรมติดจรวด พร้อมด้วยสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔.

_____ . **ธรรมวชิรญาณ**. สูจิบัตรงานฉลองสมณศักดิ์และปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ค.ด.) พระธรรมวชิรญาณ ณ วัดยานน้อย อุบลราชธานี ๒๑ มกราคม ๒๕๔๔.
มปท. : ๒๕๔๔.

_____ . **แนวปฏิบัติต่อพระศาสนา พร้อมสารคดีธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. ธรรมบรรณาการงานพระกฐินพระราชทานส่วนพระองค์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วัดคูเต่า ตำบลเจดะแม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี วัดศรีจุ้มพล ตำบลก่อเอ้ อำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี วัดพุทธาวาส Spindle Drive, Houston, TX สหรัฐอเมริกา ๒๗-๒๘ ตุลาคม ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔.

_____ . **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชนุเคราะห์และเสด็จฯ พร้อมด้วย หม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล ทรงเป็นองค์ประธานในงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุสมมงคล งานฉลองสมณศักดิ์ และงานฉลองปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พระธรรมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร สุทธิพันธุ์) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๔. มปท. : ๒๕๔๔.**

พระปัญญานันทมุนี และคณะ. **วัดวิถีพุทธ เฉลิมพระเกียรติ**. กรุงเทพมหานคร : เอส.พี.เอ. เจริญผล, มปท. : มปป.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. นนทบุรี : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก. ๒๕๕๓.

พระพรหมบัณฑิต. **หลักการและวิธีการเทศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๕.

พระพรหมวชิรญาณ. **ธรรมะประยุกต์ เพื่อสันติสุขของสังคม**. มปท. : ๒๕๕๖.

_____ . **ปาฐกถาธรรมเรื่อง “ธ ผู้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม”**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๕๗.

_____ . **ปาฐกถาธรรมเรื่อง “พรของแม่”**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๕๗.

_____ . **พระพุทธานุภาพ สถาบันหลักของชาติ**. ธรรมบรรณาการ งานฉลองอายุวัฒนมงคล ๖๗ ปี พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงก์โร) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๗.

_____ . **? พระพรหมลิขิต พร้อมด้วยบทธรรมกวีเพื่อชีวิต**. ที่ระลึกพระพรหมวชิรญาณ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔. มปท. : ๒๕๔๔.

..... วิวาทโทสกลา โทษของความขัดแย้ง. พระธรรมเทศนา วัดมาฆบูชา ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๗ ณ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ วัดยานนาวา เวลา ๑๙.๐๐ น. มปท. : ๒๕๕๗.

..... ๗๐ ปี आयुวัฒนมงคล พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี, บรรณาธิการ. ธรรมสมโภช สำนักเรียนวัดยานนาวา. สมุทรปราการ : เอเชีย แปซิฟิค ออฟเซ็ท จำกัด, ๒๕๕๓.

..... พระพรหมวชิรญาณเทศนา. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่วมธรรม, ๒๕๕๓.

..... พระพรหมวชิรญาณ เพชรพระศาสนา. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่วมธรรม, ๒๕๕๓.

..... สมโภชพระอารามหลวงวัดยานนาวาครบ ๒๔๐ ปี. กรุงเทพมหานคร : อาร์ตคลับพริ้นติ้ง, ๒๕๕๒.

พระมหาจำลอง กตธมฺโม, บรรณาธิการ. วารสาร ญาณสาร. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วารสารญาณสาร, ๒๕๕๓.

พระมหานงค์ สุ่มงฺคโล, บรรณาธิการ. ๑ ปี การเผยแผ่ธรรมพัฒนา สถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ WBTV. นนทบุรี : ร่วมธรรมกราฟฟิค, มปป.

..... กวีนิพนธ์ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร). พิมพ์ครั้งที่ ๒. สมุทรปราการ : เอเชีย แปซิฟิค ออฟเซ็ท, ๒๕๕๔.

..... พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมธรรม, ๒๕๕๓.

พระมหาสุกั กนตสีโล และคณะ. ที่ระลึกงานพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (เป็นกรณีพิเศษ) แต่... พระเทพประสิทธิ์มณต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร). อุบลราชธานี : หจก.อุบลยงสวัสดิ์ออฟเซท, ๒๕๔๓.

..... มัชฌิมาปฏิปทาตา พระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่ง. ธรรมบรรณาการ เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง, ๒๕๔๖.

..... สารัตถะวิปัสสนา. ที่ระลึกงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๖๖ ปี พระพรหมวชิรญาณ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่วมธรรม, ๒๕๔๖.

พระมหาสำรวย ขิปปาภิญโญ, บรรณาธิการ. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๒. นนทบุรี : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, บรรณาธิการ. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาอุดม สารเมธี, บรรณาธิการ. **ชีวิตและงาน พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตติ อุตสาหกุล)**. นครปฐม : สำนักพิมพ์พระขังทอง, ๒๕๕๔.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์), บรรณาธิการ. **พระพรหมกวี วัดโมลีโลกยาราม ราชวรวิหาร**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๕.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ. **ทางชีวิต**. ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุศมมงคลครบ ๕ รอบ พระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๓-๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๐. มปท. : ๒๕๔๐.

พระวีรภัทร์ ปริมุโต, บรรณาธิการ. **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ**. ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๖๗ ปี พระพรหมวชิรญาณ. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๔๗.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), สงฆ์ผู้นำสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

พระศรีวชิราภรณ์, บรรณาธิการ. **ทศวรรษการบริหารปกครองวัดยานนาวาพระพรหมวชิรญาณ**. สมุทรปราการ : เอเชีย แปซิฟิค ออฟเซ็ท, ๒๕๕๕.

_____. **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ ๒๕๕๔**. สมุทรปราการ : เอเชีย แปซิฟิค ออฟเซ็ท, ๒๕๕๔.

_____. **พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๕๔.

_____. **วารสาร ญาณสาร**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕. กรุงเทพมหานคร : พลอยเพลท, ๒๕๕๕.

พระสุธีธรรมนาถ, บรรณาธิการ. **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ**. ธรรมบรรณาการงานฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๘๖ ปี พระพรหมวชิรญาณ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๘. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, ๒๕๔๘.

พระโสภณकुณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๙.

พันธ์สิตา หิรัญย์เตชะ, บรรณาธิการ. **ข่าวสารและธรรมวชิรญาณ เพื่อการเผยแผ่และกิจกรรม**. ฉบับที่ระลึกในงานฉลองตราตั้งรองเจ้าคณะอำเภอฯ ตราตั้งพระครูฐานานุกรม พัดเปรียญประกาศนียบัตรนักธรรม และธรรมศึกษา ๒๕๔๔ สำนักวัดยางน้อย บ้านยางน้อย ตำบล

ก่อเอ้ อำเภองเองใน จังหวัดอุบลราชธานี วันอาทิตย์ ที่ ๙ กันยายน ๒๕๔๔.
กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ทพริ้นติ้ง, ๒๕๔๔.

พิสิฐ เจริญสุข. **คู่มือการเผยแพร่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา,
๒๕๓๙.

พ่อ - แม่ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร). ธรรมบรรณาการ ในวโรกาสพระราชพิธี
เฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๓๗ พระมหาพรหมา
สปปญโญ ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีธีร
วงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พฤษธร โรสเรส, บรรณาธิการ. **พระพรหมวชิรญาณ เพชรพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : อิงอัฟ
ครีเอชั่น, ๒๕๕๔.

ภิมพ์กมล ประเสริฐวงศ์ และคณะ. **พุทธมณฑลจังหวัดนครพนม เถลิงพระเกียรติฯ**.
กรุงเทพมหานคร : ฟินนาเคิล แอดเวอร์ไทซิง, ม.ป.ป..

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สาขาวิชาศิลปศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชา การสื่อสาร เล่มที่ ๑
: หน่วยที่ ๑-๘. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๓๙.

มณฑล ใบบัว. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๖.

มาลี บุญศิริพันธ์. **วารสารศาสตร์เบื้องต้น : ปรัชญาและแนวคิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สมุทรสาคร :
พิมพ์ดี, ๒๕๕๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

รจิตลักษณ์ แสงอุไร. **นิเทศศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๐.

วัดนวมินทรราชูทิศ เถลิงพระเกียรติฯ. **งานฉลองครบ ๑ ปี การพัทธสีมาพิธีอุโบสถและสมโภช
วัดนวมินทรราชูทิศ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๗-๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๘**. มปท. : ๒๕๕๗.

วัดยานนาวา. **พระพรหมวชิรญาณกับศาสนกิจ**. นนทบุรี : ธรรมมกราฟิค แอนด์ปรี้นท์, ๒๕๔๙.

_____. **สู่จิตต์รงานสมโภชพระอารามหลวง วัดยานนาวา ครบ ๒๔๐ ปี (๒๓๑๑ - ๒๕๕๑)
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑.

วาสนา จันทรสว่าง และ ทศนีย์ อินทรสุขศรี. **การสื่อสารเพื่อชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยา
การพิมพ์, ๒๕๓๒.

วิรัช ลภีรัตนกุล. **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤต และการบริหารภาวะวิกฤต**. พิมพ์ครั้งที่
๒. กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๕๒.

ศุภรศมี ฐิติกุลเจริญ. **ทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

สถาบันพระสงฆ์สงฆ์การ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **หลักวาทศิลป์**. เอกสารโครงการถวาย
ความรู้แด่พระสงฆ์สงฆ์การผ่านสื่อเสริมความรู้ทางไกล พ.ศ.๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

สุขใจ พนิชศักดิ์พัฒนา และคณะ. **ความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์**.
ปาฐกถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสทรงพระชนมายุ ๘๒
พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร ๓ ธันวาคม ๒๕๕๒. มปท.
: ๒๕๕๒.

สุทธิ ชัตติยะ. **ศาสตร์การเขียน : ฉบับปรับปรุงแก้ไข**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เปเปอร์
เฮาส์, ๒๕๕๔.

สุรัตน์ ตรีสกุล. **หลักนิเทศศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัย
ราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๗.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. **สวดมนต์ข้ามปี เริ่มต้นดี ชีวิตดี ลงมือทำตลอดปี**
๒๕๕๗. มปท. : ๒๕๕๗.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระมงคลวุฒ (ทอง โสณุตตโร ป.ธ.๖) วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,
๒๕๕๙.

อุไรวรรณ สวัสดิ์สานต์, บรรณาธิการ. **ธรรมราชินี**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิช
ซิง, ม.ป.ป..

(๒) วิทยานิพนธ์:

ปาจริย์ อ่อนสอาด, “การวิเคราะห์องค์ประกอบการสื่อสารที่สร้างความสำเร็จต่อ “วิถีการดำเนินชีวิต
แบบพอเพียง” กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้วิถีการเกษตรกรรมชาตมาบเอื้อง ตำบลหนองบอนแดง
อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี”. **รายงานผลการวิจัย**. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๒.
พระครูโสภาธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมโม/เงางาม). “ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของ
พระธรรมโมลี ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระปลัดสามารณ ธมฺมธโร (ชีวะพุกฤษ). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญโญ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระพิรพงศ์ พิรสุโก (ศรีฟ้า). “ศึกษารูปแบบและวิธีการประชาสัมพันธ์ของยุวพุทธิกสมาคมแห่ง
ประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาจรัญ ปณณาวโร (อินทร์รงค์). “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาจำเริญ จิรปัญญา (บุญมา), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมังกโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (โอฐสุ). “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย (หลวงพ่อกุณ ปริสสุโท)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสัญญา ปณณาวิจิตโต (โปร่งใจ). “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณจินโก, “หลวงตา”- “แพรวเอี่ยม)”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม). “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญญา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาอนันต์ ชยเสโน (บรรจบพุดชา). “การศึกษางานการเผยแผ่ของสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระราชปัญญาภรณ์ (ชยวิโส / ไชยวงศ์). “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี การแสดงพระธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๙ – ๒๕๔๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

พระพรหมวชิรญาณ. โอวาทวันเข้าพรรษา. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗ ณ พระอุโบสถวัดยานนาวา. (ซีดี-รอม).

วัดยานนาวา. ระเบียบการบริหารวัดยานนาวา. กรุงเทพมหานคร : วัดยานนาวา, ๒๕๔๘. (อัดสำเนา).

_____. สถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : วัดยานนาวา, ๒๕๔๗. (อัดสำเนา).

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

จินดารัตน์ โพธิ์นอก. **ลีลาการสอน**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.dailynews.co.th/article/239160> [๘ ม.ค. ๕๙].

เฉลิมเกียรติ แก้วหอม. **หลักการเทศนา การแสดงปาฐกถาธรรม การอภิปรายและการเสวนา**. [ออนไลน์] http://sukantarat.blogspot.com/2012/09/blog-post_30.html [๑๓ ม.ค. ๕๙].

ทัศนีย์ ไตรอรุณ. **พันธมิตการสื่อสาร**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.prd.go.th/ewtdl_link.php?nid=73328&filename=expert [๑๘ ก.ย. ๒๕๕๘].

บ้านจอมยุทธ์. **ทฤษฎีการสื่อสาร**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.baanjomyut.com/library/communication_theory/02_3.html [๑๘ ก.ย. ๒๕๕๘]

นิชา. **นิเทศศาสตร์คืออะไร**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.oknation.net/blog/panicha/2007/06/24/entry-1> [๒๑ ก.ย. ๒๕๕๘]

ศูนย์ความดี ประเทศไทย. **๑๖ - ๒๒ ก.พ. ๒๕๕๙ มาฆบูชา**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=984203231650509&set=a.448618285209009.1073741830.100001825241427&type=3&theater> [๒๒ ก.พ. ๒๕๕๙]

ศูนย์ความดี ประเทศไทย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=979683945435771&set=pcb.979683985435767&type=3&theater> [๒๒ ก.พ. ๒๕๕๙]

สหไทย ไซพันธุ์. **แนวความคิดการพูดสื่อสารในสังคม**. [ออนไลน์] วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ แหล่งที่มา : <http://journal.pnu.ac.th/ojs/index.php/pnujr/article/view/157/132> [๑๘ ม.ค. ๒๕๕๙]

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **จำนวนพระภิกษุ - สามเณร ประจำปี ๒๕๕๗**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.onab.go.th/DataMonk/MoNk57.pdf> [๑๘ มี.ค. ๒๕๕๘].

WBTV สถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา, [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.facebook.com/wbvtv.co.th/photos/pb.197619953685400.-2207520000.1453724108./547074632073262/?type=3&theater> [๒๕ ม.ค. ๒๕๕๙].

(๖) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ ดร.ณัฐพัชร สายเสนา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา เลขานุการคณะกรรมการสำนักงานโครงการก่อสร้างวัดนวมินทรราชูทิศฯ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายณัฐ ทะสังขา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV), ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส, ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมังกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา,
๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พลตรี ดร.ไชยนาถ ญาติมิพลี, วิทยากรวัดยานนาวา อดีตผู้อำนวยการสำนักงาน
อนุศาสนาจารย์ กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม และอดีตนายกสมาคมเปรียญธรรม
แห่งประเทศไทย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๒. ภาษาอังกฤษ:

David K. Berlo. **The process of communication**. New York : Holt, Rinehart and
Winston, inc, 1960.

Lasswell, H. D.. The Structure and Function of Communication in Society. In Bryson
(ed). **The communication of Ideas**. New York : Harper and Brothers, 1984.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ประวัติพระพรหมวชิรญาณ

ประวัติพระพรหมวชิรญาณ

๑. ชื่อและสถานะปัจจุบัน

พระพรหมวชิรญาณ ฉายา เขมงก์โร นามสกุล สุทธิพันธุ์ อายุ ๗๘ พรรษา ๕๖

๒. สถานะเดิม

ชื่อ ปสฤทธ์ นามสกุล สุทธิพันธุ์ เกิดวัน ๒๓๗ ค่ำ ปีมลู ตรงกับ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐ บิดา ขุนก่อเอื้อฤกษ์ (ผา) มารดา นางก่อเอื้อฤกษ์ (ตา) ณ บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอื้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๓. บรรพชาเป็นสามเณร

วันที่ ๓ เมษายน ๒๔๙๑ ที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอื้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พระครูพิณฐ์สีลคุณ เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย วัดทุ่งสว่าง บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอื้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นพระอุปัชฌาย์

๔. อุปสมบทเป็นพระภิกษุ

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๐๑ ณ พระอุโบสถวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

- พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์ ปุณณโก ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส (ภายหลังได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นที่ สมเด็จพระธีรญาณมุนี) เป็นพระอุปัชฌาย์

- พระวินัยกิจโกศล (อิน ติสสโร ป.ธ.๖) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส (ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชปัญญามุนี) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

- พระมหาบุญมา ทีปมโม ป.ธ.๖ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส (ภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่ พระพุทธวิงศมุนี) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๕. วิทยฐานะ

ก) วิทยฐานะสายสามัญ

พ.ศ. ๒๔๙๑ จบชั้นประถมปีที่ ๔ ที่โรงเรียนประชาบาล (พรหมพิทยา) บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอื้อ อำเภอลำทะเมนชัย นครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๐๓ จบชั้นบาลีอบรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

ข) วิทยฐานะพระปริยัติธรรมในพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๔๙๗ สอบนักธรรมชั้นตรีได้ สำนักเรียนวัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๔๙๘ สอบนักธรรมชั้นโทได้ สำนักเรียนวัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๔๙๙ สอบนักธรรมชั้นเอกได้ สำนักเรียนวัดมณีวนาราม อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๐๑ สอบประโยค ป.ธ.๓ ได้ สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร

๖. สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับฐานานุศักดิ์ ในพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร ปุณณมहाเถร ป.ธ.๙) ที่พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณ เมื่อ วันที่ ๑๔ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับฐานานุศักดิ์ ในสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร ปุณณมहाเถร ป.ธ.๙) ที่พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธีรญาณ เมื่อ วันที่ ๕ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระสุธีรัตนภรณ์ เมื่อ วันที่ ๕ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่พระราชรัตนภรณ์ เมื่อ วันที่ ๕ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพประสิทธิ์มุนี เมื่อ วันที่ ๑๒ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมวชิรญาณ เมื่อ วันที่ ๕ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระพรหมวชิรญาณ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม

๗. ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง

ก) ตำแหน่งหน้าที่ทางการคณะสงฆ์ในประเทศไทย

- พระอุปัชฌาย์ประเพณีวิสามัญ
- กรรมการมหาเถรสมาคม
- ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๐
- เจ้าอาวาสวัดยานนาวา พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร
- เจ้าสำนักเรียนวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร

- เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๑ วัดยานนาวา
- ผู้อำนวยการศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม แห่งประเทศไทย (ศูนย์พระสงฆ์อาสาสมัครจัดพระสงฆ์เข้าสอนศีลธรรม ในโรงเรียนมัธยม อาชีวะ และมหาวิทยาลัย) ตามขอคำขอของสถาบันต่างๆ สังกัดสำนักเรียนวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร
- สภานายก สภาพระธรรมเถิกแห่งคณะสงฆ์ไทย
- ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระศาสนาแห่งประเทศไทย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

• ที่ปรึกษาประธานสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

ข) ตำแหน่งหน้าที่พิเศษในประเทศไทย

- ประธานกรรมการอุปถัมภ์ “นักเรียนและสำนักปฏิบัติธรรม” วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี
- ประธานกรรมการ “มูลนิธิพระพุทธโลกนาถสุโขทัย” วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี
- กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
- กรรมการร่างหลักสูตรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย (โดยสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการในนามของคณะสงฆ์ไทย)
- ประธานที่ปรึกษาโครงการส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี
- ประธานที่ปรึกษากองทุน “เทพประสิทธิ์” เพื่อโครงการส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี
- กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดการศึกษา การศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับเยาวชนไทยในต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ
- กรรมการอุปถัมภ์โครงการอบรมพระธรรมทูต สายต่างประเทศ
- ที่ปรึกษามูลนิธิกาญจนบารมี ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
- ประธานที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิตมูลนิธิ ๕ ธันวาคมหาราช
- ประธานโครงการโรงพยาบาล ๕๐ พรรษา มหาวชิราลงกรณ
- ประธานกรรมการอำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ WBTV
- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ

ค) ตำแหน่งหน้าที่ในต่างประเทศ

- ประธานกรรมการกรรมการอำนวยการวัดธัมมามาราม นครชิคาโก
- ประธานกรรมการอำนวยการวัดพุทธธรรม สหรัฐอเมริกา
- ประธานโครงการสร้างวัดนวมินทรราชูทิศ ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน และศูนย์วัฒนธรรมอเมริกัน-ไทย ณ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พ.ศ.๒๕๔๙ และเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา พ.ศ.๒๕๕๐ ในพระสังฆราชูปถัมภ์สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
- ประธานกรรมการอำนวยการวัดนวมินทรราชูทิศ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา
- ประธานอุปถัมภ์และที่ปรึกษาในการสร้างวัดพุทธลาว แห่งรัฐอิลลินอยส์ เพื่อพระสงฆ์และชาวลาออพพในรัฐอิลลินอยส์
- ประธานอุปถัมภ์และที่ปรึกษาในการสร้างวัดพุทธเขมร แห่งรัฐอิลลินอยส์ เพื่อพระสงฆ์และชาวเขมรอพพในรัฐอิลลินอยส์
- กรรมการอุปถัมภ์ที่ปรึกษาวัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน
- กรรมการอุปถัมภ์ที่ปรึกษาวัดพุทธรังษี นครไมอามี
- กรรมการอุปถัมภ์และที่ปรึกษาสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา
- รองประธานอำนวยการสร้างวัดพุทธสิริราชคฤห์ เมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย

๘. เกียรติคุณพิเศษที่ได้รับในประเทศ

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทาน เสาเสมาธรรมจักรและเกียรติบัตร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ในวันวิสาขบูชา ๒๕๓๕

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ (พร.ด.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ ๗ พฤษภาคม

พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับ ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการศึกษาศาสตร์ (คบ.ด.) โดยสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี (อนุมัติปริญญาประจำปีการศึกษา ๒๕๔๒) (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุญาต การจัดพิธีถวายปริญญาบัตรเป็นกรณีพิเศษ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๓)

พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ (ปบ.ด.) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๓

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับ ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ (Doctor of Philosophy in Social Science) จากมหาวิทยาลัย New Port University, California, U.S.A.,

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับ ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา (ศบ.ด.) จากมหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับ พระราชทานรางวัลมหิตลวรานุสรณ์

พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับ ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทยจาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับ ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับ รางวัลพุทธคุณูปการ ประเภทวีรเกียรติคุณ จากคณะกรรมการ การศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร

พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้รับ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทยมหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนดุสิต

๙. เกียรติคุณพิเศษที่ได้รับในต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับ โล่เกียรติคุณ Distinguished Award สังคมสงเคราะห์ชาวอเมริกัน เชื้อสายเอเชียจาก The Board of Directors of Asian Human Service of Chicago

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับ เกียรติบัตรยกย่องให้ เป็นพลเมืองกิตติมศักดิ์แห่งมหานครชิคาโก มีศักดิ์และสิทธิในด้านการเผยแพร่ศาสนาประเพณี และวัฒนธรรมไทยอันดีงาม ในมหานครชิคาโกและ มลรัฐอิลลินอยส์ สหรัฐอเมริกา จากมหานครชิคาโก (City Of Chicago) เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับ เกียรติบัตรแสดงความขอบคุณจาก Richard M. Daley นายกเทศมนตรีนครชิคาโก ที่ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อชุมชนชาวเอเชีย และชาวอเมริกันในมหานครชิคาโก พร้อมกับได้ให้เกียรตินำเกียรติบัตรดังกล่าวมามอบที่วัดธัมมารามอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับ เกียรติบัตรแสดงความยกย่องเชิดชูจาก Mr.Paul Simon วุฒิสมาชิก แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ในฐานะ “ผู้ทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยใน สหรัฐอเมริกา ด้วยความวิริยะอย่างยิ่ง” เมื่อวันที่ ๘ เมษายน

พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับ เกียรติบัตรจาก Richard M. Daley นายกเทศมนตรีนครชิคาโก ลงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๐ ประกาศยกย่องให้ วันที่ ๒๔ พฤษภาคมทุกปี (ซึ่งเป็นวันคล้ายวัน เกิดของพระพรหมวชิรญาณ) เป็น “วันเผยแพร่พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีไทยในมหานครชิคาโก สหรัฐอเมริกา”

พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับ เกียรติบัตรแสดงความยกย่องชมเชยจาก George H. Ryan ผู้ว่าการ รัฐอิลลินอยส์สหรัฐอเมริกา ในฐานะ “ผู้ทำการเผยแพร่ศาสนาและสงเคราะห์ชาวไทยและชาว ต่างประเทศ ในสหรัฐอเมริกา ด้วยความวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่ง” เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ชุดที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
 ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาธรรมนิเทศ
 บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เรื่อง การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺโกโร)

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺโกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งจะไม่มีผลเสียหายต่อผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งในหน้าที่และปฏิบัติงานแต่อย่างใด ผู้วิจัยได้แบ่งแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺโกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม
 เจ้าอาวาสวัดยานนาวา
 ผู้สัมภาษณ์ : ผู้วิจัย
 บันทึกข้อมูล : ผู้วิจัย (บันทึกภาพและเสียง, จดบันทึก)
 สถานที่ สัมภาษณ์ : วัดยานนาวา แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
 วันที่สัมภาษณ์ :

ตอนที่ ๒ ข้อมูลแสดงความคิดเห็น

ข้อ ๑ หลักธรรมที่พระเดชพระคุณยึดเป็นหลักปฏิบัติในการทำงานด้านการเผยแผ่มีอะไรบ้าง

.....

ข้อ ๒ อุดมการณ์และแนวคิดพื้นฐานของพระเดชพระคุณที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

.....

ข้อ ๓ บุคคลผู้เป็นแนวทางให้พระเดชพระคุณยึดถือปฏิบัติในการเผยแผ่มีใครบ้าง

.....

.....

ข้อ ๕ คุณสมบัติของการเป็นนักเผยแผ่ที่ดีควรเป็นอย่างไร

.....

.....

ข้อ ๖ ขอพระเดชพระคุณได้ชี้แนะแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันและในอนาคต ควรจะเป็นไปในทิศทางใด

.....

.....

ข้อ ๗ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ส่วนใหญ่แล้วมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง

.....

.....

ข้อ ๘ โครงการใดบ้างที่พระเดชพระคุณกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน และมีโครงการใดบ้างที่พระเดชพระคุณมีความประสงค์จะทำในอนาคต

.....

.....

ข้อ ๙ พระเดชพระคุณคิดว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรจะใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ใดบ้าง เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงธรรมะได้มากขึ้น

.....

.....

ข้อ ๑๐ ในการเผยแผ่ของพระเดชพระคุณทั้งในประเทศและต่างประเทศนั้น ผลตอบรับเป็นอย่างไร

.....

.....

ชุดที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
 ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาธรรมนิเทศ
 บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เรื่อง การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺกโร)

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ์ เขมงฺกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งจะไม่มีผลเสียหายต่อผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งในหน้าที่และปฏิบัติงานแต่อย่างใด ผู้วิจัยได้แบ่งแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ :
 ผู้สัมภาษณ์ : ผู้วิจัย
 บันทึกข้อมูล : ผู้วิจัย (บันทึกภาพและเสียง, จดบันทึก)
 สถานที่ สัมภาษณ์ :
 วันที่สัมภาษณ์ :

ตอนที่ ๒ ข้อมูลแสดงความคิดเห็น

ข้อ ๑ ในฐานะที่ท่านได้ใกล้ชิดและมีความคุ้นเคยกับพระพรหมวชิรญาณ ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับบุคลิกภาพ ปฏิภาณ การครองตน ของพระพรหมวชิรญาณ

.....

ข้อ ๒ ความสามารถหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันโดดเด่นของพระพรหมวชิรญาณเป็นอย่างไร

.....

ข้อ ๓ ความประทับใจในพระพรหมจริญญ์ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

.....

.....

ข้อ ๔ วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพรหมจริญญ์ ส่วนใหญ่มีวิธีการอย่างไร และมีวิธีการใดบ้างที่รู้สึกประทับใจ

.....

.....

ข้อ ๕ ท่านได้ประโยชน์หรือแนวทางใดบ้างจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมจริญญ์

.....

.....

ข้อ ๖ จากการที่พระพรหมจริญญ์ได้มีโครงการและการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมักจะให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนในด้านใดบ้าง

.....

.....

ข้อ ๗ ท่านอยากให้พระพรหมจริญญ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะอย่างไร หรือเพิ่มเติมในส่วนไหนอย่างไรบ้าง

.....

.....

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓,๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๓๒

วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

นมัสการ พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ, ดร.

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมจฺจโร)” โดยใช้
ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และ
การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย และ
ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ เพื่อ
ความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามจึงเห็นควรให้ทรงผู้คุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
ของนิสิตสามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงนมัสการเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและ
แก้ไขเครื่องมือวิจัยของนิสิต เพื่อความถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

บันทึกตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

(ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภสร)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ประสานงาน :

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๑๘ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.บำรุง สุขพรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 ธรรมนิเทศ ภาควิชา ปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
 “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ เขมังกโร)” โดยใช้
 ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย และได้
 ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพื่อความ
 ถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามจึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยของ
 นิสิตสามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือ
 วิจัยของนิสิต เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป และ ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.ประพันธ์ คุษากร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เติรทอง

โทร. ๐๙๔-๕๕๐-๓๑๕๔

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท

โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓.๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๓๒

วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.รังษี สุนทร

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมจฺจโร)” โดยใช้
ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และ
การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย และได้
ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ เพื่อ
ความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามจึงเห็นควรให้ทรงผู้คุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
ของนิสิตสามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไข
เครื่องมือวิจัยของนิสิต เพื่อความถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

(ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภสร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ประสานงาน :

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

รับทราบแล้ว
ดร.เดวิด เมธวณิช
รศ. ปัทมา

ภาคผนวก ง

หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๐๘

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

กราบบังคมทูล พระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
 “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมงคโร)” โดยใช้
 ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
 ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้
 ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบบังคมทูลมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาเป็นเกียรติ
 กิตติวิสุโท ได้ดำเนินการสัมภาษณ์พระคุณท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะประโยชน์
 ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงกราบบังคมทูลมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง และขอกราบ
 ขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบบังคมทูลด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

ในสำเนา
 พระพรหมวชิรญาณ
 ๑๕ กพ. ๒๕๕๘

(ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๙

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

ที่ ศธ ๒๑๐๑/ว ๑๐๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

กราบนมัสการ พระศรีวิจิตรภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
 “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมจฺจโร)” โดยใช้
 ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
 ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้
 ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบมัสการมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาเป็นเกียรติ
 กิตติวิสุโท ได้ดำเนินการสัมภาษณ์พระคุณท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
 ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงกราบมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง และขอกราบ
 ขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ณัดในสำเนา
 ๒๑ ก.ย. ๕๘

กราบมัสการด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

(ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภสร)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๔

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

ที่ สธ ๖๑๐๑/ว ๑๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

กราบนมัสการ พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ (สมบัติ ญาณวโร) เลขานุการวัดยานนาวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุทธิโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ เขมังกโร)” โดยใช้
ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้
ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบนมัสการมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาเป็นเกียรติ
กิตติวิสุทธิโส ได้ดำเนินการสัมภาษณ์พระคุณท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง และขอกราบ
ขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

พระมหาเป็นเกียรติ
กิตติวิสุทธิโส
๗ ก.พ. ๕๕

(ผศ.ดร.ประพนธ์ ศุภษร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๙

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุทธิโส โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๐๘

มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน นายพิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมจกโร)” โดยใช้
ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์พระคุณท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน
เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๙

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

อวตาร/วทลวธ
๑๕๓๘/๑๕ ๑๕๓๘/๑๕
๑๕๓๘/๑๕
(เทพศิรินทร์ วิชาธิ(กธ))
ผู้ว่าการ ตรวจเงิน ๑๕๓๘/๑๕
๑/กพ. ๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๐๘

มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ดร. ณัฐพัชร สายเสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมจกโร)” โดยใช้
ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์พระคุณท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน
เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภสร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ http://gds.mcu.ac.th, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๙

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

ด้วยพระคุณ
รศ.ดร.วิมลพร สุทธิธรรม
ดร.ณัฐพัชร สายเสนา
(ดร.ณัฐพัชร สายเสนา)
๒๐ กพ. ๒๕๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๐๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๗ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน นายณัฐ ทะสังขา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๕๑๐๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
 “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมจกโร)” โดยใช้
 ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการ
 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
 ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
 คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท ได้ดำเนินการ
 สัมภาษณ์พระคุณท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน
 เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง และขอขอบพระคุณมา ณ
 โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(มศ.ดร.ประพันธ์ สุขข)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๔

พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท โทร. ๐๘๐-๖๒๒๖๙๓๕

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๑๔/๑๐/๕๙
 14 102/59

ภาคผนวก จ
ภาพที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย

ภาพการสัมภาษณ์ พระสงฆ์และกลุ่มคฤหัสถ์ จำนวน ๗ รูป/คน

๑. สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๒. สัมภาษณ์ พระศรีวิจิราภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๓. สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ, เลขานุการวัดยานนาวา, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๔. สัมภาษณ์ นายพิศิษฐ์ สีสาวชิโรภาส, ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๕. สัมภาษณ์ พลตรี ดร.ไชยนาจ ญาติฉิมพลี, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา อดีตผู้อำนวยการสำนักงานอนุศาสนาจารย์ กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม และอดีตนายกสมาคมเปรียญธรรมแห่งประเทศไทย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๖. สัมภาษณ์ ดร.ณัฐพัชร สายเสนา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา เลขาธิการคณะกรรมการสำนักงานโครงการก่อสร้างวัดนวมินทรราชูทิศฯ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๗. สัมภาษณ์ นายณฐ ทะสังขา, ไวยาวัจกรวัดยานนาวา ผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศน์โลก พระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ (WBTV), ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระมหาเป็นเกียรติ กิตติวิสุโท (สิทธิศิษฐ์)
เกิด	: วันอังคารที่ ๒๖ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑
สถานที่เกิด	: ๕ หมู่ ๑๓ ต.กลาง อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
การศึกษา	: ประถมศึกษา – โรงเรียนบ้านหมากมาย อุบลราชธานี : มัธยมศึกษาตอนต้น – โรงเรียนวัดเวียงเกษม อุบลราชธานี : รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (การบริหารภาครัฐและเอกชน) - มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา : นักรธรรมชั้นเอก – สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร :เปรียญธรรม ๗ ประโยค – สำนักเรียนวัดหัวลำโพง กรุงเทพมหานคร
บรรพชา	: ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ วัดแสงเกษม อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
อุปสมบท	: ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ณ วัดหัวลำโพง เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
สังกัด	: วัดยานนาวา ถนนเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐ โทร. ๐๒ ๖๗๒ ๓๒๑๖
หน้าที่	: ฝ่ายเผยแผ่ วัดยานนาวา : ฝ่ายกิจกรรมพิเศษ สถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ World Buddhism Television (WBTV)
ปีที่เข้าศึกษา	: ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙
ที่อยู่ปัจจุบัน	: กุฏิเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วัดยานนาวา ถนนเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐